ΝΕΜΕΣΙΟΥ

Φιλοσόφου & Επισκόπου

ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Βιβλίον ἕν.

NEMESII

Philosophi & Episcopi

DE NATURA HOMINIS

Liber unus,

DENUO RECOGNITUS,

&

Manuscriptorum Codicum collatione

in integrum restitutus,

Annotationibusque insuper illustratus.

OXONII,

E Theatro *SHELDONIANO,*

Anno Dom. MDCLXXI.

PRÆFATIO.

AUthorem hic damus veterem, eruditum, pium, qui in Lycæo pariter & Eccleſiâ dictaturam exercuit; Naturæ juxtà & Pietatis Antiſtes; in Philoſophiæ myſteriis Epopta, fidei Epiſcopus. Sed neſcio quo fato, humanæ animæ ritu, quam feliciſſimè enarrat, reliqua cuncta dum intelligit & perſcrutatur, latet ipſe, nec ſatis dignoſcitur. Diſſimulato ejus per quem plurimùm profecerunt nomine, celebres aliquot priſci ævi ſcriptores, Julianus Pomerius, Jo. Damaſcenus, Elias Cretenſis, Meletius, Eretrius, *non modo periodos plurimas, ſed ſolidas paginas ſchedaſque voluminibus ſuis inſeruêre. Quin leviora hæc fuerint; per plura ſecula opus integrum titulo tenùs immutatum, &* Philoſophiæ *Elogio auctum,* Gregorio *acceſſit; & inter Præſulis* Nyſſeni *ſcripta paſſim evulgabatur: quod ita factum, ut* Gregorius *deinceps apud pleroſque non* Nyſſenus *ultrà ſed* Emeſenus *audiret; quaſi iſtâ*

cognominis permutatione cum Noſtro decideretur, & de Plagii injuriâ ſatisfieret. Ita enim Gregorium *appellatum eſſe, conſtat non modo è* Trithemii lib. de imagine & conditione hominis; Honorii lib. de Eccleſiaſticis ſcriptoribus; Vincentio in ſpec. Hiſt. lib. 14. c. 28. Boſtono Burienſi in ſuo Catal. Leunclavii Pandectis Hiſt. Turcic. *ſed etiam nonnullis* Hieronymi *Codicibus typis impreſſis, & pleriſque MS. Revera tractatum edidit* M. Baſilii *frater* Nyſſenus, de opificio Hominis, *qui cum idem videretur cum hoc noſtro, qui* de Natura hominis *inſcribitur; promptiſſimo lapſu, præſertim apud librarios, qui id ſemper agunt ut Nominibus celebratiſſimis merces ſuas commendent*; Nemeſius *illicò in* Gregorium *tranſiit, &* Nyſſenus *in* Emeſenum *permutabatur.*

Ut verbo dicam, quanquam vix quiſquam eſt, cujus effata plures ſubinde citant & mutuantur; videre nondum contigit ex veteribus aliquem, præter Anaſtaſium Nicænum

cænum in Quæſt. in S. Script. & Moſen Bar-Cepham *in* libro de Paradiſo, *qui ipſum nominatim laudaverit. Superiore quidem ſeculo, cum Græcæ literæ pulsâ Barbarie Europæ poſtliminio redderentur*, Vallæ *&* Ellebodii *indiciis*, *& Ms. plurimorum ſuffragio*, *appoſitis etiam Criticorum calculis*, *diu oppreſſus* Nemeſius *in integrum reſtituebatur. Quin &* Card. Bellarminus de ſcript. Eccleſ. ad An 300^m. *&c. obſervatione* 3^tia. *in* Gregorium *ait*; Libros octo de Philoſophiâ non videri eſſe S^ti. Gregorii Nyſſeni, *rationem addens*, *ſatis futilem illam quidem*, *ſcil.* Quòd in lib. ſecundo docet animam non creari in corpore, ſed ante corpus fuiſſe creatam; Qui eſt error Origenis. *Quaſi verò non ſub eâdem invidiâ laboraret* Nyſſenus, *cujus ſcripta ab* Origeniſtis *interpolata fuiſſe Author eſt* Nicephorus; *Imo adeò penitus* Nyſſeno *calumniæ labes iſta adhæſit*, *ut* Germano *Patriarchæ neceſſe eſſet librum integrum conſcribere*, *ut ipſum ea de re excuſaret*;

quod videre est tum alibi, tum in Photii Myro-biblo. *At verò si libri octo* de Philosophia *non sunt* Gregorii, *hanc saltem ob causam, quòd docet animam non creari in corpore; mirari satis non possum, quid in mentem venerit nuperis omnibus* Nyssæni *Editoribus, ut integrum secundum caput, quod operis* Nemesii *non contemnendam partem efficit, & illum ipsum de Animarum præexistentiâ errorem in se habet; postquam totum opus* Gregorio *justissimo judicio dudùm ereptum* Emeseno *nostro addictum fuisset, etiamnum tanquam* Gregorii *genuinum fœtum inter opera ejus evulgarent. Quin & pariter mirari subit, quare tractatum prædictum caput continentem, à* Burgundione *Latinè editum, necnon* Cononis, Rhenani, Vallæ, Ellebodii *curis elucubratum; denuò* Fredericus Morellus *interpretaretur: nullâ laboris tam supervacui ratione redditâ.*

In editione Ellebodii *ut &* Bignæi *etiam, in* Biblioth. Pat. Vol. 2. *hic noster* Nemesius Gregorii Nazianzeni *familiaris, &* Cappado-

padociæ *Præfectus fuisse dicitur*; *in cujus sententiæ firmamentum Epistola* 79. *à* Nazianzeno *ad eundem scripta in medium producitur. Debuissent quidem pari omninò jure tres aliæ Epistolæ, nimirum* 183. 184. 185. *necnon & carmen satis prolixum ad eundem scripta, in testimonium citari.* Billius *quidem, ut & alii nonnulli, minimè verisimile putant,* Cappadociæ *Præfectum, hominem seculi curis addictum, & à christianâ pietate alienum, aut Episcopum fieri, aut librum istiusmodi, qualis hic noster est qui præ manibus habetur, scripsisse. Quod autem ad Præfecturam attinet, & nomen Christo nondum datum, facilè erit reponere; rem eam non adeò incredibile videri iis, qui noverint quales eo ipso in seculo fuerunt* Ambrosius, Nectarius, & Synesius *cum ad sedes suas promoverentur. Nec certè* Nemesius *noster sacris infulis indignus prorsus habebitur, qui à Theologo* Gregorio, Philosophiæ, Probitatis, Justitiæ, Amicitiæ *demùm nomine, non modo laudari, sed cum veneratione quadam suscipi at-*

quę colí meruerat : Quem etiam utcunque olim chariſſimum, magis etiamnum charum futurum, ejuſque animo penitùs ceu Columnâ æreâ inſcribendum ſpondet, ἐστὶν δὲ ἡμῖν Θεοῦ, καὶ σαφῶς ἡμέτερος *ſcil. pietati Chriſtianæ ſe totum tradiderit, quod in carminibus denuò vaticinatur, & ceu Entheo quodam furore percitus, poema ſuum claudit,*

Νεμέσιος ὁ Ἐμεσήνὸς

Κατὰ παδικὴν πάλαι τὰ δίκης ἴθρια τανύσας,
Οὐ ζεύξει δολόεντα ἡ ἄρμασι, σοὶ δὲ μὲ ἵππους
Εὐκλεΐας πτερόεντας, ἀοιδίμων ἕνεκα ἔργων
Ὤκεε ἄγαν, πλοῦτος γὰρ ἀνάλιος, ἀμφὶ πανύστων
Μάρμαρον αἰγλήεντα μέγαν κόσμοιο Χειτῶν.

His addere licebit, plurima eſſe indicia eaque non contemnenda, quæ ſcriptorem hunc Nazianzeni *ſeculo addixerint : nimirum* primo *in loco, totus ferè eſt in controverſiis quæ eâ tempeſtate in Eccleſiâ verſabantur*, Origeniſtarum *intelligo*, Apollinariorum, & Eunomianorum *hæreſibus refellendis.* Secundo, *Authores ſolùm citat qui ante Quadringenteſimum annum à* Chriſto *inclaruê-*

re.

re. Demum *ſcripti ipſius Character, nobiliſſimorum ingeniorum feraciſſimum illud ſeculum ſapit; ubi Ethniciſmus jam expiraturus ultimos ſuos conatus videtur edidiſſe, & ſub* Hieroclis, Plotini, Iamblici, Porphyrii, *& reliquorum, qui ab* Eunapio *memorantur, præſidiis, Philoſophiam Chriſtianiſmo oppoſuit: Ut ex alterâ parte eâdem tempeſtate auſpiciis non minoribus, ab* Athanaſio, Baſilio, Ephremo *Syro*, Nyſſeno, Nazianzeno, Epiphanio *idem Chriſtianiſmus Philoſophiæ etiam ſuppetiis defendebatur. Sed in re tam lubricâ certi aliquid ſtatuere, nimiæ eſſet audaciæ; præſertim quando nihil prohibet, plures fuiſſe* Nemeſios, *eoſque Philoſophos & Chriſtianos, circa* Nazianzeni *tempora. Certè in* Iſidori Peluſiotæ *ſcriptis*, Nemeſii *etiam cujuſdam mentionem occurrere, & quinque Epiſtolas nomini iſti dicatas reperiri, ſatis conſtat; ſcil.* Νεμεσίῳ lib. 2. Ep. 134. lib. 4. Ep. 33. & lib. 5. Ep. 36. Νεμεσίῳ Πεμίτωι lib. 1. Ep. 44. & demum Νεμεσίῳ Μαγιστριανῷ lib. 4. Ep. 81. *Quæ quidem*

dem utrùm unum aliquem, an diversos designent; an ad authorem nostrum ullatenùs spectent, aliorũ sit judicium: Mihi quidem, ut quæ entiam liberè eloquar, verisimillimum prorsus videtur, Nemesium *hunc nostrum vixisse demum appetente quarto seculo, scil. ante aut* Nestorii *aut* Eutychetis *tempora; hoc est, antequam* Paulus Emesi *sedisset; eum intelligo, qui adversus* Nestorium *re strenuè gestâ eo nomine à* Cyrillo Alexandrino *cumulatissimè laudari meruit, & ab Historicis Ecclesiasticis passim celebrari. Hujus rei indicium non leve statuo, quod cum* cap. 3. περὶ ἑνώσεως ψυχῆς πρὸς σῶμα *verba facturo, de Hypostaticâ Unione Deitatis cum Humanitate in Personâ Servatoris nostri mentio incidisset; contrà* Eunomium *apertè disputat his verbis,* καθαρῶς ἀσώματος φύσις χωρὶς ὕλης ἀκηλύτως ὑφ' ἁπάντων δι' αὐτῆς ὁδεύει, ὥστε ὃν μὲν χωρὶς ὕλης πάντων νικᾷ, ὃν δὲ μηδὲν δι' αὐτῆς, μηδὲν ἄμικτον καὶ ἀσύγχυτον· *Quæ quidem, si eâ tempestate* Nestorius *aut* Eutyches *dogmata sua evulgâssent, multò opportuniùs adversus ipsos fuissent intentata;*

quippe

quippe qui altioris longè ſubſellii Hæreſiarchæ, & Eunomium *multis Paraſangis antegreſſi, totum ferè Chriſtianum orbem, Orientem præſertim, turbavêre. Et quidem paucu-lis iſtis quæ laudavi verbis, utriuſque iſtius nefariæ Hæreſeos jugulum ipſum manifeſtè petitur. Cum enim* Neſtorii *venenum in hoc poni aſſerebat* Epheſina Synodus, *quòd naturam humanam divinæ* ἑνωθῆναι καὶ ἕνα εἶναι *dixerit: ait* Nemeſius, *reali intimoq; nexu conjungi,* ὡς μὴ χωρὶς ἀλλ' ἑνώσει ἀδιαλύτῳ. *Quinimò quando è contrà,* Eutyches *Domini noſtri naturas omninò confunderet, ipſiſſimis* Nemeſii *verbis* Synodus Chalcedonenſis *decernit, quòd ſit* ἄμικτος καὶ ἀσύγχυτος *: quod pariter dicendum de omiſſâ penitus in longâ de libero arbitrio diſputatione* Pelagianiſmi *mentione. Quanquam enim in Occidente potiſſimum graſſata eſt illa Peſtis, reliquas tamen orbis Chriſtiani regiones utiq; afflaverat; ſiquidem anno* Chriſti 415. *Synodus in* Pelagii & Celeſtii *cauſa* Dioſpoli Palæſtinæ *celebrabatur: maturius etiam* Hieroſolymis, *ſi Oroſio fides*

fides in libello de arbitrii libertate *ita testanti.*

Quin & mantissæ loco addere licebit, siquidem post quartum seculum προϋπάρξεως *dogma malè in Ecclesiâ audire cœpit, & tandem* Justiniani *ævo à* Synodo Constantinop. *prorsus damnabatur; fieri non potest ut ità securè de illo philosopharetur* Nemesius, *si quidquam eâ ex parte, illâ tempestate quâ is scripserat, fuisset definitum.*

Sed de Authore nostro hactenus; de scripto ipso nonnulla supersunt dicenda. Et quidem si Lectionis varietas, verborum delectus, rationum pondus, judicii tenor, methodi ordo, disputandi Acumen, argumenti demùm dignitas, & (quod ad gratiam ineundam non levis est momenti) summa cum rebus nostris necessitudo, tractatum aliquem Lectoribus suis conciliare poterit; utiq; hic fuerit longè commendatissimus.

Unicum vel adhuc omisi, hoc tamen seculo minimè prætereundum; si in Philosophiâ Naturali, Medicinâ, & Anatome, inventa

venta nova ad palatum faciant, nec hâc ex parte deſtituimur. Habemus hic præſto, & jure merito pro noſtris vendicamus ea, propter quæ pridiani aliquot in re literaria Heröes criſtas erigunt, & æternitatem nominibus ſuis ſpondent poſtulantque. Doctiſſimus Sylvius *in Diſputationibus medicis non ita pridem editis, cum adverſariis quibuſdam ſatis acriter contendit, utri ex iis Hypotheſeos cujuſdam laus & decus,* de uſu bilis in corporibus animantiũ, *debeatur. Ut pax deinceps inter eos componi poſſit, ſciant velim, rem totam ab Authore noſtro, ante mille & tercentum fere annos, non propoſitam modò ſed & accuratè enarratam; cap. nimirum* 28. p. 225. *Si hæc autem leviora videantur, quid demùm dicemus ſi ratio Circulationis ſanguinis, in quo uno invento ſeculum hoc tantopere ſe effert,* Nemeſio *dudùm ſit agnita, verbiſque ſatis ſignantibus adumbrata? Conſulat Lector* cap. 24. p. 209. *& dijudicet num temerè hæc dicantur. A pluribus recenſendis ſuperſedeo; hoc tantum nunc agimus quod Propolæ faciunt qui Attalicas*

licas veſtes, & Mileſia Periſtromata venalia proponunt: Tapetis alicujus oras ſimbriamque oſtendimus, non volumina omnia objicimus, & explicamus. Audacter dixerim, quiſquis Hypomnema hoc non prorsùs negligenter evolverit, eum plurima reperturum, eaque non levis momenti, quæ apud Neotericos Magiſtros (quibus ſolenne habetur ſcribere ſemper, nunquam legere) omnino nova videbuntur.

Quod ad editionem ipſam attinet, breviter profiteor me id egiſſe, ut librum egregium, paucis admodum cognitum, & aut ſitu tenebriſque obſitum, aut ſaltem in Patrum Bibliotheca *ſub arctâ Cuſtodiâ habitum, & ſervilem in morem catenatum, libertate donarem; & ſtudioſæ Juventutis familiari convictui commendatum redderem. Quinimo luxatum eum, ſæpiuſque mutilum, duorum MS. ope, necnon Authorum collatione, quos aut ipſe paſſim laudat, aut qui ipſum compilarunt, ſubinde reſtituerem; recenſitâ aliquando (ubi res id maximè poſtulabat, & per otium licuit) latinâ verſione: adjectis etiam quibuſdam*

Anno-

Annotationibus; quæ omnia quanti ſint pretii, noſtrum non fuerit pronunciare. Is certè erat Author noſter, qui Editoris diligentiſſimi curas exigeret: non quales meæ fuerant, aliorum arbitriis perpetuò obnoxiæ, & proinde interciſæ ſemper & deſultoriæ. At æqui bonique conſulat Amicus Lector, *& inter legendum ſæpius meminerit, ſuam hic ubique rem agi; ſcil. hic loci exhiberi, non* Carteſianum *Automaton, fictilem teſtam, ligneamve machinam, quæ ſeculi hujus* Promethei *& fabriles* Dædali *finxêre; ſed vivam Dei viventis imaginem, numinis omnipotentis Ectypum; quæ mundi Architectum condere, virumq; Chriſtianum deſcribere, non dedeceret. Alii ad ſpeculum ſe contemplentur, palpebras intingant, dentes inſtaurent, faciem medicentur, capillitium, duplici nomine alienum, vexent torqueantque; Tu interim,* bonæ mentis Candidate, *ad politiſſimum hoc γνῶθι ſeipſum exigas, corporis opes, animæ prærogativas, naturæ univerſæ dotem, in tabulas atque cenſum referas: pudeat-*

deatque divinum Animal, ſummi Numinis, Mundi univerſi, quodque illis proximum, ſui-ipſius contemplationi natum; ad brutorum ſtudia, & delectamenta deſcendere. Quin dignam natalibus ſumas ſuperbiam; divitiis, honoribus, voluptatibus, corporiſque illecebris quibuſcunque inſuper habitis, veritatem & virtutem ambias unicè & conſectaris. Tantum Te in ſcientiâ profeciſſe credas, quantum in moribus fueris emendatior; eouſque doctum, in quantum bonum; ita Philoſophum, ut Chriſtianum. Parentes quidem noſtri præpoſterâ gulâ, priuſquam vitæ arborem delibaſſent, ſcientiæ fructus devorantes, mortem ſibi poſteriſque ſuis accerſiverê; Nos vice versâ ſcientiarum ſurculos vitæ arbori inſerentes, non innocuas modò ſed & ſalutares dapes, imò æternitatem ipſam Epulabimur.

NEMESIUS

EPISCOPUS EMESENUS

DE

NATURA HOMINIS.

ΝΕΜΕΣΙΟΥ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΕΜΕΣΗΣ

Περὶ φύσεως ἀνθρώπου.

Κεφ. α'.

ΤΟΝ ἄνθρωπον οὐκ ψυχῆς νοερᾶς καὶ σώματος ἄμει-
κτα κατεσκευάσθαι καὶ ὕπτιον καλῶς, ὡς οὐκ εἰκὸς ἦν ἄλλως γενέσθαι καὶ στωμυλᾶσθαι, πολλοῖς δὲ ἀγαθοῖς αἰδράσιν ἔδοξε. τὸ μὲν γὰρ νοερὸν λέγεσθαι τὸν ψυχικὸν ἀμφιβολίαν ἔχειν ὅτου ποτέρου προσπλέκων ὁ νοῦς τῇ ψυχῇ ὡς ἄλλος ἄλλῃ νοερὸν αὐτὸν ἐπίσησιν, ἢ ὃ νοερὸν ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ καὶ φύσει κέκτηται, καὶ τοῦθ' ὅστιν αὐτῆς ὃ κάλλιστον μέρος ὡς ὀφθαλμὸς τοῦ σώματος· τινὲς μὲν οὖν ὅτι καὶ Πλωτῖνος, ἀλλὰ τὸν ψυχικὸν δὲ ἄλλον τοῦ νοῦ δογματίσαντες, οὐκ ἐῶσιν τὸν ἄνθρωπον στωμυλᾶσθαι βούλεσθαι, σώματος, καὶ ψυχῆς, καὶ νοῦ. οἷς ἠκολούθησε δὲ Ἀπολλιναρίου ὁ τῆς λαοδικείας γενόμενος ἐπίσκοπος. τοῦτον γὰρ πηχάμυος τὸν θεμέλιον τῆς οἰκείας δίξης καὶ τὰ λοιπὰ προσφκοδόμησε καὶ ὃ οἰκεῖον δόγμα. τινὲς δέ φασι διεχθῆναι ἀπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ νοῦ· ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἠνωμένον εἶναι ὃ νοερὸν ἡγοῦνται. Ἀριστοτέλης μὲν γὰρ μὴ δύνασθαι συγκατεσκευάσθαι τῷ ἀνθρώπῳ, τοῦ ἐνεργείᾳ θύραθεν ἡμῖν ἐπεισιέναι δοξάζει· οὐκ εἰς ὃ εἶναι δὲ τὸν ὕπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου συντελοῦντα, ἀλλ' εἰς προκοσμίου τῆς τοῦ φυσικοῦ γνώσεως καὶ θεωρίας συμβαλλόμενον. κομιδῇ γοῦν ὀλίγους τῶν ἀνθρώπων καὶ μόνους τοὺς

NEMESII
EPISCOPI EMESENI
DE
NATURA HOMINIS.
CAP. I.

HOMINEM ex animo intelligente, & corpore rectiſſimè conſtructum eſſe, atque ita quidem rectè ut aliter fieri, ac cohærere non poſſit, multi, iique boni viri exiſtimarunt. Sed cum hoc habeat controverſiam, quod intelligens animus dicatur, utrum intelligendi vis ad animum, velut diſpar quædam natura, ad diſparem naturam accedens, intelligentem eum efficiat: an intelligentiam à ſeipſo, atque ſuapte natura habeat, atque ut corporis oculus, ita hæc ejus pulcherrima pars ſit: aliqui in quibus eſt *Plotinus*, aliud eſſe animum, aliud intelligentiam ſtatuentes, ex tribus hominem conſtare volunt, corpore, animo, intelligentia. Quos etiam *Apollinarius* ſecutus eſt, *Laodiceæ* Epiſcopus: nam hoc opinionis ſuæ jacto fundamento, reliqua ſuo dogmati convenienter aſtruxit. Nonnulli non ſeparârunt ab animo intelligentiam, ſed in ea principatum eſſe animæ opinantur. *Ariſtoteles* vero eam quidem intelligentiam quæ poteſtate eſt, unà cum homine fabricatam putat: ſed eam quæ actu eſt, extrinſecus ſe inſinuare nobis, neque ad eſſentiam hominis, ſed ad progreſſionem cognitionis, & contemplationis rerum naturalium conferre. Nam paucos admodum homines,

Quot quibuſq; partibus homo conſtat diverſæ ſententia.

& eos ſolos qui ſe philoſophiæ dediderunt, intelligentiam actu habere confirmat. At *Plato* quod in homine præſtantiſſimum eſt intuens, eoque nos ad unius animi divinitatem curamq; convertens, non quod ex corpore & animo junctum eſt, ſed animum ipſum tali corpore utentem, hominem eſſe dicit: ſcilicet ut animum nos eſſe credentes, ſpretis & contemptis cupiditatibus corporis, utpote quæ hominis non ſint, quà homo eſt, ſed primario loco animalis, ſecundario hominis, (quoniam & animal homo eſt) ſolà animi bona, virtutes, & pietatem perſequamur. Neque tamen certè inter omnes non conſtat animum corpore potiorem eſſe, cum ab hoc corpus velut inſtrumentum moveatur, Declarat hoc perſpicuè mors, ſiquidem anima ſejuncta, omnis motus & muneris expers corpus manet: non aliter atque artifice remoto nullo motu cieri poſſunt inſtrumenta. Jam vero illud nemo eſt qui ignoret, hominem & cum animis convenire, & beſtiarum vitæ eſſe participem, & cum ratione præditorum mente quadantenus conjungi. Nam cum inanimis quidem, convenit in corpore, & quatuor elementorum temperatione. Cum ſtirpibus, & in his ipſis, & in altrice & procreatrice anima. Cum rationis expertibus non ſolum in his omnibus, ſed etiam in motu interiore, in appetitu, in ira, denique in ſentiendi, ſpirandique facultate. Hæc enim omnia, communia ſunt hominum, & rationis expertium, etſi non omnia omnium. Mente porrò, & ratione, cum corporis expertibus,

Inter omnes convenit animum corpore potiorem eſſe.

Quatenus homo cum aliis rebus convenit; & quaſi ſequeſter diſſidentibus interponitur.

Α τὺς φιλοσοφήσαντας ☞ ἐνεργείᾳ νοῦν ἔχειν ἐξηβεβαιῶσθαι. Πλάτων γὰρ λέγει ☞ ἄνθρωπον εἶναι τὸ σωματοειδέστερον, ψυχὴν καὶ σῶμα, ἀλλὰ ψυχὴν σώματι τοιῷδε χρωμένην, τὸ ἀξιοπρεπέστερον φαντάζόμενος τῶν χρ ☞ ἄνθρωπον, καὶ αὐξῆσαι ἡμᾶς ἐπιτρέψαι πρὸς τὴν
Β τῆς ψυχῆς μοῖραν θειότητα καὶ ἐπιμέλεσθαι, ἵνα τὴν ψυχὴν ἑαυτὺς εἶναι πιστεύοντες τὰ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ μόνα διώκωμεν, τὰς ἀρετὰς δὲ τὴν θύσεσθαι, καὶ μὴ ζητῶμεν σώματος ἐπιθυμίας ἀγαπήσωμεν, ὡς οὐκ ὄντας ἀνθρώπων ἢ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ζῶν μὴν πεπηγμένους, ἀνθρώ-
Γ πων ἢ ἑπομένους, ἐπειδὴ καὶ ζῶον ὁ ἄνθρωπος. καὶ ἄλλως ἢ κυριωτέρα τῶν σώματος ἡ ψυχὴ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐξ) καθωμολόγηται, ἀπὸ ταύτης γὰρ ὡς ὄργανον κινεῖται τὸ σῶμα. δηλοῖ ἢ ὁ θάνατος· χωριζομένης γὰρ τῆς ψυχῆς ἀκίνητον μένει τὸ σῶμα πανταπασῶς καὶ ἀνενέργητον, ὡς
Δ τεχνίτου χωριζομένου ἀκίνητα μένει τὰ ἔργανα. γνώσιμον ἢ ὅτι δὲ τοῖς ἀψύχοις κοινωνεῖ, δὲ τῆς τῶν ἀλόγων μετέχει ζωῆς, καὶ τῆς τῶν λογικῶν μετείληφε νοήσεως. κοινωνεῖ γὰρ τοῖς μὲν ἀψύχοις κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ἀπὸ τῶν τεττάρων στοιχείων κρᾶσιν. τοῖς ἢ φυτοῖς κατά τε ταῦτα καὶ τὴν
Ε θρεπτικὴν καὶ σπερματικὴν δύναμιν. τοῖς ἢ ἀλόγοις καὶ σὺν τούτοις μὲν, ἐκ ἐπιμίσγει ἢ κατά τε τὴν καθ' ὁρμὴν κίνησιν καὶ κατὰ τὴν ὄρεξιν καὶ ☞ θυμὸν δὲ τὴν αἰσθητικὴν καὶ αἰσπνευστικὴν δύναμιν· ταῦτα γὰρ ἄπασι κοινὰ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐστὶν, εἰ καὶ μὴ πᾶσι πάντα.

σω-

συναπτε) ὃ δηλ. ὅ λογικοῦ ζῴου ἀσωμάτοις καὶ νοεραῖς φύσεσι λογιζόμενος καὶ νοῶν καὶ κείνων ἕκαστα, καὶ ζωὰς ἀρίστας μεταδιώκων, καὶ τὰ ἀρετῶν τὸ κολοφῶνα τὸ εὐσεβεῖν ἀσπαζόμενος. διὸ καὶ ὥσπερ τὸ μύθοις ὅστις αἰσθητικῆς καὶ νοητῆς οὐσίας, συναπτόμενος τῷ σῶμα καὶ ταῖς σωματικαῖς δυνάμεσι τοῖς ἄλλοις ζῴοις καὶ τοῖς ἀψύχοις, τῷ ὃ λογικοῖ ζωῖς ἀσωμάτοις οὐσίαις, ὡς εἴρηται) πρόσεστιν. ὁ γὰρ δημιουργὸς οὐκ ἂν κατ' ὀλίγον ἔοικεν ἐπισωρεύειν ἀλλήλαις ζωὰς διαφόρους φύσεις, ὥστε μίαν εἶναι καὶ συγγενῆ τινὰ πᾶσι κίνησιν. ἀξ ἂν μάλιστα δείκνυται θεὸς ὢν ὁ πρώτων τῶν ὄντων δημιουργός. ἃ γὰρ μόνοι πᾶσι τινὰ ὑπάρξει τῶν τῷ μέρος ἄθυμον, ἀλλὰ δὲ ἕκαστα πρὸς ἄλληλα συναρμοστὶ οἰκείως. ὥσπερ γὰρ ἐν ἑκάστῳ τῶν ζώων πᾶσι τὰ αἰσθητὰ τοῖς αἰσθητικοῖς, ὅς ἂν καὶ πιμελιὼ καὶ τείχας καὶ τὰ ἄλλα ζῴα αἰσθητὰ θίς αἰσθητικοῖς νόησις καὶ ὄρξι καὶ τοῖς ὁμοίοις, καὶ ἐποίησεν ἀξ αἰσθητὰ καὶ αἰσθητικὰ συγκείμενοι ὃ ζῶοι, δὲ ἃ μόνοι συγκείμενοι, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷ ἀπέλιξεν· ὅτι καὶ ὅπῃ τῆς ἄλλης κατ' εἶδος κίνησεως πεποίηκε συναπτῶν ἀλλήλοις τῇ κατ' ὀλίγον ἐπιφοτητι καὶ ἀθρόαν τῆς φύσεως· ὡς μὴ τῷ πολὺ διεξάιαι ζῴα πρώτα ἄψυχα τῶν ἐχόντων φυτῶν τὸ θρεπτικὸν δυνάμιν, μηδ' αὖ ζῴα τῶν ἀλόγων καὶ αἰσθητικῶν ζῴων, μήτε μιὼ ζῴα ἄλογα τῶν λογικῶν ἀπολλοτριῶαι, πρώτη καὶ ἀσύμβαλα καὶ ἄιδυ δισμοῦ ὄνος εἶ) συμφυῆς καὶ φυσικοῦ. δηλαδὴ μὲ γὰρ λίθος λίθῳ δυνάμι ὠνὶ, ἀλλ'

bus, & intelligentibus naturis conjungitur, cum ratiocinetur & intelligat & judicet omnia, & cum cæteras virtutes ſequatur, tum pietatem, in quâ virtutum omnium ſumma eſt, amplexetur. Quapropter velut in confinio eſt ſenſum moventis, & quæ mente comprehenditur naturæ, quod, (ut jam explicatum eſt) corpore, & corporis facultatibus ad cætera animalia, & inanima; ratione ad corpore vacantes ſubſtantias accedat. Nam hujus pulcherrimæ fabricæ opifex & ſator videtur ſenſim diſpares invicem naturas aptaſſe, ut unum eſſent omnia & inter ſe cognatione quadam tenerentur. Ex quo maximè unum eſſe qui univerſitatem rerum procreaverit, oſtenditur. Non enim ſolum junxit ſingulatim individua, ſed etiam omnia quæ ubique ſunt aptè inter ſe compoſuit. Sicut enim in unoquoque animali, quæ ſenſu carent, os, adipem, pilos, & alia ejuſdem generis, cum iis quæ ſenſum habent, nervis, carnibus, & ſimilibus conjunxit: & ex his utriſque animal conflavit; neq; conflavit ſolum, ſed etiam unum effecit: ſic in reliquis rebus, cujuſcunque ſint ſpeciei fecit, eaſque naturæ cùm ſimilitudine, tùm diſcrepantia, pedetentim procedente inter ſe conſtruxit, ut neque multum quæ prorſus ſunt inanima, à ſtirpibus quæ nutrientem habent animam, diffideant: neq; rurſus hæ à beſtiis, & reliquis animantibus quæ animâ ſentiente inſtructa ſunt: neque porro beſtiæ, ab intelligentibus naturis planè dejungantur, nulloque cum eis fœdere & inſito naturaliq; vinculo colligentur. Lapis enim à lapide differt vi quadam ſed Magnes lapis

Rerum nexus & cognatio unum Opificem totius fabricæ profitetur.

lapis à natura & vi cæterorum lapidum discessisse videtur, cùm ferrum ad se perspicuè trahat & contineat, idque velut alendi sui causa facere videatur. Neque id in uno ferro efficiat, sed etiam aliud per aliud cohibeat, quod omnibus sibi adhærescentibus, vim suam impertiat. Itaque etiam ferrum tenetur à ferro, cum ipsum à Magnete continetur. Deinceps ædificator mundi Deus à stirpibus ad animalia transiens, non protinus ad gradiendi sentiendique vim devenit, sed gradatim eò & concinnè progressus est. Pinnas enim, & urticas marinas, velut sentientes arbores effecit, quoniam eas in mari instar stirpium suis radicibus defixit, & testis quasi lignis circundedit, & non secus ac si stirpes essent, immobiles jussit consistere: tangendi tamen sensum iis largitus est, qui communis est omnium animalium: ut, cum stirpibus, hoc ipso quod fixæ, & stabiles sunt; cum animalibus, ob tangendi sensum, societate teneantur. Nam spongiam, etsi ad saxa inhæret, & contrahi, & aperiri, aut potius dilatari cum senserit aliquid accedere, ab *Aristotele* est traditum. Quocirca hæc omnia eruditi juncto ex animali & stirpibus nomine ζωόφυτα usurpant. Porrò autem ad pinnas, & id genus alia, adjunxit ea quæ commeant quidem de uno loco in alium, at longè procedere nequeunt, sed circa unum eundemque locum volutantur. Hujus generis sunt pleraque quibus testa pro tegmine est, & quæ terræ intestina nominantur. Atque ita

paulatim

Α ἡ μαγνῆτις λίθος ὀξελκυδήναι δοκεῖ τὴν τῶν ἄλλων λίθων φύσιν τι ἔχουσα δυνάμεως ἐν ᾧ τοῦ φανερῶς ἕλκει τοὺς ἑαυτὴν καὶ κατέχει. ὁρῶσι δέ τινες ὥσπερ ζῶον αὐτὴν ποιήσασθαι βουλόμενον· καὶ μὴ μόνον ἐφ' ἑνὸς σιδήρου τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ ἄλλου τινὸς κατέχει ὃν μεταδιδοῦσα τοῖς ἐχο-
Β μένοις πᾶσι τῆς δυνάμεως ἑαυτῆς· κατέχει γοῦν καὶ ὁ σίδηρος σίδηρον ὅταν ἀπὸ τῆς μαγνήτιδος ἔχῃ. Εἶτα πάλιν ἐξῆς ἀπὸ τῆς ψυχῆς ὅτι τὰ ζῶα μετέχει, οὐκ ἀφ' ὧν ὅτι τὴν μεταβατικὴν καὶ αἰσθητικὴν ὥρμησε φύσιν· ἀλλ' ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον ἐμμελῶς ὅτι τῶν
Γ τὸν προσῆλθε. τὰς γὰρ πίνας καὶ τὰς ἀκαλύφας ὥσπερ αἰσθητικὰ δίδυμα προσκύασιν. ἐρρίζωσε μὲν γὰρ αὐτὰς ἐν τῇ θαλάττῃ δίκην φυτῶν· καὶ ὥσπερ ξύλα καὶ ὄστρακα προσέθηκε καὶ ἔσκησεν ὥσπερ φυτά. αἴσθησιν δ' αὐτοῖς ἐνέθηκε τὴν ἀπτικήν, τὴν κοινὴν πάντων ζώων αἴ-
Δ σθησιν, ὡς κοινωνοῦν τοῖς μὲν φυτοῖς τοῦ ἐρριζῶσθαι καὶ ἐξ ὑγρᾶς, τοῖς δὲ ζώοις καὶ τῆς ἁφῆς. ὁρᾶν μὲν οὖν καὶ τοῦ προσφυόμενα ταῖς πέτραις καὶ συστέλλειν καὶ ἀνοίγειν ἢ μᾶλλον ἐκτείνεσθαι ὅταν προσίοντος αἰσθάνωνται, Ἀριστοτέλης ἱστόρησε. Διὸ καὶ τοιαῦτα πολλὰ ζῴων φυ-
Ε τὰ καλῶν ἔθος ἔχουσιν οἱ σοφοί. πάλιν δὲ ταῖς πίναις καὶ τοῖς τοιούτοις συμπλοκὴ τῶν μεταβατικῶν μὲν ζώων γένεσιν, μακρὰν δὲ προελθεῖν μὴ δυναμένων, ἀλλ' αὐτόθεν αὐξομένων καὶ μενόντων. τοιαῦτα δέ ἐστι τὰ πλησίον τῶν ὀστράκων δέρματα καὶ τὰ καλούμενα τῆς γῆς ἔντερα. Εἶθ' ὅτως ἔχει

μέρος

μέρος προσλαβὸν τοῖς μὴ αἰσθησις πλείους, τοῖς δὲ ὀ μετα- α
βατικὸν ὁπτικὸν, εἰς τὰ τελειότερα τῶν ἀλόγων ζώων
κατεύθυνσε· λέγω δὲ τελειότερα τὰ πάσας ἔχοντα τὰς
αἰσθησις ἢ προϊέναι μακρὰν δυνάμενα. πάλιν δὲ μετα-
βαίνων ἀπὸ τῶν ἀλόγων ὅτι ὁ λογικὸν ζῶον ⓦ ἄνθρω-
πον οὐδὲ τοῦτο ἀθρόως κατεσκεύασεν, ἀλλὰ προτερον ἐ β
τοῖς ἀλόγοις ζώοις φυσικάς τινας στωικὸς καὶ μηχανὰς ἢ
πανουργίας παρὸς σωτηρίαν ἐνέθηκεν, ὡς ἔργοις λογικῷ
αὐτὰ φαίνεσθαι. ἢ ὅτως ὁ ἀληθὲς λογικὸν ζῶον ⓦ ἄν-
θρωπον προσβάλετο. ⓦ αὐτὸν ἰδεῖν ἢ ὅτι τῆς φωνῆς
ζητῶν εὑρὸς, ὃς ἁπλῆς ἢ μονοσήμους τῆς ἵππων ἢ βοῶν γ
ἐκφωνήσεως κτ μέρος εἰς ποικίλων ἢ διαφόρων διανο-
ητικῆς τινὸ τῶν κεφαλικῶν ἐ μυελῶν ὀργάνων φωνὸ, ἕως
εἰς τινὰ ἐναρθρον ἢ τελείαν τὸ αἰσθησιν κατέληξεν·
πάλιν τε τινὰ ἔναρθρον διάλεκτον ἐξηῦρε τῆς διανοίας ἐ
τὸ λογισμὸ, ἐξαίρετον ποιήσας αὐτὸν τῶν κτ νῦν κτημά- δ
των. ἢ ὅτω πᾶσι τοῖς μυσικῶς συνήρμοσε ἢ συνέ-
δησε καὶ εἰς ἓν συνήγαγε τὰ τε νοητὰ ἢ τὰ ὁρατὰ διὰ
μέσης τῆς τῶν ἀνθρώπων ἡμέτερας. Διὸ καὶ καλῶς ὁ
Μωϋσῆς τὸν δημιουργὸν ἑπτὰ ἡμέρας τελευταῖον ἔφησε ε
ⓦ ἄνθρωπον γεγονέναι. ὑ μόνον ὅτι πάντων δὲ αὐτὸν
ἡμερῶν, ἀκόλουθον ἦν πρῶτον τὰ πρὸς τὸν χρῆσιν αὐτῷ
παρασκευασθῆναι, ἢ ὅτως αὐτὸν ⓦ χρησόμενον παρα-
σκευῆναι, ἀλλ' ὅτι νοητῆς ἡμερότητος ὑσίας ἢ πάλιν ὁρατῆς,
ἐδεῖ ἡμέραν τινὰ ἢ στενότερον ἀμφοτέρων, ἵνα εἰ ἢ ὁ πᾶν

ἢ

paulatim aliis plures ſenſus, aliis vim progrediendi longiùs tribuens, ad beſtias perfectiores pervenit: dico autem perfectiores, quæ omnes habent ſenſus, & longè poſſunt procedere. Inde à beſtiis ad animal rationis compos, hoc eſt, hominem progrediens, non continuò eum genuit, ſed prius etiam brutis animantibus naturalem quandam prudentiam, & artificium, & calliditatem incolumitatis ipſorum cauſa dedit, ut propinqua ratione utentibus animalibus viderentur. Ac tum demum illud animal quod verè rationis eſſet particeps hominem procreavit. Eandem progreſſionis rationem in ſonis vocum, ſi quis quærat, inveniet: ex ſimplici ſcilicet & uniuſmodi equorum & boum voce minutatim ad variam & differentem corvorum & imitatricium avium vocem eſſe deductos, quoad explanato & perfecto ſunt hominum ſermone terminati. Explanatam autem & diſtinctam vocem ex cogitatione & ratione aptam eſſe voluit, quòd eam ut animi ſenſus interpretaretur, effinxit. Ita omnia omnibus concinnè aptavit, & colligavit, & per hominis procreationem ea quæ intelligentia comprehenduntur & quæ ſenſu accipiuntur in unum contraxit, atq; conjunxit. Quare rectè *Moyſes* mundi ædificationem exponens, ultimò dixit hominem eſſe factum, non ſolùm quòd cum omnia propter ipſum eſſent condita, oportebat primum quæ ad uſum illius pertinebant parata eſſe; deinde eum qui eis uſurus eſſet produci, ſed etiam quoniam cùm & quæ ratione & quæ cernendi ſenſu natura percipitur facta eſſet, oportebat eſſe quoddam

Cur homo ultimo loco creatus.

quoddam vinculum utriuſque, ut unum eſſet hoc univerſum, ſibique conſentiens, nec à ſe-ipſo alienum. Proinde homo genitus eſt, animal quod utramque naturam conjungeret. Ac ſapientia quidem ejus qui hunc orbem molitus eſt Dei, ut breviſſimè exponi potuit, hæc eſt. Itaque homo inter utriuſque naturæ, utentis ratione & expertis, fines interjectus, ſi corporis voluptatibus delinitus eas præoptaverit, beſtiarum vitam amplectetur, & in illis numerabitur, & *terrenus* ut loquitur *Paulus* vocabitur, audietque illud: *Terra es & in terram reverteris*, &, *Comparatus eſt cum jumentis inſipientibus, & illorum ſimilis eſt effectus:* ſin deſpectis & pro nihilo ductis omnibus voluptatibus corporis, rationi paruerit, divinam & Deo acceptiſſimam, eamque quæ ad hominem præcipuè pertineat vitam ſequitur, & erit velut cœleſtis, ut literis ſanctis eſt proditum. *Qualis terrenus, tales terreni, qualis cæleſtis, tales cæleſtes.* Eſt autem naturæ ratione utentis hoc caput, fugere & averſari quæ mala ſunt; ſequi & expetere contraria. Bonorum porrò alia in animi & corporis ſocietate cernuntur, (nam & hæc ad animum velut utentem corpore referuntur) ut virtutes: alia animi ipſius per ſe nec egentis corpore ſunt propria, ut pietas in Deum & rerum cognitio. Itaque qui hominis quà homo eſt non animal tantum, vitam volunt degere, virtutes & religionem colunt. Quæ autem ad virtutes & religionem pertineant, poſtea perſpicietur cùm de anima & corpore diſſeruerimus. Cum enim nondum

1 Cor. 15. Geneſ. 3. Pſalm 48.

1 Cor. 15.

Bonorum ſpecies.

Α ἢ συμπαθὴς ἑαυτῷ, ἢ μὴ ἀλλότριον αὐτὸ ἑαυτῷ ἡγήσεται
οὕτω δὲ σπουδαίου ἀμφοτέρας τὰς φύσεις ζῶον ὁ ἄνθρωπος.
τὰ μὲν οὖν τῆς σοφίας ἢ δημιουργὸς σωζόμως εἴρηται,
τοιαῦτα. ὁ μὲν οὖν τοῖς οὕτω τὸ ἀλόγου καὶ λογικῆς φύσεως ὁ
ἄνθρωπος παρθεὶς, ἐὰν μὲν ὅτι τὸ σῶμα ῥέψῃ καὶ τὰ τοῦ σώ-
Β ματος πλέον ἀγαπήσῃ, καὶ τῶν ἀλόγων ἀπολαύσεται βίου
καὶ τούτοις συναριθμηθήσεται καὶ χοϊκὸς κληθήσεται κατὰ Παῦ-
λον, καὶ ἀκάθαρτος γῆν εἰ καὶ εἰς χοῦν ἀπολυθήσῃ, καὶ δαίμο-
σι ἐολήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. ἐὰν δ'
ὅτι τὸ λογικὸν χωρήσῃ καταφρονήσας τῶν σωματικῶν πα-
Γ σῶν ἡδονῶν τὸ θειότατον καὶ μακαριωτάτου ζωοῦ μέτοχος
καὶ τοῦ ὡς ἀνθρώπου τρεπτοῦ καὶ ἐφ' οἷς ὁ ἐπουρά-
νιος καὶ ὁ ἐπουράνιον, οἷος ὁ χοϊκὸς τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοὶ,
καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. τῆς δὲ λογικῆς
φύσεως τὸ κεφάλαιόν ἐστι τὸ φεύγειν καὶ ἀποτρέπεσθαι τὰ
Δ κακὰ, μετιέναι δὲ καὶ αἱρεῖσθαι τὰ καλά. τῶν δὲ καλῶν
τὰ μὲν ἐστι καὶ κοινωνίαν ψυχῆς καὶ σώματος, ἐγγίτων καὶ
τούτων ὅτι τὰ μὲν ψυχῆς τὰ δὲ ἀμφοτέρων οἷς ψυχῆς προσεχω-
μένης σώματι, ὡς αἱ ἀρεταί. τὰ δὲ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ'
ἑαυτὸ μόνης μὴ προσδεομένης σώματος, ὡς ἡ εὐσέβεια
Ε καὶ ἡ τῶν ὄντων θεωρία. ὅστις τοίνυν καὶ ἀνθρώπου βίου
ὡς ἀνθρώπου ζῶον προαιρεῖται, καὶ μὴ ὡς ζῶον μόνον, τὰς
ἀρετὰς μετέρχεται καὶ τοῦ εὐσεβεῖν. τίνα δέ ἐστι τὰ τῶν
ἀρετῶν καὶ τίνα τὰ τῆς εὐσεβείας, ἐν τοῖς ἑξῆς ἀκριβω-
θήσεται, ὅτου καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀποδῶ-
μεν

μὴν λόγον. οὐδὲπω γὰρ ἐγνωσμένου τί ποτε ἡμῶν ἐστιν ἡ ψυχὴ κατ' οὐσίαν, οὐκ ἔστιν ἀκόλουθον περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς διαλαμβάνειν. ἐβραῖοι μὲν θεσπίζουσιν ὅτι ἄχρηστον ὁμολογουμένως, ὅτι ἀθάνατον γλυκᾶς φασὶν ἀλλ' ἐν μυθολογίοις ἑκάτερας φύσεως, ἵνα δὴ μὴ τοῖς σωματικοῖς ἀχθεσθήσῃ πάθεσιν, οὐδὲ πίστιν ἔχῃ ταῖς σωματικαῖς μαλακολαῖς. ἐὰν δὲ τὰ τῆς ψυχῆς προτιμήσῃ καλὰ τὰ ἀθανασίας ἀξιωθῇ. εἰ γὰρ ὅτι ἀρχῆς αὐτὴν θνητὸν ἐποίησεν ὁ Θεὸς, οὐκ ἂν ἀμφίβολα θανάτου κατεδίκασεν· ἢ γὰρ θνητῆς θνητότητα οὐδεὶς καταδικάζει. εἰ δ' αὖ πάλιν ἀθάνατον, ὑπὸ μὲν σοφῆς αὐτὸν εὐδιάκριτον ἔσεσθαι. οὐδεὶς γὰρ τῶν ἀθανάτων σοφῆς σωματικῆς δεῖται. ὑπ' ἄν ὕτω ῥᾳδίως μετεύροι, καὶ θνητὸν μὲν ἀθάνατον θνητὸν βιάζεσθαι ἐποίησεν. οὐδὲ γὰρ ὅπου τῶν ἀμαρτησάντων ἀγγέλων τοῦτο φαίνεται πεποιηκώς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχῆς φύσιν ἀθάνατον διέμεινεν, ἄλλων τῶν ἡμαρτηκότων ἀποκλείσμενος δίκαιον, ἀλλ' ὑπὸ θάνατον. βέλτιον οὖν ἦν τὸν θνητὸν ὑποπεσεῖν, ἢ τὸν προκείμενον, ἢ ὅπου θνητὸς μὴ κατεσκεύαστο, δυνάμενος δὲ οὐκ προκοπῆς πληθύμενος ἀθάνατος γένεσθαι, τυπῆσι δυνάμει ἀθάνατος. ὅπερ δὲ ὑπὸ συμφέρει αὐτῷ περὶ τὴν πληρώσεως γνῶναι τὸν φύσιν ἑαυτῆς, ἀπηγόρευσεν αὐτῷ μὴ γεύσασθαι τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως. ἦσαν γὰρ, μᾶλλον δὲ εἰσὶν ἔτι καὶ νῦν δυνάμεις ἐν τοῖς φυτοῖς μεγίσταις πότε δὲ ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς κοσμοποιίας ἀκραιφνεῖς οὖσαι ἰσχυρότατον εἶχον τὸν ἐνέργειαν.

κε

nondum ſit cognitum, quænam vis ſit & eſſentia animi noſtri, non convenit de uſu ejus agere & munere. Hebræi hominem ab initio neque planè mortalem, neq; planè immortalem genitum eſſe aiunt, ſed veluti in confinio caducæ & ſempiternæ naturæ eſſe poſitum, ſic ut ſi corporis affectionibus ſe dederet, corporis mutationibus ſubjiceretur: ſin animi bona anteponeret, ad immortalitatem traduceretur. Nam ſi hominem à primo ortu Deus mortalem procreaſſet, profectò non poſtquàm ſe peccato obſtrinxerat, mortis eum condemnaſſet. Nam mortalem quidem quis mortalitatis condemnat? Contrà ſi immortalem, neque alimenti egentem feciſſet: Nihil enim quod immortale eſt corporeum alimentum deſiderat: neque ita facilè pœnitentia ductus eum qui creatus eſſet immortalis, continuò mortalem effeciſſet. Neque enim in angelis qui peccarunt hoc fecit, ſed ut ab initio natura immortales ſunt creati: ita manſerunt, neque peccatorum ſuorum pœnam mortem, ſed aliud ſupplicii genus expectant. Quare vel hæc probanda ſententia eſt: vel dicendum mortalem quidem factum eſſe hominem, ſed qui ad perfectionem procedere, ac immortalitatem tandem conſequi poſſet. Quod hanc habet ſententiam, poteſtate hominem eſſe immortalem procreatum. Quoniam vero non conducebat illi ante partam perfectionem, noſſe naturam ſuam, ligno illi cognitionis interdixit: Erant enim & verò ſunt etiam nunc vires in his quæ è terra oriuntur maximè; verum tunc ut in exordio mundi, cum puræ & incorruptæ eſſent, erant

Homo in prima creatione nec immortalis nec mortalis.

Quoniam non conducebat ante partam perfectionem naturam ſuam cognoſcere, eſum arboris ſcientiæ prohibuit Deus.

erant efficaciſſimæ. Erat igitur fructus quidam qui delibatus, illi naturæ ſuæ cognitionem afferret. Nolebat autem Deus ipſum antequam perfectus & abſolutus eſſet, noſſe naturam ſuam, ne ubi multa ſibi deeſſe cognoſſet, animi curam uſui cultuique corporis poſthaberet. Hanc ob cauſam ne cognitionis lignum attingeret, prohibuit. Verum ubi non obtemperaſſet, ſeque ipſe cognoviſſet, & à perfectione remotus eſt, & quæ ad corpus uſui eſſent, deſideravit: Itaque ſtatim quo ſe tegeret, quæſivit. Ait enim *Moyſes, illum ſe eſſe nudum cognoviſſe.* Prius enim apud ſe non erat, & in ſuiipſius ignoratione verſabatur. Cum igitur à perfectione eſſet rejectus, item ab immortalitate depulſus eſt: quæ tamen poſtea Dei beneficio recipietur. Poſt hunc caſum conceſſum eſt ut carnibus veſceretur, cum prius ſolis iis quæ è terra naſcerentur contentum eſſe juſſiſſet: Ea enim in Paradiſo erant. At deſperata perfectione, de cætero ut quibus vellet frueretur indulſit. Cum autem ex corpore homo conſtet, omne porrò corpus ex quatuor elementis conflatum ſit, neceſſe eſt quæ affectiones elementis conveniunt, eaſdem in hominem cadere, ſectionem, commutationem, fluxum, quæ ſunt ſolius corporis. Ac commutatio quidem in qualitate, fluxus in exinanitione perſpicitur. Exhauritur enim ſemper animal cùm per aperta, tùm per occulta foramina qui pori dicuntur, de quibus poſterius dicemus. Neceſſe igitur eſt paria iis quæ exhauriuntur ſummitti, aut morte diſſolvi animal, inopia eorum quæ ſufficiantur. quoniam autem

Carnibus veſci poſt lapſum indultum.

Α ἢ οὖν ἡ ἀπόλαυσις τινὸς χαρτῶν γνῶσιν ἐμποιῆσαι τῆς οἰκείας φύσεως. οὐκ ἠβούλετο δὲ αὐτοῖς ὁ Θεὸς περὶ τῆς τελειώσεως γνῶναι τὴν οἰκείαν φύσιν, ἵνα μὴ γνῶς ἑαυτὸν σὺ δι' ἃ πολλῶν ὄντα, τῆς σωματικῆς ἐπιμελητὴν χρείας καταλιπὼν τὴν τῆς ψυχῆς περίνοιαν· καὶ διὰ τοῦτον τὸν

Β αἰτίαν οὐκ ἐκώλυσεν αὐτοῖς μεταλαμβάνειν τῶν καρπῶν τῆς γνώσεως. παραβάσης ἡ γνῶς ἑαυτὸν, τὴν μὲν τελειώσεως ἀξίαν ἔπεσε, τὴν δὲ σωματικῆς χρείας ἐγένετο σκέπασμα γῆν βλέπειν ἐπιζητέ. φησὶ γάρ ὁ Μωϋσῆς ὅτι γυμνὸς ὢν ἔγνω. περίεργον δὲ τὸ ἐκτάσθαι αὐτοῖς ἐπίνοιαν καὶ τὸ ἀγνοῆσαι ἑαυ-

Γ τόν. ἐκπεσὼν οὖν τῆς τελειώσεως, ἀξίαν ἔπεσεν ὁμοίως καὶ τῆς ἀθανασίας ἣν ὑστερον ἀναλήψεται χάριτι δὲ ποιήσαντος αὐτόν. μετὰ δὲ τὴν ἔκπτωσιν καὶ τὴν τῶν κρεῶν ἀπόλαυσιν αὐτῷ συνεχωρήθη. περίεργον μὲν γὰρ τοῖς ἀπὸ γῆς μόνοις ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἀρκεῖσθαι. ταῦτα γὰρ ἦν τὸ τῷ σῶμα δηλοῦσθαι.

Δ ἀπηγορευμένης δὲ τῆς τελειώσεως τῇ συγκαταβάσει λοιπὸν συνεχωρήθη τὰ τῆς ἀπολαύσεως. δηλοῖ δὲ οὐκ σώματός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος· πολὺ δὲ σῶμα ἐκ τῶν τεττάρων στοιχείων συνέστηκεν, ἀνάγκη τούτοις τοῖς παθεσι περιπίπτειν αὐτὸν οἷς ἔστι τὰ στοιχεῖα, τροπῇ καὶ μεταβολῇ καὶ ῥύσει ἀπαρτίζει

Ε μόνῳ δὲ σώματος. μεταβολὴ μὲν τῇ κατὰ ποιότητα· ῥύσει δὲ τῇ κατὰ κένωσιν· κενὸν γὰρ ἀεὶ δεῖ ζῶον ἀναπτῆναι τῶν περιόντων καὶ ἀναπτῆναι τῶν ἀέρων· περὶ ὧν ὑστερον ἐροῦμεν. ἀνάγκη τοίνυν ἢ τοῖς κενουμένοις αὐτὸ σφέρεσθαι τὰ ἴσα ἢ ἀναλύεσθαι δὲ ζῶον εἰς εἶδος τῶν ἐναπολειπόντων. ξηρῶν δὲ ὑγρῶν καὶ

ὑγρῶν δὲ πνεύματος τῶν κεκραμένων ἀναγκαῖα καὶ ξηρᾶς δὲ ὑγρᾶς προσδεῖται ἔφη τὸ ζῶον καὶ πνεύματος. ἔστι γὰρ ἡμῖν ἡ ἔφη καὶ τὸ ποτὸν ἀφ' ὧν τῶν στοιχείων ἐξ ὧν ἡ σύνεσις ἡμῶν. ἕκαστον γὰρ ᾧ μὲν οἰκείῳ καὶ ὁμοίῳ πέφευγε· ᾧ δὲ ἐναντίῳ θηρεύεται. τῶν δὲ στοιχείων τὰ μὲν πρώτως τι ἄμμα, τὰ δὲ καὶ ἀφ' μίσων τινῶν προσφερόμενα· ὡς ὕδωρ ποτὲ μὲν καθ' ἑαυτό, ποτὲ δὲ καὶ μίσει τῷ γῇ καὶ τῷ ἐλαίᾳ καὶ πάντων τῶν καλουμένων ὑγρῶν καρπῶν. ἔστιν γὰρ ἕτερον ὅστις οἶνος ἢ ὕδωρ ἐξ ἀμπέλου πεποιωμένον· ὁμοίως δὲ καὶ πυρὸς μεταλαμβάνομεν, ποτὲ μὲν πρώτως καθ' αὑτὸν θαλπόμενοι, ποτὲ δὲ μίσει ὧν ἐσθιόμεν ἢ πίνομεν· ἐν πᾶσι γὰρ ἢ πλείοσι ἢ ἐλάττοσι μοῖρα τοῦ πυρὸς ἐγκατεσπαρται. ὧν αὐτῶν δ' ὅπου δὲ τοῦ ἀέρος προσεχῶς μὲν ἀναπνέοντες καὶ προσεικαζόμενοι ἡμῖν ἔχουσιν, καὶ ἐν ᾧ ἐσθίομεν καὶ πίνομεν ἔλαττοῦσι. ἀφ' μίσων δὲ τῶν ἄλλων πάντων ὧν προσφερόμεθα. τὸ δὲ γλυκὺ προσεχῶς μὲν ἡμᾶς ὠδάμησε, ἀφ' μίσων δὲ τινῶν· γῆ μὲν γὰρ σῖτος γίνεται, σῖτον δὲ ἡμεῖς ἐσθιόμεν. κόρυδοι μὲν γὰρ δὲ προσιέμεναι πολλάκις καὶ παρδίκες πλὴν γλυκὺ σιτοῦνται. ἀνθρωπος δὲ ἀφ' μίσων τῶν σπερμάτων καὶ τῶν ἀκροδρύων καὶ τῶν καρπῶν. ὅπερ δὲ καὶ μόνον δι' ὃ παρέσταμεν, ἀλλὰ καὶ διὰ βαθησίαν τὴν κατὰ τὸν ἀφθαλμόν, ἣ μάλιστα πλεονεκτεῖ πάντα τὰ ζῶα ὁ ἄνθρωπος, καὶ προσέοικεν ἡμῖν ὅτι δίρμα παχὺ ὡς τοῖς βουσὶ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς παχυδέρμοις, ὅτι πείλας μεγάλας καὶ πυκνὰς ὡς ταῖς αἰξὶ καὶ τοῖς προβάτοις καὶ λαγωοῖς, ὅτι φολίδας ὡς τοῖς ὄφεσι καὶ ταῖς ἰχθύσιν ὅτι

tem ſicca ſunt, & humida, & ſpiritus, quæ exhauriuntur, neceſſe eſt & ſicco & humido cibo indigeat animal, & ſpiritu. Cibus autem & potus per elementa nobis comparantur, ex quibus etiam concreti ſumus. Alitur enim unumquodque naturæ ſuæ accommodato & ſimili; curatur contrario. Elementorum verò partim proximè, partim aliis quibuſdam naturis intercedentibus aſſumimus, ut aquâ aliquando per ſe, aliquando per vinum, oleum, & omnia quæ humidi fructus appellantur: Nihil enim aliud eſt vinum quàm aqua è vite certa quadam qualitate affecta. Similiter igne utimur aliquando proximè, dum ab eo calefimus: aliquando per ea quæ edimus, vel bibimus: In omnibus enim vel magna vel parva ignis pars inſperſa eſt. De aëre idem ſentiendum eſt. Nam proximè quidem eo fruimur, quod reſpiramus, quod circumfuſum nobis habemus, quod in comedendo & bibendo ducimus: Per alias verò naturas omnes quibus alimur. Terrâ autem per ſe nos quidem nullo modo, ſed ſemper aliis quibuſdam interpoſitis veſcimur: Terra enim frumentum fit, frumentum autem nobis cibus eſt. Galeritæ enim & columbæ, ſæpè etiam perdices terram edunt. At homo per ſemina, arborum baccas, carnes. Sed quoniam non ſolum propter decentiam, ſed etiam propter tangendi ſenſus excellentiam, quo maximè omnibus animalibus homo præſtat, neq; corio nos obduxit, ut boves & cætera quæ craſſa cute veſtita ſunt: neque pilis magnis & denſis, ut capras, oves, lepores: neque cortice, ut ſerpentes & piſces: neque teſta molliore, ut cara-

Similibus alimur, curamur contrariis.

Quare homo pluribus indigeat?

bos: neque pennis, ut aves: necessariò vestitu opus habuimus, qui cum iis quæ cæteris animantibus tribuit compensaretur. Atque hæ quidem causæ sunt cur alimento & amictu nobis opus sit. Tectum verò cùm iisdem de causis ob quas & vestitu & victu indiguimus, tùm maxime ad fugiendum ferarum impetum opus est. Medicos autem & curationem, propter malas temperationes qualitatum, & dissolutionem continuationis corporis, requirimus. Mutatio autem cum in qualitate fiat, necesse est per contrariam qualitatem ad aptam compositionem humorum, constitutionem corporis redigere. Non enim, ut opinantur quidam, medicis propositum est corpus concalefactum refrigerare, sed ad bonam temperationem reducere: Si enim refrigerarent, in contrarium morbum habitus corporis verteretur. Quare concluditur, homini cibo & potione opus esse, propter exinanitiones, & discussiones: vestitu, quoniam à natura nullo valido amictu munitus est: domo, propter malas temperationes aëris, & feras: curatione, ob mutationes qualitatum, & sensum qui corpori ingeneratus est. Si enim sensus nobis non adesset, neque doleremus, neque curationis indigeremus: Si autem non doleremus utique periremus, neque ignoratione mali morbum curaremus. Jam vero propter artes, & scientias, & utilitates quæ ab his manant, indigemus alter alterius opera, & idcircò unum in locum multi convenimus, & ad vitæ usus, res inter nos rationesque contrahimus. Quem conventum, & conjunctionem

Condendarum civitatum ratio.

ædium,

Α ὕπνος ὄφρακα ὡς ταῖς χελώναις ἢ τοῖς ἑρπετοῖς, ὕπτια κάλυξ ὡς τοῖς κεφαλόποσι, ὕπτερυγας ὡς τοῖς ὀρνέοις, ἀναλκέως ἐαθῆτος ἐδείηθημεν, τῆς ἀναπληρώσης ἐν ἡμῖν ὅπερ ἡ φύσις τοῖς ἄλλοις ἐδωρήσατο. διὰ ταῦτα μαθόντων ζωφῆς καὶ ἐαθῆτος δεόμεθα. οἰκτίσεως δὲ μᾶλλον ταῦτα μὲ, διὰ ἃ ἐαθῆτος ἢ ζωφῆς ἐδεήθημεν, ὑχ ἥκιστα ὅ διὰ ταῦτ᾽ ἐπείων ἀποφυγὰς διὰ τὰς δυσκρασίας τ᾽ ποιοτήτων ἢ τ᾽ λύσιν τ᾽ συνεχείας τ᾽ σώματος, ἰατρῶν ἢ θεραπείας ἐν χρείᾳ κατέστημεν. τ᾽ δὲ μεταβολῆς τ᾽ ποιότητα γινομένης, αἰάλκη διὰ τ᾽ αὐτοκράτειαν ποιότητος εἰς ὃ σύμμετρον ἀγαγεῖν τ᾽ κατάστασιν ὕ σώματος. ὑ γὰρ ὡς οἴονταί τινες ὃ θερμαίνειν σῶμα καὶ ψύχειν πέφυκε τοῖς ἰατροῖς, ἀλλ᾽ εἰς ὃ ὕτε καλὸν μεταξὺ σαι. εἰ γὰρ καταψύξειν, εἰς τ᾽ ἀναπνοὴν πέφυκε νόσοι ἡ ἀθῆτις· χρεία τοίνυν ἀνθρώπῳ ζωφῆς μὲ ἢ πρὸς διὰ ταῦτα κενώσεις τ᾽ διαφορήσεις· ἐαθῆτος ὃ διὰ ὃ μηδεμίαν Α ἔχει ἐκ φύσεως ἰσχὺν πρὸς βολεῖν. οἰκτὸ ὃ διὰ τ᾽ δυσκρασίας ὕ πρὸς ἐχοιτος ἢ διὰ τὰ θεῖα θεραπείας δὲ διὰ ταῦτα μεταβολὰς τ᾽ ποιοτήτων, ἢ τ᾽ αἴσθησιν τ᾽ ἐσθῆτος ὡς σῶμα. εἰ γὰρ μὴ προσῆν ἡμῖν ἡ αἴσθησις, ὕτ᾽ ἂν ἠλγοῦμεν, ὕτ᾽ ἂν θεραπείας ἐδεήθημεν· μὴ ἀλγοῦντες δὲ διεΕ φθαρήμεν ἄν, ὑ ἀγνοίᾳ ὕ κακῶ ὃ πάθος οὐκ ἰώμενοι. διὰ ὃ ταῦτα τίλας ἢ ταῖς ὀπίσημας ἢ πάσ᾽ τ᾽ ἀποτυπώσεις χρείας, ἀλλήλων δεόμεθα· διὰ ὃ ὃ δύναται ἀλλήλων, εἰς ταῦτὸ πολλοὶ συνελθόντες κοπιῶμεν ἀλλήλοις κατὰ ταῦτ᾽ τοῦ βίου χρείας ἐν τοῖς συναλλάγμασιν. πῶσα συνό-

δει δὲ συνοικίδιον πόλιν ὠνομάσειμεν, ἵνα ἐκ τύχης καὶ μὴ πόρρωθεν ἀφελείας καρπώμεθα. φύσει γὰρ σωματικοὶ καὶ πολιτικοὶ ζῶοι γέγονεν ὁ ἄνθρωπος· εἰς γὰρ ἕκαστος αὐτάρκης ἑαυτῷ πρὸς ἅπαντα. δῆλον οὖν ὡς αἱ πόλεις ἀφ' ἑαυτῶν σωσαλλάγματα καὶ τὰ μαθήματα σωίσησιν. δυοῖν δὲ τούτων προσδεόμενοι ὁ ἄνθρωπος ἀξαιρέτως ἔτυχε. καὶ γὰρ μόνος οὐκ συνιὼν τυγχάνει μετέχων, καὶ τὸ σῶμα τοῦτο μόνον ἄπτων οὐ παθήματίζει· καὶ τῷ μὲν σωματικῷ ἀφὰ τῶν ψυχῶν, τῷ δὲ ψυχικῷ ἀφὰ τὸ σῶμα. μόνος γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῶν λογικῶν ἀξαίρετον ἔσχε τὸ συνιὼν καὶ ᾧ μετέχοντες ἀξιοῦσθαι. ὅτι γὰρ δαίμονες ὄντες ἀγέλαι μετέχουσιν συνιὼν ἀξιοῦνται. καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα καὶ δίκαιος καὶ ἐλεήμων ὁ Θεὸς δείκνυται τις ἐκ λέγεται. πῶς μὲν γὰρ ἀγέλαις μηδὲν ἔχουσιν ἐπιμαίσασθαι παρέλκει εἰς ἀμύρτιαν, ἀλλ' ἐλευθέρεις ὄσιν ἐκ φύσεως τῶν σωματικῶν παθῶντες καὶ χρεῶν καὶ ἡδονῶν, εἰκότως θεμία δίδονται συνιὼν μετέχουσιν· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὢν μόνον ὄσι λογικοί, ἀλλὰ καὶ ζῶοι. αἱ δὲ χρεῖαι τῶν ζώων καὶ τὰ πάθη πολλάκις παρέλκουσι τὸν λογισμόν. ὅταν οὖν ἀνθρώπους ἀποφύγῃ μὲν ταῦτα, χωρὶς δὲ ὅτι καὶ χρεῖαι ἐλεύθεροι διαμένουσι τυγχάνῃ τῆς συνιὼν. καὶ ὥσπερ ἴδιόν ἐστι τῆς οὐσίας αὐτῶν τὸ γελαστικόν, οὕτω καὶ μόνῳ τούτῳ παρέστηκε καὶ πάντοτε καὶ ἀεί, ὅτως ἐν τοῖς κακοῖς χαίρειν ἴδιον ἀνθρώπου πάσῃ τῇ λογικῇ κτίσει, ὃ ἀφὰ τῆς μετανοίας ἀπολύεται τῶν προημαρτημένων τῆς αἰτίας. καὶ γὰρ μόνῳ ἀνθρώπῳ

ædium, civitatem vocavimus, ut è propinquo non longe mutua commoda caperentur. Naturâ enim animal congregabile & civile homo factus est. Nam in nemine uno, ad omnia satis præsidii est. Itaque perspicuum est, civitates propter commercia & disciplinas esse constitutas. Est autem duplici honoris & muneris genere homo affectus, quòd & ipse solus pœnitentia veniam peccatorũ impetrat, & ejus unius corpus quamvis mortale & caducum, æternum & immortale redditur: Quorum alterum quod ad corpus pertinet propter animam, alterũ quòd ad animã propter corpus consecutus est. Solus enim homo inter omnia quæ ratione sunt prædita habet hoc præcipuũ, ut ejus erratum pœnitentiâ condonetur; Nam neq; dæmones, neq; angeli per pœnitentiam delictorum veniam impetrare possunt. In quo maximè justus & misericors Deus & ostenditur & dicitur. Nam angeli cum nullam habeant causam necessariam quæ ad peccandũ impellat, sed natura omni affectione corporis, & inopia & voluptate vacent, meritò per pœnitentiã ad veniã aspirare non possunt. At homo non modo rationis particeps, sed etiam animal est, & necessari usus vitæ animalis, motusque turbidi persæpè rationem attentant, atque labefactant. Quare cum ad sanitatem redit & declinatis turbulentis animi motionibus, virtutem complectitur, justa illi misericordia, id est, veniã tribuitur. Atque ut proprium ejus naturæ ridere est, nam & soli adest, & omni, & semper: ita in rebus non naturæ lege, sed Dei erga nos beneficio constitutis proprium est hominis, præ omnibus quæ ratione sunt prædita, ut per pœnitentiã om-

Homini soli permissa pœnitentiæ post naufragium tabula.

ni culpa liberetur. Nam ſoli homini & omni & ſemper, quoad in terris vivit, hoc datum eſt. Nam morte obita non item. Quomodo etiam angelos nonnulli volunt non amplius poſtquam lapſi ſunt conſequi veniam per pœnitentiam: Mors enim illorum lapſus eſt. Sed ante lapſum, ad ſimilitudinem vitæ hominum, etiam ipſis veniam Deum daturum fuiſſe: Nunc verò, cum non pœnituerit eos erratorum ſuorum, æternis, nec ulli venia remittendis, ſuppliciis, ſuiſque meritis congruentibus, mulctantur. Quapropter hinc intelligitur, qui pœnitentiam reſpuunt, eos præcipuum munus & proprium hominis tollere. Eſt hoc quoque in homine proprium, & eximium, quod in omni genere animantium, ejus unius corpus à morte excitatur ad vitam & ad immortalitatem contendit. Quod quidé propter animi immortalitatem, ut illud alterum, propter corporis imbecillitatem, & perturbationes, quibus plurimis jactatur, adeptus eſt. Solius quoque hominis eſt, artium & ſcientiarum cognitio, & harum ipſarum artium exercitatio. Quamobrem hominem definiunt ſic, Animal rationis particeps, mortale, mentis & ſcientiæ capax. Animal, quoniam homo ſubſtantia eſt animata, ſentiens, quæ animalis definitio eſt. Rationis particeps, ut ſeparetur ab his quæ ratione carent. Mortale, ut ab immortalibus, quæ ratione utuntur, ſejungatur. Mentis & ſcientiæ capax, quoniam diſcendo artes & ſcientiæ parantur. Etſi enim naturalis facultas in nobis eſt mentis artiumque capax, earum tamen uſum & exercitationem diſciplinâ acquirimus. Quanquam hanc partem, additamentum

Homo quid.

de-

θρώπῳ τοῦτο διδόρηϲ), ἐν πόλει, καὶ ἀεὶ τοῦ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐγκοσμίου ζωῆς, μὴ ἐθέλοντος ὑπὲρ. ὅτω δέ τινες καὶ τὰς ἀγγέλους βούλονται μισεῖν μὴ τῷ ἐκπίπτειν τυγχάνειν τῆς εἰς μέλλοντος συγγνώμης. θνητὸς γὰρ τούτου ἡ ἐκπτωσις τοῦ τῆς ἐκπτώσεως καὶ ὁμοιότητα τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτὸς ἀξιοῦσθαι συγγνώμης. ὅπερ μὴ ποιήσαντες ἀσύγγνωστον ἐν δικαιοσύνῃ σθαι ἔχουσι. λοιπὸν τῆς τιμωρίας τῷ τοσούτῳ δίκαιον. δοῦλον οὖν ἐκ τούτου ὡς τῷ μετρίου ὑ δίκαιον ἐλεύθερον τῷ ἐξαίρετον δωρεαὶ καὶ τῷ ἰδίῳ ἀνθρώπῳ εἰσεχάφυσιν. ἴδιον δ' αὐτῷ ἐξαίρετον ἐν μόνον τ' ἄλλων ζώων ὃ τούτῳ σῶμα μὴ θνητὸν ἐνίσασθαι ἐς ἀθανασίαν χωρῆσι τυγχάνῃ δ' τότῳ δίκ τ' ψυχῆς ἀθανασίαν. ὥσπερ ἐκείνῳ δίκ τῷ σώματος ἀθάνατα καὶ πολυπαθῆναι. ἴδια δ' αὐτῷ καὶ τὰ τῶν τιχῶν τι καὶ ἐπιστημῶν μαθήματα, ἐν αἷς χῆ τὰς τέχνας ταύτας ἐνέργειαν. δι' ὃ ἐν ἀνθρώπου οἰκείου ζῶον λογικόν, θνητόν, νῷ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν· ζῶον μὲν ὅπου καὶ ὁ ἄνθρωπος ὑσία ἐστὶν ἔμψυχος ἀθάνατος. οὐδὲ γὰρ ὄρος ζῴου. λογικὸν δ' ἵνα χωρισθῇ τῶν ἀλόγων· καὶ θνητὸν ἵνα χωρισθῇ τῶν ἀθανάτων λογικῶν. ὃ δ' νῷ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, ὅτι δίκ μαθήσεως προσγίνοται· πᾶσι αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστήμαι, ἔχουσι μὲν δυνάμει δεκτικὸν καὶ τὸ νῷ καὶ τῶν τιχῶν, τῷ δὲ ἐνέργειᾳ κέκτηνται ἐκ τῶν μαθημάτων. λέγουσι δ' τοῦτο ὅταν ὁρῶ προστιθῶσι ὑ-

τερον

φερει ἐρρωσθαι μὴν γὰρ καὶ χωρὶς τούτου φησὶν. ἀλλ' ὀπτῆσι καὶ νύμφαις καὶ ἄλλα τινὰ γένη δαιμόνων τινὲς εἶναι· ἀγνοῦσι πολυχρόνιοι μὴν, ὑμεῖς ἀθάνατα, ἵνα καὶ ἀπὸ τούτων σῴζεσθαι ἐλπίσωσιν ἄνθρωποι, προσδηχθῆναι δὲ καὶ ὀπτιζήμης δεικνύουσι· οὐδὲν γὰρ ἐκείνων μᾶλλον ἀθάνατα, ἀλλὰ φύσει οἶδεν ἃ οἶδεν. Ἑβραίων δὲ δόγμα δὲ πάλιν τοῦτο σῴζεσθαι ἄνθρωπον γεγένηται. προσέχεις μὲν δὴ αὐτοῖς οἰκονομοφόρα καὶ βόας τοὺς περὶ γεωργίαν χόρτον δὲ σῴζειν θεῶν· τῶν γὰρ γενομένων τὰ μὲν δι' ἑαυτὰ γέγονε, τὰ δὲ δι' ἄλλα· δι' ἑαυτὰ μὲν τὰ λογικὰ πάντα, δι' ἕτερα δὲ τὰ τε ἄλογα καὶ τὰ ἄψυχα. εἰ δὲ θεῶν τὰ δι' ἄλλα γέγονε, δῆλον ποῖα γέγονε σκεπτώμεθα. ἆρ' οὖν δι' ἀγγέλους; ἀλλ' οὐκ ἄν τις εὖ φρονῶν εἴποι δι' ἀγγέλους αὐτὰ γεγενῆσθαι. τὰ γὰρ δι' ἄλλα γενόμενα πρὸς σύστασιν ἐκείνων καὶ δέησιν καὶ ἀνέσιν γέγονεν· ἢ γὰρ τῆς δεήσεως τοῦ γένους ἕνεκεν ἢ θεραπείας ἢ σκέπης ἢ θεραπείας ἢ δέησεως ἢ ἀναπαύσεως. ἄγγελος δὲ τούτων οὐδενὸς δέεται· ὅτι γὰρ δέεται ἔχει γένος ὅτι θεῶν οὐδεὶς ἐστὶ σωματικῆς, ὅτι σκέπης, ὅτι τῶν ἄλλων. εἰ δὲ μὴ ἄγγελος, δῆλον ὡς οὐδὲ ἄλλη τις φύσις ὑποφαινέσθω τῶν ἀγγέλων· ὅσῳ γὰρ ὑποδεέστερόν ἐστι, τοσούτῳ μᾶλλον καὶ ὁ ἀνενδεέστερος αὐτῆς ἐστι. ζητητέον οὖν φύσιν λογικὴν μὲν, διὰ δὲ τῶν προφορικῶν· τίς οὖν ἑτέρα τοιαύτη φανεῖται παρὰ τοὺς ἡμᾶς ἄνθρωπος; οὐκ οὖν σωτηρίαν δέεται τοῦτον τὰ τε ἄψυχα καὶ τὰ ἄλογα γεγενῆσθαι ἐσκεμμένως

ποίων

definitionis aiunt esse, quod nihilominus, ut ea absit, definitio consistat. Sed quoniam sunt qui nymphas, & alia quædam dæmonum genera inducant, viventia quidem illa ad longum tempus, non tamen immortalia, ut ab his hominem secernant, addiderunt ad definitionem, mentis capax atque scientiæ. Nihil enim illa discunt, sed naturâ sciunt quæ sciunt. Porrò antem Hebræorum dogma est, hanc rerum universitatem hominis causa ædificatam esse; ut quæ tergo gestandis oneribus apta sunt, & boves qui ad agri cultionem sunt utiles, proximè hominum causa, fœnum illorum. Quæ enim facta sunt alia propter se, alia aliorum causa, facta sunt: propter se, omnia quæ ratione, utuntur, aliorũ causa cùm quæ ratione, tùm quæ anima carent. Quod si hæc aliorum causa sunt genita, age quorum causa sint genita videamus. An igitur angelorum? At hoc quidem nemo qui sapiat dixerit: quæ enim propter alia sunt effecta, propter eorum cohærentiam & permanentiam & oblectationem comparata sunt: aut enim propagandi generis gratia, aut cibi, aut tegumenti, aut curationis, aut voluptatis & requietis. At vero angelus nihil horum desiderat, neq; enim genus suum propagat, neq; corporeo alimento neq; tegumento, neq; reliquis opus habet. Sin autem horum angeli non indigent, equidẽ multo minus alia ulla natura quæ angelis sit præstantior. Ut enim quidq; excellit maximè, ita ab inopia & indigentia est remotissimum. Itaq; quærenda natura est, quæ & rationis sit particeps & his quæ jam enumeravimus opus habeat. Quæ igitur alia si hominem prætermittamus talis queat existere? Quare efficitur

Hebræorum sententia mundus hominis causa creatus.

Non Angelorum; qui rebus corporeis non indigent.

efficitur hominis causa, & quæ inanima sunt, & quæ ratione carent, esse procreata. Quod quoniam ita est, ei imperium in illa omnia mandatum est. Officium autem ejus qui imperat est, pro modo suæ inopiæ uti iis quibus imperet; neque intemperanter & contumelioſe ad luxum abuti, aut iis gravem esse atque molestum. Ergo in vitio sunt, qui bestiis non rectè utuntur: non enim imperantis, aut omnino justi hominis munere funguntur, quando ut traditur divinis liProv. 12. teris, *Justus miseretur animarum jumentorum suorum.* Sed fortasse dicet quis, nihil alterius causa, sed quodque propter se factum esse. Quocirca sejunctis primum animatis ab inanimis, consideremus an fieri possit, ut inanima suam ob causam creata sint. Si enim propter se ipsa, quomodo aut unde nutrientur animalia? Videmus enim naturam suppeditare animalibus pastum è terra, fructus, & stirpes; exceptis paucis, quæ carnem vorant, quæ tamen ipsa pascuntur animalibus quibus terra cibus est, ut lupi, & leones; agnis, capris, suibus, cervis: aquilæ; perdicibus, palumbibus, leporibus, & ejusmodi quæ terræ fructibus aluntur. Nam pisces qui inter se alius alium vorant, non omnes in carnem grassantur: sed hæc carnis appetitio insistit in iis quæ pascuntur alga, & aliis quibusdam quæ in aqua nascuntur. Nam si omnia piscium genera carne vescerentur, nullumque esset quod à carne abhorreret, ne ad exiguum quidem tempus suffeciſſent, ac jamdudum alia mutuis cædibus, alia cibi inopia periissent. Quod ne eveniat, aliqui pisces à carnibus se abstinent, & marinam, ut ita dicam,

Nec inanimata, nec animalia propter se facta, sed omnia hominum causa.

Α τοῖσιν δὲ αὖθις ὡς ἐδιδάχθη γίγνεσθαι, δηλοῖ τοῦτο καὶ ἀρχὴν
αὐτῶν κατίστη. ἄρχοντος δὲ ἔργου τοσοῦδε μέζονος χρείης τοῖς
ἀρχομένοις χρῆσθαι, καὶ μὴ τοσοῦδε ἡδυπαθέειν ἀκο-
λάστως ἀξυνοίζει, μηδὲ φορτικῶς καὶ ἐπαχθῶς τοσοῦ-
φέρεσθαι τοῖς ἀρχομένοις. ἁμαρτάνουσι τοίνυν ὅσοι τοῖς
Β ἀλόγοις οὐκ ἴσον χαρίζονται· ὁ γὰρ ποιοῦσιν ἄρχοντος ἔρ-
γον, οὐδὲ δικαίου. κατὰ τὸ γεγραμμένον, δίκαιος ἐκβείρει ψυ-
χας κτηνέων αὐτοῦ. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ὡς οὐδὲν δι' ἄλλο, ἀλλ'
ἕκαστοι δι' ἑαυτὸ γίγνονται. οὐκ ὧδε χωρίσαντες χρὴ τὰ
ἔμψυχα ἀπὸ τῶν ἀψύχων, ἰδωμὲν εἰ δυνάμεθα καὶ ἄψυχα
Γ δι' ἑαυτὰ γεγενῆσθαι. εἰ γὰρ ταῦτα δι' ἑαυτὰ, πῶς ἢ πόθεν
παρῆκται τὰ ζῶα; ὁρῶμεν γὰρ τὴν φύσιν ὑπηρετικὴν
τροφὰς τοῖς ζώοις ἐκ τῆς γῆς καρπῶν τε καὶ φυτῶν, πλεῖ-
στα δὲ ἐλαχίστων τὰ σαρκοφάγων, καὶ αὐτὰ ἃ ταῦτα τὰ σαρκοφά-
γα τροφὴν ποιῆται τῶν ζώων τὰ πλεῖστα νεμόμενα. ὡς
Δ λύκοι μὲν καὶ λέοντες ἄρκτοι καὶ αἶγας καὶ σῦς καὶ ἐλάφους. ἀετοὶ
δὲ καὶ ἱέρακας καὶ φάσσας καὶ λαγωοὺς καὶ τἄλλα ὅμοια. ἄπτηνα τοὺς
καρποὺς τῆς γῆς νέμεται. καὶ γὰρ τὰ ἰχθύων ἡ φύσις ἀλλο-
φάγος ὕδατος, καὶ μέχρι πολλῶν δίκην σαρκοφαγοῦσα, ἀλλὰ
κατέληξεν ἐπὶ τοῖς νεμομένοις φύκια καὶ ἄλλα τινὰ ἐν τῷ
Ε ὕδατι φυόμενα. εἰ γὰρ ἦν πάντα τὰ γένη τῶν ἰχθύων
σαρκοφάγα, καὶ μηδὲν ἦν ὃ ὠφέλουν τὴν τῆς σαρκὸς σί-
τησιν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἓν ὀλίγον ἐπήρκεσεν, ἀλλὰ διεφθά-
ρη, τὰ μὲν ὑπ' ἀλλήλων, τὰ δὲ δηλαδὴ ἐνδεᾶ. ἵνα δὲ
μὴ τοῦτο γένηται, τινὲς τῶν ἰχθύων κατεσκευάσθησαν σαρ-
κοῦν

κλω μὶ ἀπιχόμθνοι, πλὸ ὃ ὡς δὼ τις εἴποι θαλασσίθν βοτθλίω τεμόμθνοι ἵνα ὀκ τὸπων ϗ ζωὰ ἄλλα δζωσὸζηϳ γῆϛ γὰρ βοερὰ μὸ τὸπων ζωὰ φύκια, ὀκζνα ὃ τῶ ἄλλων, καὶ πάλιν ζαῦζα τῶ ἄλλων, ὡς δζὰ πλὸ τῶ τελθταίων ζοφίω ἀδζαλείπτως ὀκ ἂ γεώδης τῆ κϗ πλὸ θαλασσθ πϗεχομθνίω, καὶ πλὸ τῶν ἄλλων ὑποστασιν σώζεσθαι. ἀπεδιξεν οὖν ὁ λόγος πλὸ τ φυτῶν γθρεσιν μὴ δι ἑαυτλό, ἀλλ ἐις ζοφίω καὶ σύζασιν τ δω θεφπων καὶ τ ἄλλων ζώων γεγομνμθνίων. Εἰ ϳ ζαῦζα δζὰ τ δω θεφπον ϗ πὰ ζῶα, δῆλον ὡς ϗ πὰ τ τὸπων αὐξησεως ϗ γθσεως αἴπα δζὰ ταῦζα γίγνεζαι. ὀκ οὖν ἀέρων κινησις ϗ ὑ-ετὸς ϗ ὥραι ϗ ἐμβρυα ϗ πθμάζα ζὰ τοιαῦζα δζὰ ταῦζα γί-γνεζαι. ἵνα τ ζοφῶν ὡς ἐν κύκλω διπεκῶς χρηγομθνων, ἀνελλιπὴς ϗ ἡ τ πεϱσφεϱομθνων τὸς καρπὸς, δζαμείνῃ φύσις· ὡς βυέσκεαλ ζαῦ-τα μὶ δζὰ τὸς καρπὸς τὸς ϳ καρπὸς δζὰ ζὰ ζῶα ϗ τ ἄνθεφπον· λοιπὸν ὅζιν ὅπι δζα-σκέψαθαι πότεϱον ϗ τ ἀλόγων φύσις δι ἑαυτλό γίγνε-ζαι, ἢ δζὰ τ ἄνθεφπον. ἀλλ ἴσως ἄποπον τὰ φεγνήσεως ἄμοιϱα, ϗ καθ ὁμιλῶ μόνλω ζῶντα, ϗ πεὶς γλῶ καὶ πε κεκυφότα, καὶ πλὸ ἀλείπλο δζὰ ὃ σημάζος ὑπδειχνύ-μθνα, λέγλν δι ἑαυλὰ πϱῆξαϳ· πολλῶν ϳ ὅταν τῶν ὑπ-δεχομένων ἐις ζὸ ϱηθῆναϳ, ϗ ἡδὸν ἰδίας συλλαφῆς δζὰ ὃ πλῆθος διομένων, μὴ χωϱύσης τ πεϱκειμένης ὑποθέσεως ὃ μῆκος τ λόγων, ὅπι τὰ σιώπομα μὶ καί-ελα ϳ κατεμπῆσαϳ πϱοσικέ. Εἰ πίνω ὡς ὑ εἰκότι ϕ ἀν-

θεφπῳ

cam, herbam depaſcunt, ut ex ipſis etiam cæteri ſuſtententur. Horum enim pabulum alga eſt, ipſi aliorum, & iſti rurſus aliorum, ut ultimorum alimento, quod perpetuo è terreno illo quod in mari eſt, ſuggeritur, reliqui incolumes conſerventur. Ratio igitur edocet, ſtirpes non ſua cauſa, ſed ob victum & naturam hominum & cæterorum animalium ortas eſſe. Idque ſi verum eſt, dubium non eſt, quin etiam cauſæ illarum accretionis, & ortus, propter eadem animalia conſtitutæ ſint. Ergo ſtellarum motus, & orbes cœleſtes, & anni tempora, & imbres, & omnia talia propterea inſtituta ſunt, ut alimentis continentèr velut in orbem ſuppeditantibus nullo tempore eorum natura occidat, quæ fructibus veſcuntur: ut illa quidem propter fructus, fructus autem animalium cauſa & hominum reperiantur. Reliquum eſt videre beluæ & mutæ pecudes ſuâ ne causâ, an hominis gratia generatæ ſint. Verum fortaſſe abſurdum ſit, quæ prudentia vacent & naturali ſolum appetitione vivant, & terram prona intueantur, & ſervitutem figura ſui corporis declarent, dicere propter ſe eſſe producta. Cum autem multa ſint quæ hac de re dici poſſint, & fere proprium opus propter multitudinem deſiderent: nec inſtitutum noſtrum hujus temporis longitudinem orationis patiatur, ad pauca eaque quæ pondus aliquod habeant veniendum eſt. Itaque ſi in hominem ut in imaginem intuentes, ea quæ externa ſunt contemplabimur, ex ipſa eſſentia earum rerum quæ quæruntur,

runtur, argumentum concludemus. Videmus in noſtra anima, partem eam quæ rationis eſt expers ejuſque item duas partes, iram, & cupiditatem ſervire rationi; itaque rem comparatam, ut hæc imperet, illa pareant; hæc jubeat, illa juſſis obſequantur, & præſto ſint, velut miniſtræ ad omnes uſus quos ratio oſtenderit, cum quidem homo in naturæ lege perſtiterit. Quod ſi ratio quæ in nobis eſt imperat rationis expertibus animæ partibus quæ in nobis ſunt, nonne verumeſt, etiam eorum expertium rationis quæ extra ſunt eam eſſe dominam, & illa ad ejus uſus eſſe comparata? Natura enim ita ſtatutum eſt, ut quod rationis eſt expers, rationi ſerviat, ut ex eo quod in nobis uſu venit probatum eſt. Oſtendit idem multorum animalium ſtructura ad hominum miniſterium fabricata, boum, omniumque quæ tergo geſtant ad colendos agros, & vectiones: plerarumque volucrium & aquatilium, & terreſtrium, ad veſcendi voluptatem: imitatricium avium, ad delectationem & animi remiſſionem. Sin aliqua ſunt quæ hos fructus non ferant, contraque perniciem homini important, ſciendum eſt cum quæ ad hominum uſus valent primario loco creata eſſent, tum cætera omnia quæ natura ferebat, eſſe condita: ut ne res ulla quæ fieri poſſet ab hoc opificio abeſſet. Quanquam ne iſta quidem plane ejuſmodi ſunt, ut nullam ex iis homo utilitatem capiat. Nam etiam venenatæ beſtiæ emolumentum illi faciunt, propterea quod eis ad curanda vulnera ab illis ipſis illata, cæteroſque

Venenatæ beſtiæ homini proſunt.

Α δεφπω καὶ τὰ τῆ ἔξωθεν ἐσοπλειαθείπμθν, δζ αὐτῆς
αἱ ἐῖπιμθν τ τῆ ζηθγμένων ὑσίας, ϛαὶ ἀποδείξεις ποιθ-
μθμοὶ ὁρῶμθν οὕω ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ψυχῇ τὸ ἀλογίσθ ϗ
ϛαὶ ϛαὐτης μέρη, λέγω δ τὸ ὄρεξιν ϗ ⟨W⟩ θυμὸν πρὸς
ὑπηρεσίθν δεδομένα ὡ λογικῷ· ϗ ὃ μὲν ἄρχον, τὰ δ'
Β ἀρχόμθνα· ϗ ὃ μὲν κελεῦον, τὰ δ' κελθόμθνα, καὶ
ὑπηρετῆνπα τᾶις χρείαις αἷς ἂν ὁ λόγος ὑποβάλῃ,
ὅτθμ σώζῃ ὃ κτ' φύσιν ὁ ἀνθρωπος. εἰ δ' τθῦ ἐν ἡμῖν
ἀλόγων ὃ ἐν ἡμῖν ἀρχᾷ λογικοῖ, πῶς οὐκ εἰκὸς ϗ τθῦ
ἐξωθεν ἀλόγων αὐὸ κρατῆν, ἐ πρὸς ϛαὶ χρείας αὐτῷ
Γ διδόᾳ; ὑπηρετῆσθαι γὰ φύσᾳ πάνπα ὃ ἄλογον
ὡ λογικῷ, ὡς ἐ τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐδείχθη. δηλοῖ δ τῆτο ἐ
ἡ τθῦ πολλῶν ζώων κατασκθή, πρὸς ὑπηρεσίαν τθῦ
ἀνθρώπων ὁπωσθνοῦν γθομθήν. βόες μὲν ϗ πρόβατα ϛαὶ
νωτοφόρα πρὸς γεωργίαν ἐ ἀχθοφορίαν, ϛαὶ πολλὰ δ
Δ τῶν πτηνῶν ϗ τῶ ἰχθύων ϗ τῶ χερσαίων πρὸς ἀπόλαυσιν·
ϛαὶ δ μιμηλὰ πρὸς τέρψιν ἐ ἄεσιν. εἰ δ' μὴ πάνπα τῶ
τοιαύτας χρείαις ὑπηρετῆνπα, ἀλλ' ἔνια ϗ λυμαίνε
τὸ ἀνθρωπον, ἰσέον ὡς προηγμένως τθῦ δι' ὑπηρεσίαν
γθομένων, ϗ ϛαὶ ἄλλα πάνπα τὰ ἐνδεχόμθνα ϗατασκεύ-
Ε ασϑαι ἵνα μηδὲν ἐλλίπῃ τῇ κτίσᾳ τῶ ἐνδεχομένων γενέ-
σθαι· ὁσὲ ταῦπα δ πρόβατα πάσιν ἐκπέφθγε τοῖς τῶν
ἀνθρώπων ὕσεσιν. ἀλλά ϗ τὰ δηλητηριώδη πρὸς
ὠφέλειαν ὁ λόγος ϗαρπᾶ· ϗαλχῆ γὰρ
αὐτοῖς πρὸς θεραπείαν τῆς δζ αὐτῶν ἐκείνων βλά-

ϛης, ὐ τῆς τῶν ἄλλων ἀῤῥωϛημάτων ἰάσεως· τοιαῦ-
ταί τινες εἰσὶν αἱ θηελαικαὶ καλύμμαι καπασκυαί· ἃς ὁ
λόγος ἐπενόησεν ἵνα ⸫ τύτων κρατῇ δι' αὐτῶν, ⸫ ὥσπερ
ὑπὸ πολεμίων κρατηθέντων ὠφελῆῖ· ἔχῃ ὃ μυείας
ὁ δὺ ἔθνος αὐτὸ παθῆς τύτων δυνάμις δεδομένας
παρὰ τ δημιύργ εἴργῃ ὐ ἀμύνεσθ ὐ διεῤῥῦσθαι τὰς
ὄπιβολὰς αὐτῶν δυναμένας· ἄλλα μὺ γὰρ ἄλλαις
αῤμόζει χρείαις. κοινῇ ὃ πάντα πρὸς θεραπείαν ἀνθρώ-
πυ σωτιλῦ πέφυκε, ὐ τὰ μὴ ταῖς ἄλλαις χρείαις
χρήσιμα. ⸫ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὶν νῦ κατάϛασιν τ
καθ' ἡμᾶς βίν λεγέσθω· ἐπὶ τύτε δὲ χαλεπὸν σῶσαι τὴν
ἀλόγων ζώων ἑπόλμα καταβλάπτειν ἄνθρωπον.
ἀλλ' ἦν αὐτῷ πάντα δῦλα ὐ ὑποτεταγμένα ὐ πρόθυ-
να ἕως ἀχρήϛει τῶν οἰκείων παθῶν, ὐ τ ἀληθείας τ ὸν
αὐτῷ. μὴ κρατῶν ὃ τ οἰκείων παθῶν, ἀλλὰ κρατύμενος
ὑπ' αὐτῶν, ἀχρατὴϛ ὐ πρόδηλ τῶν ἔξωθεν θηείων βύ-
λήσεως. σωωσπλθε γὰρ τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ ἡ πρόδηλ τύτων
βλάβη. ὅτι ὃ τῦτό ἐϛιν ἀληθές, δῆλον ὅσα τῶν ἄν-
θρωπων ἄριϛον μετελθόντων βίον· κρείττης γὰρ ὤφθησ ὅτι τ τῶν
θηείων ὑπερβολῆς· ὡς λείπεσθαι μὲν ὁ Δανιὴλ, Παῦλος
ὃ ὁ δόγματος τ ἐχθίϛης. τίς οὖν ἀξίως θαυμάσειε τὴν
βύλησιν τύτυ τῦ ζώου ὃ σωθλέοντος ὃν ἑαυτῷ τὰ θηρία
τοῖς ἀθανάτοις, ὐ τὰ λογικὰ τοῖς ἀλόγοις ζωπάθοι-
τος, τῦ φέροντος ὃν τῇ καθ' ἑαυτὸν φύσῃ τῆς πάσης κό-
σμως τὴν εἰκόνα, δι' ἃ ὐ μικρὸς κόσμος εἴρηϛ), τῦ τοσαύτης

roſque morbos ſanandos abutitur. Tales ſunt theriacæ quædam compoſitiones, quæ vocantur, quas ratio excogitavit ut per eas etiam illis dominaretur, & velut à devictis hoſtibus commodũ perciperet. Sed habet homo infinitas vires his contrarias à Deo acceptas, quibus arcere & ulciſci & corrigere eorum injurias poſſit. Alia enim alios uſus habent, communiter tamen omnia ad hominis commoditatem naturâ conferunt, etiam illa quorum alioqui nulla utilitas appareat. Verùm hæc ſic accipienda ſunt, ut ad præſentem vitæ noſtræ ſtatum referantur. Nam antiquitus quidem nullum cæterorum animalium hominem audebat lædere, ſed omnia illi ſerviebant, & imperio parebant quoad ſuos ipſe turbidos animi motus, & partem illam à ratione vacuam, in poteſtate habebat. Cùm vero non ratione regeret commotiones illas turbulentas, ſed illis ſe ipſe dederet, meritò etiam ab extraneis feris ſuperatus eſt. Nam peccatum beſtiarum nocumenta comitata ſunt. Quod ita eſſe, patet ex his qui caſtè & innocenter vixere, quos beſtiarum conatus refutaſſe ſcimus, ut *Danielem leonum*, *Paulum morſum viperæ*. Quis ergo hujus animalis nobilitatem dignè admirari poſſit? quod in ſeipſo mortalia cum immortalibus copulat, & ratione utentia cum rationis expertibus conjungit: Quod in ſua ipſius natura omnium rerum creatarum ſpeciem gerit, qua de cauſa parvus mundus dictus eſt: Cui tam egregiè Deus conſuluit, cujus gratia omnia & præſentia & futura ſunt, cujus cauſa etiam Deus homo factus

Nec à fide deſciverat, donec ille Dei imperia detrectaſſet; proinde viis etiamnum obſequium præſtant.

Dan. 6. Act. 9.

Inſigniores humanæ naturæ prærogativæ.

est: quod mortalitatem effugit, & ad immortalitatem tendit, in eâque acquiescit: quod ad imaginem & formam Dei factum, imperat cœlorum orbibus: cum *Christo* beatam vitam ducit: Dei filius est; omni potestati, & dominatui præest. Quis hujus animantis præstantiam, & ornamenta, quibus cætera vincit animalia, oratione consequatur? Maria transmittit, animi contemplatione cœlos peragrat, siderum cursus, & intervalla, & magnitudines intelligit: terra & mari potitur, feras & cete contemnit: Omnem scientiam, omnem artem, omnem doctrinam rectissimè tractat: absentes quos vult, nihil impediente corpore per literas convenit: prædicit futura: omnibus imperat: omnibus dominatur: omnibus fruitur: cum angelis, & Deo colloquitur: cæteris rebus creatis mandat quæ vult: dæmonibus imperat: rerum naturam indagat: Dei essentiam studiosè investigat: domus & templum Dei fit; & hæc omnia per virtutes, & pietatem adipiscitur. Sed ne videamur aliquibus ineptè hominis laudes pertexere, neque solam ejus naturam exponere, quod nobis erat propositum, hîc orationem terminabimus: etsi maximè, dum ejus naturæ præstantiam explicamus, ipsam naturam exponimus. Proinde excellentiæ naturæ nostræ conscii, & stirpem nos esse cœlestem quandam scientes, ne dedecoremus naturam, neque tantis muneribus indigni judicemur, aut pro caduca & brevi voluptate, ad omnem æternitatem duraturam lætitiam projicientes, tanta nos potestate, tanta gloria, tanta beatitu-

Quæ quidem non ad fastum aut ignaviam, sed virtutis atque pietatis officia perducunt.

Α σαύτης ἠξιωμένοι τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας. δι' οὗ πάντα
καὶ ζῶμεν καὶ τὰ μέλλοντα. δι' οὗ ὁ Θεὸς ἀνθρώπους γέγονε,
τοῦ λήγοντος εἰς ἀφθαρσίαν καὶ τοῦ θνητοῦ καταφθέγγοντος. ὁ
ὑράνιος βασιλεὺς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγονώς,
χειρὶ τῷ σωτῆρι, Θεοῦ τέκνοι ὄντι, πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξου-
Β σίας προκάθηται. τίς δ' ἂν ἐξέφρασι δύναιτο τὰ τούτου τοῦ
ζῴου πλεονεκτήματα; πτερὰ γὰρ καθαρὰ. οὐρανοῦ ἐμ-
βατεύει τῇ θεωρίᾳ. ἀστέρων κτήματα καὶ μέτρα κατέχουσι.
γλῶσσαν καρποῦται καὶ γαλήνην. θείων καὶ κτητῶν κα-
θαρὸν. πᾶσι ὁπτικήμασι καὶ μέθοδοι κατορθοῖ. ἐπορο-
Γ είοις διὰ τῶν γραμμάτων οἷς βούλεται προσομιλεῖ,
μηδενὸς τοῦ σώματος ἐμποδίζοντος. προφητεύει τὰ
μέλλοντα. πόνων ἀρχή. πόνων κρατεῖ. πόνων ἀπαλλαγή. ἀγγέλοις καὶ Θεῷ διαλέγεται. τῇ κτίσει κεκλημένη. δαί-
μοσιν ὑπεραίτιος. τιμᾷ τῶν ὄντων φύσιν ἐρευνᾷ. Θεὸν προσερ-
Δ γάζεται· οἶκος καὶ ναὸς ἁγίου Θεοῦ· καὶ ταῦτα πάντα διὰ
τῶν ἀρετῶν ὠφέλιμα τῆς εὐσεβείας. ἀλλ' ἵνα μὴ δόξωμεν
πίστιν ἀπροφασκάλως ἀνθρώπου γράφειν ἐγκώμιον, καὶ μὴ
μόνον τιμᾷ φύσιν ἐκλέγεσθαι καθάπερ προειλόμεθα, αὐτοῦ
που καταπαύσωμεν τὸν λόγον· εἰ δὲ τὰ μάλιστα τῆς φύσεως
Ε πλεονεκτήματα λέγοντες τιμᾷ φύσιν αὐτοῦ διηγούμεθα.
εἰδότες οὖν ὅσης εὐημερίας μετειλήφαμεν, καὶ ὅτι φυτὸν
ἐσμὲν ἡμέρινον, μὴ καταιχμώμεθα τιμᾷ φύσιν, μηδὲ τῶν
τοιούτων δωρεῶν ἀποφαυλώμεθα ἀνάξιοι, μηδὲ ἑαυτοὺς το-
σαύτης ἐξουσίας καὶ δόξης καὶ μακαριότητος ἀποστερήσωμεν,

ὀλίγῳ χαιρῷ ἐς βεβαίας ἡδονὰς πάντων τῶν αἰωνίων καταφρονοῦντες ἀπόλαυσιν. ἀλλὰ περὶ τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῆς ἀσπαστῆς τῶν φαύλων καὶ τοῦ ὀρθοῦ σκοπὸν ἡ μάλιστα ὁδὸν στενεργῆν ἐθωμεν, καὶ περὶ τῶν εὐχῶν τῶν εὐχῆς ἀφασώσωμεν. ἐπεὶ μὴ ὧν τούτων, ἐχομεν τοῦτο. ὅπερ ὁ ἀθεφπον ἐκ ψυχῆς ἐστὶ καὶ σώματος ὁ κοινὸς ἀποβάλλει λόγος, φέρε διελόντες πρότερον περὶ ψυχῆς διαλάβωμεν, τὰ λίαν λεπτὰ καὶ εἰσκελῆ καὶ τοῖς πολλοῖς δυσκατανόητα τῶν ζητουμένων παραλιπόντες.

Κεφ. β'.

ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ.

Διαφωνῆται μὲν ἅπασι τοῖς παλαιοῖς ὁ περὶ τῆς ψυχῆς λόγος. Δημόκριτος μὲν γὰρ καὶ Ἐπίκουρος, καὶ πᾶς ὁ τῶν ἰωνικῶν φιλοσόφων σύστημα, σῶμα τι ὑγρὸν ἀποφαίνουσι· καὶ αὐτοὶ δὲ ὅτι οἱ σῶμα τὸ ψυχρὸν ἀποφαινόμενοι, διαφέρουσι περὶ τὴν οὐσίας αὐτῆς. οἱ μὲν γὰρ ἰωνικοὶ πνεῦμα λέγουσιν αὐτὸν ἔνθερμον καὶ διάπυρον. Κλεάνθης δὲ αἷμα. Ἱππων δὲ ὁ φιλόσοφος ὕδωρ. Δημόκριτος δὲ πῦρ. Τὰ γὰρ σφαιροειδῆ σχήματα τῶν ἀτόμων συγκρινόμενα πῦρ τε καὶ ψυχὴν ἀποτελεῖν. Ηρακλείδης δὲ τὸν μὲν τῶν πάντων ψυχὸν, διὰ θυμίασιν ἐκ τῶν ὑγρῶν. τὸν δὲ ἐν τοῖς ζώοις ἀπό τε τῆς ἐκτὸς καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναθυμιάσεως ὁμογενῆ τὴν φυσικὴν. πάλιν δὲ καὶ τῶν λεγόντων ἀσώματον εἶναι τὸν ψυχὸν ἄπειρος γέγονεν ἡ διαφωνία. τῶν μὲν ὑσίαν αὐτὸν

atitudine ſpoliemus; imò potius per honeſtas & cum virtute conjunctas actiones, per fugam vitiorum, per propoſitum & voluntatem bonam, quam in primis adjuvare Deus ſolet, & per preces, nobilitatem & dignitatem noſtram tueamur. Sed de his ſatis. Quoniam autem hominem ex animo conſtare & corpore, communis omnium ſententia docet, age ut diſtributè procedat oratio, prius de anima tractemus, ſed ita ut ſubtiles & ſpinoſas admodum & vulgo ad intelligendum difficiles quæſtiones prætermittamus.

Cap. II.

De Anima.

Veterum philoſophorum variæ de animâ ſententiæ.

DE anima omnium ferè veterum rationes inter ſe diſſentiunt. *Democritus* enim, & *Epicurus* & omnis Stoicorum philoſophorũ chorus, corpus eſſe animam dicunt. Et hi ipſi qui corpus eſſe animam volunt, de ejus eſſentia inter ſe non conveniunt. *Stoici* enim ſpiritum aiunt eſſe animam concalefactũ & igneum. *Critias* ſanguinem. *Hippon* philoſophus aquam. *Democritus* ignem: etenim globoſas individuorum corpuſculorũ figuras concretas ignem animamq; efficere. *Heraclitus* univerſi quidem animam, exhalationem eſſe humidorum: animalium autem animam, cùm ab exteriori exhalatione, tùm ab ea quæ in ipſis eſt animalibus ejuſdem cum illa generis ortã eſſe auctor eſt. Inter eos etiã qui ſine corpore animam dicunt, infinita diſſenſio eſt: quòd alii, eam ſubſtan-

ſtantiam & immortalem confirment: alii etſi corporis ſit expers, ſubſtantiam tamen & immortalem negent. *Thales* enim princeps dicendi fuit, animam ſemper moveri, & per ſe moveri. *Pythagoras* numerum aſſeruit ſeipſum moventem. *Plato* ſubſtantiam quæ ſub intelligentiam cadat, per ſeque ad numerum harmoniæ aptum moveatur. *Ariſtoteles* entelechiam primam corporis phyſici organici poteſtate vitam habentis. *Dinarchus* harmoniam quatuor elementorum; non enim eam quæ è vocibus exiſtit, ſed calidorum & frigidorum humidorum & ſiccorum quæ in corpore ſunt temperationem, harmoniæ participem, & concentum vult dicere. Atque de his perſpicuum eſt, cæteros animam ſubſtantiam dicere: *Ariſtotelem* & *Dinarchum* à ſubſtantia removere. Præterea fuerunt qui unam eſſe, & eandem omnium animam putarunt, quæ minutatim in res ſingulas concidatur, in ſeque rurſus coeat: ut *Manichæi* & alii nonnulli. Alii, multas, ſpecieque differentes, arbitrati ſunt. Alii, & unam, & multas. Neceſſe eſt igitur in tot opinionibus refellendis paulò longior ponatur oratio. Atqui communitèr contra omnes qui dicunt animam eſſe corpus, illa ſufficient, quæ ab *Ammonio* doctore *Plotini*, & *Numenio Pythagoræo*, diſputata ſunt. Sunt autem hæc, Corpora quæ ſua natura mutantur, penituſque diſſipantur, & infinitè dividuntur, ſi in iis nihil quod ſit immutabile relinquatur, opus habent aliquo ſe continente, & connectente & velut conſtringente & cohibente, quod

Anima non eſt corpus.

animam

Α αὐτὴν ἢ ἀθάνατον λεγόντων, τὴν δὲ ἀσώματον μὴ, μὴ μὴν οὐσίαν, οὐδὲ ἀθάνατον. Θαλῆς μὲν γὰρ ὕδατος τὴν ψυχὴν ἔφησεν ἀκίνητον ἢ αὐτοκίνητον. Πυθαγόρας δὲ ἀριθμὸν κινοῦσαν ἑαυτόν. Πλάτων δὲ οὐσίαν ἐκ τῆς οὐσίας ἐξ ἑαυτῆς κινητὴν, καὶ ἀριθμὸν ἁρμονίου. Ἀριστοτέλης δὲ σύστε-

Β λεχίαν τοῦ φυσικοῦ σώματος δυναμει ζωὴν ἔχοντος. Δικαίαρχος δὲ ἁρμονίαν τῶν τεττάρων στοιχείων. οὐ γὰρ τὴν ἐκ τῶν φθόγγων συνισταμένην, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ σώματι θερμοῦ καὶ ὑγροῦ καὶ ψυχροῦ καὶ ξηροῦ συναρμόσαντος κρᾶσιν καὶ συμφωνίαν βάλε) λέγων. Δοκοῦσι δὲ

Γ ὅπερ καὶ τούτων οἱ μὲν ἄλλοι τὴν ψυχὴν εἶναι) λέγουσιν οὐσίαν. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Δικαίαρχος ἀνάσιον. ἔνιοι δὲ τοῖς τούτοις ἃ μὲν μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν τῶν πάντων ψυχὴν νενομίκασι καὶ διαχερμαίζομένην εἰς τὰ καθ' ἕκαστα καὶ πάλιν εἰς ἑαυτὴν συνιοῦσαν· ὡς ἃ μανιχαῖοι καὶ ἄλλοι τινές. ἃ δὲ

Δ πολλὰς καὶ διαφόρους κατ' εἴδος· ἃ δὲ μίαν μὲν πολλὰς πᾶσα τοίνυν ἀνάγκη μηκύνειν τὸν λόγον πεντάκις δόξας αὐτὸν λέγοντας. κοινὴ μὲν οὖν πρὸς πάντας τοὺς λέγοντας σῶμα τὴν ψυχὴν, ἐρεῖσθαι δὲ πρὸς Ἀμμωνίου τοῦ διδασκάλου Πλωτίνου καὶ Νουμηνίου τοῦ πυ-

Ε θαγορείου Εἰρηνίου. Εἰσὶ γὰρ ταῦτα, τὰ σώματα τῇ οἰκείᾳ φύσει πεφυκότα τὸ εἶναι καὶ σκεδαστὰ δήλου, καὶ εἰς ἀπειρον τμητὰ ἐν αὐτοῖς μηδενὸς ἀμεταβλήτου ὑπολειπομένου, δεῖται τοῦ συνέχοντος, καὶ συναγομένου καὶ ὥσπερ συσφίγγοντος καὶ συνεκτείνοντος αὐτὰ, ὅπερ ψυ-

χὴ

χίω λέγομεν. Εἰ τοίνυν σῶμά ἐστιν ἡ ψυχὴ οἱονδήποτε
εἰ καὶ λεπτομερέστατον, τί πάλιν ἐστὶ τὸ στενέχον ἐκείνῳ;
ἐδείχθη γὰρ πᾶν σῶμα δεόμενον τοῦ στενέχοντος· καὶ
ἴστω εἰς ἄπειρον, ἕως οὗ καταντήσωμεν εἰς ἀσώ-
ματον. Εἰ δὲ λέγοιεν καθάπερ ⟨4⟩ ὠϊκοί τινες
εἶναι χίτωνας τοὺς σώματα εἰς τὸ ἔσω ἅμα κινου-
μένους καὶ εἰς τὸ ἔξω· καὶ τοῦτο μὲν εἰς τὸ ἔξω μειου-
μένων καὶ ποιοτήτων ἀποτιθεμένου εἶναι, τοῦτο δὲ εἰς τὸ ἔσω
εἰσιόντος καὶ οὐσίας, ἐρωτητέον αὐτούς, ὅπερ πᾶσα κίνησις
ἀπό τινός ἐστι δυνάμεως τῆς ἢ δυνάμεως αὐτῆς καὶ τινι οὐσιω-
μένῃ. Εἰ μὴ οὖν καὶ ἡ δύναμις αὕτη ὕλη τίς ἐστι τοῖς
αὐτοῖς πάλιν χρησόμεθα λόγοις· εἰ δὲ οὐχ ὕλη ἀλλ' ἔνυλον,
ἕτερον δέ ἐστι τὸ ἔνυλον παρὰ τοῦτο τὴν ὕλην. Τὸ γὰρ μετέ-
χον ὕλης ἔνυλον λέγεται, τί ποτε ἄρα ἐστὶ τὸ μετέχον τῆς
ὕλης; πότερον ὕλη καὶ αὐτὸ ἢ ἄϋλον; Εἰ μὲν οὖν ὕλη πῶς
ἔνυλον καὶ οὐχ ὕλη; Εἰ δὲ οὐχ ὕλη ἄϋλον ἄρα. Εἰ δὲ
ἄϋλον, οὐ σῶμα. πᾶν γὰρ σῶμα ἔνυλον. Εἰ δὲ λέγοιεν
ὅτι τὰ σώματα τειχῆ διαστατά ἐστι, καὶ ἡ ψυχὴ δὲ ἔχειν
διήκουσα τοῦ σώματος τειχῆ διαστατή ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο
πεπότως καὶ σῶμα, ἐροῦμεν, ὅτι πᾶν μὲν σῶμα
τειχῆ διαστατόν, οὐ πᾶν δὲ τὸ τειχῆ διαστατὸν σῶμα.
καὶ γὰρ ὁ τόπος καὶ τὸ ποιὸν ἀσώματα ὄντα καθ' ἑαυτὰ
κατὰ συμβεβηκὸς ἐν ὄγκῳ ποσοῦται. οὕτως οὖν καὶ τῇ
ψυχῇ καθ' ἑαυτὴν μὲν πρόσεστι τὸ διαλύεσθαι, κατὰ συμβε-
βηκὸς δὲ ἐν ᾧ ἐστι τειχῆ διαστατῷ ὄντι ⟨5⟩ συμπε-
αὐτὴ

animam dicimus. Itaq; ſi corpus eſt anima qualecunq; tandem etiam tenuiſſimũ, quid rurſus erit quod ipſum contineat? oſtenſum eſt enim, omne corpus indigere aliquo à quo contineatur; & ita infinitè donec ad aliquid quod corpore vacet perveniamus. Sin reſponderint quod *Stoici*, tonicam quandam eſſe motionem in corporibus, quæ intro ſimul & extra feratur: & eam quidem quæ extra fertur, magnitudines, & qualitates efficere, quæ verò intro unionem, atq; ſubſtantiam; quærendum de iis eſt, cum omnis motus ab aliqua vi proficiſcatur, quæ vis hæc ſit & in quo ejus eſſẽtia ſit poſita. Nam ſi vis hęc materia quædam eſt, inſtabimus iiſdem rationibus: Sin materia non eſt, ſed è materia quid concretum, (aliud autem eſt è materia concretum, aliud materia: quod enim materiæ eſt particeps, è materia concretum dicitur:) quid tandem eſt, quod materiæ eſt particeps? utrum materia etiam ipſum, an materiæ expers? Si materia, quomodo è materia concretum, ac non materia eſt? Si non materia, expers ergo materiæ: ſi materiæ expers, non ergo corpus, omne enim corpus è materia concretum eſt. Quòd ſi dicant corpora triplici dimenſione porrigi; in animaq; quæ per totum corpus permeet, parem dimenſionum numerum reperiri, ac ideo certe corpus eſſe; reſpondebimus, omne quidem corpus tres habere dimenſiones: non tamen quicquid tres habet dimenſiones eſſe corpus. Etenim locus & eſſe qualitas, cum vacent corpore per ſeipſa, ex accidenti in magnitudine quantitatem adipiſcuntur. Ita animæ per ſe adeſt, ut omni careat dimenſione: & ex accidenti, cum eo in quo eſt, quod

triplicem

triplicem habet dimensionē, etiam ipsa triplicem habere dimensionem intelligitur. Deinde omne corpus, vel pulsu agitatur externo, vel motu cietur interiore & suo: Si externo, inanimum est: si interiore, animatum. Si ergo corpus anima est, aut agitatur aliunde, inanimata est; sin à se movetur, animata. Utrumq; autem absurdum est, & animatam, & inanimatam animam dicere. Non ergo corpus anima est. Præterea, anima si alitur, eò quòd vacet corpore alitur: animi enim esca, disciplinæ sunt: At nullum corpus alitur eò quòd vacet corpore: non ergo corpus anima est. Xenocrates autem ita concludebat, Si non alitur anima, omne autem corpus animalis alitur, non est corpus anima. Atque hæc quidem communiter adversus omnes qui dicunt animam esse corpus, disputata sint. Propriè verò, contra eos qui putant animam vel sanguinem esse vel spiritum; quoniam semoto spiritu, vel sanguine, animal extinguitur, non illud dicendum quod nonnulli, qui arbitrantur esse partem aliquā, scripsere, cùm dicerent, Ergo cùm defluxerit pars sanguinis, animæ pars defluxerit. Levis enim est & futilis ista responsio: Nam in his quæ particularum sunt similium inter se, reliqua pars eadem est cum tota: Nam & multum & perpaulum aquæ aqua est; argentum itidem & aurum, & omnia quorum partes essentia inter se non differunt. Itaque & sanguis qui relinquitur quantumcunque sit, anima est: siquidem sanguis anima est. Illud igitur potius dicendum est, Si hoc est anima, quo detracto animal interit, sanè & pituita anima est, & bilis utraque: Nam horum utrumcunq; defecerit,

Nec sanguis nec spiritus.

vivendi

Α αὐτὴ τειχὴ διατατή· εἴλι τοῦ σῶμα ἢ ἔξωθεν κινῆται ἢ ἔνδοθεν· ἀλλ' εἰ μὴ ἔξωθεν, δυάλκαιος ἄψυχον ἔσται· εἰ δὲ ἔνδοθεν, ἔμψυχον. εἰ δὲ σῶμα, ἡ ψυχή. εἰ μὴ ἔξωθεν κινοῖτο ἄψυχός ὅστι· εἰ δὲ ἔνδοθεν, ἔμψυχος. ἄτοπον δὲ καὶ ὃ, ἔμψυχον, καὶ ὃ, ἄψυχον λέγειν τὴν ψυχήν·

Β οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ψυχή. ἐπὶ ἡ ψυχὴ εἰ μὴ πέφεται, ὑπὸ ἀσωμάτων πέφε). τὰ γὰρ μαθήματα πέφε αὐτήν. οὐδὲν δὲ σῶμα ὑπὸ ἀσωμάτων πέφε). οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ψυχή. Ξενοκράτης ὅτω σωθῆναι, εἰ δὲ μὴ πέφεται, πῶς δὲ σῶμα ζῶα πέφε), ἃ σῶμα ἡ ψυχή. καὶ ταῦτα μὲν κοινῇ πρὸς τοὺς λέγοντας σῶμα

Γ εἶ) τὴν ψυχήν. ἰδία δὲ πρὸς τὴς δοξάζοντας αἷμα ἢ πνεῦμα εἶ) τὴν ψυχήν, ὅπερ τὸ πνεύματος ἢ ἃ αἷματος χωριζομένου νεκρόν) ὃ ζῶον, οὐκ ἐκεῖνο ῥητέον ὅπερ τινὲς τῶν ὁμοιομερῶν εἶναί τι μέρος γεγραφήκασι λέγοντες. οὐκ

Δ οὖν ὅταν μέρος ἀπορρυῇ τὸ σώματος, μέρος ἀπορρυῇ τῆς ψυχῆς. καθολογία γὰρ ὃ ποιοῦν. ὅτι γὰρ τῶν ὁμοιομερῶν καὶ ὃ ὑπολειπόμενον μέρος ὅλου τινός ὅστι ὧν πανί. ὕδωρ γοῦν καὶ ὃ πολὺ ἔτι τὸ βεβαιότατον. ὁμοίως καὶ ἄργυρος καὶ χρυσὸς καὶ πάντα ὧν τὰ μέρη ἃ διαλάβῃ ἄλλη-

Ε λων καθ' ἕτερον. ὅτως οὖν καὶ τὸ ὑπολειπόμενον αἷμα ὅσον ἂν ᾖ ἡ ψυχή ὅστιν, εἴπερ ψυχὴ ὃ αἷμα, ἐκφανὲς οὖν μᾶλλον λεκτέον, ὅτι εἰ τοῦτό ὅστι ψυχὴ ἃ ὀξαμυθοῦ θνήσκει ὃ ζῶον, πάντως ἔτι ὃ φλέγμα ψυχή ὅστι καὶ χολαὶ ἀμφότεραι. ὁποῖον γὰρ ἂν τύπων ὑπολύ-

ση

σὴ πίλος ἐπάγη ὃ ζῴω. ἔτι δὲ ὃ ἥπαρ καὶ ὁ ἐγκέφαλος καὶ ἡ καρδία καὶ ὁ στόμαχος καὶ Ⓐ νεφροὶ καὶ τὰ ἔντερα καὶ ἄλλα πολλά. πίος γὰρ τράπων ἐξαιρεθέντος τι θηλάζει ὃ ζῷον; ἄλλως τε πολλά ἐστιν αἵματα μὴ, ἔμψυχα δὲ ὡς τὰ στέαρ καὶ μαλάκια οἷς σπόγγοι καὶ τὰ δύτιδες καὶ σμύραινοι, καὶ τὰ μὴ ἔχοντα τὰ ὀστρακόδερμα, καὶ ἀπαλόχροα ὡς Ⓐ κάραβοι καὶ Ⓐ καρκίνοι καὶ ἀσταχοί. Εἰ πίνω ὅτι ἔμψυχα μὲν αἵματα δὲ, δῆλον ὡς οὐκ ἔστιν αἷμα ἡ ψυχή. τοῖς δὲ τὰς λέγουσιν ὕδωρ εἶναι τὴν ψυχὴν ὅτι τὸ ὕδωρ ζωογονεῖ φαίνεται πάντα καὶ χωρὶς ὕδατος διατελεῖ ἀδυνάτων, πολλὰ τὰ ἀδύνατα ποιοῦντα. καὶ δὲ γὰρ ζῷφῆς χωρὶς, οἷόν τε ζῆν. ψυχὴν ἄρα καὶ τὰς ζῷφάς πάσας καθ' ἑκάστην ῥητέον καὶ αὐτὰς, ἔπειτα τὰ πολλὰ τῶν ζώων ὅτι μὴ πίνοντα ὡς ὑπολαμβάνουσιν ἀέρι ἰσόρροπα. καὶ παρὸ ὀλίγον δὲ δύναται ζῆν χωρὶς τοῦ πίνειν. ἆρα μᾶλλον ὃ ὕδωρ ψυχὴ καὶ οὐχ ὁ ἀήρ; ὕδατος μὲν γὰρ καὶ ὀλιγοπλοῦ δύναται ἀπέχεσθαι, τοῦ ἀναπνεῖν Ⓐ δέεσθαι οὐ δὲ τὸ βραχύτατον. ἀλλ' οὐ γὰρ ὁ ἀὴρ ψυχή. πολλὰ γὰρ ὅτι ζῶντα μὲν μὴ ἀναπνέοντα δὲ Ⓐ δέεται, ὡς τὰ ἔντομα πάντα. οἷον μέλιττα καὶ σφῆκες καὶ μύρμηκες καὶ τὰ αἵματα, καὶ τῶν θαλαττίων τὰ πολλά, καὶ ὅσα οὐκ ἔχει πνεύμονα. οὐδὲν γὰρ μᾶλλον πνεύμονα ἀναπνεῖ Ⓐ δέεται καὶ αἰσθητήριόν, οὐδὲν μᾶλλον ἀναπνέον Ⓐ δέεται πνεύμονα ἔχον. ἐπεὶ δὲ καὶ Κλεάνθους τοῦ στωϊκοῦ καὶ Χρυσίππου φέρονται λόγοι τινὲς

vivendi finem animali afferet. Quod & in jecore valet, & cerebro, & corde, & ſtomacho, & renibus, & inteſtinis, & aliis permultis. Quo enim horum ſublato non ad interitum animal dilabetur? Præterea multa carent ſanguine, quæ tamen animata ſunt; ut cartilaginea, & mollia, ut ſepiæ, & loligines, & murænæ: & omnia quibus teſta pro tegmine eſt, quæque cruſta integuntur, ut carabi, & cancri, & gammari. Si igitur hæc animata ſunt, nec ſanguinem habent tamen, patet animam non eſſe ſanguinem. Illis vero qui dicunt aquam eſſe animam, quoniam vitam omnibus largiri videtur, nec fieri poteſt ut ſine aqua vita ducatur: multa ſunt quæ adverſentur: neque enim ſine alimentis poſſis vivere. Quare horum ſententia omnes ſingulique cibi anima ſunt. Deinde multa ſunt animalia quæ non bibant, ut de quodam aquilarum genere traditum eſt; Perdix etiam ſine potu vivere poteſt. Verùm cur aqua potius anima eſt quàm aër? Ab aqua enim perquamdiu abſtinere ce poſſis; at à ducendo ſpiritu ne ad breviſſimum quidem tempus, quanquam nec aër anima eſt: multa enim ſunt quæ vivunt neque tamen reſpirant, ut inſecta omnia, ut apes & veſpæ, & formicæ, & quæ ſanguine carent, & pleræque animantes marinæ, & omnia quæ pulmonem non habeant. Nihil enim quod pulmonem non habet ſpirat aërem. Quæ reciprocatur enunciatio, Nihil quod aërem non ſpirat, pulmonem habet. Sed quoniam *Cleanthis* Stoici, & *Chryſippi* feruntur

Nec etiam Aqua.

Cleanthis & Chrysippi rationes refelluntur.

feruntur rationes quędam non contemnendę, etiam harum diſſolutiones afferendæ ſunt ut à Platonicis ſunt expoſitæ. *Cleanthes* ratiocinationem nectit ejuſmodi, non ſolum inquit, corpore parentum ſimiles naſcimur, ſed etiam animo, affectionibns, moribus, habitibus: Similitudo porrò, & diſſimilitudo in corpore, non in non corpore ſpectantur, corpus igitur anima eſt. Primùm ex partibus univerſum genus non concluditur: deinde illud, non in non corpore, falſum eſt; dicimus enim numeros ſimiles eſſe quorum latera inter ſe proportionem habeant, ut VI & XXIIII; latera enim VI ſunt II & III: XXIIII verò, IIII & VI; nam II ad IIII, & III ad VI proportio eſt: in duplici enim ratione ſunt poſita; IIII, enim II duplicia, & VI III: & tamen numeri corporis ſunt expertes. Figuræ quoque figuris ſunt ſimiles, & angulos æquales habent, & latera quæ æquales angulos continent, ſibi proportione reſpondentes. Figuram autem etiam ipſi eſſe non corpus confitentur. Accedit huc, quòd ut quantitatis eſt proprium, æquale eſſe, & non æquale, ita qualitatis, ſimile, & diſſimile. Non corpus autem qualitas: Eſt igitur etiam non corpus non corpori ſimile. Addit *Cleanthes*, Nullum non corpus conſentit cum corpore, ſed corpus cum corpore

πῆς οὐκ εὐκαταφρόνητοι, οὐκ ἀτέλειοι καὶ τῶν ζωϊκῶν λύσεις ὡς ἐπέλυσαν ⓓ ἀπὸ Πλάτωνος. ὁ Κλεάνθης τοιάδε πλέκει συλλογισμόν· ὅμοιον φησὶν ὁμοίοις τοῖς γενέσει γινόμενα τῷ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τῷ τῷ ψυχείῳ, τοῖς πάθεσι, τοῖς ἤθεσι, ταῖς ἀμαθίαις. ζώματος δὲ ὅμοιον καὶ ὃ ἀνόμοιον, καὶ δὲ ἀσωμάτου, ζῶμα ἄρα ἡ ψυχή. ἀλλὰ σωφρονεῖν οὐκ ἔστιν ἄνευ μερῶν τὰ καθόλου καὶ συγκαλασκευάζεται τοῖς τούτῳ δὲ καὶ τὸ καὶ δὲ ἀζώματος ψεῦδος ὅτι· λέγομεν γὰρ ἀριθμοὺς ὁμοίους εἶναι, ὧν αἱ πλευραὶ ἀνάλογοί εἰσιν, ὡς τὸ ἓξ καὶ τὸ εἰκοσιτέσσαρα. πλευραὶ γὰρ τοῦ ἓξ καὶ ὁ δύο καὶ ὁ τρεῖς· τοῦ καὶ εἰκοσιτέσσαρα ὁ τέσσαρα καὶ ὁ ἓξ. ἀναλογίαν δὲ ἔχει τὰ μὲν δύο πρὸς τὰ τέσσαρα, τὰ δὲ τρία πρὸς τὰ ἓξ· ὁ διπλασίων γὰρ λόγος θεωρεῖται. τὰ γὰρ τέσσαρα τῶν δύο διπλασίονα καὶ τὰ ἓξ τῶν τριῶν· ἀζώματοι δὲ ⓔ ἀριθμοί. καὶ σχήματα δὲ σχήμασιν ὅμοιά ἐστιν, ὅσα πάντε γωνίας ἴσας ἔχει, καὶ τὰς περὶ τὰς ἴσας γωνίας πλευρὰς ἀνάλογον. τὸ δὲ σχῆμα καὶ αὐτοὶ ἀσώματον ὁμολογοῦσιν εἶναι). ἔτι ὡς τοῦ ποσοῦ ἴδιόν ἐστι τὸ ἴσον καὶ ἄνισον, οὕτω καὶ τοῦ ποιοῦ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον, ἀσώματον δὲ ἡ ποιότης· ἔστιν ἄρα καὶ ἀσώματόν ἀσωμάτῳ ὅμοιον. ἔτι δὲ ὁ Κλεάνθης φησὶν· οὐδὲν ἀσώματον συμπάσχει σώματι, οὐδὲ ἀσωμάτῳ ζῶμα, ἀλλὰ ζῶμα σώματι συμπάσχει δὲ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι τοσοῦτο καὶ τηνικαῦτα,

μβάῳ, καὶ ὃ σῶμα τῇ ψυχῇ· αἰσχυνομένης γοῦν ἐρυθραὶ γίνεται καὶ φοβουμένης ὠχρόν, σῶμα ἄρα ἡ ψυχή. ἔστι δὲ ἕτερον τῶν λημμάτων ψεῦδος τὸ προσληπτέον· εἰμήνων, ὃ λέγει οὐδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχει. τί γὰρ ἐὰν μόνῃ τῇ ψυχῇ τοῦτο προσῇ; ὥσπερ εἴ τις λέγοι οὐδὲν ζῶον τῷ ἄνω χωρίῳ χωρεῖ· ὁ δὲ κροκόδειλος τῷ ἄνω χωρίῳ χωρεῖ· ὁ ἄρα κροκόδειλος οὐ ζῶον ἄρα ὁ κροκόδειλος. ψεῦδός γάρ ἐστιν ἡ πρόληψις καὶ οὐδαμοῦ τὸ προσληπτέον ἐστίν, οὐδὲν ζῶον τῷ ἄνω χωρίῳ χωρεῖ· ἰδοὺ γὰρ ὁ κροκόδειλος καὶ ζῶον καὶ τῷ ἄνω χωρίῳ χωρεῖ. ὡσαύτως δὲ καὶ ὅπου καὶ ὅταν λέγῃ, μηδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχειν· προσλαμβάνει γὰρ ὃ ζητούμενον τῇ ἀποφάσει. εἰ δέ τις καταθοῖτο ἀληθὲς εἶναι, ὃ μηδὲν ἀσώματον σώματι συμπάσχειν, ἀλλὰ τὸ ἐπαγόμενον οὐκ ἔστιν ὁμολογούμενον, ὅτι συμπάσχει ἡ ψυχὴ νοσοῦντι καὶ πεινώντι τῷ σώματι. ἀμφιβάλλεται γὰρ εἴτε τὸ σῶμα μόνον ὅτι τὸ ἀληθὲς λαβὸν προσέπτη ψυχῆς τῷ ἀθυμῆσαι, αὐτὴ ὑπὸ λύπης ἀπαθὴς, εἴτε καὶ συναλγεῖ τῷ σώματι καὶ κρατεῖ μᾶλλον πρὸς τοῖς εὐδοξοτέροις τὸ πρότερον. οὐ δεῖ δὲ ἐκ τῶν ἀμφιβαλλομένων συναγεῖν τὰς συλλογισμούς, ἀλλ' ἐκ τῶν ὁμολογουμένων. ἐκ περιουσίας δὲ δείκνυται καὶ ὅτι ἀσώματα τοῖς σώμασι συμπάσχοντα· αἱ ποιότητες γοῦν ἀσώματοι ὄσαι πάσχοντων τῶν σωμάτων καὶ αὐταὶ συμπάσχουσιν, εἴτε τῇ φθορᾷ καὶ τῇ

pore. Conſentit autem anima cum corpore, dum ægrotat & ſecatur: Corpus item cum anima, quòd dum pudore afficitur, rubeſcat, dum timet, palleſcat, Corpus igitur anima. Eſt autem altera ſumptio non vera, quæ in aſſumptione eſt hæc, Nullum non corpus cum corpore conſentit. Quid enim ſi in ſolam animam hoc conveniat? Similiterque dicunt ut ſi quis ita ratiocinetur, Nullum animal ſuperiorem maxillam movet, Crocodilus autem ſuperiorem maxillam movet, non ergo animal eſt crocodilus. falſa eſt enim enunciatio in aſſumptione iſta, Nullum animal ſuperiorem maxillam movet: nam crocodilus & animal eſt, & ſuperiorem maxillam movet. Idem evenit in iſtam *Cleanthis* enunciationem, Nullum non corpus cum corpore conſentit: nam cum negante enunciatione ſumit quod quæritur. Verùm faciamus verum eſſe, Nullum non corpus cum corpore conſentire, quod inducitur non eſt conceſſum, Conſentire animam cum corpore dum ægrotat vel ſecatur. Dubium enim eſt utrum corpus tantum ſit quod doleat, accepto ſenſu ab anima quæ omnis doloris ſit expers; an etiam ipſa cum corpore dolore afficiatur. Atq; adeò prius illud nobilioribus philoſophis magis probatur. Atqui non ex ambiguis, & controverſis, ſed ex conceſſis omnis ratio concludenda eſt. Illud etiam etſi neceſſe non eſt, tamen velut ornandæ cumulandæque rationis noſtræ cauſa oſtenditur, Non corpora aliqua cum corpore conſentire: Nam qualitates quæ vacant corpore cum corporibus conſentiunt, cum & in interitu & in ortu cum

corpore commutentur. *Chryſippus* ait mortem esse ſeparationem animæ à corpore, nullum autem non corpus à corpore ſeparatur, neque enim non corpus corpus attingit, at anima & tangit & ſeparatur à corpore: ergo corpus anima. Quorum illud quidem, mortem esse ſeparationem animæ à corpore, verum eſt; at non corpus non tangere corpus, falſum quidem, ſi universè dicatur, ſed in anima verum eſt. Falſum universè, quia linea cum ſit non corpus, tangit corpus ab eoque ſeparatur; ſimiliter & albedo: in anima verum, quoniam anima corpus non tangit: ſi enim tangit, nimirum ad illud appoſita eſt; quod ſi eſt, non ad totum appoſita eſt. Fieri enim nequit ut totum corpus ad totum corpus apponatur, & ita non erit totum animal animatum. Quare ſi tangit, corpus anima eſt, ſed animal non erit totum animatum: ſin totum eſt animatum, neque tangit, neque corpus anima eſt: eſt autem animal totum animatum, neque ergo tangit, neque corpus eſt anima. Et cum ſit non corpus, à corpore ſeparatur. Quare animam non esse corpus ex his quæ diximus perſpici poteſt. At verò neque esse non ſubſtantiam, deinceps explicandum eſt. Quoniam ergo & *Dinarchus* harmoniam animam definivit, & *Simmias* contradicens *Socrati*, animam harmoniam esse aſſerebat; quod animam harmoniæ ſimilem esse diceret, corpus lyræ: horum diſſolutiones afferendæ ſunt quæ in *Platonis Phædone* ſunt expoſitæ. Quarum

Anima non eſt harmonia.

Α τῇ ἡμέσῃ ζωαλλοιούμθαι ᾧ σώματι. Χρύσιππος δὲ φησιν ὅτι ὁ θάνατός ἐστι ψυχῆς χωρισμὸς ἀπὸ σώματος· οὐδὲν γὰρ ἀσώματον ἀπὸ σώματος χωρίζεται· οὐδὲ γὰρ ἐφάπτεται σώματος ἀσώματον, ἀλλ' ἡ ψυχὴ καὶ ἐφάπτεται καὶ χωρίζεται τοῦ σώματος, σῶμα ἄρα ἡ ψυχή.

Β τούτων δὲ μὴ ὄντων θάνατον εἶναι χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος ἀληθές ἐστι, δ' ἡ μὴ ἐφάπτεσθαι ἀσώματον σώματος, ψεῦδος μὲν ἐστι καθόλου λεγόμενον, ὅτι δὲ τῆς ψυχῆς ἀληθές. ψεῦδος μὲν ἐπειδὴ καὶ ἡ γραμμὴ ἀσώματος οὖσα ἐφάπτεται σώματος καὶ χωρίζεται·

Γ ὁμοίως καὶ ἡ λευκότης· ὅτι δὲ τῆς ψυχῆς ἀληθές, ἀ γὰρ ἐφάπτεται τοῦ σώματος ἡ ψυχή· εἰ γὰρ ἐφάπτεται, δηλονότι συνήκται· εἰ δὲ τοῦτο, ὅλῳ συνήκεται, ἀδιαίρετον γὰρ σῶμα σώματι ὅλον ὅλῳ συνήκθαι, ἢ ὅπως οὐκ ἔσται ὅλον ὅλου ἔμψυχον τὸ ζῷον·

Δ ὥστε εἰ μὴ ἐφάπτεται, σῶμα μὲν ἔσται ἡ ψυχή, ὅλον δὲ οὐκ ἔσται ἔμψυχον τὸ ζῷον. εἰ δὲ ὅλον ἐστὶν ἔμψυχον, ἅπτεται, ἅπτεται σώματος ἐστὶν ἡ ψυχὴ τοῦ ζῴου ὅλου ἔμψυχόν ἐστιν, ἅπτεται ἄρα ἐφάπτεται, ἅπτεται σῶμα ἐστὶν ἡ ψυχή, ἢ χωρίζεται ἀσώματος οὖσα. ὅτι μὲν οὖν οὐκ

Ε ἔστιν ἡ ψυχὴ ζῶμα δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅτι δὲ οὐδὲ ἀνάσιος ἐξῆς ῥητέον. ὅπερ δὴ καὶ Δείναρχος ἁρμονίαν ὠείσατο τὴν ψυχήν, ἢ Σιμμίας ὁ Πυθαγόρειος καὶ Σωκράτης τὴν ψυχὴν ἁρμονίαν εἶναι ἔφασκε, λέγων ἐοικέναι τὴν μὲν ψυχὴν ἁρμονίᾳ, τὸ δὲ σῶμα λύρᾳ, ἐκλελύσθαι δὲ λύσεις

τοῦτο

τῶν ζῴων ὁ τῷ Φαίδωνι Πλάτωνος κεφάλαιον. μία μὲν οὖν ὅτι οὐκ ἐπὶ τῷ προαποδεδειγμένῳ αὐτῷ. προαποδέδεικται γὰρ ὅλη αἱ μαθήσεις ἀναμνήσεις εἰσί. τοῦτο οὖν λαβὼν ὡς ὁμολογούμενον κατασκευάζει ὅτι λόγον ἔστιν, εἰ αἱ μαθήσεις ἀναμνήσεις εἰσίν, ἐν ᾧ μέρει ἡ ψυχὴ πρὶν εἰς τὸ ἀνθρώπινον εἶδος ἐλθεῖν ἦν. εἰ δὲ ἁρμονία ἐστὶ δῆλον ὅτι προϋπῆρχεν μηδὲ ὅλως ἦν, ὕστερον δὲ ἐγένετο ἁρμοσθέντος τοῦ σώματος· πᾶσα γὰρ σύνθεσις οὐκ ἄλλως ἔχει ἢ ὡς ἔχει τὰ ἐξ ὧν σύγκειται. κοινωνία γάρ τίς ἐστι τῶν συνηθροισμένων ἡ συνθεσις ἁρμονία οὖσα· ὁ δὲ κωλύει ὃ μὴ ἦν ἕξειν αὐτὸν ἐκείνων ἀφ' ὧν συνετέθη ἀλλ' ἔπεσθαι αὐτοῖς. μαχεῖται οὖν ἁρμονία τῷ ψυχῷ εἶναι, ὡς ζῴ μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι. ὃ δὲ τὰ ἀναμνήσεων ἀληθές ἐστι, ψεῦδος ἂρα τὸ τὴν ψυχὴν ἁρμονίαν εἶναι. ἔτι ἡ μὲν ψυχὴ καὶ σώματι ἐστὶ σώματι δὲ ἀρχικὸν ἐπέχει λόγον, ἅτε αὐτὸ ἄρχουσα. ἡ δὲ ἁρμονία, ὅτι ἦν ἐστὶ ὅτι σώματος. οὐκ ἄρα ἡ ψυχὴ ἁρμονία. ἔτι ἁρμονία ἁρμονίας μᾶλλον ἧττον ἐστὶν ἁρμονία ἢ χαλᾶσθαι καὶ ὑπερτείνεσθαι, καθ' ὃ λόγῳ ἐστὶ τὰ ἁρμονίας, ἀδύνατον γάρ ἐστι λόγον τὸ μᾶλλον ἧττον ἔχειν, ἀλλ' ἐν τῇ ἁρμονίᾳ. ἐὰν γὰρ κεκραμένος ὀξὺς φθόγγος καὶ βαρὺς ἐπάσῃ ἀνεθῶσι, καὶ λογὸν μὲν καὶ σώζουσιν ἐν ταῖς μελῴδησι τὴν φθόγγων, προσλαμβάνει ἐστὶ ἁρμοσθεὶς ἡ ἁρμονία κατὰ τὸν ἁρμονίαν μᾶλλον καὶ ἧττον ὑπερτεινομένην· ψυχὴ δὲ ψυχῆς οὐκ ἔστι μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐκ ἄρα ἁρμονία ἐστὶν ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ ἀρετὴν

rũ una utitur iis quæ ſuprà confirmata & demonſtrata erant. Erat autem demonſtratum diſciplinas eſſe recordationes. Hoc igitur ſumpto ut confeſſo rationem inſtituit ſic, Si diſciplinæ ſunt recordationes, antè erat noſtra anima, quàm in humana ſpecie generaretur; at ſi harmonia eſt, prius non erat, ſed poſterius corpore jam compoſito genita eſt. Omnis enim compoſitio non aliter habet, quam ſe illa habent ex quibus conflata eſt. Eſt enim compoſitio, quippe quæ harmonia ſit, quædã communio eorum quæ componantur, eamq; non antecedere illa ex quibus conſtat, ſed conſequi contingit. Quare inter ſe pugnant, Animam harmoniam eſſe & diſciplinas recordationes. Verum autem illud de recordationibus: falſum igitur animam eſſe harmoniam. Præterea anima, & adverſatur corpori, & imperatoris locum obtinet, quòd corpori imperet & dominetur: Harmonia verò neq; præeſt, neq; adverſatur; Non eſt igitur harmonia anima. Deinde una harmonia, magis & minus harmonia eſt alia, quòd remittatur, & intendatur, non quidem ratione harmoniæ, fieri enim nequit, ut ratio magis minuſve dicatur ratio, ſed propter aptationem. Si enim acuta vox cum gravi permixta remittantur, rationem quidem eandem ſervant in vocum magnitudinibus, ſed variatur harmonia ex aptatione, dum magis minuſve intenditur. Una porrò anima non eſt magis minuſve anima, quã alia; non eſt ergo anima harmonia. Ad hæc, in animam virtus cadit & vitiũ, in harmoniã harmonia, & quod ei contrariũ eſt non cadit, non ergo anima harmonia. Præterea anima,

quòd in eam contraria viciſſim cadant, ſubſtantia eſt & ſubjectum; harmonia verò qualitas & in ſubjecto: eſt autem ſubſtantia aliud à qualitate, quare & anima, ab harmonia aliud eſt. Etſi participem eſſe animam harmoniæ, non eſt abſurdum, non tamen idcircò harmonia eſt: non enim quoniam virtutis anima eſt particeps, virtus eſt. *Galenus* vero nihil quidem pronunciat, ſed teſtatur in libro de *demonſtratione* ſe nihil de anima affirmaſſe, attamen quæ dicit, declarant eum magis probare animam eſſe temperamentum, utpote cum morum differentia temperamentum ſequatur. Quod ex *Hippocratis* dictis confirmare nititur. Verum ſi ita eſt, certè etiam mortalem eam opinatur, non tamen omnem, ſed eam tantum quæ rationis eſt expers. Nam de rationis participe addubitat his quidem verbis.

Nec temperamentum.

Galeni verba, itemque libri de demonſtratione deſiderantur.

** Verùm corporis temperamentum non poſſe eſſe animam, hinc patet, Omne corpus, & animatum & inanimatum, ex quatuor elementis temperatum eſt, horum enim temperatio corpora efficit. Si igitur corporis temperamentum eſt anima, nihil erit inanimum: & concluditur ratio ſic, Si temperamentum corporis anima eſt, Omne porrò corpus temperamentum habet, Omne corpus animam habet, Si omne corpus animam habet, nullum eſt corpus inanimum; neq; lapis igitur, neq; lignum, neq; ferrum, neq; aliud quippiam inanimum eſt. Si verò non univerſe omnem temperationem corporis dixerit eſſe animam, ſed certam quandam; quærendum qualis temperatio ſit, quæ animal efficiat, & animæ

loco

Α ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐπιδέχεται, ἥδε ἁρμονία ἁρμονίᾳ καὶ ἀναρμοστίαν οὐκ ἐπιδέχεται, ἡ ἄρα ἁρμονία ἔστι ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ, ἐν ᾧ ἐπιδέχεσθαι τὰ ἐναντία τῶνδε μέρος οὐσία ἐστὶ ἡ ὑποκειμένου, ἡ δὲ ἁρμονία ποιότης ἐν ὑποκειμένῳ, ἡ δὲ οὐσία ποιότητος

Β ἕτερον, ἡ ἡ ψυχὴ ἄρα ἁρμονίας ἕτερον. ἁρμονίας μὲν τοι μετέχει τὸ ψυχρὸν οὐδὲν ἄτοπον, ἀλλ' οὐ πρὸς τοῦτο ἁρμονία ἐστὶν οὐδ' ὅλως ἀρετῆς μετέχει ἀρετὴ ἐστὶν ἡ ψυχή. Γαλίνος δὲ ἀποφαίνεται μὴ οὐδέν, ἀλλὰ καὶ διαμαρτύρεται ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς λόγοις, ὡς οὐδὲν

Γ εἴη κωλύει ψυχῆς ἀποφαινόμενος, ἔοικε δ' ὀξὺ ὢν λέγειν, δοκιμάζειν μᾶλλον ὁ κρίσιν εἶναι τὸ ψυχρόν. τοῦτο γὰρ ἐπακολουθεῖν τὸ μὴ οὐσίαν εἶναι διαφορᾶν ἐκ τῶν Ἱπποκράτους καταισχυνόντων λόγον. εἰ δὲ τοῦτο δῆλον ὅτι καὶ θνητὸν αὐτὸ οἴεται, οὐ πᾶς ἐστὶν, ἀλλὰ τῶν ἀλόγων ψυχῶν

Δ μόνων. κωλύει δὲ τὸ λογικὸν ἀμφιβάλλειν λέγων οὕτως. * * ὅτι δὲ οὐ δυνατὸν ἐστὶ σώματος κρᾶσιν εἶναι ψυχὴν, δῆλον ἐντεῦθεν· πρῶτον σῶμα ἔμψυχόν τι καὶ ἄψυχον οὐκ ἐκ τῶν πατρῴων στοιχείων κέκραται· κρᾶσις γὰρ τούτων κρᾶσις τὰ σώματα ἀπεργάζεται. εἰ τοίνυν κρᾶσις ἐστὶν ἡ ψυχὴ, οὐδὲν

Ε ἄψυχον ἔσται. καὶ ζωώσεται ὁ λόγος οὕτως· εἰ κρᾶσις ἐστὶ σώματος ψυχὴ ἐστὶ, πᾶν δὲ σῶμα κρᾶσιν ἔχει, πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχει, εἰ δὲ πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχει, οὐδὲν σῶμα ἐστὶν ἄψυχον· ὥστε λίθος ἄρα ὥστε ξύλα ὥστε σίδηρος ὥστε ἄλλο τι ἄψυχον ἔσται· εἰ δὲ μὴ καθόλου πᾶσι κρᾶσιν σώματος λέγει ψυχὴν εἶναι, ἀλλὰ τισὶ τοιόνδε, ἐρωτητέον

πόσα

πυία κρᾶσις ὄστι ἡ ποιοῦσα ζωοὶ καὶ ψυχῆς λόγοι ἐπέχουσα. ὁποίαι γὰρ αἱ ἐν ποιοῖς τόποις κράσιν, τοιαύτην εὑρήσομεν καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις. σκληρὰ γὰρ ὑάλου κράσεων, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ περὶ κράσεων ἔδηξεν· ὀκτὼ μὲν τὴν δυσκρασίαν μιᾶς δὲ τὴν εὐκρασίαν, καὶ μὴν τὸ εὔκρατον λέγω κεκρᾶσθαι ἐν ᾧ ἀνθρώπου ἡ πόλις ἢ ἄλλα ἐν τῇ μέσῃ κράσεως, καὶ ἢ τὰς ἄλλας δυσκρασίας τὰ ἄλλα ζῶα κατ' εἴδος μὴ τῆς ὅτι ὃ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀνέστεως τε καὶ ὑπερπάσεως. εὐρίσκοιτο ἢ καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις αἱ σκληραὶ κράσεις μὴ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ὡς αὐτὸς πάλιν ἐν τοῖς ἁπλοῖς ἐπέδειξεν. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ κρᾶσίς ὄστι, αἱ ἢ κράσεις σκιλλάσοιν) κατά τε τὰς ἡλικίας καὶ τὰς ὥρας καὶ ζώων διαφοράς, ἡ ψυχὴ σκιλλάσεται· εἰ δὲ σκιλλάττεται, ὑπὸ τινὸ αὐτινὸ ἔχομεν ψυχεῖν, ἀλλὰ καὶ τινὶ κράσιν, ποτὲ μὲν λέοντος, ποτὲ δὲ περιβάτου, ποτὲ ἢ ἄλλου τινός, ὅπερ ἄτοπον. ἔτι ἡ κρᾶσις οὐκ σκιλλᾶται ταῖς ὀπιθυμίαις τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ, αὕτη γὰρ ὄστι ἡ κινοῦσα· ἡ ἢ ψυχὴ σκιλλᾶται, οὐκ ἄρα ἡ κρᾶσις ὄστι ἡ ψυχή. ἔτι εἰ κρᾶσις ὄστιν ἡ ψυχὴ, ἡ δὲ κρᾶσις ποιότης, ποιότης ἢ καὶ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς, καὶ ἡ ψυχὴ ἄρα χωριεῖται) χωρὶς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς· τοῦτο ἢ οὐκ ἀληθές, οὐκ ἄρα κρᾶσις, οὐδὲ ποιότης ὄστιν ἡ ψυχή. οὐ γὰρ δύναται ὃ ἕτερον τῶν ἀντικειμένων φυσικῶς περιέχειν φήσουσι τῷ ζώῳ ὡς ὅτι τοῦ πυρὸς ὃ θερμόν· ἀμεταθετον γὰρ τοῦτο, φαμὲν) ἢ μεταβληθεῖσα ἡ κρᾶσις. μᾶλλον ἢ αὖθι εἰσὶν

loco numeretur. Qualecunque enim temperamentum dixerit, tale & in inanimis reperiemus. Cum enim novem temperamenta ſint, ut ipſe in libris de temperamentis oſtendit, octo quidem incommoda, unum commodum, eo quod commodum eſt dicit hominem eſſe temperatum, non omnem tamen, ſed eum qui medio temperamento eſt; reliquis incommodis temperamentis cætera animalia pro cujuſque ſpecie alia magis, alia minus eſſe concreta. Inveniuntur autem etiam in inanimis novem hæc temperamenta, ut ipſe rurſus in Simplicibus oſtendit. Præterea ſi anima temperamentum eſt, temperamenta autem ætatibus, temporibus, victuque mutantur, efficitur mutari animam: ſi mutatur anima, non eandem habemus animam, ſed pro temperamento aliquando leonis, aliquando ovis, aliquando alterius cujuſdam animalis, quod abſurdum eſt. Deinde temperatio non adverſatur cupiditatibus corporis, ſed adjuvat etiam, ipſa enim eſt quæ movet & incitat: anima autem adverſatur, non eſt ergo anima temperatio. Præterea ſi anima temperamentum eſt, temperamentum autem qualitas, qualitas rurſus & advenit & recedit, ſic ut ſubjectum nihilo magis intereat: item anima quoque ſeparabitur, ſic ut ſubjectum non intereat. Hoc autem verum non eſt; non ergo temperamentum, aut qualitas anima. Non enim ſanè alterum contrariorum naturaliter adeſſe animali dicent, ut calorem igni. Hic enim mutari non poteſt; at temperatio mutatur. Imò hi ipſi ſunt, qui

qui medendi scientia temperationes mutant. Omnes insuper corporis qualitates sensu percipiuntur, anima verò non sub sensum, sed sub intelligentiam cadit, non ergo corporis qualitas anima est. Præterea sanguinis & spiritus, adjuncta carne nervis & cæteris, bona temperatio, robur est: caloris, frigoris, siccitatis, & humoris, sanitas. membrorum autem apta compositio, cum coloris suavitate, corporis pulchritudinem gignit. Quare si harmonia suavitatis, & roboris, & pulchritudinis, anima est; necesse est hominem, quoad vivit, neque ægrotum esse, neque infirmum, neque deformem. Contingit autem sæpè non unam tantùm, sed omnes pariter has tres bonas temperationes perire, & hominem tamen vivere: Accidit enim ut idem simul & turpis sit, & infirmus, & ægrotus; non ergo corporis bona temperatio anima est. Sed inquies, quomodo ergo naturales virtutes, vitiaque naturalia, hominem insequuntur? Id verò ex corporis temperamento fit. Ut enim naturalitur ex temperamento salubri sunt & insalubri corpore, ita alii naturaliter amarabile abundantes, ad iracundiam; alii, ad timorem; alii, ad venerem propensi sunt. Verùm aliqui coërcent, & superant. Dubium autem non est, quin temperamentum coërceant: atque aliud est quod coërcet, aliud quod coërcetur, aliud ergo temperamentum, aliud anima. Cum enim corpus animæ sit instrumentum, si idoneè effectum fuerit adjuvat animam, ipsumque se commode habet: Sin non idoneè, impedit

Ⓐ Διὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης ἁρμόσεις μεταβάλλοντες. ἐπὶ πάντος σώματος αἱ ποιότητες ἀίδιαι εἰσιν, ἡ δὲ ψυχὴ οὐκ ἀίδιος ἀλλὰ νοητὴ, οὐκ ἄρα ποιότης ἀσώματος ὄντι ἡ ψυχή. ἐπὶ τῶν σωμάτων καὶ παθημάτων ἡ ὠφελείας χάριν ἡ νόσων καὶ τῶν ἄλλων εὐκρασία, ἰσχύς ἐστι καὶ ἡ τῶν θερμῶν δὲ καὶ ψυχρῶν καὶ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν εὐκρασία ὑγεία ἐστὶ, ἡ δὲ συμμετρία τῶν μελῶν μετὰ τῆς εὐχροίας ὃ κάλλος ποιεῖ τὸ σώματος. εἰ τοίνυν ἡ ἁρμονία τῆς ὑγείας καὶ τῆς ἰσχύος καὶ τὸ κάλλος ψυχὴ ἐστιν, ἀνάγκη ἴσως Ⓦ ἀνθρωπον ζῶντα μήτε νοσεῖν, μήτε ἀσθενεῖν, μήτε ἄμορφον εἶναι. συμβαίνει δὲ πολλάκις ἐμὲ μόνον, ἀλλ' ὁμοῦ πάσας τὰς τοῦ αὐτοῦ εὐκρασίας ἀπόλλυσθαι καὶ ζῶν Ⓦ ἄνθρωπον· συμβαίνει γὰρ, Ⓦ αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἄμορφον εἶναι καὶ ἀσθενεῖν καὶ νοσεῖν· οὐκ ἄρα ἡ εὐκρασία τοῦ σώματός ἐστιν ἡ ψυχή. πῶς δὲ φυσικαί τινες κακίαι καὶ ἀρεταὶ τοῖς ἀνθρώποις ἔπονται; τῶν οὐκ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀληθοῦς κράσεως γίνεται· ὡς γὰρ φυσικῶς Ⓐ ὑγιεῖς καὶ νοσώδεις εἰσὶν οὐκ ἐκ τῆς κράσεως, οὕτω τινὲς φυσικῶς πικρόχολοι ὀργίλοι εἰσὶν, ἄλλοι δειλοὶ, ἄλλοι καλαφερεῖς. ἀλλ' ἔνιοι κρατοῦσι καὶ ἐξεγίνονται. δῆλον δὲ ὅτι τῆς κράσεως κρατοῦσιν, ἄλλο δέ ἐστι τὸ κρατοῦν καὶ ἄλλο τὸ κρατούμενον, ἄλλο ἄρα κρᾶσις καὶ ἄλλο ψυχή. ὄργανον γὰρ ἐστὶ τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐλώβητο ὑπὸ δειλείας καλασκευασθὲν, συνεργεῖ τῇ ψυχῇ καὶ αὐτὸ ἔχει δειλείας· ἐὰν δὲ ἀνεπιτηδείως ἐκ-

πεπλεγμένη

ποδίζει καὶ τότε χρῆσθαι τῇ ψυχῇ πρὸς πραγμάτων, ἀπομαχομένῃ πρὸς τὴν ἀνεπιτηδειότητα τοῦ ὀργάνου· καὶ ἐὰν μὴ σφόδρα νήφῃ ὁ σπουδαιοτρέφεται αὐτῷ, καθάπερ μουσικὸς σπουδαῖος ἁμαρτάνει τῇ τῆς λύρας διαστροφῇ, ἐὰν μὴ πρότερον αὐτὴν καταστήσῃ καλῶς. διὸ καὶ χρεία τῇ ψυχῇ τῆς ἐπιμελείας τοῦ σώματος, ἵνα καταστήσῃ αὐτὸ ἔργανον ἐπιτήδειον ἑαυτῇ· τοῦτο δ' ἐστὶ διὰ τε τὸν λόγον καὶ τὸν ἦθον, ὡς ὁ ἁρμονίας τὰ μὲν χαλάσας, τὰ δ' ἐπιτείνας ἵνα ἁρμόδιον αὐτὸ ἑαυτῇ κατασκευάσῃ καὶ χρήσηται ἐπιτηδείῳ ὀργάνῳ, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὸν σπουδιαστραφῇ αὐτῷ· συμβαίνει γὰρ καὶ τοῦτο. Ἀριστοτέλης δ' τὴν ψυχὴν ἐντελέχειάν φησιν εἶναι· τοῦτο γένεσιν ἑτέραν δ' μορφὴν καὶ εἶδος καθ' ἣν εἰδοποιεῖ ἡ ὕλη· τέτταρα δὲ σημαίνοντος τοῦ εἴδους καὶ τῆς ὕλης γεγυμνασμένοις, οὐδὲν λοιπὸν ἐμφύεται. ἔστι μὲν οὖν ἡ ὕλη δυνάμις· τὸ δ' εἶδος ἐντελέχεια. καὶ τοῦτο διχῶς νοεῖται, τὸ μὲν ὡς ἐπιστήμη τὸ δ' ὡς θεωρεῖν κατ' ἐπιστήμην. τυγχάνει τὸ μὲν ὡς μάθησις τὸ δ' ὡς ἐνέργεια. ὡς ἐπιστήμη μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ᾧ ὑπάρχει τὴν ψυχήν, καὶ ὕπνος καὶ ἐγρήγορσις ἔστιν. ἀμάλγησις δὲ ἡ μὲ ἐγρήγορσις ἐστὶ τῷ θεωρεῖν, ὁ δὲ ὕπνος τῷ ἔχειν καὶ μὴ ἐνεργεῖν· πρότερα δὲ ἐστὶν ἡ

pedit animam, ac tum ſatis negotii habet anima dum cum ineptia ſui inſtrumenti luctatur; ac niſi admodum ſit ſobria, etiam tum eo pervertitur: quomodo muſicum lyræ perverſio in errorem inducit, niſi eam primùm rectè compoſuerit. Quamobrem animæ adhibenda cura eſt, ut corpus accommodatum ſibi inſtrumentum reddat, quod per rationem, & mores aſſequetur; ut in harmonia, ita hîc alia laxans, alia intendens, quo ipſum ſibi aptum efficiat, eoque ut commodo inſtrumento utatur, niſi & ipſa cum eo perverſa fuerit, quando etiam hoc aliquando uſu venit. *Ariſtoteles* qui animam dicit entelechiam, nihilominus idem ſentit, quod qui qualitatem eam eſſe volunt. Sed explicemus prius, quam entelechiam vocet. Subſtantiam trifariam dicit intelligi, vnam, quæ ut materia ſubjecta ſit; quæ per ſe quidem, nihil eſt, poteſtatem tamen ad rerum ortum habeat; Alteram, formam & ſpeciem, per quam materia formatur: Tertiam quòd ex utriſque ſpecie & materia conflatur, quod demum animatum eſt. Eſt igitur materia poteſtas, forma entelechia. Et iſta quidem bifariam quoque accipitur, tum ut ſcientia, tum ut ex ſcientia contemplatio; hoc eſt, tum ut habitus, tum ut uſus habitus. Anima igitur, ut ſcientia eſt, quoniam hoc ipſo quòd anima eſt, & ſomnus, & vigilia eſt. Vigilia autem contemplationi, ſomnus viſui, qui tamen jam non fungatur ſuo munere proportione reſpondet. Atque ſcientia uſu

Nec Entelechia Ariſtotelis.

usu scientiæ prior est, propterea primam entelechiam vocat speciem; secundam usum, atque muneris functionem. Quemadmodum oculus ex subjecto est, & specie, atque id quidem, quod in eo subjicitur, visumque accepit materia ejus est, quæ ipsa quoque communi nomine oculus dicitur. Species vero, & entelechia prima oculi, ipsemet visus qui videndo vim oculo impertit. Secunda autem entelechia oculi est functio muneris quæ videt. Ut igitur paulo antè natus catulus, neutra præditus est entelechia, sed vim habet accipiendi entelechiam, ita de anima intelligendum est. Uteenim illic videndi sensus, dum est ortus, oculum absolvit, ita hîc dum corpori anima ingenita est animal perficit, ut neque sine corpore unquàm sit anima, neque corpus sine anima, corpus enim non est, sed corporis: ideoque in corpore est, & quidem corpore tali: per se verò, suaque vi nulla est. Sed primum quidem patibilem animæ partem animam vocat, discludens ab ea quæ rationis est particeps. Atqui omnis simul hominis anima sumenda erat neque ex una ejus parte, eaque infirmissima, de universo pronunciandum. Deinde corpus ait potestatem habere, ut vivat, etiam antequàm generetur anima. Ait enim corpus potestate vitam in seipso habere. Oportet autem corpus quod potestate vitam habet, prius actu esse corpus. Non potest autē actu esse corpus, antequàm formā accipiat. Est enim corpus, materia omnis qualitatis expers. Fieri ergo nequit, ut quod actu non est aliquid ex se creandi vim

Non autem corpus.

ἡ ὑπεξήμενη τ ἐνεργείας. διὸ καὶ προϋπόκειται ἐπιλείπειν καλῶς τὸ εἶδος· δύνατον γὰρ τ ἐνεργοῦν. οἷον ὁ ὀφθαλμὸς ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ἐστὶ καὶ εἶδους· καὶ ἔστι τὸ μὲν ὑποκείμενον τοῦτο αὐτῷ, τὸ διειλημμένον τ ὅλην ὕλην ὀφθαλμοῦ, καλῶς δὲ καὶ αὐτὴ ὁμωνύμως ὀφθαλμός. εἶδος δὲ καὶ ἐντελέχειά ἐστι τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡ προϋπάρχουσα αὐτὴ ἡ ὅλη, ἢ τὸ δυνάμει ὁρᾶν αὐτῷ προσυπάρχουσαν, δύνατον δὲ ἐντελέχειά ἐστι τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ ὄψις ὁρᾷ. ὥσπερ οὖν ὁ ἄρτι τριχθεὶς σύλλαξ δυνάμει μὲν ἔχει ἐντελέχειαν, δυνάμιν δ' ἔτι δέξασθαι τὴν ἐντελέχειαν, οὕτως δεῖ λαβεῖν καὶ τὸ τ ψυχῆς. ὡς γὰρ ἐκεῖ φανῆναι ἂν ὄψις τηλικοῦτον ὀφθαλμόν, οὕτως ἐνταῦθα φανῆναι ἂν ψυχὴ ἐν ᾧ σώματι τηλικοῦτῳ ζῷον. ὡς μήτε ἄνευ σώματος εἶναι ποτὲ τ ψυχὴν, μήτε ζῶμα δεῖν ψυχῆς ζῶμα μὲν γὰρ ἂν ἐστί, σώματος δ' ἐστί, καὶ δεῖ τοῦτο ἐν σώματι ὑπάρχειν καὶ σώματι τοιῷδε καὶ ἑαυτῷ δὲ οὐκ ὑπάρχει· ἀλλὰ προϋπάρχει μὲν τὸ παθητικὸν μέρος τ ψυχῆς ψυχῷ καλῶς χωρίζων αὐτῆς τὸ λογικόν. ἑνὶ δὲ παθεῖν ὁμοίως λαβεῖν τῷ ψυχῷ τὸ αἰσθητὸν καὶ μὴ ἀπὸ μέρους, καὶ ταῦτα τὸ ἀδιαιρέτως εἶναι τ πρώτου ἀποφάσεως· ἐπεὶ τὸ ζῶμα φησὶ δυνάμει τὸ ζῆν ἔχειν καὶ πρὸ τῆς ὕλης τῷ ψυχῷ· λέγει γὰρ τὸ ζῶμα δυνάμει ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· εἰ δὲ τὸ ζῶμα τὸ δυνάμει ζωὴν ἔχον πρότερον ἐνέργεια ζῶμα εἴη, τὸ δυνάμει εἰ δὲ ἐνέργεια εἴη σῶμα πρὸ τ ἐλέσθαι τὸ εἶδος· ὕλη γάρ ἐστιν ἄποιος ἡ τὸ σῶμα· ἀδυνάτου δὲ τὸ μὴ οὐκ ἐνέργειᾳ

δυνάμει ἔχειν πρὸς τὸ ὃ ἐξ αὐτοῦ πεφυκέναι. εἰ δὲ καὶ σῶμα καὶ δυνάμει ἐστί, πῶς τὸ δυνάμει σῶμα δυνάμει ζῶιον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ δύναται); ἄλλως τε ὅτι μὲν τἄλλων δυνατὸν ἐνίοτε τὰ μὴ χρῆσθαι αὐτῷ, οἷον ὄψιν ἔνιοτε μὴ χρῆσθαι αὐτῇ· ὅτι δὲ τῆς ψυχῆς ἀδύνατον. ὑπάρχει γὰρ ὁ καθ' ὅλου ἀνθρώπου ψυχικῆς ἐνεργείας ἐστὶ καὶ γὰρ τρέφεσθαι καὶ αὔξεσθαι καὶ φθίνεσθαι καὶ αἰσθάνεσθαι ὅπερ μάλιστα τῆς ζωῆς ἐστι τεκμήριον. ἐκ τούτων οὖν φανερὸν ὅτι δυνάμει τὸ ζῆν ὑπάρχειν πρέπει ἢ ἄλλα τινὰ τοιαύτας ἐνεργείας· πρὸς ἣν ὑπογραμμόν γὰρ τὸ εἰδοποιοῦν τὴν ψυχὴν σχεδὸν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἡ ζωή· τῇ μὲν γὰρ ψυχῇ συμφύεται ἐστιν ἡ ζωή, ᾧ δὲ σώματι καὶ μέθεξιν. ὁ λέγων τοίνυν ὑγείαν αἰτίαν εἶναι τῇ ζωῇ ὑπὸ τινὸς τῆς ψυχῆς ζωὸν λέγει ἀλλὰ τινὰ τὸ σώματος καὶ οὔτως σοφίζεται. ἡ μὲν γὰρ σωματικὴ οὐσία πρὸς μέρος τῆς ἐναντίων ἐστὶ δεκτική· ἡ δὲ καὶ τὸ εἶδος ὕδαμῶς. ἐὰν γὰρ ἡ καὶ τὸ εἶδος διαφορὰ μεταλλαγῇ, μεταλλάττει καὶ τὸ ζῶον. ὥστε οὐχ ἡ καὶ τὸ εἶδος οὐσία τῶν ἐναντίων ὅτι δεκτική, ἀλλ' ἡ καὶ τὸ ἐνυπάρχον, τοιοῦτον ἡ σωματικὴ. οὐ δυνάται τοίνυν ἡ ψυχὴ κατ' ἐνέργειαν ζῆσαι ἐνεργείᾳ τοῦ σώματος εἶναι, ἀλλ' οὐσία αὐτοτελὴς ἀσώματος· πρὸς μέρος γὰρ ὑπάρχει τὰ ἐναντία καὶ ἐν δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ· ὅπερ οὐκ ἐνδέχεται τὸ εἶδος ὑπάρχειν. ἔπειτα φησὶν ἐντελέχειαν εἶναι τοῦ ψυχροῦ ἀκίνητον εἶναι καθ' ἑαυτό, κινεῖσθαι δὲ κατὰ συμβεβηκός· οὐ δὲ ἀστρικὸς ἀκίνητον οὐδὲν κινεῖν ἡμᾶς. ὁ γὰρ κάλλος ἀκίνητον

vim habet. Quod si etiam corpus potestate est, quomodo quod potestate corpus est, potestate vitam habere in seipso potest? Præsertim cum in ca teris fieri possit, ut qui habeat aliquid eo non utatur, ut in quo visus sit non fungatur munere oculorũ; in anima autẽ id fieri nequeat: non enim dormiente nullum animæ munus est: Nam & alitur, & augescit, & phantasia utitur, & respirat, quod in primis vitæ argumentum est. Quare ex his manifestum est nulli adesse posse ut vivat potestate, sed omnino actu vivet. Quod enim potissimum animam format, nihil aliud præter vitam est; animæ enim cognata vita est; corpori vero non aliter adest, quàm quod ejus quodammodo est particeps. Quare qui dicit sanitatem vitæ proportione respondere, non animæ vitam sed corporis intelligit, & ita fallax ejus est oratio. Nam in corpoream substantiam vicissim cadunt contraria, in eam quæ species est non cadunt. Si enim differentia quæ speciem efficit mutetur, etiam animal mutabitur. Itaque non in substantiam quæ species est contraria cadunt; sed eam quæ subjectum est, id est corpoream. Nullo igitur modo anima corporis entelechia esse potest, sed substantia est omnibus partibus absoluta, vacans corpore. Nam vicissim in eam cadunt contraria, virtus & vitium, à quo species longissimè aberat. Deinde ait animam, quæ sit entelechia, esse immobilem, per se: moveri tamen, ex accidenti; neque esse absurdum eam motum afferre nobis, etsi ipsa omnis motionis sit expers. Etenim pulchritudo movet nos,

quæ tamen ipſa nullo motu agitatur. verùm ut ita ſit, non movet pulchritudo rem immobilem, ſed quæ ea natura eſt, ut moveatur. Itaque ſi corpus quoque per ſe motum haberet, nihil eſſet abſurdum moveri ipſum ab eo quod ſit immobile. Nunc fieri nequit, ut immobile ab immobili moveatur. Unde igitur motus proficiſcitur niſi ab anima? Non enim per ſe corpus movetur. Itaque dum primum motionis ortum vult oſtendere, non primum ſed ſecundum oſtendit. Si enim moveret eam rem quæ non movetur, primum motum faceret: Sin alio quodam modo movet id, quod à ſeipſo movetur, ſecundi motus ortum exponit. Unde igitur primus ortus motionis corpori? Nam dicere à ſeipſo moveri elementa; quòd alia natura ſint levia, alia gravia, falſum eſt. Si enim levitas, & gravitas motus eſt, nunquàm levia, & gravia conſiſtent: Conſiſtunt autem cum ſuum locum occupaverint: Non ergo levitas, & gravitas, cauſæ primi motus ſunt, ſed qualitates ſunt elementorum. Sed tamen ut etiam hoc detur, quomodo ratiocinari, opinari, judicare, gravitatis, & levitatis opera eſſe poſſunt; Si non ſunt gravitatis & levitatis opera, neque elementorum ſunt: ſi non elementorum, neque certè corporum. Præterea ſi ex accidenti movetur anima, corpus per ſe, efficietur ut etiam ſi abſit anima per ſe corpus moveatur. Quod ſi eſt, etiam animal erit ſine anima. Hæc autem abſurda ſunt, abſurdum ergo & quod initio dicebatur. Verùm ne illud quidem verum eſt quod dicitur, Quidquid natura movetur etiam per vim moveri;

De cauſa motuum diſputatur.

Α οὐ κιν. ἡμᾶς. ἀλλ' εἰ δὲ τοῦτο ἀκίνητον οὐ κιν., ἀλλὰ δὲ φύσιν ἔχει κιν., καὶ οὐχὶ δὲ ἀκίνητον. εἰ τόπῳ ᾖ δὲ σῶμα καὶ ἑαυτὸ κίνησιν ἔχει, δῆλον ὡς αὐτῷ ἄτοπον κιν. καὶ ἀκίνητ. ὡσ. ἀδύνατον δὲ ἀκίνητον ὑπὸ ἀκινήτ. κιν. πόθεν οὖν δῆ ζώμασι δὲ κιν.,

Β εἰ μὴ ἀπὸ τῆς ψυχῆς; οὐ γὰρ αὐτοκίνητόν ὄζι δὲ σῶμα. προφάσιν οὖν γένεσιν κινήσεως βουλόμενος δεῖξαι οὐ προφάσιν ἀλλὰ δυνάμεως ἔδειξεν. εἰ μὲν γὰρ δὲ μὴ κινούμενον ἐκίνει, προφάσει ἐποίει κίνησιν· εἰ δὲ δὲ κινούμενον ἀφ' ἑαυτοῦ δὲ ἄλλως κιν. δυνάμεως κινήσεως

Γ γένεσιν ὄζηγήσατο. πόθεν οὖν προφάσει γένεσις τῆς κινήσεως τῷ σώματι; δὲ γὰρ λέγει ἀφ' ἑαυτοῦ κιν. τὰ στοιχεῖα, τὰ μὲν κοῦφα ὄντα φύσει, τὰ δὲ βαρέα, ψευδὲς ὄζι· εἰ γὰρ ἡ κουφότης καὶ βαρύτης κίνησίς ὄζιν, οὐδέποτε ἡσυχάσεται τὰ κοῦφα δὲ τὰ βαρέα· ἵσταται δὲ ὡς οἰκεῖον κατα-

Δ λαβόντα τόπον, οὐκ ἄρα κουφότης καὶ βαρύτης αἰτίαι προφάσεις κινήσεως εἰσί, ἀλλὰ ποιότητες τῶν στοιχείων. ἐὰν δὲ καὶ τοῦτο δοθῇ, πῶς δὲ λογίζεται δὲ δοξάζειν καὶ κρίνειν, σημεῖα κουφότητος καὶ βαρύτητος ἔργα εἶ; εἰ δὲ μὴ τοῦτον, οὐδὲ τῶν στοιχείων· εἰ δὲ μὴ τῶν στοιχείων, οὐδὲ τῶν σωμάτων. ἔτι εἰ χὺ συμβεβηκός ἡ ψυχὴ κινῆται,

Ε δὲ δὲ σῶμα δι' ἑαυτοῦ καὶ μὴ οὔσης τῆς ψυχῆς, δι' ἑαυτοῦ δὲ σῶμα κιν. θήσει). εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ζῶον ἔσται χωρὶς τῆς ψυχῆς· ἄτοπα δὲ ταῦτα, ἄτοπον ἄρα δὲ τὸ δι' ἀρχῆς. ἀλλ' οὐ δὲ τὸ λέγειν ὅτι πᾶν τὸ φύσει κινούμενον καὶ βίᾳ κινεῖ-

ται, ἡ πᾶν τὸ βίᾳ κινούμενον καὶ φύσει κινεῖται ἀληθές ἐστιν. ὁ γὰρ κόσμος φύσει κινούμενος βίᾳ οὐ κινεῖται· ἡ μέν οὖν εἰμὶ κατὰ φύσιν κινεῖται τοῦτο καὶ κατὰ φύσιν ἠρεμεῖ· καὶ γὰρ ὁ κόσμος καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη κατὰ φύσιν κινούμενοι, κατὰ φύσιν ἠρεμεῖν οὐ δύνανται. ⟨Ψ⟩ αὐτὸν δ' ὅπως καὶ ἡ ψυχὴ κατὰ φύσιν ἀεὶ κίνητος οὖσα κατὰ φύσιν ἠρεμεῖν οὐ δύναται. ἡ γὰρ ἠρεμία φθορὰ τῆς ψυχῆς ὅτι καὶ πάντος ἀεὶ κινήτου. πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς ἀλύει μᾶλλον, πόθεν τὸ σῶμα στωϊκῶς) φύσει πνευματικὸς σκεδαννύμενος. ἐρχεῖ δὲ οὗτα ἐκ πολλῶν ἀποδεῖξαι τὴν ψυχὴν μήτε ἀτελεύτητον οὖσαν, μήτε ἀκίνητον, μήτε ἐκ σώματος γινομένην. Πυθαγόρας μὲν συμβολικῶς εἰκάζειν ἀεὶ καὶ ⟨Ψ⟩ Θεόν, ἐκ πάντα τοῖς ἀριθμοῖς εἰκάσατο καὶ τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν ἑαυτὸν κινοῦντα. ᾧ δὲ Ξενοκράτης ἠκολούθησεν· οὐχ ὅτι ἀριθμός ἐστιν ἡ ψυχή, ἀλλ' ὅτι ἐκ τοῖς ἀριθμητοῖς ἐστι καὶ ἐν τοῖς πεπληθυσμένοις καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστιν ἡ δυνάμεις καὶ παράγματα ὡς μορφὰς ἐκ τύπους ἑκάστοις ἐπιβάλλει· αὗται γάρ ἐστιν αἱ κατ' εἴδη ἀπὸ τῶν εἰδῶν χωρίζουσα καὶ διαφορὰ αὐτὰ ἀποφαίνουσα τῇ τε ἑτερότητι τῶν εἰδῶν καὶ ὡς πλήθη τοῦ ἀριθμοῦ, ἐκ διὰ τοῦ ἀριθμητὰ ποιοῦσα καὶ παράγματα. ὅθεν καὶ πάντα πάσιν ἀπέλλαξ) ἐκ τὰς ἀριθμοὺς κοινωνίας. ὃ δὲ αὐτοκίνητον καὶ αὐτὸς αὐτῇ παρεσκεύασε τύρησιν. ὅτι μὲν ἀριθμὸς οὐκ ἔστι, δῆλον ἐντεῦθεν, ὁ ἀριθμὸς ποσόν ἐστιν, ἡ δὲ ψυχὴ οὐ ποσόν· ἀλλ' οὐσία· οὐκ ἄρα ἀριθμός ἡ ψυχή. εἰ καὶ τὰ

μάλιστα

moveri; & quidquid per vim movetur, etiam moveri natura. Mundus enim cum natura moveatur, per vim non movetur. Neq; ſi quid natura movetur, id etiã natura conſiſtit: nam & mundus, & ſol, & luna, cum ſecundùm naturam moveantur, ſecundùm naturã ſtare non poſſunt. Eodé modo & anima, cum ſecundum naturam ſemper moveatur, ſecundũ naturã conſiſtere non poteſt. Nam ſtatus animæ eſt interitus, ut cujuſlibet rei quæ ſemper moveatur. Accedit eodem, quòd illud quod ab initio quærebatur non diſſolvitur, unde corpus contineatur, quòd natura ſua diſſolubile eſt & diſſipabile. Atq; hæc quidem ſelecta de multis, ſatis ſunt, ut animam neque entelechiam eſſe, neq; immobilẽ, neq; in corpore gigni oſtendamus. *Pythagoras* verò, per quandam ſignificacationem, & Deum & omnia alia, cum numeris ſemper comparare ſolitus, etiam animam numerum eſſe ſeipſum moventem definivit, quem *Xenocrates* ſequutus eſt, non quòd numerus ſit anima, ſed in iis quæ numerantur, & multiplicata ſunt reperiatur, & quoniam anima eſt, quæ res invicem ſecernat, quòd formas cuiq; & notas imprimat. Hæc enim eſt quæ ſpeciem à ſpecie diſtinguat, & eas cùm diſſimilitudine formarũ, tùm numeri multitudine diſcrepantes efficiat, eamq; ob rem numerum in rebus conſtituat. Unde non omnino à ſocietate & conjunctione numerorum aliena eſt. Cæterum immortalem eam eſſe, & per ſe moveri, ſuo quoq; judicio & teſtimonio comprobavit. Veruntamem numerum eam non eſſe, hinc clarum, & apertũ eſt; Numerus enim quantitas eſt, anima autem non eſt quantitas, ſed ſubſtan-

Anima non eſt numerus.

ſtantia, non ergo numerus anima eſt: & ſi vel maximè etiam numerum in iis quæ intelligentia cernuntur ſubſtantiam eſſe volunt, ut deinceps dicemus. Deinde anima continua eſt, numerus continuus non eſt, non ergo anima numerus. Præterea numerus addendo creſcit, at anima addendo non creſcit. Numerus item, vel par eſt, vel impar: anima neque par neque impar, ergo anima non eſt numerus. Anima inſuper per ſe movetur; numerus autem definitè eſt immobilis. Adde quod numerus unus idemque natura permanens, nullam qualitatem quæ in numeris ſit, mutare poteſt: Anima autem una eademque permanens eſſentia, mutat qualitates; dum ex inſcitia, in ſcientiam, et vitio in virtutem commutatur: non ergo anima numerus. Itaque veterum dogmata de anima hæc ſunt. *Eunomius* cum *Platone* ſimul & *Ariſtotele* conſentiens, animam ſubſtantiam eſſe corporis expertem, quæ in corpore creatur definivit. Nam quod ait, ſubſtantiam corporis expertem; à *Platone* accepit: ut illud alterum, quæ creatur in corpore, ex *Ariſtotelis* diſciplina: neq; vidit quamvis acutus ſit, ut eſt, ſe ea conjungere quæ convenire nullo modo poſſunt. Quidquid enim corporeum habet ortum, & ab aliquo temporis principatu genitum eſt, id fragile & caducum eſt. His conſentanea ſunt quæ à *Moyſe* ſunt prodita, nam ortum eorum quæ ſenſum movent deſcribens, non diſertè dixit, in eo etiam illorum naturam exiſtere, quæ ratione ſapientiaque comprehenduntur, etſi aliqui ſunt qui hoc opinione augurentur, ſed his non omnes aſſentiuntur.

Quòd

μάλιστα ἡ ⟨Ψ⟩ ἀριθμὸν ἐν τοῖς νοητοῖς οὐσίαν εἶναι βούλονται, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐρῦμεν. ἔστι ἡ ψυχὴ συνεχής ἐστι· ὁ δὲ ἀριθμὸς οὐ συνεχής, οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. ἔτι ὁ ἀριθμὸς κατὰ πρόσθεσιν αὐξεται, ἡ δὲ ψυχὴ κατὰ πρόσθεσιν οὐκ αὐξεται. ἔτι ὁ ἀριθμὸς ἀρτιός ἐστιν ἢ περιττός· ἡ δὲ ψυχὴ οὔτε ἄρτιος οὔτε περιττή· οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. ἔτι ἡ ψυχὴ ἀδιαίρετός ἐστιν, ὁ δὲ ἀριθμὸς ὡρισμένως διαίρετος. ἔστι ὁ μὲν ἀριθμὸς μέρων εἰς ἃ ὁ αὐτὸς κατὰ φύσιν, ἡ δὲ μίμημα ποιότητα τὴν ἐν ἀριθμοῖς γνωμόνιον παλλάξαι δυνάται, ψυχὴ δὲ μία καὶ ἡ αὐτὴ μένουσα κατὰ τὴν οὐσίαν παλλαττομένας ποιότητας, ἐξ ἁμαθίας εἰς ἐπιστήμην μεταπίπτουσα καὶ οὐ κακίας εἰς ἀρετήν· οὐκ ἄρα ἀριθμὸς ἡ ψυχή. τὰ μὲν οὖν τῶν παλαιῶν δόγματα περὶ ψυχῆς τοιαῦτα. Εὐτόμιος δὲ ὡρίσατο τὴν ψυχὴν οὐσίαν ἀσώματον ἐν σώματι κτιζομένου συμφωνήσας ὁμοῦ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει. τὸ μὲν γὰρ οὐσίαν ἀσώματον οὐκ τοῦ Πλάτωνος εἴληφε· τὸ δὲ ἐν σώματι κτιζομένου οὐκ τῆς Ἀριστοτέλους διδασκαλίας, οὐκ ἐπιστάσας καὶ περὶ ὀξὺς ὢν ὅτι συμβαίνει εἰς ταυτὸ συφρᾶται τὰ ἀσύμβατα· παῖ γὰρ τὸ ἡμέτερον ἔχον σωματικοῦ ὁμοῦ καὶ χρονικοῦ, φθαρτόν ἐστι καὶ θνητόν. συμφέρεται δὴ τούτοις καὶ τὰ Μωϋσέως τοῦ γὰρ τῶν ἀθανάτων γένεσιν οὐκ ἐπιγράφων οὐκ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ τῶν νοητῶν ῥητῶς ἔφησεν οὐσίαν φύσιν, ἀλλ' εἰκάζοντες πῆχυν τοῦτο δοξάζουσιν· οἷς οὐ πάντες συμφέρονται. εἰ δή τις οὐκ τοῦ

μὴ

μὴ τὸ ἀφ' ἑπλασιν τὸ σώματος ἐμβεβλῆσθαι τὸ ψυχικὸν, ἡγεῖτο μὴ ὃ σῶμα γεγυμνᾶσθαι αὐτὸ, ἁμαρτάνειν τ' ἀληθείας· ὅτι γὰρ ὁ Μωϋσῆς τότε αὐτὸν κεκτῆσθαι λέγει ὅτε τῷ σώματι ἐνεβάλετο· οὔτε μὴν λέγει ὅπως ἔχει. ἢ τόπῳ ἄρα ἀυτὸν αὐτὸν λεγέτω ὡς Ἀριστοτέλης φήσας αὐτὸν ἐν σώματι γεγυμνᾶσθαι, ἢ ὡς Στωϊκοί· ἢ λέγων οὐσίαν ἀσώματον πλατεῖαν λέγειν ἐν σώματι κτιζομένῳ· ἵνα μὴ ἄνθρωπος ψυχῆς ἔννοιαν ἡμῖν παράσχῃ ἐκ πρωτέλους ἀλόγου. ἄλλως τε κατ' αὐτὸν ὅπως πλήρης ἐστὶν ὁ κόσμος, ἀλλ' ἐμπεπλεγμένη ἔτι καὶ νῦν ἐκ προσθήκης ἀεὶ διόμβους· πεντάκις μυρίαι γοῦν ὀλίγῳ ἐλάττους καθ' ἑκάστην ἡμέραν οὐσίαι νοηταὶ προσγίνονται αὐτῷ· καὶ ὁ χαλεπώτατον ὅταν συλλογισθῇ τότε ἀφανισθήσεται κατ' αὐτὸν, τῷ τελευταίων ἀνθρώπων τῷ προσὸ τῇ αἰσθήσει ψυχικὸν ἀριθμὸν ἀποπληρώσαντων· οὔτι δὲ γίνοιτο ἀληθέστερον ποτὲ φάσκειν ἀφανίζεσθαι κόσμον ὅταν πληρωθῇ· κενὸν γὰρ ἀπίθανον παίδων ὁ ζῆλος ἐστὶ καὶ φάσμα, τῆς παιδιᾶς εὐθὺς μὴ ὃ πληρώσας συγχέοντος τὰ γεγονότα· πρόχειρα. ὃ γὰρ λέγει προνοίας λόγῳ νῦν ἄρα ψυχὰς γίνεσθαι, οὐχὶ κτίσεως (οὐ γὰρ κρίνει οὐσίαν οὐ δὲ ἄλλως ἄρα τὸ ὕσαι εἰσάγεσθαι, ἀλλὰ τὸ ὕσαι μὴ προνοίᾳ πλεονεκτίζεσθαι) ἀγνοοῦντων ὅτι διαφορὰ κτίσεως καὶ προνοίας. προνοίας μὲν γὰρ ἔργον ἐστὶ τὸ δὲ ἐξ ἀλληλογενείας διασώζειν τὸ τῶν φθαρτῶν ζώων οὐσίαν· λέγω δὲ τῶν μὴ

μὴ

Quòd ſi quis ex eo quod poſt effictum corpus anima immiſſa eſt, eam poſt corpus generatam eſſe putat, à vero aberrat. Non enim *Moyſes* creatam dicit tum, cum in corpus impacta eſt, neque ratio fert, ut ita ſe res habeat. Quare aut mortalem animam dicat, ut *Ariſtoteles*, & *Stoici*, qui voluerunt eam in corpore generari: aut ſi dicit ſubſtantiam corporis expertem, ne dicat eam in corpore creari, ne in mentib. noſtris mortalis animæ notionẽ gignat, atq; adeò quæ prorſus ratione ſit vacua. Præterea ejus ſententia nondum plenus mundus eſt, ſed etiamnum inchoatus, ac dimidia ſui parte perfectus acceſſionemque ſemper deſiderat, nam quinquaginta millium ſubſtantiarum intellectualium, ut minimum quotidie ad eum fit acceſſio: & quod graviſſimum eſt cum abſolutus erit, tum illo auctore diſſolvetur, ultimis hominibus qui erunt ad illa tempora, cum mortui ad vitam revocabuntur, animarum numerum explentibus. Quo quid à ratione magis averſum eſſe poſſit, dicere, tum mundum interire cum omnibus ſuis partibus expletus fuerit. Omnino enim hoc inſtar luſus puerorum in arena eſt, qui ſtatim ut opus perficerunt, ea quæ fabricarunt, perturbant. Nam aſſerere providentiæ ratione animas nunc gigni non creationis (non enim novam ſubſtantiam, neq; aliam ab ea quæ eſt, importari, ſed eam quæ ſit per providentiam multiplicari) ignorantium eſt differentiam creationis & providentiæ. Providentiæ enim opus eſt, per unius ortum ex altero, conſervare ſubſtantiam caducorum animalium, dico eorum

Dum creationis opus ſecundum ſcripturarum effata enarrare ſatagit, animarum præexiſtentiam docet.

rum, quæ ex putredine non naſcuntur. Nam horum propagationem alia rurſus putrefactio conſervat. Creationis vero præſtantiſſimum officium eſt, ex nihilo aliquid efficere. Si ergo animæ ex ortu fiunt mutuo, ratione providentiæ fiunt, & caducæ ſunt ut cætera quæ ex propagatione generis oriuntur: Sin fiunt ex nihilo, creatio hæc eſt; neque verum eſt quod dicit *Moſes*, *Ceſſavit Deus ab omnibus operibus ſuis*: ſed horum utrumque abſurdum eſt. Non ergo nunc animæ fiunt. Nam illud, *Pater meus operatur*, non de creatione, ſed de providentia dictum eſſe, etiam ipſi *Eunomio* videtur. *Apollinarii* verò putat animos ab animis gigni, ut à corporibus corpora. Progredi enim ut propagationem corporum, ita animam per propagationem primi hominis in omnes qui ex illo generantur. Neque enim ſepoſitas eſſe & conditas animas, neque nunc gigni. Eos enim qui hoc dicant, Deum mœchis operam navantem facere, propterea quòd ex his pueri naſcantur; Mendacii etiam convinci illud, *Ceſſavit Deus ab omnibus operibus ſuis, quæ cœpit facere*, ſiquidem nunc etiam facit animas. Verum ſi omnia quæ per propagationem ex ortu mutuo gignantur oſtenſa ſunt eſſe mortalia, proptera enim generant, & generantur, ut caducorum genus permaneat, neceſſe eſt etiam iſtum, aut mortalē dicere eſſe animā, cum fiat ex ortu mutuo; aut non per propagationē iſtiuſmodi ortu gigni animas. Nam de iis qui ex adulterio naſcuntur, providentiæ rationi quæ incognita nobis eſt, relinquamus. Veruntamen ſi aliquid de provi-

Gen 1.

Jo. 5.

Apollinarii opinio animas ab animabus gigni refellitur.

κῆ σπερδόνα γλυομένων· ὅπερ τὴν τούτων ἀμφοδοχὴν σπερδόνων πάλιν ἑτέρα ἀμφυλαβὴς κτίσεως ἢ ὃ κεφάτιστον ἔργον ὃ δὲ ὄφις οὐκ ὄντων ποιῆν. Εἰ τοίνυν δὲ ἀλληλοχείας αἱ ψυχαὶ γίνονται, καὶ φθαρταί εἰσι, καθάπερ τὰ ἄλλα τὰ ἐκ ἀμφοδοχῆς γλύης γινόμενα· εἰ δὲ οὐκ ὄντων ἀναίρηνται, κτίσις ἐστὶ τὸ γινόμενον καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθὲς ὃ γε Μωϋσέως, ὃς, κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἀτοκα ἢ ἀμφότερα· οὐκ ἄρα νῦν αἱ ψυχαὶ γίνονται· ὃ γὰρ ὁ πατὴρ μὴ ἐργάζεται, οὐκ ὀπίσω κτίζῃ, ἀλλ' ὅτι τῆς προνοίας εἰρηται ἡ αὐτῷ δοκῆ. Ἀπολιπαείᾳ ἢ δοκῆ, ἐκ ψυχὰς ἀπὸ τῶν ψυχῶν πίκτηται, ὥσπερ ἀπὸ τῶν σωμάτων τὰ σώματα. προνοίαι γὰρ τὴν ψυχὴν κῆ ἀμφοδοχὴν τῆς φύτυ αἰδεσπου εἰς τὰς δὲ ἐκείνῃ παίδας, καθάπερ τῆ σωματικὴν ἀμφοδοχήν. μήτε γὰρ ἀποκεῖσθαι ψυχὰς, μήτε νῦν κλίζεσθαι. τὰς γὰρ ταῦτα λέγοντας συνεργὸν ποιεῖν τῷ Θεὸν τοῖς μοιχοῖς, ἡ γὰρ ἐκ τούτων παιδία πίκτηται· ψεῦδος ἢ εἰ δὲ, κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ποιεῖν εἰ περ ἕλκ ἡ νῦν ψυχὰς δημιουργεῖ. ἀλλ' εἰ πάντα τὰ κῆ ἀμφοδοχὴν δὲ ἀλληλοχείας γινόμενα δέδοκται ἀναίρεσθαι (ἀμφὸ γὰρ τοῦτο γλυφᾶ καὶ γλυπᾶται, ἵνα τῶν φθαρτῶν ἀμαυρὸν ἢ τὸ γλύος,) ἀνάγκη ἡ τοῦτον ἢ ἀναιρεῖν εἶ) λέγω τὴν ψυχὴν δὲ ἀλληλοχείας γινομένην, ἢ μὴ κῆ ἀμφοδοχὴν δὲ ἀλληλοχείας γλυφᾶσθαι τὰς ψυχάς. τὸ γὰρ ὅτι τῶν ἐκ μοιχείας γλυπομένων ὧ τῆς προνοίας λόγῳ καὶ ἀλόπωμεν

πω μθν ἀγνὼς φ πρὸ ἡμῶν ὅλη. Εἰ δέ τι δεῖ καὶ τῆς παρουσίας καταστοχάσασθαι πάντως οἶδεν τὸ πικζόμενον ἢ ὦ βίᾳ ἢ ἑαυτῷ χρήσιμον ἐσόμενον, καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖ πιὼ ἐμψύχων γίνεσθαι. ἱκανὸν δὲ τεκμήριον τούτου λαμβάνομεν τὸν ἐκ τοῦ Οὐρίου τοῦ Δαβὶδ γνησθέντα Σολομῶνα· ἐξῆς ὑπισχνούμεθα τῷ δόξῃ τῶν Μανιχαίων, ὡς ἔχουσι περὶ τῆς ψυχῆς. φασὶ μὲν γὰρ αὐτὴν ἀθάνατον καὶ ἀσώματον μίαν δὲ μόνην εἶναι τῶν τε ἁπάντων ψυχὴν καὶ ἑκάστου μερίζομένην καὶ κατὰ μοῖραν ἑκάστῳ καὶ ἑκάστοις σώματα ἀψυχάτους καὶ ἔμψυχα καὶ τὰ μὲν πλείοσιν αὐτὴν μετέχειν, τὰ δὲ ἐλάττοσιν· πλείοσιν μὲν τὰ ἔμψυχα, ἐλάττοσιν δὲ τὰ ἄψυχα· πολλῷ δὲ πλείοσιν τὰ ὑράνια· ὡς τὸ καθόλου ψυχῆς μέρη εἶναι καθ' ἕκαστον εἶναι ψυχάς. καὶ μὲν δὴ ἀμειρέσθαι μερίζεσθαι τοῦτον ἔφασκον ὡς τὴν φωνὴν ἐν τοῖς ἀκούουσι, μᾶλλον δὲ ἴσως τὸ κακὸν νῦν τὴν οὐσίαν αὐτὴν τῆς ψυχῆς καταμερίζεσθαι λέγουσι· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον ὅτι κυρίως αὐτὸν ἐν τοῖς στοιχείοις εἶναι βάλλουσι, καὶ συμμερίζεσθαι τούτοις ἐν τῇ τῶν σωμάτων ἡδύσει καὶ πάλιν εἰς τοῦτο σωτηρίαν δέχεσθαι τῶν σωμάτων· ὡς ὕδωρ μεριζόμενον καὶ πάλιν σωζόμενον καὶ μιγνύμενον καὶ τοῦτον μὲν καθαρὰς ψυχὰς χωρεῖν εἰς τὸ φῶς οὔσας, τὰς δὲ μεμολυσμένας τοῦτο τῆς ὕλης χωρεῖν εἰς τὰ στοιχεῖα καὶ πάλιν ἐκ τῶν στοιχείων εἰς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα· ἐν ὅτῳ τὴν οὐσίαν αὐτὴν καταπέμποντες καὶ σωματικῷ ἐπιφαίνοντες καὶ παθεσιν ὑποβάλλοντες ἀθάνατον εἶναι φασὶ· ἐκπίπτουσι δὲ τοῖς ἐναντίοις. φάσκοντες γὰρ αἰσθητικὴν τὰς μεμολυσμένας

providentia conjiciendum eſt, plane cognoſcit id quod gignitur, aut vitæ hominum, aut ſibi ipſi utile futurum, ideoque animam ſubire corpus permittit. Cujus abundè magnum argumentum licet arripere *Solomonem* qui ex *Uriæ* uxore & *Davide* natus eſt. Nunc *Manichæorum* opinio qualis ſit inſpiciamus. Aiunt enim animam immortalem & corporis expertem eſſe: ſed unam ſollam omnium quæ ubique ſunt, animam minutatim conceptam, & diſtributam in ſingula corpora, tam inanima quam animata, & ejus in aliis plus, in aliis minus ineſſe. Plus enim eſſe in animatis, in inanimis minus, ac multo plus in cœleſtibus corporibus, quam in aliis omnibus, ut partes univerſæ animæ, rerum ſingularum ſint animæ. Ac ſi quidem individuè dividi eam dicerent, ut vocem in iis, qui eam auribus accipiunt, mediocre malum eſſet. Nunc ipſam ſubſtantiam animæ in partes aiunt dividi, & quod omnium graviſſimum eſt, ipſam propriè in elementis eſſe volunt, cum quibus & in ortu corporum dividatur, & rurſus in eorundem diſſolutione coeat, non ſecus atque aqua quæ dividitur, iterum contrahitur & permiſcetur. Ac puras quidem animas in lucem excedere, cum ſint lux; quæ vero à materia contaminatæ ſunt, abire in elementa, & rurſus ab elementis in ſtirpes, & animalia. Et ad hunc modum ſubſtantiam ejus concidentes, & corpoream patibilemque facientes, immortalem eſſe aiunt. Verum eo delabuntur, ut ſecum pugnantia loquantur. Nam cum dicant eas quæ contaminatæ ſunt revocari in elementa, & ſibi mutuo

Manichæorum opinio etiam rejellitur.

mutuò miſceri: rurſus eas pro magnitudine cr
juſq; peccatorum, dum ab uno corpore in alia
transferuntur, puniri cenſent; & earum natura
tùm conjungunt, tùm ſeparant. Nam quod um
bræ lucente ſole ſeparantur, cœlo nubibus ob
ducto junguntur, id in natura quæ mente cern
tur fieri non poteſt: nam umbræ ſub ſenſum ca
dunt, etiamſi concedat quiſpiam eas ſeparar
rurſuſq; conjungi. *Plato* autem & unam, & mul
tas eſſe animas affirmat. Unam enim eſſe hu
univerſi animam, eſſe etiam alias rerum ſingul
rum, ut univerſum, univerſi anima ſeparatim an
matum ſit: itemque ſeparatim res ſingulæ, ſ
quæque anima ſint præditæ. Dicit enim unive
ſæ naturæ animam porrectam eſſe à centro orbi
terræ uſque ad cœli ſummitatem: non equide
ut locum iſta notet porrectio, ſed extenſion
quendam modum, quem mens & ratio aſſequ
tur, atque hanc eſſe animam quæ in orbem re
tum univerſitatem contorqueat, mundiq; corpu
contineat atq; conſtringat. Egere enim corpor
vi aliqua, à qua contineantur, idque præſtare
nimam, quæ ſpeciem efficit, ſupra oſtenſum el
Vivere enim quamque rem, ſuo vitæ genere, &
interitus, interire. Quoad enim corpus contine
tur, & conſtringitur, eſſe dicitur; dum diſſolvi
tur, occidere. Et vivere quidem omnia, non eſſe
tamen omnia animalia. Secernunt enim ab inani
mis ſtirpes, quod hæ creſcant, & nutriantur, i
eſt, altrice & naturali facultate: expertes ratio
nis animantes, à ſtirpibus & herbis, ſenſu: ratio
nis compotes, ab expertibus, ratione. Atque ita

cum

λυσμένας ψυχὰς ὅπῃ τὰ στοιχεῖα χωρεῖν ἐκέλευσεν
ἀλλήλαις, πάλιν αὐτὰς εἰς τὰ μετασωματώσεσι φασὶ πμφ-
ρεῖν· ὃ μέγεθος τῶν ἁμαρτημάτων ἑνοῦντας αὐτὰς καὶ πά-
λιν χωρίζοντας καθ' ἑστάσεις. ὡς γὰρ ταῖς σκιαῖς φωτὸς
μὴ ὄντος χωρίζεσθαι, σωτηρίας δὲ μὴ γενομένης ἐνθάδε, ὅπερ
ἀδύνατον ὅτι τοιαύτης φύσεως γίνεται· ἐκ γὰρ αἱ σκιαὶ τῶν
σωμάτων εἰσὶν, εἰ καὶ δοίη τις αὐτὰς χωρίζεσθαι καὶ πάλιν
ἐνθάδε. Πλάτων δὲ καὶ μίαν εἶναι καὶ πολλὰς ταῖς ψυχαῖς
ἀποφαίνεται. μίαν μὲν γὰρ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ψυχικὸν,
εἶναι δὲ καὶ ἄλλας τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς ἰδίαν μὲν ὃ πρῶτον ἐμ-
ψυχοῦσθαι ἕκαστον τὸ ἴδιον πνεῦμα ἰδίαν δὲ πάλιν τὰς αὐτὰς μέ-
ρεσι, κατὰ τὰς ἰδίας ἑκάστου ψυχάς. λέγω γοῦν τὸ μὲν ἴδιον πνεῦ-
μα ὅλῳ τῷ σώματι ἐμψυχοῦσθαι καὶ τὸ ἴδιον πνεῦμα ἑκάστου μέ-
ρους ἐμψυχοῦν τὸ ἴδιον ἑκάστου μέρους. καὶ τὸ μὲν ὅλον πνεῦμα
ὅλῳ τῷ σώματι ἐμψυχοῦν, τὸ δὲ ἴδιον ἑκάστου μέρους τὸ ἴδιον
ἑκάστου μέρους. ὅλον μὲν γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ
ὅλῳ τῷ σώματι ἐμψυχοῦν, τὸ δὲ ἐν τῷ ἥπατι ὅλῳ τῷ σώματι
ἐμψυχοῦν, καὶ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ ὅλῳ τῷ σώματι ἐμψυχοῦν. καὶ
τὸ μὲν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ὅλον τὸ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ μέρος ἐμψυχοῦν,
τὸ δὲ ἐν τῷ ἥπατι ὅλον τὸ ἐν τῷ ἥπατι μέρος ἐμψυχοῦν, καὶ τὸ
ἐν τῇ καρδίᾳ ὅλον τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ μέρος ἐμψυχοῦν. καὶ τὸ μὲν
ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ὅλον τὸ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ μέρος ἐμψυχοῦν, τὸ δὲ
ἐν τῷ ἥπατι ὅλον τὸ ἐν τῷ ἥπατι μέρος ἐμψυχοῦν, καὶ τὸ ἐν τῇ
καρδίᾳ ὅλον τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ μέρος ἐμψυχοῦν. καὶ τὸ μὲν ἐν τῷ
ἐγκεφάλῳ ὅλον τὸ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ μέρος ἐμψυχοῦν, τὸ δὲ ἐν τῷ
ἥπατι ὅλον τὸ ἐν τῷ ἥπατι μέρος ἐμψυχοῦν, καὶ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ
ὅλον τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ μέρος ἐμψυχοῦν. καὶ τὸ μὲν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ
ὅλον τὸ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ μέρος ἐμψυχοῦν, τὸ δὲ ἐν τῷ ἥπατι ὅλον
τὸ ἐν τῷ ἥπατι μέρος ἐμψυχοῦν, καὶ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ ὅλον τὸ ἐν
τῇ καρδίᾳ μέρος ἐμψυχοῦν. καὶ τὸ μὲν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ὅλον τὸ
ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ μέρος ἐμψυχοῦν, τὸ δὲ ἐν τῷ ἥπατι ὅλον τὸ ἐν τῷ
ἥπατι μέρος ἐμψυχοῦν, καὶ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ ὅλον τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ
μέρος ἐμψυχοῦν. καὶ τὸ μὲν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ὅλον τὸ ἐν τῷ ἐγκε-
φάλῳ μέρος ἐμψυχοῦν, τὸ δὲ ἐν τῷ ἥπατι ὅλον τὸ ἐν τῷ ἥπατι μέρος
ἐμψυχοῦν, καὶ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ ὅλον τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ μέρος ἐμψυ-
χοῦν. καὶ τὸ μὲν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ὅλον τὸ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ μέρος
ἐμψυχοῦν, τὸ δὲ ἐν τῷ ἥπατι ὅλον τὸ ἐν τῷ ἥπατι μέρος ἐμψυχοῦν,
καὶ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ ὅλον τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ μέρος ἐμψυχοῦν. καὶ τὸ
μὲν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ὅλον τὸ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ μέρος ἐμψυχοῦν, τὸ
δὲ

καὶ ὅπως ζῶσι παντελῶς ἀφεῖλκυσι τῷ ἑκάστου φύσιν. ζῆν μὲν λέγουσι καὶ τὰ πάντα ἄψυχα ἐκτικὸ ζωὴν καθ' ὃ σωτέχεται ἀπὸ τῆς τῶν πόλεως ψυχῆς εἰς ὃ εἶναι μόνον, καὶ μὴ ἀφανίζεσθαι. ταύτην δ' εἶναι τὴν ψυχικὴν τ ἀφανισθεῖσαν ὃ παῖ, καὶ τὴν ταῖς μετὰ ταύτας ψυχαῖς ταῖς πρότερον πρὸ τὸ δημιουργῆσθαι ὑπαπέμπουσαν. δηλαδὴ αὐτὸ τὸ δημιουργῆσαι καὶ νόμους αὐτῆ διδοῦσαν, καθ' οὓς διεξάγειν ὀφείλει τοῦτο ὃ παῖ, οὓς καὶ εἱμαρμένην καλοῦσι, χρησίμους δυνάμων ἀρχὰς πρὸς ὃ ἔργον διέπειν ἡμᾶς. εἴρεται δ' ταῦτα καὶ ἐν τοῖς πρὸ εἱμαρμένης κοινῇ μὲν οὖν πάντες ἕλλησι ἀπαράτητοι ἀποφήναιντο μυστηριώταισι δόγμα τίζοντες ἀφανέσειν δ' τὰ εἴδη τ ψυχῶν. ἀπὸ μὲν γὰρ ἓν εἶδος ὃ λογικὸν εἶναι λέγουσι, τοῦτο δ' καὶ εἰς φυτὰ καὶ εἰς τὰ τῶν ἀλόγων σώματα μεταβαίνειν· ἀπὸ μὴ γὰρ κατὰ τινας ῥητὰς περιόδους πρὸς εἴδους, ἀπὸ δ' ὡς ἔτυχεν. ἄλλοι δ' οὐχ ἓν εἶδος ψυχῶν, ἀλλὰ δύο λογικόν τε καὶ ἄλογον. τίνες δ' πολλὰ τοσαῦτα ὅσα τῶν ζώων τὰ εἴδη· μάλιστα δ' ἀπὸ Πλάτωνος πρὸ τὸ δόγμα τοῦτο διωρίσθη. εἰποῦσι γὰρ Πλάτωνος ταῖς μὲν θυμικὰς καὶ ὀργίλους καὶ ἁπαλικὰς ψυχὰς λύκων καὶ λεόντων σώματα μεταμφιέννυσθαι· ταῖς δ' πρὸ τ ἀκολασίαν καὶ ἀκολουθίας ὄνων καὶ τῶν τοιούτων ἀναλαμβάνειν σώματα, ἀπὸ μὴ κυρίως ἤκουσε τὰς λέοντας ἢ τὰς λύκας καὶ τὰς ὄνας· ἀπὸ δ' ἐμφατικῶς αὐτοὺς ἐπιτηδείαν διέγνωσε ταῖς ἤδη δηλαδὴ τ ζώων πρεμφαίνοντα.

cum omnia dicant vivere, uniuſcujuſq; naturam diſtingunt. Itaque vivere dicunt etiam quæ prorſus ſunt inanima, vita quadam quæ in habitu eſt, quoniam continentur ab univerſi anima, ita ut ſint duntaxat, & non diſſolvantur. Hanc eſſe volunt animam, quæ gubernat univerſa, & ſingulas animas, quæ tamen jam anteà à Deo factæ ſint, in corporibus includat, cum ſcilicet Deus illi leges dederit, quibus hunc mundum adminiſtret: quas etiam fatũ vocat *Plato*, & vim quæ ad nos regendos ſatis ſit, ſuppeditet. Sed hæc etiam in diſputatione de fato dicta ſunt. Communiter igitur omnes Græci ſeu Ethnici qui animam immortalem ſtatuerunt, eam de uno corpore in aliud transferri cenſuere: ſed in formis animarum diſſentiunt. Alii enim, unam ſpeciem ratione utentem dicunt, eamque & ad ſtirpes, & herbas, & ad beſtiarum corpora tranſire, & horum partim certo & definito temporum ambitu, partim ut caſus tulerit, id fieri exiſtimarunt. Alii non unam ſpeciem animarum eſſe tradunt, ſed duas, rationis participem, & quæ rationis ſit expers. Neque deſunt, qui multas animarum ſpecies conſtituant, totidem ſcilicet, quot ſunt ſpecies animantium, maximaque eſt inter *Platonicos* in hoc dogmate diſſenſio. Cùm enim *Plato* ſcripſerit furioſas & iracundas, & rapaces animas in luporum & leonum corpora transferri, quæ verò intemperatè vixiſſent, aſinorum, & ſimilium corpora aſſumere; alii propriè intellexerunt leones, & lupos & aſinos: alii figuratè hoc ipſum dixiſſe judicarunt, mores per animalia deſignantem.

Cronius enim in libro quem *de iterato ortu* scripsit, (ita enim migrationem illam de uno corpore in aliud appellat) omnes animas ratione præditas esse vult. Similiter *Theodorus* Platonicus, in libro qui inscribitur, *Animam esse omnes species*. Itemque *Porphyrius*. *Iamblichus* verò contrariam rationē sequutus secundùm speciem animalium, animæ speciē esse dicit: proinde duas species animarū esse differentes. Nam librum edidit unum, inscriptione hac, *Non fieri migrationes animarum ab hominibus ad bruta, neque à brutis ad homines, sed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines*. In quo mihi quidem videtur non modò *Platonis* opinionem, sed etiam veritatem præ cæteris esse assecutus, ut ex multis aliis præsertim vero istis rationibus licet ostendere. Nullus enim motus rationis cernitur in bestiis; neque enim artes, neque disciplinæ, neque consilium, neque virtutes, neque aliud quippiam, quod ad rationem pertineat, in illis est. Ex quo patet, non esse eas animæ utentis ratione participes. Etenim absurdum est, quæ ratione careant, dicere ratione esse prædita. Etsi enim in modò natis pueris, solus ratione vacuus motus ineſt, tamen anima rationis compote ornatos eos dicimus; Nam ubi adoleverint, rationis usum declarant. At bestia cum nulla ætate rationem patefaciat, supervacaneam habeat animam rationis participem, quòd nullam illi rationis vis utilitatem allatura sit. Nam nihil supervacaneè à Deo factum esse, ab omnibus uno ore concessum est.

A νοντα. Κρήσιος μὲν γὰρ ὁ Ὦ πρὸ παλιγγενεσίας, (ὅτε δὲ καλῶ τὸν μετενσωμάτωσιν,) λογικὰς πάσας εἶ βούλει. ὁμοίως ὁ καὶ Θεόδωρος ὁ Πλατωνικὸς ὁ Ὦ, ὅτι ἡ ψυχὴ σώζει τὰ εἴδη ὅτι καὶ Πορφύριος ὁμοίως. Ἰάμβλιχος δὲ πρὸ ὀλυπίδου τύπους θραμῶν, κατ' εἶδος ζώων ψυχῆς

B εἶδος εἶ λέγε. ἤγουν δύο εἴδη διαφορᾶ. γέγραπται γὰρ αὐτῷ μονόβιβλον ὑπόγραφον, ὅλων ὐκ ἀπ' ἀνθρώπων εἰς ζῶα ἄλογα, οὐδὲ ἀπὸ ζώων ἀλόγων εἰς ἀνθρώπους μετενσωματώσεις γίνονται, ἀλλὰ ἀπὸ ζώων εἰς ζῶα καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους. καὶ μοι δοκεῖ

Γ μᾶλλον διὰ ἕνεκα τύπου καλῶς κατεσχᾶσθαι μὴ μόνοι τῆς Πλάτωνος γνώμης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς· ὡς ἔστιν ὐκ πολλῶν μὴ καὶ ἄλλων ὑπολάβοι, μάλιστα δὲ ὐκ τύπων. ὁ δὲ γὰρ μίαν τὴν λογικὴν κατάστασιν ἐμφαίνεσθαι τοῖς ἀλόγοις ζώοις, ὅτε γὰρ τέχναι, ὅτε μαθήματα,

Δ ὅτε βουλαί, ὅτε ἔρεται, ὅτε ἄλλο τι τῶν λογισμικῶν ὐκ αὐτοῖς ὄντι· ὅς ὧν δῆλον ὡς καὶ μέτεστι λογικῆς ψυχῆς αὐτοῖς. καὶ γὰρ ἄτοπον λέγειν τὰ ἄλογα λογικά. εἰ γὰρ καὶ κομιδῇ νεοῖς τοῖς βρέφεσιν ἡ ἄλογος μόνη κίνησις παρέστηκεν, ἀλλὰ ψυχικὸν λογικὸν φαμὲν ἔχειν αὐτά· ἐπιδήπερ αὐξανόμενα τὸν λογικὸν ἀναδείκνυσι ἐνέργειαν. ὃ δὲ ἄλογον

E κατ' οὐδεμίαν ἡλικίαν ἐμφαίνει· ὃ λογικὸν παντελῶς αὖ ἔχε λογικὸν ψυχικὸν, ἀλλ' ἡσυχῆ πάντως μελλήσης ἔσεσθαι τῆς λογικῆς δυνάμεως· καὶ γὰρ οὐδὲν πειστὸν παρὰ τὸν Θεὸν γεγονέναι συμφώνως πᾶσι στεναμολό-

μολόγηται. Εἰ γὰρ τοῦτο, πρεπόντως ἂν ἡ λογικὴ ψυχὴ τοῖς κτίσμασι καὶ τοῖς θείοις ἐνηπτοβάλετο μηδέποτε δυναμένη ἐαυτῆς ἔργον ἐπιδείξασθαι καὶ ἴσως ἂν ἔγκλημα τοῦ δόντος ἀναρμοστον ψυχὴν τῷ σώματι. ὅπου γὰρ πηγνύτω τὸ ἔργον, ἔνθα τάξις ἢ ἁρμονία ἐνδέτος. Εἰ δέ τις λέγοι κινεῖσθαι μὲν καὶ ζῆν λογικῶς τὰ ζῶα, τὴν δὲ ἐξάπλασιν αὐτῶν ἀνεπίδεκτον εἶναι τεχνικῆς προσέξεως, πίπτει μῦθος. Φασὶ λέγειν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων (προαιρεῖσθαι γὰρ μόνων τῶν δακτύλων ἀπὸ τῶν χειρῶν, καὶ πλέκας πήχεις προσαπόλυσθαι) καὶ λύειν τὸ ζητούμενον· μὴ γὰρ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ εἶναι πάντα, ὡς τοῦ Θεοῦ μὴ προσφόρως ψυχὴν ἁρμόσαντος τῷ σώματι, ἀλλὰ προσήκοντος καὶ ἀνενέργητον, ἐμποδιζομένην ἀπὸ πάσης τῆς ἡλικίας αὐτῶν εἰς τὰς οἰκείας ἐνεργείας πρὸς τὸ σῶμα, καὶ φασὶ λέγειν αὐτοὺς καταισχύνειν τὸ ἀνθρώπων καὶ οὐχ ὁμολογούμενον. πόθεν γὰρ ὅτι κινεῖσθαι λογικῶς κινεῖται τὰ ζῶα; βέλτιον οὖν προσφόρως ἡνῶσθαι ἑκάστῳ σώματι ψυχὴν ἐνηρμόσθαι, καὶ μηδὲν ἔχειν πλέον κινεῖσθαι τὰ ζῶα τῆς ἐμφαινομένης ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν φυσικῆς ἁπλότητος. ἕκαστον γὰρ εἶδος τῶν ἀλόγων κατ' οἰκείαν ὁρμὴν κινεῖται, πρὸς ἣν γέγονεν ἐξ ἀρχῆς χρείαν τε καὶ ἐνέργειαν καὶ πρὸς ταῦτα καὶ τὴν ἐξάπλασιν ἐπιτηδείαν ἔχει. ἃ μὲν ἀδοήθητα πᾶσι ταῦτα καταλέλοιπεν ὁ δημιουργὸς, ἀλλ' ἑκάστῳ φυσικὴν ἀλογικὴν ἐνέβαλε σύνεσιν. ποσὴ δὲ καὶ πανουργία ἐνέδωκεν ὥσπερ

est. Quod si est, supervacaneè anima ratio-
nis compos, jumentis, & feris injecta sit, cum nun-
quam in iis suum munus possit edere; neque hoc
illi non vituperationi sit, & crimini, qui corpori
animam inhabilem dedit. Non enim hoc artifi-
cis opus est, aut omnino ejus cui ordo & harmo-
nia sit cognita. Quòd si quis dicat esse quidem in
animalibus motus rationis ex habitu, verùm ita
efficta esse eorum corpora, ut in ea non cadat
artificiosa actio; idque hominum exemplo con-
firmare nitatur, quibus, si digiti modo manuum
amputentur, plurimas artes exercere non pos-
sunt, quæstionem non dissolvit. Relinquitur enim
adhuc idem absurdum, Deum non ingenuisse cor-
pori accommodatam animam, sed supervaca-
neam, & inutilem, & ociosam, quæ per omnem
ipsorum vitam à fungendo suo munere impedia-
tur. Accedit etiam quòd ex dubiis, neque con-
cessis rebus eorum ratio constet. Unde enim sci-
mus, ex habitu ratione moveri animalia? Satius
ergo est existimare, cuique corpori accommoda-
tam animam esse insitam, neq; habere quidquam
amplius ex habitu animalia, quam naturalem il-
lam simplicitatem, quæ in operibus eorum appa-
ret. Quæque enim species bestiarum, naturæ
instinctu movetur ad quem ab initio usum,
& ad quod fungendum munus generata est,
atque ad ea exequenda appositè illorum corpus figuratum est. Neque ea tamen omni ope destituta Deus reliquit, sed unicuique natu-
ralem non à ratione proficiscentem prudentiam
immisit: quibusdam etiam calliditatem, tanquam

artis imaginem, & rationis umbrā inſeruit. Quod duabus de cauſis ab eo factum eſt, & ut inſtan malum effugerent, venienſque præcaverent; & ut omnia quæ creata eſſent, inter ſe connecteret, atq; conjungeret: ut ſupra eſt à nobis expoſitum. Verum illa non ratione ad agendum adduci, hinc licet exiſtimes quòd omnia quæ ſub eandem ſpeciem ſubjecta ſunt animalia, ſimiliter eadem faciant; neq in tanta multitudine operarum diſcrepent, niſi quod unum magis facit, alterum minus, ſed uno naturæ impetu tota ſpecies moveatur. Omnis enim lepus, eodem modo dolo utitur; & omnis lupus, eodem modo callidus; & omnis ſimia eodem modo imitatur. Quod in homine non ita eſt, ſexcentæ enim rationes ſunt humanarum actionum. Liberum eſt enim ſuiq; juris quod rationem habet. Proinde non ut cuique ſpeciei beſtiarum, ita omnibus hominibus unum idemq; opus eſt. Nam illæ ſola natura moventur, quæ autem naturalia ſunt eodem modo ſunt apud omnes, at actiones quæ à ratione manant, aliæ apud alios ſunt, neq; apud omnes eædem neceſſario. Si dixerint, ad luendam pœnam peccatorum, quæ cum in corporibus humanis eſſet admiſit anima, in ejuſmodi corpora detrudi, per id quod poſterius eſt, rem quæ quæritur demonſtrant. Cur enim in corpore animaliū quæ ante hominē ſunt facta, animæ rationis participes injectæ ſunt? Non enim certè quòd peccarint in corporibus humanis, etiā antequā in corpore humano reperirentur. Videtur autē noſtrā hanc opinionē approbare etiam admirabilis ille medicus *Galenus* & in quaque

Liberum eſt quod ratione præditum.

Α πυρ τέχνης εἰκόνα καὶ σκιὰν λογικοῦ, δυοῖν τούτων ἕνε-
κεν, ἵνα τῶν μὲν ζώων ἐπεσωσάς ἐπιβουλὰς ἐκκλίνῃ, τὰς
δὲ μελλούσας προφυλάττεσθαι, καὶ ὅπως ἂν ζωογο-
νῶν τοῦ κλίσιν πᾶσαν ἑαυτῇ, ὡς ἤδη εἴρηται. ὅτι δ' οὐ λογι-
κῶς ζῶντα ποιεῖ, δῆλον ἐκ τοῦ κατ' εἶδος ἕκαστον ζῴων ὁ-
Β μοίως τὰ αὐτὰ ποιεῖν, καὶ μὴ διαλλάττειν αὐτῶν τὸ μὲν
πλήθει καὶ ἐνεργείᾳ, εἰ μὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον,
ἀλλὰ κατὰ μίαν ὁρμὴν ὅλον τὸ εἶδος κινεῖσθαι. πᾶς γὰρ
λαγωὸς ὁμοίως τειχάζεται, καὶ πᾶς λύκος ὁμοίως πολυρ-
γεῖ, καὶ πᾶς πίθηκος ὁμοίως μιμεῖται. ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐπ'
Γ ἀνθρώπου μοιραῖα γὰρ ὁδοὶ τῆς ἀνθρωπείων πραξέων.
ἐλεύθερον γάρ τι καὶ αὐτεξούσιον τὸ λογικόν· ὅθεν οὐχ ἓν καὶ
αὐτὸ πᾶσιν ἔργον ἀνθρώποις· ὡς ἑκάστῳ εἶδει τῶν ἀλό-
γων ζώων. φύσει γὰρ μίαν ζωῦσα κινεῖται, τὰ δὲ φύσει ὁ-
μοίως πρὸς πᾶσιν ὄντι· αἱ δὲ λογικαὶ πράξεις ἄλλαι παρ'
Δ ἄλλοις καὶ οὐκ ἐξ ἀναγκης αἱ αὐταὶ πρὸς πάντα. εἰ δέ τις λέγοιεν
ὅτι τιμωρίας τοῦ ψυχικοῦ τῶν πεπλημμεληκότων τὸ θεῖ-
ον ἀνθρωπείῳ βίῳ εἰς τοιαῦτα σώματα καταπέμπεσθαι,
οὐκ ἂν ὑγιῶς ποιοῖντα τοῦ ἀποδείξαι. δίκαιον γὰρ εἰς
τὰ πρέποντα ἡμάρτηται σώματα τῶν ζώων, ἐνεβλήθη-
Ε σαν λογικαὶ ψυχαί; καὶ γὰρ δικαίου ὡς τὰ σώματα ἀνθρω-
πείοις ἁμαρτήσασαι πρὶν καὶ εἰς σῶμα ἥκειν ἀνθρώπειον. ἔοικε δὲ ταύτῃ τῇ δόξῃ πίθεσθαι καὶ Γα-
λινὸς ὁ θαυμάσιος ἰατρός, καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος ζώου,
διαφορεῖν εἶδος δοξάζειν καὶ ψυχῆς εἶδος. λέγει γὰρ

εὐθὺς

εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς περὶ ψυχῆς βιβλίῳ τὸ περὶ χρείας μορίων σχηματείας, οὕτως· καὶ εἰ τοῦτο πολλὰ τῶν ζώων ἔσται μόρια· καὶ μὴ μείζω, τὰ δὲ ἐλάττω, καὶ δὴ πάσιν εἰς ἕτερον εἶδος ἀτμηλα· χρεία δὲ πάντων αὐτῶν ἐστι τῇ ψυχῇ. ὃ γὰρ σῶμα ἑαυτῆς ὄργανον, καὶ δηλοῖ τοῦτο πολὺ διαιρούσας ἀλλήλων τὰ μόρια τῶν ζώων, ὅπου καὶ αἱ ψυχαί. πάλιν δὲ περιόπτων ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ, περιστήσιν ὅτι τοῦ πιθήκου καὶ τούτου μικρὸν ὧν σφόδρα κατηγορεῖ λέξοις ἂν ἡ φύσις περὶ τὸ γελοίῳ τῆς ψυχῆς ζώῳ γελοίαν ἐχρῆν διαθῆναι σώματος κατασκευήν· οὕτως οἷδε τοῖς διαφόροις κατ' εἶδος σώμασι διαφόρους οὔσας ψυχάς. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. εἰ δὲ τὸν ψυχὸν ἀποδείξαιμι μήτε σῶμα οὖσαν, μήτε ἁρμονίαν, μήτε κρᾶσιν, μήτε ἄλλου τινὰ ποιότητα, δῆλον ἐκ τούτων ὡς οὐσία τίς ἐστιν ἀσώματος ἡ ψυχή. ὅτι μὲν γάρ ἐστιν ὁμολογῶ πᾶσιν· εἰ δὲ μήτε σῶμα μήτε συμβεβηκός, δῆλον ὅτι ἀσώματός ἐστιν οὐσία καὶ οὐσία τῶν ἐγγίων ἐστὶ καὶ ἄλλῳ δὲ εἰ). παῦλα γὰρ καὶ γένεσις καὶ ἀπογένεσις χωρὶς τῆς τοῦ περιοχέως φθορᾶς· τῆς δὲ ψυχῆς χωριζομένης τὸ σῶμα πρὸ αὐτοῦ φθείρεται. τοῖς αὐτοῖς δὲ χρησάμενον ἔστιν ἀποδεῖξαι τὸν ψυχὸν ἀθάνατον οὖσαν. εἰ γὰρ μήτε σῶμά ἐστιν, ὅπερ φύσει ἁλυτόν ἐδείχθη καὶ φθαρτόν, μήτε ποιότης, μήτε ποσότης, μήτε ἄλλο τῶν φθειρομένων, δῆλον ὅτι ἀθάνατός ἐστι. πολλαὶ μὲν οὖν εἰσι τῆς ἀθανασίας αὐτῆς αἱ ἀποδείξεις παρὰ τε Πλά-

τωνι

quaq; ſpecie animalis diverſam eſſe animæ ſpeciem arbitrari. Scribit enim ſtatim in principio libri primi *de uſu partium*, hoc modo, *Atque ſi hoc ita eſt, multæ animalium partes erunt, aliæ majores, aliæ minores, aliæ etiam quæ in aliam ſpeciem ſecari non poſſunt, quibus omnibus animæ opus eſt. Nam corpus ejus eſt inſtrumentum, eamque ob rem multum à ſe differunt partes animalium, quandoquidem & animæ.* Deinde in progreſſu ejuſdem libri addit & hoc, de ſimia, *Atqui ſapientiſſimus accuſator, dicat natura tibi, animali animâ ridiculo, oportuit ridiculam corporis ſtructuram dari.* Ita differentibus ſpecie corporibus, differentes ineſſe animas cognovit. Atq; iſta quidem de his diſputata ſunt. Quòd ſi animam oſtendimus neq; corpus eſſe, neque harmoniam, neque temperationem, neque aliam ullam qualitatem, dubitandum non eſt quin ſubſtantia quædam ſit anima, vacans corpore. Nam eſſe quidem, inter omnes conſtat: ſi autem neque corpus eſt, neque accidens, profectò ſubſtantia eſt corporis expers, neque de iis eſt, quorum, ut ita dicam, eſſe, in alio eſt poſitum. Hæc enim adveniunt, & recedunt, ſine ſubjecti interitu: at anima dum ſejungitur, prorſus corpus extinguitur. Eiſdem rationibus licebit uti, ut eam immortalem eſſe doceamus. Si enim neque corpus eſt, quod natura ſua diſſolvi, & interire probatum eſt, neque qualitas, neque quantitas, neque aliud quicquam è numero caducorum, obſcurum non eſt, quin immortalis ſit. Multæ quidem ſunt ejus immortalitatis certiſſimæ rationes apud

Anacephaleoſis eorum quæ ſuperius dicta.

Platonem

Platonem & alios, ſed ſpinoſæ, & ad cognoſcendū difficiles, & vix iis notæ qui in illis ſcientiis magnopere verſati ſunt. Nobis autem ſatis eſt ad demonſtrationem animæ immortalitatis, doctrina divinorum oraculorum quæ à ſe fidem habet, nec foris petitæ probationis eget, quia divino inſtinctu & inflatu data eſt. Adverſus eos qui Chriſtianorum literis non utuntur, ſatis eſt, quòd non numerari animā in iis quæ occidunt, demonſtravimus. Si enim nihil eſt eorū quæ occidunt, ſed interitū omnē effugit, immortalis profectò eſt. Itaq; hoc quod abundè declaratū ſit, omittendū eſt.

Cap. III.

De Unione Corporis Et Animæ.

Quærendum quomodo animæ, & corporis quod anima vacat, fiat unio: dubia enim res eſt. Si autem non ſolùm ex anima & corpore, ſed etiā mente, homo conflatus eſt, ut nonnulli cenſuerunt, longè magis res ambigua eſt, & controverſa. Omnia enim quæ ad unius naturæ conſtitutionem conveniunt, prorſus unione aliqua tenentur. Omnia autē quæ unione tenentur, commutantur: neq; quæ prius erant, permanent, ut de elementis oſtendetur. Nam poſtquàm unita ſunt, in aliā quandā naturā abierunt. Quomodo ergo ſi corpus uniatur animæ, corpus manet, aut anima cum ſit corporis expers, & ſubſtantia per ſe, unitur corpori, & pars animalis efficitur, ſic ut ſuam eſſentiam non confuſam & incorruptā conſervet? Neceſſe eſt enim aut ita unitam eſſe animam, & corpus, ut ſimul ambo commutata,

Α πων δὲ τοῖς ἄλλοις· ἀλλ' ἐκφαυλιῶν μὲν ῥᾳδίως ἐλέγξαι δὲ δυσκατορθώτους καὶ μόλις τοῖς ἐντεθραμμένοις ἐκείνας τὰς ὑπερτιμήσεις γνώριμοι ἡμῖν ἡ ἀρχὴ ποιεῖς ἀποδείξειν τὸ ἀθανασίας αὐτῆς, καὶ τῶν θείων λογίων διδασκαλία, ὃ πιστὸν ἀφ' ἑαυτῆς ἔχουσα δῆλόν ὅτι ἐστὶν. ποιεῖς δὲ τοὺς μὴ καταδεχομένους τὰ τῶν Χριστιανῶν γράμματα, ἀρχὴ ὅ μηδὲν εἶναι τὴν ψυχὴν τῶν φθειρομένων ἀποδέξασθαι· εἰ γὰρ μηδὲν ἔστι τῶν φθειρομένων, ἔστι ἄφθαρτος, ἔστι καὶ ἀθάνατος. ὥστε τοῦτο μὲν ἀρχόντως ἔχειν ῥᾳδιολογεῖται.

ΚΕΦ. γ'.

ΠΕΡΙ ΕΝΩΣΕΩΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΟΣ.

ΖΗτητέον δὲ πῶς ψυχῆς καὶ σώματος ἀψύχου γίνεται ἕνωσις· ἄπορον γὰρ ὅ πρᾶγμα. εἰ δὲ μὴ μίαν ἔχουσι τάσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ συνέχειν ὁ ἄνθρωπος, ὡς εἶπόν τινες, ἐπὶ πλέον ἀπορώτερον. πάντα γὰρ τὰ συνιόντα εἰς μίαν οὐσίαν ἐκ πολλῶν ἐστὶ παντὸς ἑνός, πάντα δὲ τὰ ἑνούμενα ἀλλοιοῦται, καὶ ὁ μιχθεὶς ἀεὶ ἄλλο τι γίγνεται, ὡς ὅτι τῶν στοιχείων ἕκαστον. ἑνοῦται γὰρ ἄλλο τι γίγνεσθαι πῶς οὖν εἰ ὄντι σώματι νεκρῷ τῇ ψυχῇ ἕλκει σῶμα, καὶ πάλιν ἡ ψυχὴ ἀσώματος οὖσα καὶ οὐσιώδης καθ' ἑαυτὴν, πῶς εἰς ταὐτὸ σῶμα καὶ μέρος γίνεται τοῦ ζῴου σώζουσα τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἀσύγχυτον καὶ ἀδιάφθορον; ἀναίτιον γὰρ ἡ πάθος τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα καὶ συμπλοκὰς εἶναι καὶ συνεφάρμοσιν ἀμφότερα

ὡς

ὡς τὰ στοιχεῖα· ἢ μὴ πιεῖσθαι μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ παρεμπίπτειν ἀποπίας, ἅπτεσθαι δ' ὡς χεῖρα τῆς χειρὸς ἢ ψηφον τῇ ψήφῳ ἢ κεκρᾶσθαι ὡς οἶνον ὑδατι. ἀλλ' ὅλῳ μὲν οὐ δυνατὸν ἅπτεσθαι ὅτῳ σώματι ἡ ψυχή, ἐν ᾧ γε ἤδη ψυχῆς ἀπολέλυται. ἐν μὲν γὰρ ἄν αὐτὸ μόνον τὸ μέρος τοῦ σώματος ἐμψυχον τὸ πλησιάζον τῇ ψυχῇ, τὸ δὲ μὴ ζωηφόρον, ἄψυχον· πρὸς ᾧ μὴ δυνατὸν εἶναι λέγειν εἰ τοῖς ἅπτεσθαι, ὡς ξύλα, φέρε εἰπεῖν, ἢ σίδηρον ἢ τι τοιοῦτον. ἡ δὲ κρᾶσις τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ὕδατος ἀμφοτέρων σωματοφθειρός· οὔτε γὰρ ὕδωρ ἔτι καθαρὸν τὸ κρᾶμα οὔτε οἶνος· καίτοι τῆς τοιαύτης κράσεως τοῖς ἅπτεσθαι γινομένης λεπτομερεστέραν τὴν ἀφὴν ἔχει τὸ λεπτομερὲς τῆς κεκραμένων. δῆλον δ' ἐκ τοῦ πάλιν ἀπ' ἀλλήλων διακρίνεσθαι χωρίζεσθαι. ἀσθενὴς γὰρ ἐλαφρὰς διακρίνεται καθαρὸν τὸ ὕδωρ καὶ πάντως ἀθρόως δ' χωρίσαι τὰ ἀκριβῶς ἡνωμένα πρὸς ἅπασι ἀδύνατον. εἰ δὲ μήτε ἅπτεται, μήτε κέκραται, πῶς ὁ λόγος τοῦ τὸ ζῶον ἓν λέγεσθαι; Πλάτων μὲν οὖν ἀφ' ταύτην τὴν ἀπορίαν οὐ βούλεται τὸ ζῶον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος· ἀλλὰ ψυχὴν σώματι κεχρημένον, καὶ ὥσπερ ἐνδεδυμένον σῶμα. ἔχει δὲ καὶ οὗτος ὁ λόγος ἀπορίαν τινά. πῶς γὰρ ἓν εἶναι δύναται μετὰ τοῦ ἐνδύματος ἡ ψυχή; οὐ γὰρ ἓν ὁ χιτὼν μετὰ τοῦ ἐνδεδυμένου. Ἀμμώνιος δ' ὁ διδάσκαλος τοῦ Πλωτίνου τὸ ζητούμενον τοῦτον τρόπον ἐπελύετο. ἔλεγε γὰρ

mutata, & corrupta ſint, ut elementa: aut non quidem ſic unita eſſe, propter abſurda quæ conſequi jam diximus, ſed alterũ ad alterum eſſe appoſitum; ut jn choro ſaltatores: aut calculum ad calculum: vel ita temperata eſſe, ut vinum & aqua commiſcentur. Verùm animam ad corpus non poſſe eſſe appoſitam, cap. quod de anima eſt, demonſtravimus. Nam præterquàm quòd unũ dici non poſſunt, quæ appoſitione unius ad alterũ coagmentata ſunt; ut verbi gratia, lignum vel ferrũ, vel aliquid ejuſdem generis, ea pars ſola corporis eſſet animata, quę animæ propinqua eſt, quę conjuncta non eſt, inanima. Vini quoq; & aquæ temperatio utrumq; & vinũ & aquã corrumpit, neq; enim pura aqua eſt permixtum illud, neq; vinum: qanquam talis temperatio appoſitione fit, quam tamen ſenſus deprehendere non poteſt, propter tenuitatem partium eorum quæ temperata ſunt. Quod ex eo perſpicuum eſt, quòd rurſum alterũ ab altero ſeparari poteſt. Nam ſpongia oleo imbuta, & papyrus, aquam puram attrahit. At quæ verè & exquiſitè temperata ſunt à ſe mutuò diſtrahi nullo modo poſſunt: ſic ut ſub ſenſum cadat eorum disjunctio. Quòd ſi neq; unita ſunt, neq; appoſitũ alterum alteri, neq; temperata, quæ ratio eſt cur animal unum dicatur? Itaq; Plato hac dubitatione commotus, non vult animal conſtare ex anima & corpore, ſed ipſum eſſe animam, quę corpore utatur, & velut corpore veſtita ſit. Sed ne iſta quidem ratio ab omni dubitatione libera eſt. Quomodo enim unum eſſe poteſt cum veſtitu anima? non enim unum eſt tunica cum eo quod tunica indutum eſt. *Ammonius Plotini* doctor hanc

hanc quęstionem ad hunc modum ſolvebat. Dicebat enim naturas eas quæ ratione ſolum percipiuntur ejuſmodi eſſe ut etiam cum his quæ illas poſſent accipere, unire ntur, veluti quæ ſimul corrumpuntur: & unitas manere, non confuſas & incorruptas ut ea quæ apponuntur. Nam in corporibus quidem unio omnino commutat ea quæ coëunt, quandoquidem in alia corpora mutantur, ut elementa in corpora quæ ex eis concreta ſunt: & alimenta, in ſanguinem, & ſanguis in carnem, reliquaſque partes corporis. In iis verò quæ intelligentia percipiuntur unio quidem fit, commutatio tamen nulla ſequitur. Id enim quod ratione compre henditur, natura paratum eſt ut omnem eſſentiæ commutationem reſpuat. Sed vel decedit, vel innihilũ occidit, mutationis verò omnis eſt expers. Neque verò in nihilum occidit, non enim eſſet immortale. Et anima cum ſit vita, ſi in temperationem mutaretur, mutaretur quoq; neq; amplius eſſet vita. Quid autem conferret corpori, ſi ei vitam non impertiret? non ergo anima in unione commutatur. Hoc oſtenſo, quæ ſub rationem, & mentẽ cadunt, eſſentia ſua commutari non poſſe, neceſſariò ſequitur: ea dum uniuntur non una interire cum iis quibuſcũ unita ſunt, quare & unita eſt, & non confuſa unita eſt anima corpori. Nam unitã eſſe natu-

Anima per unionem non permutatur, aut confunditur.

ræ conſenſus atq; conſpiratio declarat. Conſentit enim atq; congruit ſibi totum animal, quippe quod unum ſit. Non confundi autem cum corpore animam, ex eo conſtat, quod ſecundum ſomnum quodammodo ſejuncta à corpore, idque velut

γὰρ τὰ νοητὰ τοιαύτην ἔχειν φύσιν, ὡς ἢ ἐνῦσθαι τοῖς δυναμένοις αὐτὰ δέχεσθαι καθάπερ τὰ σωματοειδῆ, καὶ ἡνωμένα μὲν ἀσύγχυτα καὶ ἀδιάφθορα ὡς τὰ ἀσώματα. ὅτι μὴν γὰρ σωμάτων ἡ ἕνωσις ἀλλοίωσιν τῶν συνιόντων πάντως ἐργάζεται, ἐπίδηλον ἐκ τοῦ εἰς ἄλλα σώματα μεταβάλλεται, ὡς τὰ στοιχεῖα εἰς τὰ συγκρίματα, καὶ αἱ τροφαὶ εἰς αἷμα, τὸ δὲ αἷμα εἰς σάρκα, καὶ τὰ λοιπὰ μόρια τοῦ σώματος· ὅτι δὲ τῶν νοητῶν ἕνωσις μὴ γίνεται, ἀλλοίωσις δὲ οὐ προσκολλᾶται· οὐ γὰρ πέφυκε τὸ νοητὸν κατ' οὐσίαν ἀλλοιοῦσθαι· ἀλλ' ἢ ὀξίζεται, ἢ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται, μεταβολὴν δὲ οὐκ ὑπιδέχεται, ἀλλ' οὔτε εἰς μὴ ὂν φθείρεται, οὐ γὰρ ἂν ἦν ἀθάνατον. ἡ δὲ ψυχὴ ζωὴ οὖσα, εἰ καὶ τῇ χρόᾳ μεταβάλλεται, ἀλλοιώθη ἂν ἡ οὐκ ἂν ἔτι ζωή. πῶς δὲ συμβάλλεται τῷ σώματι, εἰ μὴ παρῆν αὐτῷ τὸν ζωλόν; οὐκ ἄρα ἀλλοιοῦται ἡ ψυχὴ καὶ τῇ ἰδέᾳ. διδάσκει τοίνυν τοῦτο ὅτι τὰ νοητὰ ἀναλλοίωτα κατ' οὐσίαν ὄντα, ἀναγκαίως προσκολλᾶται, καὶ ἑνώσεται αὐτὰ μὴ συμφθείρεσθαι, οἷς ἥνωται· καὶ ἥνωται τοίνυν καὶ ἀσυγχύτως ἥνωται τῷ σώματι ἡ ψυχή. ὅτι μὲν γὰρ ἥνωται, ἡ συμπάθεια δείκνυσι· συμπαθεῖ γὰρ ὅλον ἑαυτῷ τὸ ζῶον ὡς ἓν ὄν. ὅτι δὲ ἀσύγχυτον ἑνώθη, δῆλον ἐκ τοῦ τὸν ψυχικὸν τόπον πιὰ χωρὶς οἰκεῖν τοῦ σώματος τὸ μὲν ὕπνῳ, καὶ ὥσπερ νεκροῦ αὐτὸ κεφαλὴ καταλιπεῖν, μόνον δὲ ἐξαλλάζασθαι αὐτῷ τὸ ζωλικὸν, ἵνα μὴ πάντελῶς ἄπρα-

λήπται, καὶ καθ' ἑαυτὸ ὁ τοῖς ὀπτικοῖς ἐνεργοῦσι θαυμάζουσιν δ μέλλον καὶ τοῖς νοητοῖς πλησιάζησθαι. ταῦτα δὲ συμβαίνει καὶ ὅταν καθ' ἑαυτὸν ἐπισκέπηται τὴν τοῦ νοητοῦ· καὶ τότε γὰρ ὡς οἷόν τε τοῦ σώματος ἑαυτὸν χωρίζει καὶ καθ' ἑαυτὸν γίνεται, ἵν' οὕτως ἐπιβάλῃ τοῖς οὖσιν ἀσώματος γὰρ οὖσα διὰ ὅλου κεχώρηκεν ὡς τὰ σώματα ἐφαρμόσασα· μόνη δὲ διάφορος ὡς τὰ ἀσύγχυτα, καὶ δι' καθ' ἑαυτὸν ἐν μένουσα, καὶ ὁ οἷς ἂν γένηται πρέπουσα σχήματα τῷ τῶν ἑαυτῆς ζώων καὶ μὴ πρεπούσῃ τούτων σχήματι. ὡς γὰρ ὁ ἥλιος τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἀκτῖνι εἰς φῶς μεταβάλλει, ποιῶν αὐτὸν φωτοειδῆ, καὶ ἐνταῦθα ὅπου ἀεὶ τὸ φῶς ἀσυγχύτως ἅμα αὐτῷ κεχυμένον, καὶ αὐτὸν ὅπου καὶ ἡ ψυχὴ ἐνυμένη τῷ σώματι μόνῃ πρώτως ἀσύγχυτος, καὶ τοῦτο μόνον διαλάττουσα ὅτι ὁ μὲν ἥλιος σωμάτων καὶ τόπῳ συνεγαφόμενος οὐκέτι πανταχοῦ ἐστιν καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ· ὡς οὐδὲ τὸ πῦρ· μένει γὰρ καὶ αὐτὸ ἐν τοῖς ξύλοις ἢ ἐν θρυαλλίδι δεδεμένον ὡς ἐν τόπῳ· ἡ δὲ ψυχὴ ἀσώματος οὖσα ἐν μὴ συνεγαφομένη τόπῳ, ὅλη δι' ὅλου χωρεῖ καὶ τὸ φῶς ἑαυτῆς καὶ τὸ σώματος· καὶ οὐκ ἔστι μέρος φωτιζόμενον ὑπ' αὐτῆς ἐν ᾧ μὴ ὅλη πάρεστιν· οὐ γὰρ κρατεῖται ὑπὸ τοῦ σώματος, ἀλλ' αὐτὴ κρατεῖ τὸ σῶμα. οὐδὲ ἐν ᾧ σώματι ὄντι ὡς ἐν ἀγγείῳ ἢ ἀσκῷ· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ σῶμα ἐν αὐτῇ· μὴ κωλυόμενα γὰρ ὑπὸ τῶν σωμάτων τὰ νοητά, ἀλλὰ διὰ πάντος σώματος χωρεῖ-

lut exanime relinquens, nec præter vitam quidquam illi aſpirans, ne prorſus intereat per ſe in ſomnis ſuo munere fungatur: futura præſentiens, & ſe cum beatis illis mentibus, & ab omni corporis contagione ſegregatis conjungens. Quod idem illi uſu venit, dum per ſe conſiderat aliquid earum rerum quæ ſub intelligentiam cadunt. Nam etiam tum quoad fieri poteſt, ſeipſam abducit à corpore, & per ſe eſt, ut ad hunc modum res apprehendat. Cùm enim vacet corpore, quovis penetrat & permeat, quemadmodum quæ ſimul corrupta ſunt; manet tamen incorrupta, quemadmodum quæ non confuſa ſunt, & tuetur illam ſuam unitatem; & in quibuſcunque fuerit ea ad ſuam vitam vertit, neque ab iis vertitur. Ut enim ſol præſentia ſua aërem illuſtrans eum ad lumen traducit, aërique lumen unitur, & cum eo non confuſe funditur: ita anima unita corpori, manet omnino non confuſa: hoc uno à ſole diſcrepans, quòd ſol cum corpus ſit, locoque circumſcribatur, non eſt ubicunq; lux ſua eſt, quemadmodũ neq; ignis. Manet enim ignis in ligno, aut in lucerna, tanquã in loco illigatus. Anima verò quòd corporis eſt expers, neq; loco definitur, tota per totum, & lumen ejus, & corpus permeat: neq; eſt pars ulla quæ ab illa illuſtretur, in qua tota non adſit. Non enim tenetur à corpore, ſed ipſa tenet corpus, neque in corpore eſt ut in vaſe, aut utre, ſed contra potius in eâ corpus. Non enim, quæ cernuntur intelligentia, à corporibus impedita, ſed per totum corpus meantia & tranſeuntia

& vagantia corporeo loco comprehendi poſ. ſunt. Cum enim intelligentia comprehendantur, etiam in locis ſunt quæ animo cernuntur. Aut enim in ſeipſis, aut in ſuperioribus mentibus, ut animus aliquando in ſeipſo eſt, dum ratiocinatur, aliquando in mente, dum intelligit. Cum igitur in corpore eſſe dicitur; non in corpore, ut in loco, eſſe dicitur, ſed ut habitudine quâdam, & quia adeſt, quomodo Deum in nobis eſſe dicimus. Etenim habitudine & propenſione ad aliquid, & affectione vinctam dicimus à corpore animam: quemadmodum eum qui amat ab amicâ vinctum dicimus, non corpore, aut loco, ſed animi inclinatione. Cum enim magnitudine & mole & partibus careat, nulla loci parte terminari aut circumſcribi poteſt. Quod enim partem nullam habet, quo loco circumſcribi queat? Cum mole enim locus exiſtit. Nam locus terminus eſt corporis continentis, quo id quod continetur complectitur. Quòd ſi quis dixerit, ergo & *Alexandriæ & Romæ*, denique ubique eſt mea anima, non videt ſe locum denuò dicere. Etenim quòd ita dicitur *Alexandriæ*, aut omnino hîc, locus eſt. In loco autẽ prorſus non eſt, ſed in habitudine. Oſtenſum eſt enim loco comprehendi non poſſe. Cum ergo in habitudine aliqua fuerit, quod intelligentia comprehenditur, ad locum, aut rem quæ in loco ſit, per abuſionem ibi eſſe dicimus, propter muneris functionem quæ illic eſt, locumque pro habitudine & functione muneris accipimus. Cum enim dicendum ſit, illic fungi ſuo munere, illic

eſſe

Α τα καὶ διαφοιτῶντα καὶ διεξιόντα οὐχ οἷά τε ὄντ' ἐστὶν τοῦ τόπῳ σωματικῷ κατέχεσθαι· νοητὰ γὰρ ὄντα ἐν νοητοῖς καὶ τόποις ὄντ' ἐστίν. ἢ γὰρ ἐν ἑαυτοῖς, ἢ ἐν τοῖς ὑπερκειμένοις νοητοῖς, ὡς ἡ ψυχὴ ποτὲ μὲν ἐν ἑαυτῇ ὄντ' ἐστὶν, ὅταν λογίζεται, ποτὲ δ' ἐν τῷ νῷ ὅταν νοῇ. ἐπὶ δὲ τοῦ ἐν σώματι

Β λέγεται εἶναι) οὐχ ὡς ἐν ὄντι τῷ σώματι λέγεται εἶναι), ἀλλ' ὡς ἐν χρόνῳ καὶ τῷ πλήθει, ὡς λέγεται, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. καὶ γὰρ τῇ χρόνῳ καὶ τῇ τοῦ ῥητῆ καὶ διαλόγου, διείδαται φαμὲν τοῦ τοῦ σώματος πλῆθος. ὡς λέγομεν τοῦ ἑρωμένης διείδαι ἐραστοῦ

Γ οὐ σωματικῶς δ' ἢ τοπικῶς, ἀλλὰ χρόνῳ. ἀμέγεθες γὰρ ὂν καὶ ἄογκον καὶ ἀμερὲς, τῆς χρόνου μέρος τοπικῆς διεξεραφῆς χρῆσθαι ὄντ'. ὃ γὰρ μὴ ἔχει μέρος ποίῳ δυνατὰ τόπῳ διεξεράφεσθαι; ὄγκῳ γὰρ τόπος συνυφίσται· τόπος γὰρ ὄντ' ἐστὶ πέρας τοῦ διέχοντος καθ' ὃ διέχεται ὃ

Δ διεχόμενον. Εἰ δέ τις λέγοι οὐκοῦν καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ῥώμῃ ὄντ' ἐστὶ καὶ πολλαχοῦ ἡ ἐμὴ ψυχὴ, λανθάνει ἑαυτὸν πάλιν τόπον λέγων. καὶ γὰρ ὃ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ὅλως ὃ ἐν τῷδε, τόπος ὄντ' ἐστίν. ἐν τόπῳ δ' ὅλως οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐν χρόνῳ. δεδύκται γὰρ μὴ δυνάσθαι διελθεῖν

Ε ἐκεῖνα τόπῳ. ὅταν οὖν ἐν χρόνῳ λήγηται ὃ νοητὸν τόπου τινὸς ἢ τοῦ σώματος ἐν ὄντι ὄντος, καταχρησικῶτερον λέγομεν ἐκεῖ αὐτὸ εἶναι), ἀφ' τοῦ ἐνεργήσαι αὐτὸ τοῦ ἐκεῖ καὶ τόπον αὐτὶ τῆς χρόνου καὶ τῆς ἐνεργείας λαμβάνοντες. διὸ γὰρ λέγει ἐκεῖ ἐνεργεῖ, λέγομεν ἐκεῖ ὄντ' ἐστίν. ἁρμό-

σθη

σφε δ' αὖ οὕτε ὁ λόγος καθαρώτερον καὶ μᾶλλον τῇ ἀληθείᾳ ἀϊδρεφῶς εἰώσῃ τῷ Θεῷ λόγῳ· καθ' ὃν εἰωθεὶς ἔμφυτον ἀσύγχυτος καὶ ἀπερίληπτος· οὐκ ἐν τῇ τῆς ψυχῆς ζόφῳ· ἐκείνη μὲν γὰρ τῶν πεπληθυσμένων οὖσα δικῇ καὶ συμπάσχειν πως δι' οἰκειότητα τῷ σώματι, καὶ κρατεῖσθαι ὅτι καὶ κρατεῖσθαι· ὁ δὲ Θεὸς λόγος οὐδὲν αὐτὸς ἀπὸ τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος καὶ τοῦ ψυχικοῦ ἀλλοιούμενος, οὐδὲ μετέχων τῆς ἐκείνων ἀθεότητος, μεταδιδοὺς ἢ αὐξῆσις τῆς ἑαυτοῦ θεότητος τὸ δυνάμενον αὐτοῖς ἐν μέτρῳ, ἐν ᾧπερ ἐῶ καὶ ἀεὶ τῆς εἰώσεως. καὶ καινότερος ὢν ὁ ζόφος τῆς κράσεως ἢ εἰώσεως καὶ χριστὸς καὶ μετὰ πάντα πάσιν ἄμικτος καὶ ἀσύγχυτος καὶ ἀδιάφθορος καὶ ἀμετάβλητος· ὁ συμπάσχων, ἀλλὰ συμφραττόμενος μόνον· οὐδὲ σωφθειρόμενος καὶ σωαλλοιούμενος, ἀλλὰ σωαυξάνων μὲν ἑαυτὸν, αὐτὸς δὲ μένων ἄτρεπτος καὶ ἀσύγχυτος· ὅτι καὶ καθαρῶς πάσης ἀλλοιώσεως ἀμέτοχός ἐστι, μάρτυς τούτου ἐστὶ Πορφύριος ὁ κατὰ τῶν Χριστιανῶν μόνον ἑαυτῷ γλωσσήσας. ἰαχυραὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν αἱ κατ' ἐμοῦ μαρτυρίαι, καὶ μηδεμιᾶς ἀντιλογίας ὑπολειπόμεναι. οὗτος τοίνυν ὁ Πορφύριος ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τῶν συμμίκτων ζητημάτων γραφῇ καταλέξαι ὅτι· οὐκ ἀπηγορευμένοι εἰσὶν ἐνδέχεσθαί τινα οὐσίαν ἀναλωθῆναι εἰς συμπλήρωσιν ἑτέρας οὐσίας, καὶ εἰ μέρος οὐσίας μείουσθαι κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν μετὰ τοῦ συμπλη-

ρῶσαι

esse dicimus. Verùm hæc ratio unionis liquidius maximeque ad unionem verbi Dei, & hominis conveniet: qua post unionem, neque confusum, neque comprehensum ab homine est, neque tamen ad eundem modum quo anima. Hæc enim cum multiplicata sit, videtur etiam consentire & congruere aliquo modo propter societatem cum corpore, & tùm ipsum tenere, tùm ab eo teneri. At Deus verbum, nihil ipsum à societate corporis & animæ immutatum, neque illorum imbecillitatis particeps, sed eis suæ divinitatis vim impertiens, unum cum eis fit & permanet, quod erat ante unionem. Novus hic temperationis aut unionis modus est, & temperatur & manet omnis dumtaxat admixtionis expers, & non confusum, & incorruptum, & immutabile, & præterquam quod se non vertit neque confunditur, quoniam omnis prorsus commutationis est expers; non unà cum illis patitur, sed unà tantum agit: neque simul interit, aut commutatur, sed cùm illâ amplificat, tùm ab illis non imminuitur. Testatur hoc *Porphyrius*, qui Christum oppugnare, & insectari non dubitavit. Sunt autem valida inimicorum testimonia quæ nobis perhibentur, neque contradici quicquam potest. Itaque *Porphyrius* cap. secundo *variarum quæstionum*, ad verbum sic scribit, *Non improbandum igitur accidere posse, ut aliqua substantia ad alterius substantiæ absolutionem assumatur, & pars substantiæ sit, ita ut in sua ipsius natura maneat*

Unio hypostatica personarum in Christo.

& aliam ſubſtantiam compleat, & unum cum alio fiat, & ſuam unitatem conſervet, & quæ majus eſt, ipſa quidem non vertatur, ſed ea in quibuſcunque fuerit, ad ſuum ipſius actionem ſua præſentia vertat. Atque hæc de animæ & corporis unione ſcribit. Quòd ſi in animi vera eſt ratio, propterea quòd eſt non corpus, longè longeque erit verior de Deo verbo, quod multò magis non concretum & verè ab omni coagmentatione corporis remotum eſt. Hoc planiſſimè obturat os iis, qui unionem Dei cum homine accuſare conantur. Plerique enim *Græcorum* hoc irridebant, quòd dicant fieri non poſſe, nec probabile, nec decorum eſſe, ut divina eſſentia cum naturâ mortali temperetur, atque uniatur. Nos verò uſi eorum teſtimonio, quorum inter illos celebre nomen eſt, crimen hoc depellimus. Dicitur à quibuſdam, & maximè ab *Eunomianis*, unitum eſſe Deum verbum corpori non ſubſtantia, ſed utriuſque viribus. Non enim eſſe ſubſtantias quæ unitæ aut temperatæ ſint, ſed vires corporis cum viribus divinis eſſe commixtas. Vires autem corporis, nimirum omnis quod inſtrumentis ſit præditum, ex *Ariſtotelis* ſententiâ dicunt eſſe ſenſus. His ergo divinæ vires commixtæ, unionem, illis authoribus, effecerunt. At nemo, opinor, hoc iis dederit, ſenſus corporeas vires eſſe. Suprà enim perſpicuè explicatum eſt, quæ corporis, quæ animæ, quæ ejus quod ex utroque

Eunomiani.

ρῶν ἄλλων οὐσίαν εἴ τε σὺν ἄλλῳ νομιζόμενον, καὶ ὃ καθ' ἑαυτὸ εἶναι δυνάμενον· καὶ ὃ μέζονι, αὐτὸ μὲν μὴ τηκόμενον, τηκόντων δὲ τὰ σώματα εἰς τὴν ἑαυτῆς ὑπερβολὴν τῇ πυκνώσει. λέγω δὲ τοῦτο περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. εἰ δὲ ὅτι τῆς ψυχῆς ἀληθὴς ὁ λόγος λέγει ὃ ἀσώματον, πολλῷ πλέον ὅτι τοῦ Θεοῦ λόγου ἂν μᾶλλον ἀσυγκρίτου καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὄντος ἀσωμάτου· ὅπερ ἄπτερος ἀποφαίνει τὰ σώματα τῶν ὑπερχρονίων κατηγορῶν τῆς τοῦ Θεοῦ ἑνώσεως πρὸς τὸν ἄνθρωπον. τοῦτο γὰρ ἐλλιπῶν τὰ πολλὰ γέλωτα ποιοῦνται, φάσκοντες ἀδύνατον καὶ ἀπίθανον καὶ ἀφρενὲς εἶναι συγκεῖσθαι θνητῇ φύσει θεῖον καὶ κρᾶσιν καὶ ἕνωσιν. ἀλλ' ἡμεῖς τοῖς εὐδοκίμοις αὐτῶν χρησάμενοι μάρτυσιν ἀποδυόμεθα τὸν αἰτίαν. λέγει δὲ πού που καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς Εὐνομιανοὺς κινῶδαν τὸν Θεὸν λόγον ὦ σώματι οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐνεργείας δυνάμεις. οὐ γὰρ εἶναι κατ' οὐσίας καὶ ἑνωθείσας ἢ κραθείσας, ἀλλὰ κατὰ δυνάμεις τὰ σώματος ταῖς δυνάμεσι ταῖς θείαις συγκεκρᾶσθαι· δυνάμεις δὲ τοῦ σώματος πάντως δήπου τοῦ ἐργάζεσθαι κατὰ Ἀριστοτέλη λέγουσιν εἶναι κατὰ αἰσθήσεις. ταύταις οὖν αἱ θεῖαι δυνάμεις συγκιρνάμεναι τὴν ἕνωσιν ἀπεργάσαντο κατ' αὐτούς. οὐδεὶς δὲ ἂν αὐτοῖς οἶμαι συγχωρήσειε κατὰ αἰσθητὰς σωματικὰς δυνάμεις ἀποφαινομένοις. δῆλος γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σαφῶς, τίνα μὲν ἴδια σώματος, τίνα

πνα ἢ ψυχῆς, ἵνα ἢ ἕ σωματοφοτέρω. ἐ ἐν τοῖς ἰδίοις ἕ σωματοφοτέρω ζῷ δι' ὀργάνων αἰσθήσεως ἐπιθυμῶ· αὐτὸ ἢ τὸ ὄργανον, ἕ σώματος ἐλέγχω εἶ). βέλτιον οὖν ὡς περ ἡρῆ χῆ τὸ οἰκεῖον φύσιν τῶν ἀσωμάτων ἀσυγχύτως τῷ ἑνῶσιν γίνεσθαι τῆς οὐσίας, μηδὲν παραλλαπομένης τὸ θειοτέρας ἐκ τὸ ἀποδεεστέρας· ἀλλὰ ταύτης μόνον ὠφελεμένης ἐκ τὸ θειοτέρας. ἐπεὶ πῦρ ἡ καθαρῶς ἀσώματος φύσις, χωρὶς μὲν ἀκωλύτως δι' ἀπήνων, δι' αὐτῆς ἢ ὁδεῖν, ὥσπερ ὧ μὴ χωρὶς αὐτοῦ δι' πάντων πορεύεσθαι· ὧ ἢ μηδὲν δι' αὐτῆς μᾶλλον ἀμικτον ἢ ἀσύγχυτον. ἐκ εὐδοκία τοίνυν ὁ ζῆτος τῆς ἑνώσεως, ὡς ποτὲ τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν δοκῇ, ἀλλ' ἡ φύσις αἰτία· ὃ μὴ γὰρ ἀναλαβεῖν σῶμα κατ' εὐδοκίαν εἴποτε τις ἂν εὐλόγως γένηται, ὃ ἢ ἐνδέχεσθαι μὴ συγχωρεῖσθαι τῇ τοῦ οἰκείου τῆς Θεᾶς φύσιν οὐ κατ' εὐδοκίαν γίνεται τῆς γὰρ βαθμὸς τῶν ψυχῶν ἢ ἐς ἀναβάσεις ἢ καταβάσεις ἂς Ωριγένης εἰσάγει μηδὲν προσκρούσαι τῇ θείᾳ γραφῇ, μὴ δὲ σωματοῦσθαι, τοῖς τῶν χριστιανῶν δόγμασι προσκεκρουκέναι.

ΚΕΦ. ιδ'.

ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΟΣ.

ΠΑΝ σῶμα τῶν παντάρων τοιχείων ὁτιοῦν σύγκριμα ἐ ἐκ τούτων γίνεται προσηκόντως μὲν τὰ τῶν ἐναίμων ζώων ἐκ τῶν παντάρων χυμῶν, αἵματος, φλέγματος, ξανθῆς τε χολῆς, ἢ μελαίνης. τὰ ἢ τῶν αἱμάτων ἔκ τε τῶν ἄλλων χυμῶν ἢ

utroque eſt, ſint propria. Et in propriis ejus quod ex utroque conflatum eſt, ſenſus per inſtrumenta ſuum munus fungente ponebamus, ipſa porrò inſtrumenta corporis eſſe dicebamus. Quare ſatius eſt, ut ante diximus, ſecundũ naturam rerum corpore vacantium, non confuſe unionem fieri ſubſtantiarum; ita ut quæ divinior eſt, nihil mali aut ſordium ab humiliori contrahat, ſed contrà potius quæ humilior eſt à diviniore duntaxat adjuvetur. Nam natura purè expers corporis, penetrat liberè omnia, & à nullo ipſa penetratur, ut, quoniam omnia penetrat, uniatur; quoniam à nullo penetratur, expers omnis admixtionis & confuſionis maneat. Non ergo hæc unionis ratio, Dei beneplacito, ut quibuſdam claris viris videtur, ſed naturâ nititur. Nam quòd corpus quidem induit meritò dixerit quiſpiam Dei beneplacito factum eſſe. Quòd verò poſtquã unitus eſt, non confundatur, propria Dei natura fit, non quoniã ita illi eſt collibitum. Nam gradus animarũ, aſcenſus item, & deſcenſus, quos *Origines* inducit, nihil pertinentes ad divinas literas, neq; cum Chriſtianorum decretis conſentanei, relinquendi ſunt.

Cap. IV.

De Corpore.

Omne corpus è quatuor Elementis conflatum.

OMNE corpus è quatuor elementis concretum, & conflatum eſt; proximè quidem eorum quę ſanguinem habent corpora, è quatuor humoribus ſanguine, pituita, flava bile, & atra: eorum verò quę ſanguine carent cùm ex ceteris humo-

humoribus, tùm ex eo, quod in iis cum sanguine comparatur. Proximè autem dicitur, quando nulla natura intercedente ex illis quid factum fuerit, ut è quatuor quidem elementis quatuor humores, ex humoribus ea quæ particularum sunt similium, & partes sunt corporis, conflata sint. Comparant autem cum terrâ atram bilem, cum aquâ pituitam, cum aëre sanguinem, cum igne flavam bilem. Quidquid autem ex elementis concretum est, aut solidum est, aut humidum, aut spiritus. *Aristoteles* verò proximè ex sanguine solo vult fieri corpora animantium. Eo enim & ali proximè, & augeri omnes corporis partes, & semen quoque ex sanguine ortum ducere. Sed quoniam rectum non videbatur, & ossa quæ durissima essent, & carnem quæ mollissima, & adipem ex uno eodemque gigni, placuit *Hippocrati* primum è quatuor humoribus proximè concrescere corpora animalium; ut ex his quæ terrena magis & crassiora sunt solidiora fiant, è mollioribus mollia. inveniuntur tamen sæpè quatuor humores in sanguine, ut licet videre in venarum incisionibus, cum aliquando serosa pituita in eo abundet, aliquando atra aut flava bilis. Quamobrem isti inter se consentire aliquo modo videntur. Sunt autem inter partes animalium quædam similium partium, quædam dissimilium. Similium cerebrum, tunica cerebri, nervus, medulla, os, dens, cartilago, glandes, ungues,

Partes corporis aut similares aut dissimilares.

Α ἢ ἐκ τῆ ἀναλογῆντος ἐν αὐτοῖς ᾧ αἵματι· πεφυκὼς ἢ λέγε) ὅταν ἀμέσως ἐξ αὐτῆ ἐκείνων τὶ γίνη) ὡς εἰ) τὴν μὴ πεπάρων στοιχείων σύγκεμα τὰς πέπαρας χυμὰς· τὴν ἢ χυμῆν ἃ ὁμοιομερῆ ἃ ὅτι μέρια τῆ σώματος ἐικάζῃσι ἢ τῆ μὴ γῆ τὴν μέλαιναν χολὴν, ᾧ Β ἢ ὕδατι ὃ φλέγμα, τῷ ἢ ἀέρι ὃ αἷμα, τῷ ἢ πυρὶ τὴν ξανθὴν χολὴν, πᾶν ἢ σύγκριμα στοιχείων ἢ τερεόν ἐστιν, ἢ ὑγρὸν, ἢ πνεῦμα. Ἀριστοτέλης δὲ πεφυκὼς ἐξ αἵματος μόνου βούλεται γίνεσθαι τὰ σώματα τῆ ζώων· ἐκ τούτου γὰρ ἢ τρέφεσθαι πεφυκὼς ἢ αὐξήσεσθαι Γ πάντα τὰ τῆ ζώου μέρια· καὶ ὃ σπέρμα δὲ τὴν γένεσιν ἐξ αἵματος ἔχει. Ἀλλ' ἐπεὶπερ ἐξ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐκ ἐδύκει καλῶς ἔχειν τάτε σκληρότατα ὀστέα καὶ τὴν ἁπαλωτάτην σάρκα καὶ πιμελῆν γίνεσθαι, ἤρεσεν Ἱπποκράτη πεφυτῶ καὶ σώματα τῆ ζώων ἐκ τῆ πατέρων χυμῆν συμπήγνυσθαι πεφυκώς· ἵν' ἐκ μὲν τῆ γεωδεστέρων καὶ παχυμερεστέρων τὰ τερεώτερα γίνων), ἐκ δὲ τῆ μαλακωτέρων τὰ μαλακά. εὐείσκον) δὲ πολλάκις ᾧ πέπαρες ἐν τῷ αἵματι χυμοί, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς φλεβοτομίαις ποτὲ μὲν τῆ ὀρῤῥώδους φλέγ- Ε ματος πλεονάζοντος ἐν αὐτῷ· ποτὲ δὲ τῆς μελαίνης ἢ ξανθῆς χολῆς· ὅθεν δοκοῦσί πως ἀλλήλοις συμφωνεῖν ᾧ ἄνδρες. ἔστι δὲ τῆ ἐν τοῖς ζώοις μερῶν, τὰ μὲν ὁμοιομερῆ, τὰ δὲ ἀνομοιομερῆ, οἷς ὁμοιομερῆ μὲν ἐγκέφαλος, μυελὸς, νεῦρον, μυελὸς, ὀστέον, ὀδὺς, χόνδρος, ἄδε-

νες,

νες, οὖυχας, συώδεσμοι, ὑμένες, ἶνες, τείχος, σάρκες, φλέβες, ἀρτηρίαι, πόροι, πιμελὴ, δέρμα, καὶ τὰ οἱονεὶ στοιχεῖα τοιαύτης τύπαν, φλέγμα, αἷμα καθαρὸν, χολὴ μέλαινα, καὶ ξανθὴ· ὁ γὰρ τούτων σύνθετος ὅδε ἐκ τε σωμάτων καὶ νεύρων ἴσων· ἀνόμοιομερῆ δὲ κεφαλὴ, θώραξ, χεῖρες, πόδες, καὶ τὰ ἄλλα μέλη τὰ ἀνθρώπου. οὐ γὰρ εἰς κεφαλὴν διαιρεῖται ἡ κεφαλὴ, ὥσπερ τὸ νεῦρον εἰς νεῦρον· καὶ ἡ φλὲψ εἰς φλέβα, καὶ ἡ σὰρξ εἰς σάρκα· πᾶν δὲ ἀνομοιομερὲς ἐξ ὁμοιομερῶν συνέστηκεν, ὡς ἡ κεφαλὴ ἐκ νεύρων καὶ σαρκῶν καὶ ὀστέων καὶ τῶν τοιούτων· καλοῦσι δὲ ταῦτα καὶ ὀργανικά. ὅρος δὲ ὁμοιομερῶν οὗτος· ὧν τὰ μόρια τῷ τε ὅλῳ καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ὅμοια· τὸ δὲ ὅμοιον νῦν ἀντὶ τοῦ ταὐτὸν δεῖ λαμβάνειν· οὐ πᾶν δὲ ζῷον πάντα τὰ μόρια τοῦ σώματος κέκτηται, ἀλλ' ἔστιν ἃ καὶ οὐδαμοῦ· τὰ μὲν γὰρ ὄστα ἀπόδα ὡς ἰχθύες, καὶ ὄφεις· τὰ δὲ ἀκέφαλα, ὡς καρκίνοι καὶ κάραβοι, καὶ τῶν ὀστρέων ἔνια· ἐν γὰρ τῷ σηπεδόνι τὰ αἰσθητήρια ἔχουσι, δεῖ δὲ μὴ ἔχειν κεφαλήν. τὰ δὲ πτηνόμοια ἀτέρηται, ὅσα μὴ ἀναπτερωμένα ἀέρα· τὰ δὲ κύστιν οὐκ ἔχει, ὡς ὄρνιθες· τὰ δὲ πάντα τὰ μὴ οὐρητικὰ· τὰ δὲ ὀστρακόδερμα πλείστων ἀμοιρεῖ μελῶν· ἐν ὀλίγοις γὰρ αὐτοῖς τὸ εἶδος ζώοις ἐστὶν ἀρχεῖον. δοκεῖ δέ τισι καὶ τοῖς ἔχουσι μὴ ἔχειν, ὡς ἔλαφοι δοκοῦσι μὴ ἔχειν τὸν ξανθὸν χολὸν, ἐπειδήπερ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ἔχουσιν αὐτὸν διεσπαρμένον καὶ ἀφανῆ. ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ

πάντα

ungues, ligamenta, membranæ, fibræ, pili, carnes, venæ, arteriæ, pori, adeps, cutis, & horum velut proxima elementa ſanguis qui purus eſt, pituita, bilis atra, & flava. Nam tendo cùm ex ligamento, tùm ex nervoſis fibris compoſitus eſt. Diſſimilium partium, caput, thorax, manus, pedes, & cætera membra hominis. Non enim in caput dividitur, ut nervus in nervum, & vena in venam, & caro in carnem. Quidquid autem diſſimilium eſt partium ex his quæ ſimilium ſunt partium conſtat, ut caput è nervis, & carnibus & oſſibus & aliis ejuſmodi, quæ etiam organica, id eſt, ſi ita licet loqui, inſtrumentaria vocant. Definitio eorum quæ ſimilium ſunt partium, hæc eſt, Quorum partes & totius & inter ſe ſunt ſimiles: Simile porrò nunc pro eodem intelligendum eſt. Non autem omne animal omnes partes corporis habet: ſed aliqua eorum mutila reperiuntur: alia enim carent pedibus, ut piſces & ſerpentes; Alia capite, ut cancri, & carabi, & quædam aquatilia. Habent enim ſenſuum inſtrumenta in pectore, quia caput non habent: Alia pulmone, quotquot ſcilicet aërem ſpiritu non ducunt. Alia veſica, ut aves & omnia quæ urinam non reddunt. Quibus autem teſta pro tegumento eſt, plurimis membris privata ſunt. Nam ea ut ſint animalia, in paucis poſitum habent. Videntur etiam aliqua non habere cum habeant; ut cervi videntur non habere flavam bilem, quoniam in inteſtinis eam diſperſam atque latentem habent. Homo vero & omnia

Plurima animalia variis corporis partibus deſtituuntur.

&

& perfecta habet, & ita omnia ut rectè aliter res se habere non possit. In partiũ quoq; situ, magna in animantibus dissimilitudo est. Alia enim habent ubera in pectore, alia in alvo, alia sub cruribus, & alia duo, alia quatuor, alia plura. Propemodum enim natura ad numerum eorum quæ gignuntur uberum multitudiné dimensa est. Verùm si quis hæc exquisitè velit excerpere, legat *Aristotelis* historiam, quæ *de animalibus* est. Non enim propositi est nostri de his exactè agere, sed quibusdam veluti formis adumbrare. Quare ad disputationem de elementis, quæ deinceps quæritur, veniamus.

Cap. V.

De Elementis.

Elementorum definitio.

Elementum mundanum pars est minima corporum concretorum. Sunt autem elementa quatuor, terra, aqua, aër, ignis, composita ad ordinem quem jam diximus, a corporum infimis usque ad summa: ipsa quidem prima & simplicia, si cum cæteris corporibus comparentur. Etenim omne elementum ejusdem est generis cum iis, quorum est elementum. Nam principium non ejusdem est generis cum his quæ ex ipso nascuntur. Elementum autem prorsus ejusdé generis. Jam verò terram, aquam, aërem, ignem, esse elementa, evidens & apertum est. Etenim in his summæ qualitates potestate & actu conspiciuntur, quanquam nullum horum elementorum quæ sensu percipiuntur, & temperatione ex admixtione cum alio elemento vacat. Nam tacitè quo-

πάντα καὶ πάντα, καὶ ὡς οὐκ αὖ ἄλλως ἐνδέχεται καλῶς ἔχειν πάντα· οὕτω δὴ καὶ τὴν θέσιν τῶν μορίων, πολλὴν ἡ διαφορὰν ποιῆς ζώοις. τὰ μὲν γὰρ ἔχει τὰς μαστοὺς ἐν τῷ στήθει· τὰ δὲ ἐν τῇ χειλίᾳ· τὰ δὲ ἐπὶ τοὺς μηροὺς καὶ τὰ μὲν β'. τὰ δὲ δ'. τὰ δὲ πλείους. μᾶλλον γὰρ συνεμέτρησεν ἡ φύσις τῷ γλυκυμένῳ ἀριθμῷ τὸ πλῆθος τῶν μαστῶν. εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐκλέγοι ταῦτα βούλοιτο, τὴν ἐκ ζώων ἱστορίαν Ἀριστοτέλους ἀναγινωσκέτω· ἐγὼ δὲ τὸ παρόν μόνον γραφῆς ἀκριβῶν ὅτι ταῦτα, ἀλλ' οὐ ὑπογραφὰς τινὰς καὶ τύπους ἐκτίθεσθαι· μετέλθωμεν δὲ νῦν ὅπερ τὰ τῶν στοιχείων λόγον ἐξ ἀκολουθίας ἐπιζητούμενον.

ΚΕΦ. ε'.

ΠΕΡΙ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ.

ΤΟ στοιχεῖον ὃ κοσμικὸν, ὅτι μέρος ἐλάχιστον ἐν συγκρίματος τῶν σωμάτων· εἰσὶ δὲ στοιχεῖα δ'. γῆ, ὕδωρ, ἀὴρ, πῦρ, συντεταγμένα καθ' τὴν εἱρημένην τάξιν, ἀπὸ τῶν κάτω ἕως τῶν ἄνω σωμάτων· αὐτὰ μὲν καθ' αὑτὰ τε καὶ ἁπλᾶ, ὡς πρὸς τὰ ἄλλα σώματα· καὶ γὰρ πᾶν στοιχεῖον ὁμωνύμως ὅτι τοῖς ὧν ὅτι στοιχεῖον. καὶ μὴν γὰρ ἐξ οὐκ ὁμωνύμως τοῖς ἐξ αὐτῆς· ὃ δὲ στοιχεῖον πάντας ὁμωνύμως. ἀλλ' ὅπου μὲν γῆ καὶ ὕδωρ ἀὴρ τε καὶ πῦρ ὅτι τὰ στοιχεῖα δηλοῖ. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἄκραις αἱ ποιότητες δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ φαίνονται· οὐ μὴν τῷ αἰσθητῷ τινὶ τούτων στοιχείων ἄκρατον καὶ ἀνεπίμικτον ὅτιν ἑτέρου στοιχείου· τετύφθω γὰρ ἐρέμνα πᾶσι ἄπτωτα γὰρ

τα, ἡ μετείληφεν ἀλλήλων μᾶλλον καὶ ἧττον· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μίξει καταδηλόν ἐστιν ἡ φύσις αὐτῶν. ἔκαστον γὰρ στοιχείων τῷ ζυζυγίᾳ δύο ποιότητας ἔχει καὶ εἰδοποιούσας αὐτό. ἔστι γὰρ ἡ μὲν γῆ ξηρὰ καὶ ψυχρά· τὸ δὲ ὕδωρ ψυχρὸν ἡ ὑγρόν· ὁ δὲ ἀὴρ ὑγρὸς καὶ θερμὸς κατὰ τὸν ἑαυτοῦ φύσιν· τὸ δὲ πῦρ θερμὸν καὶ ξηρόν. ἃ μὲν αἱ ποιότητες καθ' ἑαυτὰς εἰσὶ δυνάμει στοιχεῖα· οὐ γὰρ ἐκ ποιοτήτων ἀσωμάτων οἷόν τε συνίστασθαι σώματα, ἀλλ' οὐδὲ τἄλλα σώματα μὴ ἄκρας ἐχόντα καὶ κατ' ἐπέργειαν τὸν ποιότητα δυνατὸν εἶναι στοιχεῖα· διὸ γὰρ δὴ ἀπλᾶ τὰ στοιχεῖα πάντων τῶν ὄντων τὸν κατὰ μᾶλλον καὶ ἧττον ποιότητα κεκτημένων, καὶ ἃ δυναμένων ἀλλοιωθῆναι ποῖα ποίων στοιχεῖα ἐστίν. ἀνάγκη πάντα τὰ στοιχεῖα εἶναι καὶ σῶμα καὶ ἁπλᾶ σώματα, καὶ κατ' ἐπέργειαν ἔχειν ἄκρας τὰς ποιότητας· λέγω δὲ θερμότητα καὶ ψυχρότητα, ὑγρότητα καὶ ξηρότητα· αὗται γὰρ μόναι τῶν ποιοτήτων ὅλων δι' ὅλων μεταβάλλουσι τὴν εἰσιοῦσαν τῶν ἀλλήλων ποιοτήτων εἰς μίαν τῶν δρᾶν. ὅτε γὰρ τὸ λιθικὸν πλησιάζει σώματι λιθικῷ αὐτὸ δήλου, ὡς τὸ θερμὸν θερμαίνει καὶ τὸ ψυχρὸν ψύχει, οὕτω τῶν ἄλλων ὑδάτων. ἐναντία δὲ ἀλλήλοις ἐστὶ τὰ στοιχεῖα τὰ κατὰ δύο ποιότητας ἐναντία, ὡς τὸ ὕδωρ τῷ πυρὶ ψυχρὸν ὂν καὶ ὑγρόν, θερμῷ ὄντι καὶ ξηρῷ· καὶ ἡ γῆ τῷ ἀέρι, ψυχρὰ οὖσα καὶ ξηρά, τῷ θερμῷ καὶ ὑγρῷ. ὅτε δὲ τὰ ἐναντία ζυγαστεύεσθαι ἀλλήλοις οὐκ ἠδύνατο, μὴ μέσου τινὸς

δισμο-

quodammodo hæc adulterata ſunt omnia, & alterum alterius magis, minuſque eſt particeps; atque etiam in mixtione cujuſque natura facile perſpicitur. Habet autem quodque elementum jugatas qualitates duas à quibus formetur. Eſt enim terra frigida & ſicca; aqua frigida & humida: aër calidus & humidus natura ſua: ignis ſiccus & calidus. Neque verò vel qualitates per ſe elementa eſſe poſſunt; non enim ex incorporeis qualitatibus corpora conſtare poſſunt: vel cætera corpora quæ ſummam eamque actu qualitatem non habent; eſſent enim infinita elementa, cum omnia quæ ſunt, alia magis, alia minus eam qualitatem habeant, nec dijudicari poſſit quæ quorum elementa ſint. Neceſſe eſt ergo elementum, & corpus eſſe, & ſimplex corpus, & actu habere ſummas qualitates, calorem dico & frigus, humorem & ſiccitatem. Hæ enim ſolæ qualitates totam penitus immutant ſubſtantiam, quod cæterarum nulla facit qualitatum. Neque enim albedo aut alia ulla qualitas corpori admota, totum penitus corpus dealbat, aut afficit; ut calor calefacit & frigus refrigerat. Sunt autem elementa ſibi mutuò contraria quæ duas habent qualitates contrarias, ut aqua frigida & humida, igni calido & ſicco: & terra ſicca & frigida, aëri calido & humido. Quoniam autem contraria ſibi copulari non poterant, ſi non eſſet medium

Quæ elementa ſymbolica, quæ aſymbolica.

medium quoddam vinculum, quod ea co
ligaret; qui hunc mundi ornatum mo
tus est Deus, inter terram & aërem qu
contraria sunt, aquam posuit, duasque
qualitates dedit humorem & frigus, qu
bus cum extremis copulatis ea colliga
re posset. Nam frigore cum terra nece
situdinem habet; humore cum aëre co
jungitur. Inter aquam item & ignem, qu
contraria quoque sunt, medium aërem in
terjecit, qui humore cum aqua, calore cu
igne convenit. Atque ad istum modum co
traria conjunxit, interjectis naturis quibu
dam vincientibus, quæ & seipsas, & e
quæ vincirent, astringerent. Tale enim vi
culum optimum est. Ergo unamquamqu
harum naturarum, quas interpositas di
mus, altera qualitate junxit cum eo el
mento quod antecedit; altera cum eo quo
consequitur; ut aqua frigida est & humi
da; sed frigore cum terra conjungitur, qu
antecedit, in ascensu ab infimis ad supre
ma; humore cum aëre, qui consequitu
Similiter aër humore conjungitur aquæ qu
antecedit, calore igni qui consequitur. E
tiam ignis calore conjungitur cum aë
qui antecedit, siccitate cum terrâ per in
flexionem, & conversionem ad extremum
Eodem modo terra per inflexionem, frigo
re cum aqua, siccitate cum igne connecti
tur: ut enim non solùm ad supera & infer
ascensum

Quomodo invicem transmutantur.

δισμῷ τεταγμένῳ τῷ ζωδίου τος αὐτὸ, ἔλαξεν ὁ δημιουργὸς ἐν μέσῳ μὲν τῆς γῆς καὶ ἀέρος ἑαυτοῦ ὕδωρ, δι' οὗ αὐτῷ δύο ποιότητας, ψυχρότητα καὶ ὑγρότητα, καθ' ἃς ἠδυνάτο τοῖς ἄκροις συναπτόμενον ζῴοις αὐτοῦ. ᾧ μὲν γὰρ ψυχρῷ συνοικεῖται τῇ γῇ ᾧ δ' ὑγρῷ συνάπτεται ᾧ ἀέρι. πάλιν μέσον τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ πυρὸς ἑαυτοῦ καὶ οὗτος ἔλαξε τὸν ἀέρα, τῇ μὲν ὑγρᾷ ποιότητι οἰκεῖωμενον τῷ ὕδατι, τῇ δὲ θερμῇ ᾧ πυρί. καὶ οὕτω τὰ ἑαυτοῦ συνῆψεν ἀλλήλοις διὰ μέσων τινῶν τῶν συνδέοντων καὶ ἑαυτὰ καὶ τὰ συνδεόμενα. ὁ γὰρ πρῶτος δεσμὸς ἀειδὴς ὅλος ἐστὶν. ἕκαστον οὖν αὐτῶν καθ' ἑτέραν ποιότητα συνῆψε ᾧ προσῆκεν αὐτῷ, καθ' ἃ τὸν ἑτέραν ᾧ μετ' αὐτὸ οἷς τὸ ὕδωρ ψυχρόν ἐστι καὶ ὑγρόν· ἀλλὰ καθ' ὃ μὲν ψυχρόν τῇ γῇ συνάπτεται διὰ ταύτην, καθ' ὃ δὲ ὑγρόν τῷ ἀέρι διὰ ταύτην. ὁμοίως καὶ ὁ ἀὴρ καθ' ὃ μὲν ὑγρόν συνάπτεται τῷ ὕδατι διὰ ταύτην ὅτι καθ' ὃ δὲ θερμόν τῷ πυρὶ διὰ ταύτην. καὶ τὸ πῦρ δὲ κατὰ μὲν τὴν θερμότητα συνάπτεται τῷ ἀέρι διὰ ταύτην, καθ' ὃ δὲ τὴν ξηρότητα τῇ γῇ κατὰ ἐπίκλασιν καὶ ἐπιστροφὴν τὸν προσῆκον ἄκρον. ὥστε ὃ μὲν γῆ καθ' ὃ μὲν ψυχρόν τῷ ὕδατι, καθ' ὃ δὲ ξηρόν τῷ πυρὶ κατ' ἐπίκλασιν. ἵνα γὰρ μὴ μόνον τὸν προσῆκον ἄκρον καθ' ὃ δὲ κάτω καθ' ὁδὸν τὴν ἀπὸ θέσιν ἔχῃ τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ

ὑγρὸν καὶ κύκλον, ἐπίκαμψά πως ἡ ἐπίστροφα τὰ ἄκρα εἰς ἄλληλα· λέγω δὲ τὸ πῦρ καὶ τὸν χιόνα. καὶ γὰρ τὸ πῦρ ἀποβαλὸν τὸν θερμότητα μόνον γίνεται γῆ· τοῦτο δὲ ὅλον ἐκ τῆς κεφαλῆς. καταφερόμενον γὰρ τὸ πῦρ καὶ ψυχόμενον ἐκ τῆς ὑπερβολῆσεως ἀπολιθοῦται. διὰ πᾶς κεφαλὸς μετὰ λίθου καὶ θείου φέρει. ἔστι δὲ τὸ θεῖον ὥσπερ πῦρ ἀπεψυγμένον, οὐκ ἔτι θερμὸν κατ' ἐνέργειαν, ἀλλὰ δυνάμει ξηρὸν δὲ καὶ ἐνεργείᾳ. μόνα δὲ τὰ στοιχεῖα κατ' ἐνέργειαν ἔχει τὰς ποιότητας· τὰ δὲ ἄλλα πάντα δυνάμει, ἐὰν μὴ πλησιάσῃ στοιχεῖον. ἵνα δὲ μηδέποτε ἐπιλίπῃ μήτε τὰ στοιχεῖα μήτε τὰ ἐξ αὐτῶν συγκείμενα, σοφῶς ὁ δημιουργὸς ἐτεχνάσατο, ὥστε τὰ στοιχεῖα ἢ εἰς ἄλληλά τε μεταβάλλεσθαι, ἢ εἰς τὰ συγκείμενα, ἢ πάλιν τὰ συγκείμενα εἰς τὰ στοιχεῖα ἀναλύεσθαι· ἢ οὕτως ἐξ ἀλληλογονίας ἀθανάτως σωζόμενα σώζεται ἀθανάτως. γῆ μὲν γὰρ πλωθῆσα γίνεται ὕδωρ· ὕδωρ δὲ πυκνωθὲν καὶ παγὲν γίνεται γῆ· θερμανθὲν δὲ καὶ ἀξαλμισθὲν γίνεται ἀήρ. ἀὴρ δὲ σωαχθεὶς μὲν καὶ πυκνωθεὶς γίνεται ὕδωρ· ξηρανθεὶς δὲ εἰς πῦρ μεταβάλλει. οὕτω δὲ καὶ τὸ πῦρ σβεσθὲν μὲν καὶ ἀποβαλὸν τὸν ξηρότητα ἀξαεροῦται· ἔστι γὰρ ἀὴρ σβέσις πυρὸς, ἢ ἀτμὶς ὕδατος θερμανθέντος. ἐξ ἀμφοτέρων οὖν ὅλων ὡς ἐκ θερμότητος ἡ γένεσις αὐτῶν· ἢ μὲν θερμανθὲν τὸ ὕδωρ, ἢ σβεσθὲν τὸ πῦρ ἀὴρ γίνεται. ἔστι μὲν οὖν καὶ τὸν οἰκείαν φύσιν θερμὸς,

aſcenſum deſcenſumque habent elementa, ſed etiam in orbem referantur extrema, id eſt, ignem & terram, ad ſe mutuò inflexit quodammodo, atque convertit. Etenim ignis ſolo calore amiſſo terra fit, quod è fulminibus apertum eſt. Dimiſſus enim ignis & poſt nimiam coctionem frigefactus in lapidem vertitur. Quocirca omne fulmen cum lapide fertur & ſulphure. Eſt autem ſulphur velut ignis refrigeratus, neque amplius actu calidus, ſed poteſtate, ſiccus verò etiam actu. Sola autem elementa actu habent eas qualitates, cætera omnia poteſtate, niſi cum in elementum tranſeunt. Ac ne unquam occidant elementa, vel quæ ex eis concreta ſunt, ſapienter Deus providit, ut elementa, & in ſe mutuò, & in concreta ex iis corpora mutarentur, rurſuſque hæc in elementa diſſolverentur. Et ſic ſufficienter ex mutuâ generatione quæ fiunt perpetuò conſervantur. Terra enim cum limum contraxerit, aqua fit: Aqua denſata & compreſſa, terra: eademque calefacta & in vapores ſoluta aër: Aër contractus & denſatus in aquam, ſiccatus in ignem convertitur. Sic etiam ignis extinctus, & ſiccitate detracta in aërem vertitur. Eſt enim aër, ignis extinctio, & vapor aquæ calefactæ: Quorum utrumque declarat ex calore aërem naſci. Etenim aqua calefacta, & ignis extinctus aër fit. Eſt igitur ſua natura

calidus: frigeſcit tamen dum ad aquam, & ad terram accedit, ut infimæ ejus partes quæ ad terram vergant, frigidæ ſint, ſupremæ quæ ad ignem, calidæ. Quod ideo evenit, quia mollis eſt aër, & facilè alienam qualitatem accipit: Celeriter enim migrat de ſua natura, & mutatur. *Ariſtoteles* duas naturas eſſe aëris dicit, alium qui ad vaporum naturam accedat, qui ex aquæ effluviis gignitur; alium fumoſum, qui ex ignis extinctione exiſtit. Ac fumoſum quidem calidum eſſe, qui vero ad vaporum naturam accedat, ubi quidem naſcitur calidum, procedentem verò paulatim refrigerari, & tandem in aquam converti. Quam duplicem naturam aeris induxit, cùm ut alia quædam quæ abſurda videntur effugiat, tùm verò quòd ſublimiora quæ ſunt & à terris remota longius, frigidiora appareant. Omnia autem corpora ex congreſſu quatuor horum elementorum oriuntur, tam ſtirpium quàm animalium, natura puriſſima elementa ad horum corporum procreationem attrahente. Vocat *Ariſtoteles* hæc corpora naturalia, neque per acervationem componuntur, ſed tota penitus uniuntur, & commiſcentur, & unum quippiam & à ſe diſtinctum corpus efficiunt. Ita enim unita ſunt, ut diſcerni nullo modo poſſint, neque ſeparatim cerni terra, & ſeparatim aqua, & aër, & ignis: quoniam unum quid, & ab ipſis diverſum ex horum quatuor congreſſione factum eſt, ut in tetraphatmaco. Nam hic quoque

aliud

Α θερμός· ψύχεται ὑ τῇ πρὸς τὸ ὕδωρ γλιτπάσῃ, καὶ τῇ
πρὸς τὴν γλῶ· ὡς τὰ μὲν κάτω μέρη αὐτῆς τὰ πρὸς
τὴν γλῶ ψυχρὰ εἶ· τὰ δ' ἄνω ὑ πρὸς τὸ πῦρ θερμά.
συμβαίνῃ δ' τοῦτο διὰ τὸ μαλακὴν καὶ εὐπαθῆ τὴν ἀέρος,
παχέως γὰρ ὄξισα τῆς οἰκείας φύσεως ὑ μεταβάλλε-
Β ται. Αριστοτέλης δὲ δύο φύσῆς εἶ τὸν ἀέρος φησὶ τὸν
μὲν ἀτμῶδες τὸ ἐκ τῆς ἀναθυμιάσεως τοῦ ὕδατος·
τὸν δὲ καπνῶδες τὸ ἐκ τῆς ἑφθέσεως τοῦ πυρός· καὶ τὸν
μὲν καπνῶδες, θερμὸν εἶ· τὸ δὲ ἀτμῶδες, εἶθα μὲν
ψύχεται, θερμὸν δὲ αὐτό, πρὸς ἐνίοτε δὲ μέρος ψύχεσθαι
Γ καὶ πρὸς κάτω ὀξυδατεῖσθαι. ἵνα δὲ ὑ ἄλλα πνὰ δο-
κοῦντα εἶ ἄτοπα ἐκδιαφύγῃ, ὑ πρὸς τούτοις τὸ τὰ
ὑψηλότερα καὶ πολὺ τῆς γῆς ἀφεστῶτα ψυχρότερα
φαίνεσθαι, διτὸν ἐγγὺς τὸν φύσιν αὐτῆς. πάντα
Δ δὲ τὰ σώματα τὸν γλύκεος ἐκ τῆς συνόδου τῶν παντῶν
τούτων στοιχείων ἔχει, τά τε τῶν φυτῶν ὑ τῶν ζώων τῆς
φύσεως τὰ καθαρώτατα τῶν στοιχείων εἰς τὸν γλύκεσιν
τούτων τῶν σωμάτων ἐλκύσης. καλῆ δὲ ταῦτα σώ-
ματα Αριστοτέλης φυσικά· οὐκ ἐκ σωρείδν συμπλοκῶν
αὐτῶν, ἀλλ' ὅλων δι' ὅλου εἰς ἄκρον ἀνακεκραμένων, καὶ ἐν
Ε τι καὶ ἄλλο παρ' αὐτὰ ποιούντων τὸ σῶμα· οὕτω γὰρ
ἂν ὡς μὴ ἦν τε εἶ σχεθέντα αὐτά· μὴν δ' ἰδία μὲν
θαύσεσθαι τὸν γλῶ, ἰδία δὲ τὸ ὕδωρ ὑ ⟨illegible⟩ ἀέρα ὑ τὸ
πῦρ, τῷ ἓν ἢ καὶ ἄλλο τοιοῦτο· ταῦτα ἐκ τῆς συνόδου
τῶν δ'. γλύπεσθαι· ὡς ὅτι τῆς πυραφαρμάκου. ὑ γὰρ ἐκ

ἄλλο

ἄλλο ἢ τετραφάρμακος τοῦτο τὰ ὄζ ὧν σύγκειται· οὐχ ὁμοίως μέντοι. ὁ γὰρ κηρὸς τοῦτο τὸ λεπτομερεστάτων ὡς ὁ τῆς τετραφαρμάκου τὰ στοιχεῖα ποιεῖ τὰ σώματα, ἀλλὰ κηρὸς μεταβολὴν ἐν εἰσπνοῇ. πάλιν δὲ εἰς τὰ στοιχεῖα ἀναλύει τὰ σώματα· ὁ τούτου τοῦ τρόπου σχεδὸν διὰ παντὸς τὰ πάντα, ἐν ἀρκεῖ τοῖς τῶν ὄντων γένεσιν, μήτε πλεονάζοντα ποτὲ, μήτε μεῖόμενα ὅθεν ἡ τοῦ ἄλλου ῥύσεσι, ἄλλου φθορᾶς εἶναι φασὶ καὶ τοῦ ἄλλου φθορὰν, ἄλλου γένεσιν, ὁμοίων κατὰ τοῦ ψυχοῦ, ὡς προείρηται, ἀλλὰ ἐν κατὰ τὸ σῶμα. πλάττων δὲ δοκεῖ, τὰ μὲν τρία στοιχεῖα μεταβάλλειν εἰς ἄλληλα, τοῦ δὲ γλίσχρου ἀμεταβλητον μένειν. ἀπεικάζων γὰρ ἑκάστῳ στοιχείῳ τὰ τετρώματα τῶν εὐθυγράμμων σχημάτων, τῇ μὲν γῇ τὸ κυβικὸν σχῆμα· ὅπερ ἀκινητότατον ὄντι τῶν λοιπῶν· ὕδατι δὲ τῶν λοιπῶν τὸ δυσκινητότατον, τὸ εἰκοσάεδρον, τὸ δὲ ὀκτάεδρον τῷ πυρὶ, τὸ δὲ εἰκοσάεδρον τῷ ἀέρι· ὅπερ ὄντι κινητότερον μὲν ὕδατος, δυσκινητότερον δὲ πυρός. ἐκ τούτων τῶν σχημάτων ποιεῖται τοῦτο ἀπόδειξιν, τὸ τὰ μὲν τρία εἰς ἄλληλα μεταβάλλεσθαι, τοῦτο δὲ γλίσχρου τοῦτο μὴ πάσχειν. τὰ μὲν γὰρ τρία τοῦτο τε πυραμίδα καὶ τὸ ὀκτάεδρον καὶ τὸ εἰκοσάεδρον ἐκ σκαληνῶν τριγώνων συνίστασθαι· τὸ δὲ κύβου ὄζ ἰσοπλεύρων τριγώνων. ὅσα τοίνυν ἐκ τῶν σκαληνῶν τριγώνων συνέστηκε τοῦτα δυνάσθαι διαλύεσθαι, καὶ πάλιν συνίστα εἰς ἄλληλα μεταβάλλεσθαι· ὁ μὲν

aliud eſt tetrapharmachum, ab iis quibus conſtat. Non tamen eodem modo. Non enim elementa per appoſitionem rerum tenuiſſimarum, ut in tetrapharmaco corpora efficiunt, ſed per mutationem & unitatem. Atque in elementa rurſum diſſolvuntur corpora, itaque perpetuò permanent omnia, & ad rerum omnium quæ ſunt ortum ſufficiunt, neque vel redundant unquam vel imminuuntur. Quamobrem alterius ortum interitum eſſe aiunt alterius; & viciſſim alterius interitum, alterius ortum, non ſolum in anima, ut ſuprà oſtenſum eſt, ſed etiam in corpore. *Platoni* verò placet tria quidem elementa mutari in alia; at terram immutabilem remanere. Nam cum quoque elemento comparans ſoliditates figurarum quæ rectis lineis continentur, cum terra cubum, quoniam præ cæteris difficillimè movetur; cum aqua, eam quæ cæterarum ad motum ineptiſſima eſt, id eſt, figuram Icoſaedricam; cum igne, figuram mobilitate omnibus præſtantem Pyramidem: cum aëre, qui aqua facilius, igne difficilius movetur, figuram octaedricam. Ex his formis demonſtrat tria in ſe mutuò mutari, terram nequaquam. Nam has tres Pyramidem, octaedrum, & Icoſaedrum, figuram ex triangulis triqm laterum non æqualium qui ſcaleni dicuntur conſtare, cubum verò è triangulis æquilateris. Quæ igitur è triangulis ſcalenis conſtant, hæc diſſoluta, rurſuſque coëuntia in ſe mutuò mutari

Vnius generatio, eſt corruptio alterius.

Variæ Elementorum figuræ ſecundum Platonem.

tari posse, at cubum dissolutum in aliquam trium aliarum figurarum mutari non posse (constat enim ex æquilateris triangulis, ex quibus nullum aliorum trium constare potest,) neque aliquam trium aliarum figurarum in cubum. Necesse est igitur etiam corpora, quæ his formis formantur, ut se formæ habeant, ita ipsa se habere inter se. Neque tamen non patibilis omnino terra est, sed à tenuioribus corporibus dividitur, ut distrahi quidem alterius elementi interventu possit, non etiam mutari in ea à quibus dividitur. Rursus enim in se coeuns, sibi restituitur, quod in aqua licet cernere. Si enim in aquam exigua terra missa, eam perturbes, dissolvitur in aquam terra, sin desistas perturbare, ubi aqua constiterit, terra subsidit. Hoc idem ad totam terram transferendum est. Verum non mutatio hæc est, sed mixtorum diremptio. Ait enim *Plato*, ignis acumine dissolvi terram, quæ dissoluta in ipso feratur, aut in vastitate aëris cum eam aër dissolverit, aut in aqua, cum ab aqua fuerit dissoluta. Alio modo elementa dividens, tradit unumquodq; elementum tres habere qualitates, ignem, acumen, raritatem, motum: alterum extremum elementorum, id est terram, hebetudinem, densitatem, statum: ut sunt per has qualitates contraria, ignis & terra, quod incæteris qualitatibus quas jugabamus, non eveniebat. Sumptas autem esse ab utroque extremorum qualitates

μὼ καὶ ⟨illegible⟩ κύβου ⟨illegible⟩ εἰς τὴν ἄλλων τριῶν
σχημάτων διωάσθαι μεταβάλλειν· ἐξ ἰσοπλεύρων
γὰρ τριγώνων συνέστηκεν, ἐξ ὧν ὀκτὼ τῶν ἄλλων τριῶν
συστοιχίαν διωάσ⟨illegible⟩· μήτ' αὖ τι τῶν τριῶν σχημάτων εἰς
κύβον. ἀνάγκη οὖν καὶ τὰ εἰδοποιηθέντα σώματα
καὶ τὰ εἴδη ταῦτα, ὅτως ἔχῃ τοῖς ἄλλοις ὡς σχή-
ματα εἶναι. ὁ μὲν ἀπαθὴς ἕμενεν ἡ γῆ, ἄλλα διαρρήγνυ-
σθαι τῶν λεπτομερεστέρων σωμάτων, ὁρᾶσι γιγνόμενα
μὲν, ὁ μὲν καὶ μεταβαλλόμενα εἰς τὰ σχαιρικὰ αὐτμὸ·
πάλιν γὰρ συνιόντα εἰς ἑαυτὸν ἀποκαθίσταται, ὅπερ
φαίνεται, ὁ τῷ ὕδατι. ἐὰν γὰρ εἰς ὕδωρ γλῶ ὀλίγιν βα-
λὼν ταραχῆς, σχαλύεται εἰς ὕδωρ ἡ γῆ· ἐὰν δ' παύσῃ
ταραττὼν, λαβόντος χάσιν τὸ ὕδατος ὑφιζάνει. ⟨illegible⟩ αὐ-
τὸν δ' ὅπου καὶ ὅτι πάσης τῆς γῆς δῆλον. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο
μεταβολὴ, ἀλλὰ διάκρισις τῶν μεμιγμένων. λέγει δ' ὁ
Πλάτων καὶ ὑπὸ τῆς ὀξύτητος τὸ πυρὸς λύεσθαι τὸ γλῶ·
ἢ δ' λυθῆσα φέρεσθαι· ὁ αὖτμὸ ἢ ὁ ἀὴρ ὁ ἀυτλὼ διάλυσιν, ἢ ὁ ὕδατι ὅταν ἐφ'
ὕδατος λυθῇ. λέγει δ' καὶ κατ' ἄλλον δ' ὅπον διαίρων, ἕ-
καστον τῶν στοιχείων τὰς ποιότητας ἔχειν· ὁ μὲν πῦρ ὀξύ-
τητα, μαιότητα, κίνησιν· ὁ δ' ἕτερον ἀέρα τῶν στοιχείων,
στάσιν τινὼ γλῶ ἀμβλύτητα, πυκνότητα, χάσιν. ὡς
δὲ καὶ ταύτας τὰς ποιότητας ὁ ἀμὸς τινὼ γλῶ ὁ ὁ
ὕδωρ. ὅπερ οὐκ ἰῶ καὶ τὰς ἄλλας τὰς ὁ συζυγίας ποιό-
τητας εἰλῆφθαι δ' ἀφ' ἑκατέρων τῶν ἄκρων ποιότητας, ὁ
ὅτως

ὕτως τὰ μέσα στοιχεῖα γεγενῆσθαι. λαμβάνονται γὰρ τοῦ μὲν πυρὸς δύο ποιότητες ἡ μανότης καὶ ἡ κίνησις· μία δὲ τῆς γῆς ἡ ἀμβλύτης, καὶ (ωὐτὸ) ὁ ἀὴρ εἶδος ποιὸν ἔχων ποιότητος ἀμβλύτητα, μανότητα, κίνησιν. πάλιν λαμβάνονται ποιότητες τῆς γῆς, ἀμβλύτης καὶ πυκνότης, τοῦ δὲ πυρὸς, μία μόνη ἡ κίνησις· καὶ γίνεται τὸ ὕδωρ εἶδος ποιὸν μιγμα καὶ αὖ ἀμβλύτητα, πυκνότητα, κίνησις. ἔστι δὴ ὡς ὀξύτης πρὸς ἀμβλύτητα, ὕτως πῦρ πρὸς ἀέρα· ὡς δὲ μανότης πρὸς πυκνότητα, οὕτως ἀὴρ πρὸς ὕδωρ· ὡς δὲ κίνησις πρὸς στάσιν, ὕτως ὕδωρ πρὸς γῆν· ὡς ἄρα πῦρ πρὸς ἀέρα, ὕτως ἀὴρ πρὸς ὕδωρ· καὶ ὡς ἀὴρ πρὸς ὕδωρ, ὕτως ὕδωρ πρὸς γῆν. πέφυκε γὰρ τὰ μὲν ὑπὲρ πίδα ἀπὸ μιᾶς μεσότητος (ωὐ)έχεσθαι, τετάρτην ἀναλογίας· τὰ δὲ τρία ἀπὸ δύο μεσοτήτων. κατ' ἄλλον δέ τινα τρόπον λέγουσι ποιότητας ἔχειν τὰ στοιχεῖα· τὸ μὲν γὰρ γῆν καὶ τὸ ὕδωρ βαρύτητα ἔχειν, καθ' ἣν κάτω φύσει φέρεται· τό τε ἀέρα καὶ τὸ πῦρ κουφότητα, καθ' ἣν ἄνω φύσει φέρεσθαι. λέγουσι δὲ τῶν (ωὐ)στοιχείων τὰ μὲν εἶναι δραστικὰ, τὰ δὲ παθητικά· δραστικὰ μὲν ἀέρα καὶ πῦρ, παθητικὰ δὲ γῆν καὶ ὕδωρ. Ἀεὶ γὰρ ὀπτέον δὲ καὶ πέμπτον εἰσάγειν σῶμα τὸ αἰθέριον καὶ κυκλοφορικόν, μὴ συλλόγισμος ὧν ὑρμᾶται ἐκ τῶν παρὰ τοῖς στοιχείοις γεγενῆσθαι κυκλοφορικὸν δι' ὃ λέγει δεῖν πέμπτον σῶμα, ὅτι ἐν κύκλῳ περὶ τὸν γῆν φέρεται, τῷ Πλάτωνος διαῤῥήδην φάσκοντος ἐκ πυρὸς

καὶ

tates, & ita media elementa extitiſſe. Sumuntur enim ab igne duæ qualitates, raritas & motus; una à terra, hebetudo; & aër conſtituitur, qui qualitates habet quibus formetur, hebetudinem, raritatem, motum. Rurſus duæ ſumuntur qualitates terræ, hebetudo, & denſitas; & una ignis, motus; & aqua fit, quæ formatur hebetudine, denſitate, motu. Eſt igitur, ut acumen ad hebetudinem, ita ignis ad aërem; ut raritas ad denſitatem, ita aër ad aquam; ut motus ad ſtatum, ita aqua ad terram. Ut igitur ignis ad aërem, ita aër ad aquam; & ut aër ad aquam, ita aqua ad terram. Nam plana quidem, nata & apta ſunt ut ab uno medio, id eſt, analogia; ſolida autem duobus mediis contineantur. Alio modo dicunt elementa habere qualitates. Nam terram, & aquam habere pondus, quo natura deorſum ferantur, aërem & ignem levitatem, qua natura in ſublime tendant. *Stoici* tradunt elementorum alia eſſe activa alia paſſiva; Activa quidem aërem & ignem; paſſiva aquam & terram. *Ariſtoteles* etiam quintum corpus inducit cœleſte, & volubile, quòd cœlum è quatuor elementis conflatum eſſe nolit. Appellat autem volubile quintum corpus, quòd in orbem circum terram feratur, cum *Plato* diſertè dicat, ex igne & terra

Quæ corporum cœleſtium materia.

terra cœlum conſtare. Ita enim ait, *Corporeum, & aſpectabile, & tractabile oportet eſſe quod natum eſt. Sine igne autem nihil unquam fuerit aſpectabile, neque tractabile ſine aliquo ſolido. Solidum autem non ſine terra. Unde moliens hoc univerſum Deus ex igne ipſum & terra effecit. Duo autem ſola rectè ſine tertio conſtare non poſſunt. Oportet enim vinculum in medio eſſe amborum, quod ea copulet. Vinculum porro optimum, quod maximè ex ſe & iis quæ vincit unum facit. Quod optimè poterit proportio efficere.* Vinculum dicit duo media elementa ea proportione, quæ expoſita eſt inter ſe comparata. Qui Hebræorum dogmata defenſitant, de cœlo terraque diſſentiunt. Cæteri enim ferè omnes ex nulla ſubjecta materia quæ prius fuerit, cœlum & terram genitam eſſe volunt, quoniam *Moyſes* ſcribit his verbis:

Gen. 1. *In principio fecit Deus cœlum & terram.* *Apollinarius* verò ex abyſſo feciſſe Deum cœlum & terram contendit. Nam abyſſi ut ejus quæ creata ſit, *Moyſes* in commemorando orbis ortu non meminit, ſed in libro, qui *Job* inſcribitur, perſcriptum hoc eſt, *Qui fecit abyſſum.* Ex hac igitur ut materia, omnia alia nata eſſe vult, neque tamen eam nullo generatam ortu, ſed genitam ante omnia corporea, & ad cæterorum naturam à Deo præparatam eſſe tuetur. Atque ipſam quoque abyſſi nomen (ſignificat autem Latinè fundi expers) infinitatem oſtendit. Sed hoc quoquo modo ſe habeat, nihil ferret. Etenim etiam hoc modo Deus omnium

Apollinarii de rerum principiis ſententia.

&

Α ἐκ γῆς αὐτὸν ζωωσεσθαι. λέγει γὰρ ὅτως. σωματοειδὲς
καὶ ὁρατὸν, ἀπλοῦν τι καὶ ἀμιγὲς νομιζόμενον εἶναι, χωρὶς ἢ πνεῦ-
μα ἐστὶν ἢ ποτὲ ὁρατὸν γένοιτο, ἐστὶ δὲ ἁπλοῦν αἷμα πινὸς
γίγνεται, γεγονὸς ἢ ἐκ αἵματος γῆς ὅλον ἐκ πνεῦμα ἐκ γῆς
ἐκ τοῦ πρώτως ζωωσεσθαι σῶμα ὁ Θεὸς ἀρχόμενος
Β ἐποίει. δύο ἢ μόνα καλῶς συνίσασθαι τοίνυν χωρὶς ἀ-
δυνατεῖ· δισμὸς γὰρ ἐν μέσῳ καὶ ἀμφοῖν συναγαγὼν
γίνεσθαι· δισμὸς ἢ κάλλιστος ὃς μὴ ἑαυτὸν τι ἢ τὰ ξυνδε-
δεμένα εἰ ποιῇ ὅτι μάλιστα, τοῦτο ἢ πέφυκεν ἀναλο-
γία κάλλιστα ἀποτελεῖν· δισμοὶ λέγων τὰ μέσα δύο τοι-
Γ χεῖα ἐξ ἀναλογίας εἰλημμένα τῆς συρρυθμίσεως. ⓐ
ἢ τὰ τῶν ἑρπετῶν τρεφόμενα διαφέρεται δὲ ἐν ὑδα-
τῶν καὶ τῆς γῆς· ⓐ ὧν γὰρ ἄλλοι ἀεδὴν πάντες, ἐξ ὑδατώδους
συνεστηκυίας ὕλης φάσκουσι γεγονέναι τὰ ὑδατοειδῆ καὶ τὰ
γεώδη· ἐπὶ Μωϋσῆς φησιν, ὁ δὲ ἐξ ἀρχῆς ἐποίησε θεὸς τὰ ὑδατοειδῆ
Δ τὰ γεῶδη. Ἀπολλινάριος ἢ ἐκ τὰ ἀβύσσου πεποιηκέναι τὰ θεὸν
τὰ ὑδατοειδῆ καὶ τὰ γεῶδη βάλλει· τὸ γὰρ ἀβύσσου Μωϋσῆς ἐκ
ἐμνημόνευσεν ὁ ἐν τῇ γραφῇ τὸ κόσμου ὡς γεγονότος· ὁ ἢ
ὁ Ἰὼβ εἰρηκὼς ὁ ποιήσας τὰ ἄβυσσον. ἐκ ταύτης δῶν ὡς
ἐξ ὕλης βάλλει τὰ ἄλλα πάντα γεγονέναι· ὃ μὲν ἀ-
Ε γνοήσει, ἀλλ' ἀγνοεῖν ἢ αἰτίαν περὶ πάντων τὸ σω-
ματικοῦ περικαταβεβλημένου ἐκεῖνο τὸ δημιουργὸν
πρὸς τὸ τῶν ἄλλων ἐποίησεν· δηλοῖ ἢ τὸ ῥῆμα τῆς
ἀβύσσου ὃ τῆς ὕλης ἀπιέναι, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὅπως δὲ
ἔχει, ἐστὶν ἀφανές· ὃ γὰρ ὅτως πάντων ὁ Θεὸς ὃ δημιουρ-

γὰρ δεῖκνυσι), καὶ ὀξὺς οὐκ ὀπτῶν πεπαικὼς τὰ παίγνια, ὥσπερ ἂν τὰς ἐν μόνοις λέγουσας εἶναι στοιχεῖον, ἢ τὸ πῦρ, ἢ τὸν ἀέρα, ἢ τὸ ὕδωρ, ἀρκέσαι τε τοῖς Ἰπποκράτους ἐρηκόσι. Εἰ ἓν ἰῶ ὁ ἄνθρωπος, οὐδέποτε ἀν ἀλγήσειεν· ὃ γὰρ ἂν ἰῶ, ὑφ' ὃ ἀλγήσειεν ἓν ἐστίν, εἰ δὲ καὶ πλείω ἐστὶν ἂν ἰῶ τὸ ἰώμενον· δεῖ γὰρ τὸ μέλλον ἀλγεῖν, εἰς μεταβολὴν ἥξειν μετ' αἰσθήσεως. Εἰ δὲ ἓν μόνον ἰῶ τὸ στοιχεῖον, οὐκ ἰῶ εἰς ὃ μεταβλητέον· μὴ προσπόμενον δὲ ἄλλο μόνον ἐφ' ἑαυτῷ, οὐκ ἂν ἀλγήσειεν· εἰ δὲ καὶ ἀλγήσειεν ἰῶ. ἀναγκαῖον ἄρα τὸ πάσχον ὑπό τινος πάσχειν· εἰ δὲ μόνον ἓν ἰῶ τὸ στοιχεῖον, οὐκ ἰῶ ἂν ἕτερα ποιότητα παρὰ τὴν τοῦ ἑνὸς στοιχείου, ὑφ' ἧς ἔπαθεν ἂν τὸ ζῶον. Εἰ δὲ μήτε μεταβλητέον μήτε παθεῖν δύναιτο, πῶς ἂν ἤλγησε; δείξας οὖν τοῦτο ἀδύνατον, καὶ συγχώρησιν ἐπάγει· Εἰ δὲ καὶ ἤλγησεν, ἓν ἂν ἰῶ τὸ ἰώμενον, νῦν δὲ οὐκ ἔστιν ἓν τὸ ἰώμενον, ἀλλὰ πολλά· οὐκ ἄρα ἓν ἰῶ ὁ ἄνθρωπος. ἀλλὰ καὶ ὀξὺς ὢν ἀνδρὶ σοφῷ) τὸ ἴδιον ἔχοντι καλασκυάζειν δόγμα, οὐ τούτων μάλιστα δεικνὺς ἄπειρα στοιχεῖα. Εἰ γὰρ Θαλῆς τὸ ὕδωρ μόνον λέγων εἶναι στοιχεῖον, πέφανται δεικνύς τ' ἄλλα πεῖα ἀπὸ τούτου γιγνόμενα· τὴν μὲν γὰρ ὑποσταθμὴν αὐτοῦ γῆν γίνεσθαι, τὸ δὲ λεπτομερέστερον ἀέρα, τὸ δὲ ἀέρος τὸ λεπτομερέστερον πῦρ. Ἀναξιμένης δὲ ἀέρα μόνον λέγων, καὶ αὖθις ὁμοίως πέφανται δεικνύων τὰ ἄλλα στοιχεῖα· οὐ γὰρ ἀέρος ἀποτελέσματα. Ἡράκλειτος δὲ ὁ Ἰωνάρχης ὁ Μεταποντῖνος

& opifex esse & ex nihilo fecisse omnia probatur. Adversus eos qui dicunt unicum esse elementum, aut ignem, aut aërem, aut aquam, satis erunt quæ ab *Hippocrate* disputata sunt. *Si unum homo esset, nunquam doleret, neque enim esset unde doleret, si unum esset: Quod si etiam doleret, unum esset quod sanaret; Oportet enim quod doliturum est, in mutatione versetur adjuncto sensu: At si unicum esset elementum, non esset in quod mutaretur. Si autem non mutaretur, sed in seipso remaneret, non doleret, etiamsi esset sensu præditum. Oportet etiam quod patitur ab aliquo pati; si autem unum solum esset elementum, non esset alia qualitas præter eam, quæ est unius elementi, à qua animal pateretur. Quod si neque mutari, neque pati posset, quomodo doleret?* Quum igitur hoc probasset fieri non posse, per concessionem infert, *Si vero etiam doleret, unum esset quod sanaret; Nunc vero non est unum, quod sanat, sed multa, non ergo unum homo est.* Porrò autem iis ipsis quibus singuli suam sententiam confirmare nituntur, maximè ostenditur quatuor esse elementa. Etenim *Thales* solam aquam dicens esse elementum, conatur probare alia tria ex aqua generari. Nam ejus fæcem terram esse, tenuissimam partem aërem, aëris item tenuissimam partem ignem. Et *Anaximenes* quoque aërem solum statuens, similiter conatur ostendere, cætera elementa ex eo gigni, atque perfici. *Heraclitus & Hipparchus Metapontinus*, ignem dicentes, iisdem

Imo vero ex eorum placitis hoc ostenditur, quisque elementum adstruere satagunt.

dem hisce rationibus usi sunt. Quod igitur isti di-
cunt in igne causã esse gignendi cætera elementa
& cæterorum Philosophorum alius aquam, alius
aërem inducit, ex eo ostenditur omnia elementa
in se mutuò mutari. Cum autem omnia in se mu-
tuò vertantur, necesse est omnia esse elementa.
Quodcunque enim de quatuor sumpseris, id ex
alio fieri reperietur. Corpus autem cum sit animæ
instrumentum, unà cum animæ viribus dividitur.
Nam ad eas accommodatum aptumq; factum est,
ut nulla animæ vis à corpore impediatur. Unicui-
que enim facultati animæ, quò suo munere fungi
possit, propriæ partes corporis tributæ sunt, ut in
progressu orationis demonstrabitur. Nam anima
locum obtinet artificis, corpus instrumenti; Ma-
teria autem est in quibus versatur actio, Effectio
verò ipsa actio: quemadmodum ut materia subji-
citur fœmina; nam in hanc est actio. Actio autem
adulterium, aut stuprũ, aut legitimus concubitus.
Dividuntur autem vires animæ, in vim phantasiæ,
cogitationis, & memoriæ, quæ Græci vocant
φανταστικὸν, διανοητικὸν, μνημονευτικόν.

Cap. VI.

De Phantasia.

Quid φανταστικὸν φαντασὸν φαντασία φάντασμα.

Φανταστικὸν igitur vis est animæ rationis ex-
pertis, quæ per sensoria suo munere fungitur.
Φανταστὸν verò, quod in phantasiam cadit, ut in
sensum quod sensui subjicitur. Φαντασία verò ef-
fectio est animæ à ratione vacuæ quæ fit ab ali-
quo quod φανταστὸν appellavimus. Φάντασμα
verò

A τῆς δὲ πυρὸς λέγοντες, ταῖς αὐταῖς ταύταις ἀποδείξεσι
χέχρηνται· ἐξ ὧν τοίνυν καὶ οὗτοι φασὶ δεῖν τὸ πῦρ εἶναι τῶν ἄλλων
στοιχείων ψυκτικὸν, καὶ τῷ ἀέρι καὶ τῷ ὕδατι, ὁ μὲν τῷ ὕδατι
ἀέρα, ὁ δὲ τῷ ἀέρι οὐκ ἐλάττονα δεικνύναι· ὅτι πάντα τὰ στοιχεῖα εἰς
ἄλληλα μεταβάλλει· πάντων δὲ εἰς ἄλληλα τρεπομένων
B δυοῖν στοιχεῖα τὰ πάντα εἶναι. ὅπερ γὰρ δυοῖν λαβεῖν τὸ ταυτάρων, φύρειν φασὶ· τοῦτο δὲ ἑτέρου δεῖται λόγου. τὸ δὲ σῶμα
τῆς ψυχῆς ὄργανον ὑπάρχειν, ταῖς ψυχικαῖς δυνάμεσι
συμπλαίρειν· ταύταις γὰρ τοῖς φθείρεσθαι καὶ ὀπτικὸν ἔχειν καὶ
ἀκουστικὸν αἰσθητήριον· τοῖς δὲ μὴ δεῖσθαι τοῦ σώματος ὑπὸ
Γ τοῦ σώματος ἐμποδίζεσθαι. ἐκάστη γὰρ ψυχικὴ δυνάμει πρὸς
τὴν ἐνέργειαν ἴδιόν τι μέρος τοῦ σώματος ἀποκεκλήρωται, ὡς
προεῖπον ὁ λόγος ἀποδείξας. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ ταύτην ἐπέχει τιμήν, τὸ δὲ σῶμα ὄργανον· ὕλη δέ ἐστι πᾶσι μὲν ἡ πρᾶξις,
τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ἡ πρᾶξις αὐτή· οἷς δὲ ὡς ὕλη μὲν ὑπόκειται ἡ γυνή· πᾶσι ταύτην γὰρ ἡ πρᾶξις· ἡ δὲ πρᾶξις
Δ μοιχεία, ἢ πορνεία, ἢ γάμος. διαιροῦσι δὲ αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις εἴς τε τὸ φανταστικὸν καὶ ὀρεκτικὸν καὶ μνημονευτικόν.

ΚΕΦ. ς'.

Ε ## ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΥ.

ΦΑντασικὸν μὲν οὖν ἐστι δυνάμεις τὸ ἀλόγου ψυχῆς δεχόμενον τὰ
αἰσθητήρια ἐνεργοῦσαι· φαντασία δέ ἐστι τῇ φαντασίᾳ
ὑποπίπτον, ὡς αἰσθητὸν αἰσθητοῦ· φαντασία δέ ἐστι πάθος
τοῦ ἀλόγου ψυχῆς ὑπὸ φαντασθέντος τινὸς γινόμενον· φάντασμα

δὲ

δὲ πάθος ἀμάχειον ἐν τοῖς ἀλόγοις τῆς ψυχῆς μέρεσιν ἐπιθυμίας φαντασίας τε γινόμενον. ⓐ δὲ ζῴοις τέτταρα ἔχουσι ταῦτα φασὶ φαντασία, φανταστόν, φανταστικόν, φάντασμα· φανταστὸν μὲν λέγοντες τὸ πάθος τῆς ψυχῆς τὸ ἐνδιαθυμούμενον αὐτό τε καὶ τὸ πεποιηκὸς φανταστόν. ὅταν γὰρ λευκοί ἴδωμεν, εἰργάσατό τι πάθος τὴν ψυχὴν ἐκ τῆς λήψεως αὐτῶν· ὡς γὰρ ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις εἰργάσατο πάθος, ὅταν αἰσθάνηται, οὕτω καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, ὅταν ἐννοήσῃ. εἰκότα γὰρ ἐν ἑαυτῇ δέχεται τοῦ νοητοῦ φανταστὸν δὲ τὸ πεποιηκὸς τὴν φαντασίαν αἰσθητόν, οἷον τὸ λευκὸν καὶ πᾶν ὅτι δυνάται κινῆσαι τὴν ψυχήν. φανταστικὸν δὲ ⓑ ἀμάχειον διελκυσμὸν λέγουσι φανταστὸν φάντασμα δὲ ᾧ ἐφελκόμεθα καθ' ὃ φανταστικὸν ἀμάχειον ἑλκυσμόν, ὡς ὅτι τῶν μεμηνότων καὶ μελαγχολώντων. ἡ δὲ διαφωνία τούτοις ἐστὶ τὴν ἐναλλαγὴν μόνον λέγειν τῶν ὀνομάτων· ὄρεγμα δὲ αὐτοῦ αἱ προαιρετικαὶ τοῦ ἐγκεφάλου κοιλίαι, καὶ τὸ ἐν αὐταῖς ψυχικὸν πνεῦμα, ἃ τὰ ὄξω αὖ νεῦρα καὶ ἀμάρυγμα ὃ ψυχικὸν πνεῦμα, καὶ ἡ καλαισθησία τῶν αἰσθητηρίων. ἔστι δὲ αἰσθητήρια ε'. αἴσθησις δὲ μία, ἡ ψυχὴ ἡ χωρίζουσα διὰ τῶν αἰσθητηρίων τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα πάθη. καὶ ὃ μὲν γευστικώτατον ἐν σωματικωτάτῳ τῶν αἰσθητηρίων, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἁφή, τῆς γεύσεως φύσεως αἰσθανομένου· ὃ δὲ εὐγευστικώτατον, ὅπερ ἐστὶν ἡ ὄψις, τῶν εὐγεύστων. ὡς καὶ τῷ ἀέρι τῶν τοῦ ἀέρος παθημάτων· ἀὴρ γάρ ἐστιν ἡ τῆς

verò inanis affectio in animæ partibus rationis expertibus quæ à nullo, quod sit φανταστὸν, commovetur. Stoici autem hæc quatuor ponunt φαντασίαν, φανταστὸν, φανταστικὸν, φάντασμα. ac φαντασίαν definiunt animæ affectionem quæ & seipsam ostendit, & φανταστὸν illud à quo nata est. Cum enim albi quid aspexerimus gignitur in anima ex ejus aspectu quædam affectio. Ut enim in sensoriis affectio gignitur cum sentiunt, ita in anima cum intelligit. Nam imaginem in se accipit ejus rei quam intelligit. Φανταστὸν subjectum illud quod sensui φαντασίαν genuit, ut aliquid albi & quidquid animam movere potest. Φανταστικὸν inanem distractionem sine eo quod sit φανταστόν. Φάντασμα vero rem ipsam qua ad φαντασικὸν, id est, vanam distractionem, attrahimur, ut in insanis & melancholicis. Horum dissensio in sola mutatione nominum consistit. Instrumenta ejus sunt anteriores cerebri ventriculi, & qui in eis animæ spiritus continetur, quique ex eis nervi nascuntur, animæ spiritu madefacti, & sensoriorum structura. Sunt autem quinque sensoria, sensus verò unus, anima scilicet quæ per sensoria affectiones quæ in eis existunt cognoscit. Atque eo quidem sensorio quod præ cæteris terrenum & corporeum est, hic autem tactus est, quæ sunt terrenæ naturæ percipit. Eo vero quod maximè est splendidum, qui cernendi sensus est, splendidum: ut etiam aëreo affectiones aëris (vocis enim sub-

Sensuum numerus.

stantia

ſtantia aer eſt, aut aeris ictus,) & ſpongioſo & aqueo, quod guſtus eſt, ſapores percipit. Comparatum enim natura eſt, ut quodque quod ſub ſenſum cadat, per aliquid quod ſit aptum ad naturam ſuam cognoſcatur. Oportebat igitur hâc ratione, quoniam quatuor ſunt elementa, quatuor etiam eſſe ſenſus. Sed quoniam vapor & odorum genus media quadam natura ſunt inter aerem & aquam: (Aere enim eſt craſſior, aqua tenuior, quod in gravedine planum fit. Nam qui eo morbo afficiuntur, ſpiritu quidem aerem ducunt, & tamen in ducendo ſpiritu vaporem non percipiunt, propter enim obſtructionem, quod craſſius eſt ad ſenſum non pervenit;) idcirco quintum ſenſorium odoratus natura machinata eſt, ut nihil eorum quæ cognoſci poſſunt, ſenſum effugiat. eſt autem ſenſus non alteratio, ſed alterationis dijudicatio. Alterantur enim ſenſoria & ſenſus alterationem dijudicat. Vocantur tamen ſæpè ſenſus etiam ipſa Senſoria. Eſt autem ſenſus, perceptio eorum quæ ſub ſenſum cadunt. Sed hæc definitio non ipſius ſenſus, ſed munerum ejus eſſe videtur. Quare ſic quoque ſenſum definiunt, Spiritus intelligens à principatu animæ ad ſenſorium pertingens. Præterea hoc modo, Vis animæ quæ ſenſui ſubjecta ſunt percipiens. Senſorium autem inſtrumentum perceptionis eorum quæ ſenſu cognoſcuntur. Plato vero, ſenſum, animæ & corpo-

ris

Α ἡ τῆς φωνῆς οὐσία ἡ ἀέρος πληγή· ἡ δὲ ἀσυμφωνία ἡ δὲ ὑδατώδει ἢ τῷ γεύσει τῷ χυμῷ ἀπλημμβάνεται. ἔχασι γὰρ τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ τὰ οἰκείου γεύσεως ἐπιθυμεῖν πέφυκεν. ἐστὶ τοίνυν ἡ τούτων λόγοι ὀκτώ, δ'. στοιχεῖα, τέτταρες εἰσὶ καὶ ἰσαὶ αἰσθήσεις. ἀλλ' ἐπειδήπερ ὁ ἀτμὸς καὶ ὁ τῶν ὀσμῶν χυμὸς μεταξύ τίν φύσιν ὄντιν ἀέρος καὶ ὕδατος, (ἀέρος μὲν γὰρ ὅτι παχυμερέστερος, ὕδατος δὲ λεπτομερέστερος, δῆλον ἢ γίνεται ὁ τοιοῦτοι ἀφὰ τῆς κορυζης τὰ πάθους. ἀεὶ γὰρ κορυζῶντες ἕλκουσι μὲν ἀέρα ἀφὰ τῆς ῥώμης· ἕλκοντες δὲ τοῦτον, ἀτμὸν οὐκ ἀπολαμβάνουσι· ἀφὰ γὰρ τὴν ἐμφραξιν ὁ παχυμερέστερον οὐκ ἀφικνεῖται πρὸς τὴν αἴσθησιν,) τοῦτο χαίρει πέμπτον αἰσθητήριον ἡ ὄσφρησις κατὰ τῆς φύσεως ἐξεύρηται, ἵνα μηδὲν τῶν δυναμένων εἰς γνῶσιν ἐλθεῖν ἀφὰ φύγῃ τὴν αἴσθησιν. ἔστι ἢ ἡ αἴσθησις οὐκ ἀλλοίωσις, ἀλλὰ διάγνωσις ἀλλοιώσεως. ἀλλοιοῦται μὲν γὰρ τὰ αἰσθητήρια, ἀφακρίνει ἢ τὴν ἀλλοίωσιν ἡ αἴσθησις. καλεῖται ἢ πολλάκις αἴσθησις καὶ τὰ αἰσθητήρια. ἔστι ἢ αἴσθησις ἀντίληψις τῶν αἰσθητῶν· δοκεῖ ἢ ὅτι ὁ ὄρος οὐκ αὐτῆς εἶναι τῆς αἰσθήσεως, ἀλλὰ τῶν ἔργων αὐτῆς. διὸ καὶ ὅταν ἀείζονται τὴν αἴσθησιν, πνεῦμα νοερὸν ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ διὰ τὰ ὄργανα πεφυκέναι. ἔτι ἢ καὶ ὅταν, δύναμις ψυχῆς ἀντιληπτικὴ τῶν αἰσθητῶν, αἰσθητήριον ἢ ὄργανον τῆς ἀντιλήψεως τῶν αἰσθητῶν. Πλέονα δὲ τὴν αἴσθησιν λέγει ψυχῆς καὶ σώματος

κεπεω-

κοινωνίαν περὶ τὰ ἐκτός. ἡ μὲν δύναμις, ψυχῆς, ὃ δὲ ὄρ- A
γανον, σώματος, ἄμφω δὲ σχεῖν φασὶν αἰτιολογικὰ τὰ
ἔξωθεν. τὸ δὲ ψυχικὸν τοῦτό ἐστιν ἐνεργητικά τε καὶ δο-
ρυφορικὰ τὰ δὲ ἀρχικὰ καὶ ἡγεμονικά· ἀρχικὰ μέν, τὰ τε
διοικητικὰ, καὶ ἐπιστημονικὰ, ἐνεργητικὰ δὲ τὰ αἰσθη-
τικὰ καὶ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, καὶ τὸ φωνητικόν. καὶ μὲν δὴ ἡ κίνησις B
καὶ ἡ φωνὴ ἐξυπηρετοῦσι καὶ σχεδὸν ἀμερόληπτος ἐνεργείᾳ τῇ βουλήσει
τοῦ λογισμοῦ· ἅμα γὰρ καὶ τοῦτο θέλομέν τε καὶ κινούμεθα,
ὑδατος ἐπιδιδόμενοι μείζονι χειρὶ τὸ τῆς βουλήσεως καὶ τὸ κινή-
σεως· ὡς ὅτι τῆς κινήσεως τὸ δακτύλιον ἐστὶν ἰδίᾳ. καὶ τὴν C
φυσικὴν δὲ εἴνοιαν ἐνεργείᾳ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐστὶ τοῦ διανοητικοῦ, ὡς
τὰ καλούμενα πάθη.

ΚΕΦ. ζ'.

ΠΕΡΙ ΟΨΕΩΣ.

Ὄψις ὁμωνύμως λέγεται, καὶ γὰρ τὸ αἰσθητήριον καὶ δύνα- A
μις ἡ αἰσθητική. Ἰωάννης δὲ φησιν ἀκτῖνας ἐκπέμπειν
ὀφθαλμοὺς ἐκπτυομένας τοῖς πέρασιν ἑαυτῶν, καθάπερ
χεῖρας ἐπαφᾶς καθαπτομένας τοῖς ἐκτὸς σώμασι, τὴν
ἀντίληψιν αὐτῶν ποιεῖσθαι τὸ ὁρατικὸν διάδοσιν. Οἱ δὲ B
γεωμέτραι κώνους τινὰς ἀναγράφουσιν ἐκ τῆς συμπτώ-
σεως τῶν ἀκτίνων γινομένους τῶν ἐκπεμπομένων ἀπὸ τῶν
ὀφθαλμῶν· πέμπειν γὰρ τὰς ἀκτῖνας τὸν μὲν δεξιὸν ὀφθαλμὸν
ὅτι τὰ ἀριστερά, τὸν δὲ ἀριστερὸν ὅτι τὰ δεξιά· ἀπὸ δὲ τῆς
συμπτώσεως αὐτῶν ἀποτελεῖσθαι κῶνον, οὗτον ὁμοῦ μὴ
πολλὰ

ris ad externa ſocietatem definit. Nam vis quidem ipſa animæ eſt, inſtrumentum corporis. Atque ambo hæc per phantaſiam res externas percipiunt. Animæ autem partium, aliæ ſunt famulæ & ſatellites, aliæ dominantur & imperant. Eæ enim partes in quibus ratio & ſcientia eſt imperant, ſenſus & motus cum appetitu, itemque vocis mittendæ facultas ancillantur. Etenim motus & vox celerrimè nulloque ferè interveniente tempore voluntati rationis obtemperant. Simul enim volumus & movemur, neque tempus quod voluntati & motioni interponatur requirimus; ut in motu digitorum licet animadvertere. Atque etiam naturalia quædam imperio rationis parent, ut quæ perturbationes animæ dicuntur.

Cap. VII.

De Visu.

VIsus ambiguum nomen eſt, nam & inſtrumentum & vis ſentiendi viſus dicitur. *Hipparchus* ait radios qui ab oculis porrigantur, ſuiſque terminis velut manuum contrectationibus exteriora corpora attingant, eorum perceptionem ad viſum referre. Geometræ verò conos quoſdam deſcribunt ex radiorum concurſu factos, qui ex oculis emittantur. Emittere enim dextrum oculum putant radios ad lævam, ſiniſtrum ad dextram, deinde ex eorum concurſione conum abſolvi, unde accidat ut multa quidem ſimul oculus com-

Hipparchi de viſu ſententia.

complectatur, quæ aſpectu ſentiri poſſint, ſe exquiſitè ea cernat ubi radii concurrerint. Nam ſæpè hac de cauſa pavimentum intuentes non videmus nummum qui in eo jaceat, quamvis diu intentis oculis, donec radii ad eum locum in quo jacet nummus, concurrerint, & tum demum eum aſpicimus, ut qui tum primum cœperimus attendere. *Epicuræi* imagines earum rerum quæ appareant, cenſent in oculos incurrere. *Ariſtoteles* non imaginem corpoream, ſed qualitatem per commutationem aëris, ab his quæ videntur uſque ad oculum accedere. *Plato* verò per confuſionem ſplendoris res aſpici exiſtimat, ut id quidem lumen quod ex oculis proficiſcitur, aliquo uſque in aërem qui ejuſdem ſecum eſt generis, effluat; quod verò à corporibus manat contra feratur, ac quod in aëre eſt, qui interponitur facileque diffunditur & vertitur, ſimul cum oculorum igne extendatur. *Galenus* cum *Platone* de viſione conſentit, in ſeptimo *de conſenſu* ſparſim ſic ferè ſcribens, Si enim ad oculum veniret pars quædam, aut vis, aut imago, aut qualitas corporum quæ cernuntur, non cogoſceremus magnitudinem ejus quod videtur, ut montis, ſi ita caſus ferat, maximi: tantæ enim rei ſimulachrum incurrere in oculos noſtros prorſus à ratione alienum eſt. Enimvero neque ſpiritus viſionis ſe exerens tantam vim habere poteſt, ut circum omnia quæ cernuntur fundatur. Relinquitur igitur aërem qui nos circumſtat tale inſtrumentum nobis eſſe tum

Epicuri.

Ariſtotelis.

Platonis.

Galeni.

cum

πολλὰ περιλαμβάνῃ ὁρατὰ πλὴν ὄψεως, βλέπῃ δὲ ἀκριβῶς ἑκάστα, ἔνθα δὴ συμπίπτουσιν αἱ ἀκτῖνες. ὅτῳ γοῦν πολλάκις ὁρώντες εἰς τὸ δάφος ὀχ ὁρῶμεν ὃ ἐν αὐτῷ κόμισμα κείμενον, ἀπιζοντες ὅτι πλέον, ἕως δὴ αἱ συμβολαὶ τῶν ἀκτίνων ἐν ἐκείνῳ γίνονται· ᾧ μέρει, ἔνθα κεῖται τὸ κόμισμα, καὶ τότε τῇ διανοίᾳ περιπίπτομεν αὐτῷ, ὡς τότε περῶντων ἀρξάμενοι περαίνειν. Ἃ δὲ Ἐπικούρειοι εἴδωλα τῶν φαινομένων περιπίπτειν τοῖς ὀφθαλμοῖς· Ἀεὶ γὰρ ἐπιλείπει δὲ ἐκ εἴδωλον σωματικὸν, ἀλλὰ ποιότητα δι' ἀλλοιώσεως τοῦ πέριξ ἀέρος ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἄχρι τῆς ὄψεως περαίνεσθαι. Πλάτων δὲ καὶ συναύξειν τὸ μὴ ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν φῶτος ὅτι ποσὸν ἀπορρέοντος εἰς τὸν ὁμοιογενῆ ἀέρα· τὸ δὲ ἀπὸ τῶν σωμάτων ἀπιφερομένου, τὸ δὲ περὶ τὸν μεταξὺ ἀέρα εὐδιάχυτον ὄντα καὶ ἐντεῦθεν, συνεκθλιβομένου τὸν πυρῳδῆ τῆς ὄψεως. Γαλήνιος δὲ συμφώνως Πλάτωνι περὶ τῆς ὄψεως ἐν τῷ ἑβδόμῳ τῆς συμφωνίας λέγει γράφων ὅτι πως ἀπορραδίως εἰσπορεύεται εἰς τὸν ὀφθαλμὸν ἀφικνοῖτο μοῖρα τις, ἢ δυνάμις ἢ εἴδωλον ἢ ποιότης τῶν ὁρωμένων σωμάτων, ὄχ αὐτὸ τὸ βλεπόμενον ὃ μέγεθος ἐγγινόμενον, οἷον ὄρος, εἰ τύχοι, μεγίστη τηλικοῦτο γὰρ εἴδωλον ἐμπίπτειν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἁπάντησι ἄτοπον. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ὀπτικὸν ὀχ οἷόντε τοσαύτην ἐκμὴ ἐκχρινόμενον λαμβάνειν, ὡς ἀπιέναι πρὸς τὸ βλεπόμενον. λείπεται δὴ τὸν πέριξ ἀέρα τοιοῦτον ὄργανον ἡμῖν γίνεσθαι

γίνεσθαι καθ' ὃν ὁρῶμεν χρόνον ὁποῖον ἐν ᾧ σώματι τὸ νεῦρον ὑπάρχῃ τὸ ὀπτικόν. τοιοῦτον γάρ τι πάσχειν ἔοικεν ὁ περιέχων ἡμᾶς ἀήρ. ἤ, τε γὰρ αὐγὴ τοῦ ἡλίου φαύσασα τοῦ αἴσω πέρατος τοῦ ἀέρος, διαδίδωσιν εἰς ὅλον τὸν δυνάμιν ἤ, τε δι' ἐπιπλοκῆς ὑδρωπικῆς αὐγὴ φερομένη τὸ μὲν ὑσπληνὲς ἐχῇ πιθυμαλοειδὲς· ἐμπιπλᾶσα δὲ ᾧ περιέχεται, ἐν τῇ πρώτῃ προσβολῇ τὸν ὁμοίωσιν ἐργαζομένη διαδίδωσιν ἄχρι πλείστου σωμένουσα ἑαυτῇ, ἄχρις αὖ εἰς αὐτύπωσις ἐμπίπτῃ σώματι· γίνεται γὰρ ὁ ἀὴρ ἔρεθμος ᾧ ὀφθαλμῷ πρὸς πᾶν τῶν ὁρωμένων διάγνωσιν. τοιοῦτον, οἷον περ ἐγκεφάλῳ τὸ νεῦρον· ὥστε οὐκ ἔχει λέγειν ἐγκέφαλος πρὸς τὸ νεῦρον τοῦτον ἔχει Ⓦ ὀφθαλμὸς πρὸς Ⓦ ἀέρα ἐφυγρωμένον ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς αὐγῆς. ὅτι δὲ πέφυκεν ὁ ἀὴρ τοῖς πλησιάζουσι σώμασι ζωοξομοιοῦσθαι, δῆλον ἐκ τοῦ ὑ πυρρᾶς πηλὸς ἢ κυάνου ἢ καὶ ἀργυροῦ λαμπροῦ διαφερομένου φωτὸς οἵας ὑπὸ τοῦ διειδεστέρου ἀλλοιοῦσθαι Ⓦ ἀέρα. Πορφύριος δὲ ὁ τῶν περὶ αἰσθήσεως φησὶ κωφὸν, φησὶ θεάσασθαι, φησὶ ἄλλο τι φησὶν ἄπορον εἶναι τὸ ὁρᾶν, ἀλλὰ τὸ ψυχὴν αὐτὴν ὑπολαμβάνεσθαι τοῖς ὀφθαλμοῖς βλέπειν ἑαυτὴν διὰ τῶν ὀμμάτων, τῷ τὴν ψυχὴν ζωοῦσθαι πάντα ὁρᾶν, καὶ εἶναι τὰ πάντα ψυχὴν σωμένουσαν σώματα διάφορα. μᾶλλον γὰρ βουλόμενος εἶναι πάντων ψυχὴν τὴν λογικὴν, εἰκότως φησὶ γνωρίζειν ἑαυτὴν ὑπὸ πάσι τοῖς ὕπνοις. ὁρᾷ δὲ ἡ ὄψις κατ' εὐθείας γραμμὰς, ἀλλάνει δὲ

cum videmus, quale in corpore nervus visionis est. Videtur enim aeri qui nos ambit aliquid evenire hujusmodi. Nam solis splendor attingens superiorem extremitatem aeris per totum aerem vim suam transmittit, & splendor qui per nervos visionis fertur, naturam habet spirabilem, & in aerem incidens eundemque primo impetu commutans longissimè tranat seipse continens, donec in durum aliquod corpus incurrerit: est enim aer tale instrumentum oculo ad dijudicanda ea quæ videntur, quale cerebro nervus: ut quam habet rationem cerebrum ad nervum, eandem habeat oculus ad aerem splendore solis animatum. Esse autem aerem hac natura, ut assimiletur corporibus quæ sibi admoveantur, ex eo constat, quod si in lumine aliquid splendidum, vel fulvum, vel cæruleum, vel argenteum per aerem feratur, ab eo quod fertur aer commutetur. *Porphyrius* in libro *de sensu*, neque conum, neque simulachrum, neque aliud quicquam, visionis causam esse vult, sed animam ipsam, cum incidit in ea quæ cernuntur, agnoscere seipsam, esse ea quæ aspectu sentiantur, quòd anima contineat omnia quæ sunt, omniaque quæ sint, nihil sint aliud, quàm anima corpora diversa continens. Nam cum velit unam esse omnium animam, eam quæ rationis est compos, meritò dicit in omnibus quæ sunt, seipsam cognoscere. Cernit autem hic sensus per lineas rectas, & cum primario loco

Porphyrii.

colores

colores percipit, cum his etiam corpus colora-
tum dijudicat, & ejus magnitudinem & figu-
ram & locum in quo eſt & intervallum & nu-
merum & motum & ſtatum & aſperum & læ-
Objecta ſenſuum quadam propria; alia communia. & æquabile & inæquabile & acutum & ob-
tuſum & cohærentiam ſive ad aquæ ſive ad
terræ naturam accedat, ut humidumne ſit
an ſiccum. Itaque quod propriè aſpectu ſen-
titur, color eſt. Nam ſola viſione colores per-
cipimus, atque confeſtim cum colore colo-
ratum corpus & locum in quo eſt quod
cernitur, & intervallum quod inter id quod cer-
nit, & id quod cernitur, interjicitur. Quot-
quot enim ſenſibus corpus percipitur, iſ-
dem ſtatim etiam locus ſimul cognoſcitur,
ut in tactu & guſtatu evenit. Sed hi quidem, tum ſolum ſentiunt cum admoti fuerint corpori, exceptis iis quæ poſt explicabuntur. Viſio verò etiam magno intervallo interjecto. Quoniam autem procul cernit ſubjecta propria, neceſſario conſecutum eſt, ut etiam ſola intervallum videat. Magnitudinem vero tum ſola percipit, cum poteſt id quod cernitur uno obtutu comprehendere. Quæ verò majora ſunt quàm & uno aſpectu comprehendi poſſint, in his viſio & memoriam requirit, & cogitationem. Cum enim ea particulatim neque tota uno cernat intuitu, neceſſario ab uno tranſit ad alterum, & ut quidque in ea tranſitione in ſenſum incidit, ita ſenſu percipitur. Quæ verò prius percepta ſunt, memoria conſervat,

&

δὲ καὶ τοῦτον μὴ λόγον τῶν χρωμάτων. συναισθάνε-
ται γὰρ αὐτοῖς καὶ τὸ κεχρωσμένον σῶμα καὶ τὸ μέγεθος
αὐτῶν, καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν χώραν· εἴθα δὲ ὅτι καὶ τὸ
διάστημα, καὶ ⟨illegible⟩ ἀριθμοὶ, κίνησίν τε καὶ στάσιν καὶ τὸ τραχὺ
καὶ λεῖον καὶ ὁμαλὸν καὶ ἀνώμαλον καὶ τὸ ὀξὺ καὶ τὸ ἀμ-
βλὺ καὶ τὸν σύγκρουσιν, εἴτε ὑδατώδες, εἴτε γεώδες
ἐστὶν, οἷ ὑγροὶ ἢ ξηροί. τὸ μὲν οὖν ἴδιον αὐτῆς αἰσθη-
τὸν ἐστὶ τὸ χρῶμα· σχεδὸν μέντοι γε τῆς ὄψεως τῶν χρω-
μάτων ἀπολαμβανόμεθα· εὐθέως γὰρ συνεῖδε τὸ κεχρωσμένον σῶμα καὶ ⟨illegible⟩ τόπον ἐν ᾧ τυγχάνει
ὂν τὸ ὁρώμενον, καὶ τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ τοῦτε ὁρώντος καὶ
τοῦ ὁρωμένου. ὁπόσαις γὰρ τῶν αἰσθήσεων συνεμφαί-
νεται καὶ τὸ σῶμα, ταύταις εὐθέως καὶ ὁ τόπος συναισ-
θάνεται, ὡς τῇ ἁφῇ καὶ τῇ γεύσει, ἀλλ' αὗται μὲν τότε
μόναι ὅταν προσπελάσωσι τῷ σώματι συναισθάνονται
πλὴν τῶν ἐξῆς διαισθησομένων, ὄψις γὰρ καὶ πόρρωθεν
ἐστὶ γὰρ πόρρωθεν ἀπολαμβάνει τὸ ἴδιον αἰσθητὸν, ἀκο-
λούθως ἐπηκολούθησε τὸ μόνιμον ὁρᾶν καὶ τὸ διάστημα· τὸ γὰρ
μέγεθος τότε μόνον διαγινώσκει, ὅταν τὸ φαινόμενον δύνα-
ται διὰ μιᾶς προσβολῆς προβληθῆναι, ἐν οἷς γὰρ μεῖζόν ἐστι
τὸ ὁρώμενον, ἢ κατὰ μίαν προσβολὴν προβληθήσεται,
ἐν τούτοις ἡ ὄψις διὰ τῆς μνήμης καὶ τῆς διανοίας.
κατὰ μέρος γὰρ αὐτὰ θεωρεῖ καὶ οὐκ ὑφ' ἓν ὅλον, ἀναλ-
λακτέως εἰς ἕτερον ἀφ' ἑτέρου μεταβαίνει, καὶ τὸ μὲν ἐμ-
πίπτον ἀεὶ κατὰ τὴν μετάβασιν, αἰσθητὸν ὅτι πάσχει ἐμ-

παρεθεν ἐωρακυῖα ἡ μνήμη διαφυλάττῃ. σωάγλ δὲ ἀμφότερα ἡ διάνοια τό τε αἰσθάνεσθαι καὶ μνημονεύει. τῶν μὲν οὖν μαλάκους διχῶς ἀναλαμβάνεται, ποτὲ μὲν μόνη, ποτὲ δὲ μετὰ μνήμης καὶ διανοίας· τῶν δὲ ἀκριβεστέρων τὸν ἑρωτηθέντα τὸν ἀνάγκαῖα πεῖα ἢ δ'. ποὺ κεῖται μέν παρεσκευασμένου μὴ ὁρωμένου, καὶ τῶν κινήσεων καὶ τῶν σχημάτων τῶν πολυγώνων οὐδέποτε μόνη, ἀλλὰ μετὰ μνήμης καὶ διανοίας· ἡ γὰρ διώκουσα καὶ πέμπει καὶ ἐξετάζει καὶ σπέρματα μνήμης ἐναποτίθησι. ὅπως οὖν τὰ ἐξάγωνα καὶ ἑπτάγωνα καὶ πολύγωνα σχήματα. καὶ ἡ κίνησις ἡ κατὰ μεταβασιν γινομένη ὃ μὲν ἔχει παρέπεσι, ὃ δὲ δύπεσι, εἴθα δὲ παρέτρεσι ὅτι καὶ δύπεσι καὶ τέτρα, τοῦτο μνήμη μόνη διαφυλάττῃ. τὸ δὲ αὖω καὶ κάτω καὶ τὸ αὐώμαλον καὶ ὁμαλόν, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ τραχὺ καὶ τὸ λεῖον καὶ τὸ ὀξὺ καὶ ἀμβλὺ κοινὰ τῆς ἁφῆς καὶ τῆς ὄψεώς εἰσιν, ὅπου καὶ μόνα τὸν τόπον διαγινώσκουσι, χρῄζουσι δὲ καὶ διανοίας· μόνον γὰρ ἐκεῖνο τὸ κατὰ μέρος παρεσκευασμένου παρεστῶτος τῇ αἰσθήσει, μόνης αἰσθήσεως ἔργον ἐστίν· καὶ δὲ κατὰ πλείους ἡ μόνης, ἀλλὰ καὶ μνήμης, μετὰ διανοίας, ὡς ἐμπροσθεν ἐδείχθη. τῶν δὲ διαφορῶν καὶ μέχρι τοῦ βάθους διϊκνεῖσθαι πέφυκεν ἡ ὄψις, ἀέρος μὲν παχυτέρου καὶ μᾶλλον, ὅταν γὰρ διέρχηται, διαλείπειν δὲ ὕδατος πρεμνώδους τε καὶ καθαροῦ, τὰς ἰχθύας καὶ τὰ χερσαῖα ὁρᾶσθαι. κεῖται δὲ ἐν ὑέλου καὶ τῶν ἄλλων τῶν διαπεφυκότων διαλύει δὲ ἐπιφωλισμέ-

νων

& cogitatio utrumque colligit, & quod ſenſu & quod memoria perceptum eſt. Quare magnitudinem dupliciter percipit, aliquando ſola, aliquando adjuncta memoria, & cogitatione. Numerum autem eorum quæ cernuntur, ſi plus tribus eſt aut quatuor, qui uno aſpectu non cernitur, motus etiam & figuras multorum angulorum nunquam ſola, ſed cum memoria & cogitatione ſentit. Non enim poteſt & quinque & ſex & ſeptem & his amplius ſine memoria colligere, ut neque hexagona & octagona, & figuras multorum angulorum. Motus etiam cum fiat per tranſitionem, aliud habet primum, aliud ſecundum; ubi autem primum & ſecundum eſt & tertium, id memoria ſola conſervat. Surſum autem & deorſum, æquabile & inæquabile, item aſperum & læve, acutum & obtuſum, tactus & viſus communia ſunt, quandoquidem hi ſoli ſenſus locum dijudicant. Cogitatione tamen etiam opus habent, quoniam illud ſolum quod uno impetu in ſenſum incurrit, ſolius ſenſus opus eſt; quæ verò non uno, non ſolius ſenſus, ſed etiam memoriæ adjuncta cogitatione, ut ſupra oſtenſum eſt. Pellucidarum autem rerum etiam uſque ad fundum natura ſua viſio protenditur; primum quidem & maximè aeris, totum enim penetrat; ſecundo aquæ ſtantis & limpidæ, ſiquidem piſces natantes videmus, per vitrum verò & id genus alia minus cernimus, ſi modò illa lumine

Quæ partes ſenſuum internorum in perceptione objectorum.

illuſtrata ſint, & hoc hujus ſenſus eſt proprium. Sed videndum eſt ne quis in errorem inducatur quòd etiam calidorum perceptionem ad viſum pertinere exiſtimet, quoniam ignem dum aſpicimus, ſtatim etiam calidum eſſe ſcimus. Nam ſi ad primam viſionem orationem retuleris, invenies tum cum primum viſio ignem ſenſit, ſolum colorem & figuram percepiſſe, deinde accedente tangendi ſenſu calidum eſſe cognovimus, quod memoria à tactu acceptum conſervavit. Quare nunc cum ignem aſpicimus, nihil præter figuram & colorem ignis cernimus. At cogitatio una cum iis quæ aſpectus cognoſcit per memoriam etiam colorem apprehendit. Eadem ratio in pomo eſt; ſi enim non ſolum colore & figura pomum conſtituitur, ſed etiam odore & ſaporis genere, non quò hæc quoque viſio percipiat, pomum eſſe novit, ſed animus odoratus & guſtatus memoriam retinet, & ſimul atque aſpexerit, etiam iſtorum cum figura & colore imformatam cogitationem habet. Itaque cum pomum cereum, verum eſſe pomum putaverimus, non viſio eſt quæ fallitur, ſed cogitatio. Nam viſio in ſuis & propriis ſubjectis falſa non eſt, colorem enim & figuram aſpexit. Tres igitur ſenſus viſio, auditus, odoratus, res externas neque admotas ſibi percipiunt aëre interjecto. Guſtus verò non aliter ſentit, quàm ſi ad ſubjectum, quod percipiendum eſt, admoveatur. Tactus verò

Quomodo ſenſus fallitur.

Α νων καὶ τῶν ἰδίων αὐτῆς. μὴ ἀπατήσῃ δέ τινας ὡς καὶ τῷ θερμῷ ἡ ἀνάληψις ὁμοίως ὄντι, ὅπερ ὁ πῦρ ὁρᾶτε, ἴσμεν εὐθέως ὅτι καὶ θερμόν ἐστιν. ἀεὶ γὰρ ὅτι τῷ τοιούτῳ ὄψει ἀναγκάζῃ ⟨Ⓦ⟩ λέγειν, εὑρήσεις ὡς ὅπερ τοιοῦτον ἡ ὄψις ἐθεάσατο τὸ πῦρ μόνου τοῦ χρώματος καὶ σχήματος ἔχει τὴν ἀντίληψιν· τοιουτοτρόπως ὃ καὶ

Β τῆς ἁφῆς ἐγνωρίσαμεν ὅτι καὶ θερμόν ἐστι· ὅπερ διεφύλαξεν ἡ μνήμη παραλαβοῦσα παρὰ τῆς ἁφῆς. νῦν οὖν ὅταν θεασώμεθα πῦρ τοῦτο ἄλλο βλέπομεν ἢ τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα τοῦ πυρός. ἡ δὲ ἰσχνοια συμπαραλαμβάνῃ τοῖς ὁρωμένοις παρὰ τῆς μνήμης καὶ τὴν

Γ θερμότητα. ὁ αὐτὸς λόγος καὶ ὅτι τοῦ μέλανος. εἰ γὰρ ὑπὸ μόνου τοῦ χρώματος καὶ σχήματος εἰδοποιῆται τὸ μέλαν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὀσμῆς, καὶ τῆς κατὰ τὴν γεῦσιν ποιότητος, οὐχὶ καὶ τούτων ἡ ὄψις ἀναλαμβανομένη οἶδεν ὅτι μέλαν,

Δ ἀλλ' ἡ ψυχὴ τοῦ μνήμου ἀποσώζῃ τὴν ἐκ τῆς ὀσφρήσεώς τε καὶ γεύσεως ἅμα τε θεάσασθαι σωεπιόν καὶ τοῦτο τῷ σχήματι καὶ τῷ χρώματι. ὅταν οὖν τοιοῦτον μέλαν νομίσωμεν ἀληθινὸν εἶναι μέλαν, οὐχ ἡ ὄψις ἐστὶν ἡ ἀπατωμένη, ἀλλ' ἡ ἰσχνοια. ἡ γὰρ ὄψις οὐ τοῖς

Ε ἰδίοις αἰσθητοῖς ἀπατᾶται τὸ γὰρ χρῶμα καὶ τὸ σχῆμα σώζεται. αἱ μὲν οὖν τρεῖς τῶν αἰσθήσεων, ἥτε ὄψις καὶ ἀκοὴ καὶ ἡ ὀσφρησις τὰ ἔξωθεν καὶ μὴ προσπελάζοντα ἀντιλαμβάνονται, διὰ μέσου τοῦ ἀέρος· ἡ δὲ γεῦσις οὐκ ἄλλως αἰσθάνεται ἐὰν μὴ προσομιλήσῃ τῷ αἰσθητῷ·

ἡ

ἡ ὃ ἀφὴ ἐπαμφοτερίζῃ καὶ μὴ πλησιάζουσα τοῖς σώμασι καὶ μέσης ἐσθ' ὅτε ῥάβδου· ποτὲ μὲν οὖν ἡ ὄψις τῆς ὑπομαρτυρίας χρήζει τῆς τοῦ ἄλλου αἰσθήσεως, ὅταν ἢ ὃ φαινόμενον ὑπὸ τοιούτου ὡς ἀπάτην, ὡς ὑπὸ τῆς γραφικῆς· γραφικὴ γὰρ ἔργον ἀπατήσαι τὴν ὄψιν ἔξοχα μὴ ὕδασι καὶ χιλώμασιν, εἰ δὲ πρᾶγμα τοιοῦτον ἔχει τὴν φύσιν, ἵνα χρεία πρὸς διάγνωσιν μᾶλλον μὲν τῆς ἁφῆς, ἐσθ' ὅτε δὲ καὶ τῆς γεύσεως ἢ ὀσφρήσεως, ὡς ὑπὸ τοῦ κηρίου μέλιτος. ποτὲ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐναργῶς παρίστησι τὰ φαινόμενα ὅταν μὴ πόρρωθεν ὁρᾷ· ⟨illegible⟩ γὰρ πύργον ⟨illegible⟩ τετράγωνον στρογγύλον ὁρᾷ πόρρωθεν σφαῖραν δὲ καὶ ὅταν δι' ἀχλύος ἢ καπνοῦ βλέπωμεν ἢ τινος τῶν ἀφανισίων τῶν ὑπογραμμάτων τὴν ὄψιν. ὁμοίως καὶ ὅταν δι' ὕδατος κεκλασμένον ὁρᾷ· ὁμοίως δὲ ὅταν μέρος τι φαινόμενον ὕλης βλέπωμεν, ὡς ὑπὸ τῶν ἐσώρων δὲ τῆς ὑέλου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ζώων, ἢ ὅταν ὀξέως κινῆται ὃ ὁρώμενον· σωφρονίσαι γὰρ τὴν ὄψιν ἡ ταχεῖα κίνησις ὡς στρογγύλα τὰ μὴ στρογγύλα βλέπειν καὶ ὡς ἑστῶτα τὰ κινούμενα. ἢ ὅταν ἡ διάνοια πρὸς ἄλλοις ἀπόληται, ὡς ὑπὸ τοῦ θεωμένου μὴ συντυχὴν φίλῳ, καὶ συντυχόντος μὴ, παρελθόντος δὲ αὐτὸν ὃ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πρὸς ἑτέροις εἶχε. οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο ἁμάρτημα τῆς ὄψεως ἀλλὰ τοῦ νοός. ἡ μὲν γὰρ εἶδε καὶ ἀπήγγειλεν, ὁ δὲ νοῦς πρὸς τοῖς ἀπαγ-

verò utramque vim habet: Nam & admotus corporibus & aliquando intercedente baculo, ſuo munere fungitur. Quocirca interdum aſpectus cæterorum ſenſuum teſtimonio indiget, cum id quod cernitur artificio adfallendum factum fuerit, ut in pictura, nam pingendi artis opus eſt fallere aſpectum non veris eminentiis & lacunis, ſi res ejuſmodi naturæ eſt, ubi opus ſit maximè quidem tactum aſciſcere: interdum tamen etiam guſtatum aut odoratum, ut in pomo cereo. Aliquando tamen per ſe, & ſua vi quæ appareant evidenter oſtendit, cum quidem non magno intervallo conſpexerit. Nam turrem quadratam, ſi magnum ſpatium interponatur, rotundam aſpicit. Labitur etiam quando per caliginem, aut fumum cernimus, aut aliquid ſimile quod aſpectum perturbet. Item cum per aquam quæ agitatur, Nam in mari remum quaſi infractum videt. Similiter etiam cum per aliquam materiam perlucentem aſpicimus, ut in ſpeculo & vitro & reliquis ejuſmodi, aut cum celeriter movetur quod aſpicitur. Conturbat enim viſum celer motus, ut rotunda videat quæ non ſunt rotunda, & quaſi fixa quæ moveantur; aut cum cogitatio aliud agit, ut in eo qui conſtituerit amicum convenire, & cum in eum inciderit, præterit, quod ejus cogitatio in aliis occupata ſit. At ne hoc quidem viſionis peccatum eſt, ſed cogitationis: Nam ſenſus quidem vidit & ad cogitationem detulit, ſed illa ad ea quæ deferebantur non attendit.

tendit. Quatuor autem maximè visioni ad re evidenter cognoscendas opus sunt, integrum instrumentum, motus congruens, & intervallum, aër purus & illuminatus.

Cap. VIII.

De Tactu.

Cur pleraque sensoria gemina.

Quodlibet cæterorum instrumentorum Deus duplex fabricatus est, & loco aliquo parteque corporis circumscripsit. Etenim oculos duos & aures duas & duo foramina ejus sensus qui in naribus locatus est effinxit, linguas etiam duas in omnibus animalibus genuit, sed alias divisas, ut in serpentibus, alias copulatas & conjunctas, ut in hominibus. Quo circa duos tantum ventriculos anteriores cerebri fecit ut ex utroque ventriculo nervi sentiendi demissi duplicia procreent instrumenta. Causa autē cur duplicia instrumenta fecerit, est eximia quæ de animantibus habetur cura, ut si alterum læsum fuerit reliquum sensum tueatur. Sed ut plurima cæterorum sensoriorum corrumpantur, nihil animantis vita periclitatur; Tactu verò intereunte, simul etiam extinguitur animal. Solus enim tactus inter sensus, communis est omnium animalium. Omne enim animal tangendi sensum habet, cæteros sensus non omnia omnes, sed aliquos aliqua. Omnes habent quæ perfectiora sunt. Itaque quoniam ex hoc sensu pendet, essetne animal an non esset, non unam partem Deus tactui tribuit, sed totum

Solus tactus omnibus animalibus convenit.

Α ἀπαλγιλθῆσι. παιρώνη μάλιστα τρὸς ἐαργῆ διάγνωσιν
ἡ ὄψις χρήζῃ, ἀδλαβῆς αἰσθητηρίου, συμμέτρου κινήσεως,
ἠ διαστήματος, ἀέρος καθαροῦ ἐς λαμπροῦ.

ΚΕΦ. ιʹ.

ΠΕΡΙ ΑΦΗΣ.

Β ΕΚαστον μὲν τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων διπλῆν ὁ δημιουρ-
γὸς κατασκευάσας ἠ τόπῳ τινὶ ἠ μορίῳ τοῦ σώματος
ἐνδιέχαψε· ἑκατέρῳ γὰρ ὀφθαλμὸς δύο, ἠ ὦτα δύο, ἐς δύο πόρους,
τῆς αἰσθήσεως ἐν τῇ ῥινὶ πεποίηκε· ἠ γλώττης ἡ δ. πᾶσι
Γ τοῖς ζώοις ἐνέφυσεν, ἀλλὰ ταῖς μὲν διηρημένας ὡς τοῖς ὄφεσι·
ταῖς δὲ συνημμένας ἠ συνηνωμένας ὡς τοῖς ἀνθρώποις. ἀρχὴ
τούτου δὲ ἑκατέρου ταῖς πρωτίσταις χιλίαις μόναις τοῦ ἐγκεφάλου πε-
ποίηκεν, ἵνα ἐξ ἑκατέρας χιλίας ταῖς αἰσθητικαῖς νεύρων
καλαπεμπόμενα διπλᾶ ποιῇ ταῖς αἰσθητήρια. διπλᾶ δὲ
Δ αὐτὰ πεποίηκε δι' ὑπερβάλλουσαν κηδεμονίαν· ἵνα τοῦ ἑτέρου
παθόντος θατέρῳ προβοηθοῦν σώζῃ τὸν αἴσθησιν. ἀλλὰ τῶν
μὲν πλείστων αἰσθητηρίων ἀφεθέντων ἐπὶ τὸν ἐκτὸς τοῦ ζῴου κόσμον ἐπὶ τὸ ζῷον· ἀφῆς δὲ ἀπολυ-
μένης σῶμα ἀπόλλυται ἠ τὸ ζῷον. ἀφὴν γὰρ μόνην τῶν αἰσθήσεων
Ε κοινὴν πάντων ὅσα τῶν ζώων. πᾶν γὰρ ζῷον ἁφὴν ἔχει, ἠ
ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσι πολλὰ πᾶσαι, ἀλλ' οὐδεμία ἅπασαι
πᾶσαι δὲ ἔχει τὰ τελεώτερα. ὅθεν πάντων ἐν τούτῳ τὸ ζῷον
κινδυνεύει ζῷον εἶναι ἢ μὴ εἶναι· ἄνευ γὰρ μέρους ὁ δημιουρ-
γὸς ἀπεκλήρωσε τῆς ἁφῆς· ἄλλα πᾶν ἀνεδὸν τὸ σῶμα

τοῦ

τῦ ζώϋ. πλεῖω γὰρ ὀς-ῶν καὶ κεφάτων ἢ ὀύχων σωμ-
δέσμων τε ἢ πειχῶν καὶ ἄλλων τοιώτων, πᾶν μό-
ριον τῦ σώματος τῆς ἁφῆς ἀντιλαμβάνεται. συμβέβη-
κεν δῶν ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων διπλᾶς ἔχειν αἰσθή-
σεις· τὸ μὲν τῶν ἰδίων αἰσθητῶν· τὸ δὲ τῆς ἁφῆς· ὡς
ἡ ὄψις· καὶ γὰρ τὰ χρώματα σχεκρίνει ἢ τῶν ψυχρῶν
ἢ θερμῶν ἀντιλαμβάνεται. ἀλλὰ τύτων μὲν ὡς σωμά-
των, τῶν δὲ χρωμάτων, ὡς ὄψις. ὡσαύτως δὲ ἢ γεῦσις ἢ
ὄσφρησις ἢ ἀκοή. πῶς δῶν πρῶτός ἐστι τῦ σώματος
ἡ ἁφή, εἴπερ ἀπὸ τῶν προσαδίων χοιλιῶν τοῦ ἐγκε-
φάλου λέγομεν εἶναι τὰς αἰσθήσεις; ἢ δῆλον ὅτι τὸν ὠὸν
καταπεπτωκόσιν ἐς ἐγκεφαλὸν ἢ σχιστερισμένον εἰς
πᾶν μόριον ὕ σώματος ἡ τῆς ἁφῆς αἴσθησις προσγίνε-
ται; ὅπερ δὲ πολλάκις ὑπ' ἀκριβῶς πληγέντες τὸν
πόδα, τῆς κεφαλῆς εὐθέως τὰς τρίχας φρίττομεν
ὠήθησάν τινες ὃ πάθος ἡ τὸν αἴσθησιν τῦ πάθους εἰς
τὸν ἐγκέφαλον ἀναπέμπεσθαι, ὃ ὕτως ἀληθὲς ἐστιν.
ἀλλ' εἴπερ ἐν ἀληθὴς ὕτος ὁ λόγος, οὐκ ἂν ἤλγει ὃ
τιμώμενον μόριον ἀλλ' ὁ ἐγκέφαλος. βέλτιον δῶν λέγειν
ὅτι ὃ νευρον ἐγκέφαλός ἐστι. ὃ γὰρ μέρος τίς ἐστιν
ἐγκεφάλε διὰ πάντος ἑαυτῦ ὃ ψυχικὸν ἔχον πνεῦμα,
ὡς ὁ πιπυρακτωμένος σίδηρος ἔχει ὃ πῦρ· διόπερ τῦ-
το ἔνθα ἂν νεῦρον αἰσθητικὸν ἐμφύηται ἐκεῖνο ὃ μέρος
αἰσθήσεως ἐστιν· αὐτῦ μεταλαμβάνει ἢ γίνεται αἰσθη-
τικόν. ὥσθ' ἢ ἴσως ἄτοπον λέγειν ὅτι τὸν ἐγκέφαλον τῶν ὠῶν

um penè corpus animalis. Nam præter oſſa & cornua & ungues, ligamenta & pilos & alia quædam ejuſmodi, omnis pars corporis tangendi ſenſu prædita eſt. Evenit igitur ut unumquodque ſenſorium duplicem ſenſum habeat, unum eorum quæ propria percipit, alterum tactus. Nam viſus, verbi cauſa, colores internoſcit, & frigida calidaque percipit, ſed hæc quidem ut corpus, illos ut viſus. Idem de guſtu & olfactu, & auditu judicandum eſt. Quomodo igitur totius corporis tactus eſt, ſi ab interioribus cerebri ventriculis, ſenſus manare dicimus? An perſpicuum eſt nervis è cerebro demiſſis & in omnem partem corporis fuſis tangendi ſenſum exiſtere? Sed quoniam ſæpè ſi ſpina pedem offendimus, ſtatim capilli horrent, putarunt nonnulli dolorem, vel ſenſum doloris ad cerebrum mitti; & ad hunc modum ſentire animal. Verùm ſi hæc ratio vera eſſet, non dolore afficeretur ea pars quæ ſecatur, ſed cerebrum. Quare rectius eſt dicere nervum illum eſſe cerebrum. Nam cerebri aliqua pars eſt in ſe toto ſpiritum animalem continens, ut ferrum candens ignem. Hanc ob cauſam cui parti nervus ſentiens ingenitus fuerit, ea pars ab eo ſenſus particeps, ſentienſque redditur. Neque tamen abſurdum fortè ſit dicere, in originem nervorum cerebrum non dolorem, ſed perceptionis ſocietatem quandam

An perceptio ſit in cerebro aut parte.

quandam & doloris denunciationem mitt
Propriè autem ſub tactum cadunt cal
dum & frigidum, molle & durum, vi
coſum & friabile, grave & leve; ſolo e
nim tactu hæc cognoſcuntur. Communi
tactus & facultates viſivæ, acutum & ob
tuſum, aſperum & læve, ſiccum & humi
dum, craſſum & ſubtile, ſurſum & de
orſum, quandoquidem & locus, item ma
gnitudo cum fuerit ejuſmodi ut uno impe
tu tactus comprehendatur, ſpiſſum, & ra
rum & rotundum, cum exiguum fuerit,
quemadmodum aliæ figuræ quædam. Mo
tum item accedentis corporis percipit adjun
cta memoria & cogitatione. Numerum quo
que, ſed uſque ad duo, aut tria, eaque
exigua, & quæ facile comprehendantur. Sed
hæc aſpectus magis, quàm tactus percipit,
ut etiam æquabile & inæquabile; ſunt e
nim de lævium & aſperorum genere. Nam
ad duritiem admixta non æquabilitas aſpe
ritatem, æquabilitas juncta ad ſpiſſitudinem
lævitatem gignit. Quare ex his quæ dixi
mus, magnam eſſe horum ſenſuum inter ſe
communitatem, facilè perſpicitur. Nam al
terius errorem alter indicat. In pictura enim
oculi quidem eminentias quaſdam cernunt, na
rium & cæterorum. At accedens tangendi vis,
ejus errorem coarguit; atque ut aſpectus,
omnia ſemper aërë interjecto intuetur, ita
tactus per baculum & dura & mollia & hu
mida

Senſus alicujus errores à reliquis detegantur.

(Ⓐ) ἐγκέφαλον ἀναπίμπασθαι, οὐ τὸ πάθος, ἀλλὰ
ζωαίσθησιν τινα καὶ ἐπαγγελίαν δηλοῦσαν τοῦ πάθους. ἔστι δ'
ἴδιον αἰσθήσεως ἁφῆς τὸ θερμὸν καὶ ψυχρόν, τό τε μαλα-
κὸν καὶ σκληρόν, γλίσχρον καὶ κραῦρον, βαρύ τε καὶ κοῦ-
φον· διὰ μέσης γὰρ τῆς ἁφῆς ταῦτα γνωρίζεται· καὶ
δ' ἁφῆς καὶ ὄψεως, τό τε ὀξὺ καὶ ἀμβλύ, καὶ τὸ τραχὺ καὶ
λεῖον, τό τε ξηρὸν καὶ ὑγρόν, παχύ, τε καὶ λεπτόν, ἄνω
καὶ κάτω· καὶ γὰρ ὁ τόπος τό τε μέγεθος ὅταν μὴ τοιοῦτον
ὡς κατὰ μίαν προσβολὴν τῆς ἁφῆς παραλαμβάνεσθαι,
καὶ τὸ πυκνὸν καὶ τὸ μανὸν καὶ τὸ τρογγύλον ὅταν μὴ μικρόν,
ὡς καὶ ἄλλα τινα σχήματα· ὁμοίως δ' καὶ τῆς κατὰ
τοῦ πλησιάζοντος αὐτῇ σώματος διαθέσεως σὺν τῇ
μνήμῃ καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ. ὡσαύτως δὲ καὶ ἀριθμός· ἀλλὰ μέ-
χει δυοῖν ἢ τριῶν καὶ τούτων μακρῶν καὶ ῥαδίως παραλαμ-
βανομένων· μᾶλλον δ' τῆς ἁφῆς ἡ ὄψις τούτων ἀντιλαμ-
βάνεται, ὥσπερ καὶ τῶν ὁμαλοῦ καὶ τοῦ ἀνωμάλου. ὅτι γὰρ
γλοιῶδες ὄντι τῶν τε λείων καὶ τραχέων σκληρότητι μὲν καὶ ἀνω-
μαλίᾳ μιχθὲν τραχύτητα, ὁμαλότητος δ' πυκνότητι λεπ-
τότητα ποιεῖ. δῆλον οὖν ἐκ τῶν ἐπιπολάζων ὡς πολλὰ
κοινωνίαν αἱ αἰσθήσεις αὐταὶ πρὸς ἀλλήλας ἔχουσι· καὶ
γὰρ τὰ τῆς ἑτέρας σχήματα ἡ ἑτέρα σχηματίζει.
ὅτι γοῦν τῆς γραφῆς ἡ μὲν ὄψις ἔχοιτο πινὰς ὁρᾷ,
ῥινός τε καὶ τῶν ἄλλων, ἡ δ' ἁφὴ προσελθοῦσα διήλεγξεν
αὐτῆς τὸ διαμάρτημα. ὥσπερ ἡ ὄψις ἀεὶ καὶ πάντα σχε-
μέσου τοῦ ἀέρος ὁρᾷ, ὅτου καὶ ἡ ἁφὴ σχεμέσης τ βαχλη-

ρίας

ρίας τ̃ σκληρῶν καὶ μαλακῶν καὶ ὑγρῶν αἰσθάνε), ἀλλὰ συλλογισικῶς καὶ μετ' ἀκριβείας. ἀκριβεςάτην γὰρ ἔχει ταύτην τ̃ αἴσθησιν ὁ ἀνθρωπος. ταύτῃ γὰρ καὶ τῇ γλώσσῃ πλέον ἔχει τ̃ ἄλλων ζώων καὶ παρ' ἄλλαις πεισὶν ἡδῶμβος. ἄλλο μὲν γὰρ ζῶον κατ' ἄλλην αἴσθησιν τ̃ τριῶν πλεονεκτεῖ τ̃ δώθρωπον. ὁ δὲ κύων σὺν τ̃ τρισὶν ἅμα ὀξύτερον γὰρ καὶ ἀκριβῶς βλέπει καὶ ὀσφραίνε). ὡς δῆλον ἐκ τ̃ ἰχνευόντων κυνῶν. καὶ παρὰ μὲν τὸ σῶμα τ̃ ἀφῆς ἐστι αἰσθητήριον ὡς καὶ πρόσθεν εἴρη), μάλιςα δὲ τ̃ χειρῶν τὰ ἔσωθεν καὶ τὰ τοῦτοις ἐπὶ μᾶλλον τὰ ἄκρα τ̃ δακτύλων· ταῦτα γὰρ ὥσπερ γνώμονας ἀκριβοῖς τ̃ ἀφῆς ἔχομεν. καὶ γὰρ μόνοις αἰσθητικοῖς ὀργάνοις ὁ δημιουργὸς ταῖς χερσὶ κατεσκεύασεν· ἀλλὰ καὶ ἀπλικοῖς, ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ δέρμα λεπτότερον ἔχουσι καὶ μῦς αὐτοῖς ὅλοις ἔσωθεν ὑπέρχω), καὶ πιχοῦν ἀμοιροῦσιν ἵνα μᾶλλον τ̃ ἁφῶν αἰσθάνωνται). διὸ καὶ πίπας αὐτοῖς μὴ φύεται ὑπεσορεσμένοις μῦς γέγονεν αἴτιος. τ̃ δὲ χερῶν αἱ μὲν σκληρότεραι πρὸς αἴσθησιν εἰσὶν ἰσχυρότεραι· αἱ δὲ μαλακώτεραι πρὸς τ̃ ἀφὴν ἀκριβέςεραι· ὥσπερ καὶ τῶν ὀδόντων τὰ μὲν σκληρὰ πρὸς κίνησιν, τὰ δὲ μαλακὰ πρὸς αἴσθησιν εἰσὶν ὀξύτερα. ταῦτα γὰρ καὶ τ̃ ἁφῆς ἐστιν ὄργανα. καὶ γὰρ τούτων καὶ τ̃ ἁφῆς αἴσθησις γίνε).

ΚΕΦ. θ'.

ΠΕΡΙ ΓΕΥΣΕΩΣ.

ΤΗΝ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις κατ' εὐθείας γραμμὰς ὁρᾶν· ἡ δὲ ὄσφρησις καὶ ἡ ἀκοὴ οὐ κατ'

mida ſentit, etſi ratiocinationem & cogitationem adhibet, Hunc enim ſenſum homo habet acerrimum. Nam tactu & guſtu reliqua vincit animalia, cæteris ſenſibus vincitur. Cum enim aliud animal alio ſenſu de tribus hominem ſuperet, canis tribus pariter excellit: Nam & audit acutius, & videt & odorat: quod ii canes oſtendunt, quos ad inveſtiganda animalia adhibemus. Quanquam autem univerſum corpus tactus eſt inſtrumentum, ut ſuprà eſt declaratum, maximè tamen interiores manus & harum in primis ſummi digiti. Hos enim ut indices habemus tactus certiſſimos, nam non modo ad comprehendendum idoneum inſtrumentum à Deo manus effectæ ſunt, ſed etiam ad tangendum. Quam etiam ob cauſam cute tenuiores ſunt, & muſculi univerſæ palmæ ſubſtrati ſunt & pilis carent, ut magis quæ tangi poſſunt percipiant. Cur autem pilos ex ſeſe non producant, muſculus ſubſtratus cauſa eſt. Manus autem quæ duriores ſunt, ad capiendum valentiores ſunt; quæ molliores, ad tactum certiores. Quomodo etiam nervi qui duri ſunt ad motum, qui molles ad ſenſum ſunt aptiores. Nervi enim tactus quoque inſtrumenta ſunt, cum per eos tangendo ſentimus.

Nervi duriores ad motum potiores molles ad ſenſum.

Cap. IX.

De Gustu.

VIsum quidem ſuprà diximus ad rectas ſentire lineas: Odoratus autem & auditus non

non ſolùm ad rectam lineam, ſed undicunque; tactus & guſtus, neque rectis lineis, neque undicunque cognoſcunt, ſed tum ſolùm cum proximè ad ea quæ ſibi ſubjecta ſunt acceſſerint, exceptis his quæ jam explicata ſunt. Eſt autem guſtus, ſenſus qui ſapores percipit. Inſtrumenta ejus lingua, eáque maximè ſumma, præterea palatum; in quibus nervi, qui è cerebro deferuntur diffuſi perceptionem ſuam ad principem animæ partem referunt. Succi autem ii qui guſtationi ſubjectæ qualitates vocantur, ſunt hi; dulcedo, acor, acrimonia, acerbitas, auſteritas, amarities, ſalſedo, unctuoſitas. Hæc enim guſtus dijudicat. His qualitatibus aqua carere dicitur, quod nullam harum qualitatum in guſtando referat. Nam ſi cæteras qualitates ſpectes, ut frigus & humorem, inſitam habet aqua qualitatem. Acerbitas autem, & auſteritas, inter ſe differunt, quòd altera magis, altera minus conſtringat. Simplices igitur qualitates quas guſtus percipiat, hæ ferè ſolæ ſunt; Compoſitæ infinitæ. Nam cuique animalium, ac ſtirpium generi, propriæ qualitates ſunt. Aliam enim, ſi ita caſus ferat, porcinæ, aliam caprinæ qualitatem percipimus. Quare cum ignoraverimus quod genus carnium ſit, quod affertur, guſtando judicamus: quod non eveniret, niſi diverſa eſſet cujuſque rei, quæ ſub guſtum cadat, qualitas. Proinde generatim eas nemo complecti queat, cum ſint infinitæ, & inter ſe omnino differentes. Nam

Guſtus ſenſorium & objecta.

vel

κατ' εὐθείαν μόνον ἀλλὰ παιλαχόθεν· ἀφὴ ᾗ γε γεῦσις
ὅτι κατ' εὐθείας γραμμὰς ὅτι πάλαι ἤδει γνωρίζουσιν,
ἀλλὰ τότε μόνον ὅταν αὐτοῖς πλησιάσωσι τοῖς ἰδίοις αἰ-
σθητοῖς πλὴν τῶν ὑδρογευσμένων. ἔστι δὲ ἡ γεῦσις τῶν
χυμῶν ἀναλυτική· ὄργανα δὲ αὐτῆς ἡ γλῶσσα· ἐν ταύ-
της μᾶλλον δ' ἄκροις, ἐπί τε στόματος τοῖς καλουμένοις, ἐν οἷς
ὅσα τὰ ἐξ ἐγκεφάλου φερόμενα νεῦρα πεπλατυσμένα καὶ
ἀπαγγέλλοντα τὴν ἡμιμόριον δύναμιν τοῖς ὀργανικοῖς. τῶν δὲ χυμῶν αἱ γευστικαὶ καλούμεναι ποιότητες
εἰσὶν αὗται, γλυκύτης, ὀξύτης, δριμύτης, τρυφνότης, αὐ-
στηρότης, πικρότης, ἁλμυρότης, λιπαρότης· τούτων γὰρ
ὅσιν ἡ γεῦσις διαγνωστική. καὶ ταύτας δὲ ταῖς ποιότησιν ἐν
ὕδωρ ἄποιον λέγεται, ὅτι μηδεμίαν ἐμφαίνει τούτων ἐν
τῇ γεύσει ποιότητα· καὶ γὰρ ταῖς ἄλλαις, οἷς ψυχρότητα,
καὶ ὑγρότητα, σύμφυτον ἔχει τινὰ ποιότητα· τρυφνότης δὲ
καὶ αὐστηρότης ὡς μᾶλλον καὶ ἧττον συμφέρουσιν ἀλλήλαις διαφέρουσιν. αἱ μὲν οὖν ἁπλαῖ γευστικαὶ ποιότητες αὗται μόνον τοσαῦταί
εἰσι· συνῆκται δὲ μυῖαι· καθ' ἕκαστον γὰρ εἶδος ζώων
καὶ φυτῶν ἰδιάζουσαι ποιότητες εἰσίν. ἄλλης γὰρ, ἄν τύπω
τύχῃ, χειρὸς ποιότητος ἀντιλαμβανόμεθα, καὶ ἄλλης αἰγὸς
δηλ. καὶ μὴ μαθόντες ὁποῖόν ὅστι ὃ προσπεσεῖν, χρέας ἐσθίομεν·
τοῦτο δὲ ὅσον οὐ δύναται εἰ μὴ διαφορὰς ἐκάστου τῶν γευστῶν ἡ ποιότης. ὅθεν ὅσον οὐ τις αὐ-
ταῖς ἡμικῶς προσλαβόντες, ἀπείρους ὄντας καὶ πάντας ἀλ-
λήλων διαφέροντας· καὶ γὰρ ἐν οἷς ἰσχυρᾷ μία τις τῶν

ἁπλῶν ποιοτήτων ἢ σύνθετος γνώριμος ἢ κατ' εἶδος τῶν χυμῶν διαφορά. ἰχάδος γὰρ καὶ ἀσαφίδος καὶ φοίνικος μία μέν ἐστι κατὰ ποιότητα ἡ χυμὸς γλυκύτης, ἀλλ' ἡ γεύσις διακρίνει τῶν εἰδῶν τὴν διαφοράν.

ΚΕΦ. ι'.

ΠΕΡΙ ΑΚΟΗΣ.

Ἡ δὲ ἀκοὴ τῶν φωνῶν καὶ τῶν ψόφων ἐστὶν αἰσθητικὴ δύναμις ὑπὸ αὐτῶν τὴν ὀξύτητα καὶ τὴν βαρύτητα, λέγω δὲ καὶ τὴν τραχύτητα καὶ μέγεθος. ὄργανον δὲ τούτης τὰ ἐντὸς τὰ ἐξ ἐγκεφάλου τὰ μαλακὰ, καὶ τῶν ὤτων ἡ καλαισθητὴ μάλιστα δὲ αὐτῶν ὁ χοιδρώδης χιτών. τοῦτος γὰρ ψόφους καὶ ἦχος αἰσθητικός ἐστιν ὁ χόνδρος μόνος δὲ ὁ αὐθέφπος καὶ πίσσης ἐν χιτῶσι τὰ ὦτα, τῶν ἄλλων πάντων ζώων τῶν ἐχόντων ὦτα κυκλῶντων αὐτά.

ΚΕΦ. ια'.

ΠΕΡΙ ΟΣΦΡΗΣΕΩΣ.

Ἡ δὲ ὄσφρησις γίνεται μὲν διὰ τῶν ῥινῶν, περαίνει δὲ εἰς τὰ πέρατα τῶν προσθίων τοῦ ἐγκεφάλου χοιλιῶν· αὗται γὰρ ἀτμοειδέσας δέχονται τὴν φύσιν ὅσαν τὸν ἀτμὸν ῥαδίως δυνάμεναι λαμβάνειν. λέγεται γὰρ καὶ πρόσθεν ὡς ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων καθ' ὁμοιότητα τινὰ καὶ οἰκειότητα τῶν ἰδίων αἰσθήσεων ἀναλαμβάνειται. καὶ μὲν ὥσπερ τοῖς ἄλλοις αἰσθητηρίοις νεῦρον ἐστιν αἰσθητικὸν καὶ πέπτωκεν ὁ ἐγκέφαλος, οὕτω καὶ τῇ ὀσφρήσει, ἀλλὰ τοῖς πέρασιν ἔοικε τῶν ὑμένων ἀναπληροῦν τὸν χῶρον, καὶ τὴν τοῦ ἀτμοῦ διάδοσιν δέχεται. τὸν δὲ ἀτμὸν ἡ ψυχωθεῖσα

vel in iis in quibus una quæpiam ſimplicium qualitatum dominatur, ſapores ſpecie differre notum eſt. Nam in ficubus aridis & uvis paſſis & palmula, una dominatur qualitas, dulcedo, & tamen guſtus in his ſapores ſpecie diſcrepantes cognoſcit.

Cap. X.

De Auditu.

Auditus objecta & organa.

Auditus voces ſentit, & ſonos, eorumq; acumen, & gravitatem; lævitatem etiam & aſperitatem, magnitudinemq; judicat. Inſtrumenta hujus quoque ſenſus, molles ſunt nervi è cerebro ducti, & aurium ſtructura, maximeque quod in iis cartilaginoſum eſt. Nam ad ſonos & ſtrepitus apta cartilago eſt. Solus autem homo & ſimia aures non movent, cum cætera omnia, quæ aures habeant animalia, eas moveant.

Cap. XI.

De Odoratu.

Odoratus organa & objecta.

Odoratus fit ille quidem per nares, ſed ad terminos anteriorum ventriculorum cerebri perficitur. Hi enim cum vaporum naturam in primis referant, facilè vapores percipiunt. Dictum eſt enim ſupra, quodque ſenſorium per naturæ conjunctionem ea percipere, quæ propriè ſibi ſubjecta ſint. Veruntamen non ut cæteris ſenſoriis, ita odoratui ſentiendi nervum cerebrum demiſit, ſed ipſum ſuis terminis uſum nervorum explet, vaporeſq; qui afflantur, accipit.

Est autem odorum latissimè patens differentia suavis odor & teter, & qui inter hos medius interjicitur, qui neq; suavis neq; teter est. Gignitur autem suavis odor cum humores qui sunt in corpore, exquisitè; medius cum mediocriter; teter cum parum aut nullo modo concocti sunt.

Cap. XII.

De Cogitatione.

Facultas cogitativa in quibus versatur.

Ejus partis quam phantasticam diximus cùm facultatem tùm instrumenta, tùm partes, tùm partium conjunctionem & differentiam ut potuimus, breviter satis explicavimus. Illius autem partis in qua cogitatio est generatim judicia sunt, & assensus, & declinatio, & appetitio. Speciatim rerum intelligentia, virtutes, scientiæ, artium rationes, deliberandi vis, electio. Atque hæc pars est quæ per somnia vaticinatur nobis futura, quam solam *Pythagorici Hebræos* secuti veram divinationem esse volunt. Instrumentum ejus est medius ventriculus cerebri, animaque spiritus qui in eo clauditur.

Cap. XIII.

De Memoria.

Originis & Platonis de Memoria sententiæ.

Ea vis qua meminimus, memoriæ & recordationis causa est, & penu. Memoria est, ut *Origines* ait, phantasia intus relicta, ab aliquo sensu actu apparenti; ut *Plato* verò definiebat, sensus & intelligentiæ notionis conservatio. Animus enim quæ sub sensus cadunt per sensoria percipit, opinioque nascitur.

Quæ

κωλύτη διαφορὰ εὐωδία τί ὅτι ἡ δυσωδία ἢ ὃ μέσον τούτων ἢ μήτι εὐωδίας ὅτι, μή τι δυσωδία. ἡδὺ δ' εὐωδία τῶν ὑγρῶν τὸ τοῖς σώμασιν ἀκριβῶς πεφθῆναι, μέσως δ' ἡ μέση διάθεσις. καὶ ἀδιέξοδον δ' ἡ μηδ' ὅλως δυσωδία.

ΚΕΦ. ιβ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΥ.

ΤΟΥ μὲν οὖν φαντασικοῦ ἢ τι δύναμις ἢ τὰ ὀργανα ἢ τὰ μόρια ἢ τῶν μορίων ἡ κοινωνία τε ἢ διαφορὰ τῶν ἐνδεχόμενον εἶπον ὡς ἐν βραχέσιν ἱκανῶς εἴρηται· τοῦ δ' διανοητικοῦ εἰσὶ θυμικὸν μὲν αὐτεξούσιον ἢ συνκαταθέσεις ἢ ἀποτυγαὶ ἢ ὁρμαί. εἰδικὸν δ' αὐτὸ νοῦς τῶν ὄντων ἢ αἱ ἀρεταί, ἢ αἱ ὀπτιμεγίαι ἢ τῶν τεχνῶν οἱ λόγοι, ἢ ὃ βουλευτικόν, ὃ προαιρετικόν. τοῦτο δ' ὅτι ἢ ὃ δι' ὀνείρων θεασάμενον ἠμῖν ὃ μέλλον· ὅπερ μόνῳ ἀληθῆ μαρτυροῦσι οἱ Πυθαγόρειοι λέγουσιν εἶναι, τοῖς Ἑβραίοις ἀκολουθήσαντες. ὄργανον δ' ἡ τούτου ἡ μέση κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου, ἢ ὃ ψυχικὸν πνεῦμα ὃ ἐν αὐτῇ.

ΚΕΦ. ιγ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΕΥΤΙΚΟΥ.

ΤΟ δὲ μνημονευτικόν ὅτι μνήμης καὶ ἀναμνήσεως αἴτιόν τε καὶ ταμιεῖον. ἔστι δὲ μνήμη, ὡς μὲν Ἀριστοτέλης φησὶν, φαντασία ἐγκαταλελειμμένη ἀπὸ τινος αἰσθήσεως τοῦ κατ' ἐνέργειαν φαινομένης· ὡς δὲ Πλάτων, ἕξις αἰσθήσεως τις καὶ νοήσεως. ἡ γὰρ ψυχὴ τῶν μὲν αἰσθητῶν ἀφ' ἑαυτῶν αἰσθητικεῖον

ρίων ἀπολαμβάνει), καὶ γὰρ ἡ δόξα τῆς νοητῆς ἀφὲ τῶν νῦ, καὶ γίνεται νόησις. ὅταν οὖν τὰς τύπους ὧν τὰ ἐδόξασεν ὧν τὰ ἐφάσατο ἀφασώζῃ, μνημονεύειν λέγεται· ἔοικε δὲ νόησιν λέγειν ὁ Πλάτων ἐν τούτοις, ἃ τὴν κυρίως νόησιν, ἀλλὰ τὴν ἀφαίρεσιν. τὰ μὲν γὰρ αἰσθητὰ μνημονεύεται καθ' ἑαυτά, καὶ ἡ νοητὰ ἐν συμβεβηκόσι· ὅπερ καὶ τῆς ἀφαιρετῆς ἡ μνήμη ἐκ προλαβούσης φαντασίας ἀφίεται, τὰ δὲ κυρίως νοητὰ ὅτι μὲν ἐμάθομεν ἢ ἠκούσαμεν μεμνήμεθα· τῆς δὲ οὐσίας αὐτῶν μνήμην οὐκ ἐχομεν· οὐδὲ γὰρ ἐκ προηγησαμένης φαντασίας ἡ τῆς νοητῆς ἀπάλημψις, ἀλλ' ἐκ μαθήσεως ἢ φυσικῆς ἐννοίας. εἰ δὲ μνημονεύει λεγόμεθα ἃ πρότερον εἰδομεν ἢ ἠκούσαμεν ἢ ἄλλως πως ἐγνωμεν, ὃ δὲ πρότερον τὴν διαφορὰν ἔχει πρὸς τὸ πρελθόντα χρόνον, δῆλον ὡς μνημονευτὰ ὄντα τὰ γνώμενα, τὰ φθειρόμενα, καὶ ἐν χρόνῳ συνιστάμενα, καὶ ἔστιν ἡ τῶν ἀπόντων ἡ μνήμη, ὃ μὴ ἀπὸ τῶν ἀπόντων γίνεται. ἀνάμνησις δὲ λέγεται ὅταν λήθη μεσολαβήσῃ τὴν μνήμην. ἔστι γὰρ ἀνάμνησις μνήμης ὀξιτήλου ἠμαυρὸς ἀνάκτησις· γίνεται δὲ ὀξίτηλος ἐκ τοῦ τῆς λήθης λήθη δὲ ὅτι μνήμης ἀπόβολή· ἀλλ' ἡ μὲν διαιρετικὴ, ἡ δὲ ὅτι ποσὴ, ἧς ἐστιν ἡ ἀνάμνησις. ἔτερα δὲ ἐστὶ ἀνάμνησις, ἥτις οὐκ ἔστι λήθη τῆς ἐξ αἰσθήσεως καὶ νοήσεως, ἀλλὰ τῆς φυσικῆς ἐννοίας· φυσικὰς δὲ λέγομεν ἐννοίας, καὶ ἀδιδάκτους πᾶσι προσούσας, ὡς τὸ, Εἶναι θεοὺς· ταύτην δὲ ὁ Πλάτων ἀνάμνησιν

εἶ

Quæ verò ſub intelligentiam intelligentia, gignitur que intelligentiæ notio. Cum igitur imagines & eorum quæ opinatus eſt, & quæ intelligentia comprehendit, conſervat, meminiſſe dicitur; Quo loco *Plato* non eam intelligentiæ notionem quæ verè dicitur videtur accipere, ſed cogitationem. Nam quæ ſenſui ſubjecta ſunt, per ſe memoriâ tenentur; quæ intelligentia cernuntur, ex accidenti: quandoquidem eorum quæ cogitamus ex antegreſſa phantaſia memoria eſt. Quæ verò propriè intelligentia intuemur, quoniam didicimus, aut audivimus, meminimus; ſubſtantiæ verò eorum memoria nulla eſt, non enim ex antegreſſa phantaſia, quæ intelligentia cernimus, percipimus, ſed ex diſciplina aut naturali notione. Quod ſi meminiſſe dicimur quæ prius vidimus, aut audivimus, aut alio quovis modo cognovimus, prius autem ad tempus præteritum refertur, dubium non eſt, quin ſub memoriam cadunt ea quæ fiunt, quæ pereunt, quorum in tempore cohærentia eſt. Et quanquàm abſentium memoria eſt, non etiam ab abſentibus producitur. Recordatio dicitur cum oblivio memoriã interruperit; eſt enim recordatio memoriæ quæ evanuerit recuperatio. Evaneſcit autem per oblivionem. Oblivio porrò memoriæ amiſſio eſt. Sed alia eſt perpetua, alia ad tempus, quo de genere eſt recordatio. Alia autẽ eſt recordatio quæ non eſt oblivio eorum quæ ſenſu & intelligentia percepta ſunt, ſed naturalium notionum. Naturales notiones appellamus, quæ ſine doctrina omnibus adſunt, ut verbi cauſa, eſſe Deum. Hanc

Quid inter memoriam & intelligentiam intereſt.

Quid recordatio.

Quid oblivio.

Plato recordationem esse dicit idearum. Quid autem idea sit, posteà dicemus. Phantastica igitur vis tradit cogitationi ea quæ sensibus conspiciuntur. Cogitatio cum accepit & judicavit, mittit ad memoriam. Hujus instrumentum est postremus cerebri ventriculus quem & πρεγκεφαλίδα & ἔγκρανίδα vocant, & qui in eo animæ spiritus comprehenditur. Sed quoniam sensuum principia & radices dicimus esse anteriores cerebri ventriculos, cogitationis medium, memoriæ postremum; confirmanda hæc ratione sunt, ne temerè iis quæ dicuntur, credere videamur. Est autem hujus rei argumentum certissimum, quod ex usu & munere partium ducitur. Nam anterioribus ventriculis quoquo modo læsis sensus offenduntur, cum cogitandi vis adhuc maneat incolumis. Solus verò medius ventriculus si lædatur, cogitandi facultas labefactatur, at sensoria manent, sensumque à natura natum tutantur. Quod si anteriores mediusque ventriculus lædantur, ratiocinatio una cum sensibus corrumpitur. At verò si postremus ventriculus offendatur, sola interit memoria, sensu & cogitatione nequicquam læsis; (manifestum autem est quod sermo nunc non sit de motu locali:) Quod si & anteriori, & medio, & postremo ventriculo aliquid accidat, præterquam quòd totum animal in vitæ discrimen adducant, sensum pariter & cogitationem,

Quid Phantasia.

Quid cogitatio seu sensus communis.

Eorum sensoria.

Quomodo aliquibus læsis reliqua supersunt.

Α τῆς λέγεται ἰδιαῖ· τί δέ ἐστιν ἰδία ἐκ τοῖς ἐξῆς ἐσόμεθα. Ὅ μὲν οὖν φυλακτικὸν παρέδωσι τῷ διανοητικῷ τὰ φαινόμενα· ὃ δὲ διανοητικὸν ἢ διαλογιστικὸν παραλαβὸν ἡ κείνων παρέπεται τῷ μνημονευτικῷ· ὀργανον δὲ τούτων ἡ ὀπίσθιον κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου, ἐν

Β ᾗ πρόσκεφαλίδα καὶ παρακεφαλίδα καλοῦσι, ἐν ᾗ δὴ καὶ αὐτῇ ψυχικὸν πνεῦμα. ὑπὸ δὲ τῶν μὲν ἀληθῶν ἀρχαὶ καὶ ῥίζαι ταῖς ἔμπροσθεν εἰσὶ κοιλίαις φαμὲν τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ δὲ διανοητικοῦ τὸ μέσον, τοῦ δὲ μνημονευτικοῦ τὸ ὀπίσθιον, ἀναλογεῖ δὲ ὅτι ὑπολάβοι τις, εἰ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον,

Γ ἵνα μὴ δόξωμεν ἀλόγως τισὶ βύθιοι τοῖς λεγομένοις. ἐκφανεστάτη δὲ ἀπόδειξις ἡ ἐξ αὐτῆς τῶν παθῶν ἐνεργείας λαμβανομένη. τῶν μὲν γὰρ προσθίων κοιλιῶν καθ' ὅλα δὴ τρόπον βλαπτομένων, αἱ μὲν αἰσθήσεις παραπολλύονται, ὁ δὲ διανοητικὸς ὑπομένει σῳζόμενος· τῆς δὲ μέσης κοιλίας μόνης

Δ παθούσης, ἡ μὲν διάνοια σφάλλεται, τὰ δὲ αἰσθητήρια μένει φυλάττοντα τὴν φύσιν αἴσθησιν· ἐὰν δὲ καὶ αἱ πρόσθιοι καὶ ἡ μέση κοιλία πάθωσιν ὁ λογισμὸς ἅμα ταῖς αἰσθήσεσι παρακόπτει. τῆς δὲ πρόσκεφαλίδος παθούσης, ἡ μνήμη μόνη παραπόλλυται τῆς αἰσθήσεως καὶ

Ε τῆς διανοίας εἰς ταὐτὸν βλαπτομένων (δῆλον δὲ ὡς οὐκ ἔστιν ἡμῖν νῦν λόγος περὶ τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως) ἐὰν δὲ σὺν τοῖς προσθίοις ἡ μέση τε καὶ ὀπίσθιον πάθῃ τι, καὶ τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὴν μνήμην ὁμοῦ παραφθείρεται. ὥστε τῷ καὶ ὁ πᾶν κινδυνεύειν ἀπο-

ἀπολέσθαι ζῶοι. γίνε) ὃ τοῦτο δῆλον καὶ δι' ἄλλων μὲν πολλῶν παθῶν τε καὶ συμπτωμάτων μάλιστα δὲ ἐκ τῶν φρενίτιδος. τῶν γὰρ φρενιτιώντων, ἅμα μὲν ταῖς αἰσθήσεις διασώζεσι τῆς διανοίας μόνης βλαβείσης. τοιοῦτον δή φασι Γαλλιῶς φρενιτίσαι τα, ὃς ἐκείρυγε τινὸς ἐργαζομένου πρὸς αὐτῷ, διαιτασάς καὶ λαβὼν ὕελα σκύφη, ὅτι τ ταῖς θυείδας ὁρμήσας, πρῶτα τοὺς παιδίσκας ἔκαισι τῷ σκύφῳ εἰς ὁμόμητος καλῶν, εἰ θέλοισιν αὐτὸ ῥιφῆσαι κάτω. τῶν ὃ πρεσβυτέρων βούλεσθαι φησάντων, τοῦτοι πρῶτοι τῷ σκύφῳ ἔκαισι. εἶτα ἤρετο τοὺς πρώτους εἰ δὲ ἐκείρυγοι βούλοιντο ῥιφῆναι· τῶν ὃ παιδιὰ νομισάντων εἶ) ὃ τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο θέλειν φησάντων, λαβοῦσι ὤθησιν δοῦναι κάτω ἐκείρυγοι. οὗτος ταῖς μὲν αἰσθήσεις ὑγιαίνει· ἦν δὲ ὅτι σκύφη ταῦτα καὶ ἐκείρυγος οὐκ οἶδε ὃ τῷ διάνοιαν. ἄλλοι ὃ διάκενον ἔχουσι φαντασίαν, ὁρᾷ οἰόμενοι τὰ μὴ ὁρώμενα, τὰ ὃ ἄλλα φρονοῦσι κῦ λόγοι· ὅτοι ταῖς τοιαύτης μοίρας χολίας ἐβλάβησαν, τῆς μέσης ἀπαθοῦς μένασης. ἐκ ὃ τῶν παθῶν τῶν τοιαυτοχολοθύμων ἑκάτερα μοίρα τὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἐμποδίζε). Εἰς ἐκείνων γὰρ τῷ ἐνέργειαν καταλαμβάνεται ὃ ζῶοι εἰς ἓν πίφυκεν ἐνεργεῖν ὃ πεπονθὸς μόριον· ὡς καὶ τοῦ ποδὸς παθόντος εἰς ὃ περιπατεῖν ἐμποδιζόμεθα. ταύτῃ γὰρ ὁ πῶς ἔχει τῷ ἐνέργειαν.

ΚΕΦ.

onem & memoriam delent. Quod cùm aliis multis affectionibus & morborum incurſibus, tùm in primis inſania febricitantium oſtenditur. Nam aliqui eorum qui eo morbo laborant, ſola cogitatione læſa, ſenſus conſervant: qualem deſcribit *Galenus* quendam, qui, cum apud eum lanificium quidam exerceret, arreptis vaſis vitreis ad feneſtram ſe propipiens, quærebat de prætereuntibus, quodque vas nomine compellans, an præcipitari vellent. Cum ii qui aſtabant velle ſe reſpondiſſent, primùm projecit ſingula vaſa: deinde percunctabatur, an etiam lanificum demitti vellent; illi quòd arbitrarentur rem eſſe ridiculam, & jocularem, cum ſe velle dixiſſent, hominem corripuit, & præcipitem dedit. Hic ſenſibus erat integris, ſciebat enim & illa eſſe vaſa, & hunc lanificum, ſed ratiocinatio ſana non erat. Aliorum vana phantaſia eſt, putantium ſe videre quæ non vident, cum cætera rectè & ratione dijudicent. Horum anteriores tantum ventriculi læſi ſunt, medius ſalvus eſt. Per affectiones autem, quæ membrum quodque inſequuntur, ejus munera impediuntur. Nam ne eo munere fungatur, impeditur animal, ad quod obeundum natura parata eſt ea pars quæ affecta aut offenſa eſt; quemadmodum pede offenſo ne deambulemus impedimur. Hoc enim pedis officium eſt.

Cap.

Cap. XIV.

De Ratione Et Oratione.

Quid ratio.

Hæc ergo una diviſio eſt facultatum animæ, cum qua partes quædam corporis diviuntur. Alia diviſio, alioque modo partis animæ rationis compotis, eſt in rationem & orationem. Eſt autem ratio animi agitatio, quæ fit in parte animæ quæ ratiocinatur ſine ulla elocutione. Unde ſæpè etiam tacentes totam rationem cum animis noſtris percurrimus, & in ſomniis diſputamus, & per hanc maximè (non enim æquè per orationem) ratione præditi eſſe omnes dicimur. Nam & qui ſurdi nati ſunt, & qui caſu, aut morbo aliquo vocem amiſerunt, nihilominus ratione utuntur. Orationis munus, in voce, & ſermone perſpicitur. Inſtrumenta autem vocis multa ſunt, nam & muſculi qui intus ſunt in mediis lateribus, & thorax, & pulmo, & aſpera arteria, & larynx, & horum maximè quod cartilaginoſum eſt, & nervi recurrentes, & lingula, & omnes muſculi qui has partes movent, emittendæ vocis ſunt inſtrumenta. Sermonis autem os; in hoc enim fingitur & figuratur, & velut conformatur ſermo: lingua & gurgulione plectri locum obtinentibus, palato teſtudinis, dentibus & cujuſdammodi oris hiatu, ut in lyra, chordarum uſum explentibus: conferente etiam aliquid naſo, ut vox ſonora ſit ſeu egregia, ut in canentibus apparet.

Vocis inſtrumenta.

ΚΕΦ. ιδ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝΔΙΑΘΕΤΟΥ λόγου καὶ τοῦ προφορικοῦ.

Αὐτη μὲν οὖν διαίρεσις τῆς ψυχικῆς δυνάμεως ἡ σωδιαῤῥηται μέρη πιὰ τοῦ σώματος· ἑτέρα δὲ διαίρεσις καθ' ἑτέρους τόπους τοῦ λογικοῦ τῆς ψυχῆς ὅτε καλύμμος ἐσδιάθετος λόγος ὁ τε προφορικός. ἔστι δὲ ἐνδιάθετος μὲν λόγος ὁ κίνημα τῆς ψυχῆς ὃ ἐν τῷ διαλογιστικῷ γινόμενον ἀνθυπὸς ἐκφωνήσεως. ὅταν πολλάκις καὶ σιωπῶντες λόγον ὁλον παρ' ἑαυτοῖς διεξερχόμεθα· καὶ ἐν τοῖς ὁπεῖσις διαλεγόμεθα· καὶ τοῦτο δὲ μάλιστα πάντες λογικοί ἐσμεν (ὅταν καὶ τὸν προφορικὸν λόγον ὡς καὶ τοῦτον.) ἐν γὰρ ⓐ ἐκλυετῆς κωφοὶ καὶ ⓐ διὰ πάθος ἢ ἰόσημά τι τὸν φωνὸν ἀποβαλόντες, ἔσθ' ὅτε λογικοί εἰσιν. ὁ δὲ προφορικὸς λόγος ἐν τῇ φωνῇ ἐν παῖς διαλέκτοις τὸν ἐέργασαι ἔχει ὄργανα δὲ τῆς φωνῆς πολλά. οἵτε γὰρ ἐν τοῖς μεσοπλεύσεσις ἔσωθεν μῦες, ἐν ὁ θώραξ, καὶ ὁ πνεύμων, ἥτε τραχεῖα ἀρτηρία, ἐν ὁ λάρυγξ, καὶ τύπων μάλιστα ὃ χονδρώδης, καὶ τὰ παλινδρομοῦντα νεῦρα, καὶ ἡ ὀπιγλωττὶς, καὶ πάντες ⓐ κινοῦντες τὰ μόρια ταῦτα μῦες τῆς ἐκφωνήσεως εἰσὶν ὄργανα. τῆς δὲ διαλέκτου ὃ τόμα· ἐν τούτῳ γὰρ διαπλάττεται καὶ σχηματίζεται καὶ οἱονεὶ μορφοῦται ἡ διάλεκτος· τῆ μὲν γλώσσης καὶ τῷ χαραγρεώπος πλήκτρου λόγου ἐπήχητος· τῆ δὲ ὑπερῴας ἠχεῖ· τῆ δὲ ὀδόντων καὶ τῆ πειᾶς τοῦ τόματος διανοίξεως, ὡς ἐν λύρᾳ τῆ τῶν χορδῶν ἀναπληρώσεως χρειάν, συνελόντος πὶ καὶ τῆς ῥινὸς πρὸς εὐφωνίαν, ἥτοι καλλιφωνίαν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἀδόντων.

ΚΕΦ.

ΚΕΦ. ιέ.

ΕΤΕΡΑ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ.

Διαιρεῖται δὲ καὶ ἄλλως εἰς δυνάμεις ἢ εἴδη ἢ μέρη τοῦ ψυχικοῦ· εἰς τε τὸ φυτικὸν ὁ θρεπτικὸν καὶ παθητικὸν καλοῦσι· καὶ εἰς τὸ αἰσθητικὸν καὶ εἰς τὸ λογικόν. τὰ δὲ ὀργανικὰ ἑκάστου τούτων, τὰ μὲν εἴρηται, τὰ δὲ καὶ τοῖς ἑξῆς ῥηθήσεται. Ζώων δὲ ὁ φυτικὸς ὀκλαμερῆ φησιν εἶναι τὸν ψυχικόν, διαιρῶν αὐτὸν εἰς τὸ ἡγεμονικόν, καὶ εἰς τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ εἰς τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ σπερματικόν. Παναίτιος δὲ ὁ φιλόσοφος τὸ μὲν φωνητικὸν τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως μέρος εἶναι βούλεται, λέγων ὀρθότατα· τὸ δὲ σπερματικὸν οὐ τῆς ψυχῆς μέρος ἀλλὰ τῆς φύσεως. Ἀριστοτέλης δ' ὁ μὲν τοῖς φυσικοῖς πέντε εἶναι λέγει τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, τό τε θυμικὸν καὶ τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ κινητικὸν κατὰ τόπον, καὶ τὸ ὀρεκτικὸν καὶ τὸ διανοητικόν. Φυτικὸν λέγων τὸ τρέφον αὔξον καὶ γηρᾶν, πνεῖν καὶ διαπλάττον τὰ σώματα· καλεῖ δὲ τὸ φυτικὸν καὶ θρεπτικόν, ὃ πᾶν ἀπὸ τοῦ κρατίστου μέρους καλῶν τὸ τρέφοντος· ἀφ' οὗ καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ φυτικοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει. θύραθεν μὲν οὖν οἱ φυσικοὶ οὕτως· οἱ δὲ τοῖς ἠθικοῖς εἰς δύο τὰ πρῶτα καὶ ἡγεμονικὰ διαιροῦσι τὸν ψυχικόν, εἴς τε τὸ λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον· ὑποδιαιροῦσι δὲ τὸ ἄλογον, εἴς τε τὸ ὀρεκτικὸν λέγω, καὶ εἰς τὸ μὴ κατήκοον λόγου. πρὸ μὲν οὖν τοῦ λογικοῦ οἱ τοῖς παλαιοῖσιν εἰρηται· περὶ δὲ τοῦ ἀλόγου νῦν διαληψόμεθα.

ΚΕΦ.

Cap. XV.

Alia Divisio Animæ.

Dividunt aliter in vires, aut ſpecies, aut partes animam; in vegetativam, quæ & altrix & patibilis vocatur, in ſentientem, & rationis compotem. Inſtrumenta autem cujuſque partis, partim explicata ſunt, partim infrà dicentur. *Zeno* Stoicus octonarum partium animam eſſe cenſet, partiens eam in principem facultatem, quinque ſenſus, & vocis mittendæ, procreandiq; vim. *Panætius* philoſophus edendæ vocis facultatem, motionis ejus quo per ſe animalia cientur, partem eſſe vult, & quidem rectiſſimè. Procreatricem verò non animæ partem, ſed naturæ. *Ariſtoteles* in Phyſicis quidem quinque eſſe dicit partes animæ, vegetativam, ſentientem, loco moventem, appetentem, & ratiocinantem; vegetativam intelligens quæ alit, auget, generat, fingit, formatque corpora, quam eandem altricem quoque vocat, totum præſtantiſſimæ partis nomine, ejus nempe quæ alit, appellans, à qua cæteræ partes quas modo enumeravimus, pendent. Atque ita quidem in Phyſicis: in Ethicis verò in duo prima & ſumma genera animam diſtribuit, in rationis participem & expertem. Rurſus rationis participem dividit in eam quæ rationi obtemperat, & quæ rationi non obtemperat. De rationali ſuprà dictum eſt; de irrationali nunc diſſeremus.

Variæ Philoſophorum ſententiæ.

Zenonis.

Panætii.

Ariſtotelis.

Cap.

Cap. XVI.

De Parte Animæ Irrationali quæ & patibilis & appetitiva vocatur.

NOn desunt qui per se esse dicant, quod ratione careat, utpote cum anima reperiatur quæ rationis sit expers, neque pars animæ rationis participis. Primum quidem quoniam per se in bestiis invenitur, ex quo intelligitur perfectam quandam esse animam, nec partem alterius. Deinde, quoniam absurdissimum est rationis partem esse, quod rationis est expers. *Aristoteles* verò & partem esse dicit, & facultatem, & dividit in partes duas ut diximus, quæ communi nomine appetitus nominantur, ad quem pertinet etiam motus, quo per se animalia sequendi aliquid, vel vitandi gratia incitantur. Appetitus enim est motus principium. Nam simul ut appetierint animalia, per se ad motum, persequendi causa feruntur. Irrationalis animæ partis, aliud non paret rationi, aliud paret. Rursus quod rationi paret, dividitur bipartitò, in irascibile & concupiscibile. Instrumentum autem cupiditatis, quæ ex sensu nascitur, jecur est; iræ, cor; pars dura & vehementioris notionis capax ad gravia negotia, & difficilia, & ad contentum impetum destinata, quemadmodum contra jecur pars mollior, mollis cupiditatis instrumentum est factum. Dicuntur autem hæc rationi obedire, quoniam nata sunt ut pareant, & subjiciantur, & ad nutum rationis moveantur, in iis quidem hominibus qui convenienter naturæ vivunt. Atque hi affectus animalis essentiam constituunt, quando sine his existere vita non potest. Quoniam autem affectus nomen homo-

Appetitus quid.

ΚΕΦ. ιε'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΛΟΓΟΥ ΜΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ Ἀ ΚΑΙ ΠΑΘΗΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΟΡΕΚΤΙΚΟΝ ΚΑΛΟΥΣΙΝ.

ΤΙΝΕΣ ΚΑΘ' ἑαυτοὺς εἰ) λέγουσι πλεῖ ἀλογίαν ὡς ἄλογον ψυχὴν ἔχοντα, ἓ ἡ μέρος τ λογικῆς. ὥσπερ οὖν ὅτι καὶ καθ' ἑαυτὸν ὁ τῶν ἀλόγων ζώων εὐεξίαν ἔχει, δῆλόν ὅτι πλείω τὸ ἔστι ἢ ἡ μέρος ἄλλης. διὸ ὅτι τὴν ἀλογωτάτην ὄντ τῆς λογικῆς μέρος εἶ) ὁ ἄλογος. Ἀμεταπτώλης ἢ ἡ μέρος εἶ) λέγεται ἡ διαιρεῖσθαι, καὶ διαιρεῖς εἰς δύο, ὡς ἔφαμεν καλεῖ ζῶντα κοινῶς καὶ ὀρεκτικόν. τοῦτο δέ ὅτι καὶ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις ἡ γὰρ ὄρεξις κατηγορεῖται ζῶα ὅτι πλὴν καθ' ὁρμὴν ἀπὶ κίνησιν. τῶ ἢ ἀλόγου ὁ μὲ ἡ στερήσει λόγου, ὃ ἢ ὑπῆρξέν ὅτι λόγου. πάλιν ἢ ὁ ὑπαρξὲν λόγου διαιρεῖται εἰς ὃ. εἶς τὸ ὁ ὑπὸ θυμικὸν καὶ ὁ θυμικόν. ἔστι ἢ ὄργανα τῶ καθ' ὑπόθυμητικὸν τὰ δὲ αὐθόσεως ὁ πάφρ· τῶ ἢ θυμικῶ ἡ καρδία, σκληρὸν μόριον, καὶ κίνησιν εὐζωον ὑπὸ διχόθεν εἰς σκληρὰν ἀορτὴν καὶ σεμνὸν ὁρμὴν τετάχθαι· ὥσπερ ὁ πάλαι ὁ λόγον χρὴ τῆς ἀπαλῆς ὑπὸ θυμίας ἀρχέσθαι γένεσιν, καλεῖται ὁ ζῶντα ὑπὸ ἐπιθυμῆν λόγον, ὅτι πέφυκε πειθαρχεῖσθαι λόγον καὶ ὁρμαῖς καὶ κινήσεσι, ὡς ἂν ὁ λόγος κελεύῃ, ὅτι τῶν καθ' ὅλην ἐχόντων ἀρχὴν ἔστι ἢ ζῶντα τὰ παθητικὰ τῆς ζωώδους οὐσίας· αὐτὰ ἢ τέτταρα, ὅπερ ἐστὶ σεμνὸν τὸ ζῶον. ἐπεὶ ἢ ὁ πάθος ὁμωνύμως λέγεται,

τίον τοῦ περὶ τὸ ὁμιλητικόν. λέγεται γὰρ πάθος καὶ τὸ σωματικόν, ὡς τὰ νοσήματα καὶ τὰ ἕλκη· λέγεται πάθος καὶ τὸ ψυχικόν, ὡς ἤδη ἔφθη ὁ λόγος, ὅτι ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός. ἔστι δὲ κοινὸς μὲν καὶ ἁπλοῦς ζώου πάθος μία ἕπεται ἡδονή, ἡ λύπη· ἕπεται γὰρ τῷ πάθει λύπη, καὶ οὐκ αὐτὸ τὸ πάθος ἐστὶ λύπη. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, πᾶν τὸ πάσχον ἂν πλὴξ ἦν καὶ αἴσθησις παθεῖν μὴ, οὐκ ἄλογός δὲ, οὐκ ἄρα τὸ πάθος ἐστὶν ἄλγημα, ἀλλ' ἡ τοῦ παθεῖν αἴσθησις· διὸ δὲ τοῦτο καὶ ἀξιόλογον ἐστὶ, ἵνα τὴν αἰσθησιν ἐπιστοπίσῃ. τῶν δὲ ψυχικῶν παθῶν ὄρεξις ἐστὶ πάθος ἐστὶ κίνησις τῆς ὀρεκτικῆς δυνάμεως αἰσθήσει ἢ φαντασίᾳ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ. καὶ ἄλλως πάθος ἐστὶ κίνησις ἄλογος τῆς ψυχῆς διὰ τὸ ἐπόλπτειν κακοῦ ἢ κακοῦ. τὸ δὲ θυμικὸν πάθος ὅταν οὕτω λέγηται πάθος ἐστὶ κίνησις ὑπὸ ἑτέρου ἐξ ἑτέρου. ἐνέργεια δέ ἐστι κίνησις δραστικὴ δραστικὴ δὲ λέγεται τὸ ἐξ ἑαυτοῦ κινούμενον. ὅταν οὖν καὶ ὁ θυμὸς ἐνέργεια μὲν ἐστὶ τοῦ θυμικοῦ· πᾶσα γὰρ τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος κίνησις πρώτως ἀπὸ τοῦ θυμοῦ ἔσεσθαι ἀγαπᾷ καὶ ἐξ ἑαυτοῦ ἐξ ἑτέρου γὰρ ἐν ἑτέρῳ γίγνεται ἡ κίνησις, ὅπερ τέλος μὲν πάθους ἐστὶ, καὶ κινεῖ ἕτερον ὁ ἐνέργεια πάθος λέγεται, ὅταν ἡ κατὰ φύσιν ἐνέργεια μὲν γὰρ ἐστὶ τοῦ φύσει κίνησις, πάθος δὲ κατὰ φύσιν. καὶ οὕτω οὖν ἂν λέγοι ἡ ἐνέργεια ὅταν μὴ κατὰ φύσιν κινῆται λέγεται πάθος, ὅτι ἐξ ἑαυτοῦ κινοῖτο, ὅτι ἐξ

homonymum est, distinguendâ prius est ejus homonymia. Dicitur enim affectio, tum corporea, ut morbi, & vulnera; tum animę, de qua in præsentia loquimur, cupiditas, & ira. Communiter autem & generatim animalis affectio est, quam voluptas aut dolor insequitur; nam affectionem dolor insequitur, non affectio dolor est. Si enim ita esset, quidquid afficeretur doleret, nunc verò quæ sensu carent, afficiuntur illa quidem, non tamen dolent, non ergo affectio dolor est, sed affectionis sensus; quam tamen alicujus esse momenti oportet, ut sensu percipiatur. Animæ affectionum definitio, hæc est: Affectio est motus appetendi facultatis sub sensũ cadens, ob boni vel mali phantasiam. Et aliter sic, Affectio est motus animæ rationis expers, ob opinionem boni vel mali. At universè affectionis hanc definitionem tradunt, Affectio est motus ex alio in alio. Muneris verò functio est motus efficax. Efficax autem dicitur, quod ex se movetur. Itaque hoc modo ira muneris functio est irascendi facultatis, affectio autem utriusque animæ partis; & hoc amplius corporis nostri totius cum per iram violenter rapitur ad agendum. Ex alio enim in aliq motus est factus, quam affectionem esse dicebamus. Alio modo muneris functio affectio dicitur, cum fuerit præter naturam. Nam muneris functio, motus est secundum naturam, affectio verò, præter naturam. Quare hac ratione muneris functio affectio dicitur, cum non secundùm naturam movetur, sive à seipso, sive

Quot modis Affectionis nomen dicatur.

ab

ab alio moveatur. Nam cordis motus, si pulsus est moderatus, muneris est functio; si validior agitatio, affectio. Nam à corde est validior agitatio, sed præter naturam; tab eodem pulsus moderatus, sed secundum naturam. Nihil igitur miri unam & eandem rem, & affectionem, & muneris functionem nominari. Nam quà motus sunt, à patibili animæ parte profecti, muneris quædam functiones sunt; quà vero immoderati, & præter naturam, non muneris functiones, sed affectiones sunt. Motus igitur partis animæ rationis expertis, secundum utramque verbi notionem, affectio est, non omnis tamen motus patibilis partis affectio dicitur; sed qui vehementior est, & ad sensum pervenit: nam exigui motus, & sensum effugientes, affectiones non sunt. Debet enim affectioni inesse magnitudo, quæ alicujus momenti sit. Quocirca definitioni affectionis appositum est, motus sub sensum cadens; Nam exigui motus, ut jam dixi, quos sensus non percipit, affectionem non gignunt.

Cap. XVII.

De Cupiditate.

Cupiditatis divisio & objecta.

Dividitur pars animæ rationis expers, ut diximus, quæ rationi obtemperat, in duas partes, cupiditatem, & iram. Rursus cupiditas bipartito distribuitur, in voluptates, & dolores. Nam cupiditas, dum quod vult, assequitur, voluptatem efficit, contrà, dum non assequitur, dolorem. Alio modo divisa cupiditas, quatuor omnino species facit. Nam in rebus aliis

sunt

ὂξ ἑτέρα. τῆς γοῦν καρδίας ἡ μὲν κατὰ τὰς σφυγμὰς κίνησις ἐνέργειά ἐστιν ἡ δὲ κατὰ τὰς παλμὰς πάθος, ὂξ αὐτῆς μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ ἡ κατὰ τὰς παλμὰς κίνησις, ἀλλ' ὐ κατὰ φύσιν· ὂξ αὐτῆς δὲ καὶ ἡ τῶν σφυγμῶν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν. οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν εἰ καὶ ταὐτὸν πεπόνθασιν ὑ πάθος καὶ ἐνέργειαν ὀνομάζεσθαι· καθ' ὃ μὲν γὰρ κινήσεις εἰσὶν ὂξ αὐτῶν τῶν παθητικοῦ τῆς ψυχῆς ἐνέργειαι πῶς εἰσί· καθ' ὅσον δὲ ἀμοιροῦσι καὶ ὐ κατὰ φύσιν, οὐκ ἐνέργειαι, ἀλλὰ πάθη. ὕτως οὖν ἡ κίνησις τῶν ἀλόγων πάθος ὀνομάζεται· ὐ πᾶσα δὲ κίνησις τῶν παθητικῶν, πάθος καλεῖται· ἀλλ' αἱ σφοδρότεραι καὶ εἰς ἀλγηδόνα περιβαίνουσαι· αἱ γὰρ μικραὶ καὶ ἀνεπαίσθητοι οὐδέπω πάθη. δεῖ γὰρ ἔχειν τὸ πάθος καὶ μέγεθος ἀξιόλογον· διὸ περισκεπτέον ὅρῳ τῶν πάθους, τὸ κίνησις αἰσθητή· αἱ γὰρ μικραὶ κινήσεις λανθάνουσαι τὴν αἴσθησιν ὐ ποιοῦσι πάθος, ὡς εἴρηται.

ΚΕΦ. ιζ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΘΥΜΗΤΙΚΟΥ.

Διαιρεῖται μὲν οὖν, ὡς ἔφαμεν, τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς εἴς τε τὸ ὀρεκτικὸν λόγου, εἰς δύο, τό τε ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸ θυμικόν· πάλιν δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς ἡδονὰς, καὶ λύπας· ἐπιτυγχάνουσα μὲν γὰρ ἡ ἐπιθυμία ἡδονῆς ἐμποιεῖ, ἀποτυγχάνουσα δὲ λύπην. πάλιν δὲ καὶ ἕτερον τρόπον ἡ ἐπιθυμία διαιρεθήσεται, τέταρσι σοὶ ἑαυτῇ τὰ πρόσωπα εἴδη ποιεῖ. ἐπὶ γὰρ τῶν ὄντων

των τὰ μὲν ἔστιν ἀγαθά, τὰ δὲ φαῦλα· καὶ τὰ μὲν ἡδέα πάρεστι, τὰ δὲ προσδοκᾶται. καὶ τούτοις τοῖς ζῴοις τὼ δύο εἰς δύο πολυπλασιαζομένων, τὰ τῆς ἐπιθυμίας εἰς τέσσαρα σχήματα. ἔστι γὰρ ἀγαθὸν καὶ κακόν, καὶ πάλιν παρὸν καὶ προσδοκώμενον. προσδοκώμενον μὲν ἀγαθὸν ἐπιθυμία ἐστί· ἡδὺ δὲ παρόν, ἡδονή· πάλιν προσδοκώμενον κακόν, φόβος· πάρον δέ, λύπη. ἐπεὶ τὰ ἀγαθὰ μὲν γὰρ τρέφει ἡδονὴ καὶ ἐπιθυμία· ἐπεὶ τὰ φαῦλα δὲ φόβος καὶ λύπη. διὸ πινὲς τὸ πάθος εἰς τέσσαρα σχήματα, ἐπιθυμίαν, ἡδονὴν, φόβον καὶ λύπην. ἀγαθὰ δὲ καὶ φαῦλα λέγομεν ἢ τὰ ὄντως ὄντα, ἢ τὰ νομιζόμενα. ἐγίνοντο δὲ τὰ φαῦλα πάθη τῇ ψυχῇ διὰ πειθοῦς τύπου διὰ κακῆς ἀγωγῆς, ὄχ ἁμαρτίας, οὐδὲ κακοξίας. μὴ ἀξιόντες γὰρ καλῶς ἐκ παίδων ὡς δυνατὸν κρατεῖν τῶν παθῶν, εἰς τὸν ἀμετρίαν αὐτῶν ἐμπίπτομεν· ἐκ δὲ τῆς ἁμαρτίας, φαῦλαι κρίσεις ὡς λογιστικῷ τῆς ψυχῆς ἐμφύονται, ὡς οἴεται τὰ φαῦλα χρηστὰ εἶναι, καὶ τὰ χρηστὰ φαῦλα· ἔστι δὲ ποτὲ καὶ ἐκ τῆς τοῦ σώματος κακοξίας. ἀρρωστίαι γὰρ εἰσὶν αἱ πικρόχολοι καὶ καταφερεῖς αἱ θερμοὶ καὶ ὑγροὶ τῶν κρίσεων. θεραπευτέον δὲ τὸ μὲν κακὸν ἔθος ἔθει καλῷ· τὸν δὲ ἁμαρτίαν μαθήσει καὶ ἐπιστήμῃ· τὸν δὲ κακοξίαν ἰατρικῶς, μεθιστάντας αὐτὸν ὡς οἷόντε εἰς τὸν μέσην κρᾶσιν ἁρμοζούσῃ διαίτῃ καὶ γυμνασίοις, καὶ φαρμάκοις, ἐάν τε τούτων δεηθῶμεν.

ΚΕΦ.

sunt bona, alia sunt mala, & alia jam adsunt, alia expectantur. His generibus constitutis, si duo per reliqua duo multiplicentur, in quatuor partes cupiditas dividitur. Est enim bonum, & malum, item præsens, & expectatum. Expectatum enim bonum desiderium est, jam verò præsens voluptas. Rursus malum expectatum metus est, præsens ægritudo. In bonis enim voluptas & desiderium versantur, in malis metus & ægritudo. Quæ ratio nonnullos movit, ut affectionem in quatuor partes distribuerent; desiderium, voluptatem, metum, & ægritudinem. Bona autem & mala dicimus, aut quæ verè sunt, aut quæ existimantur. Innascuntur autem malæ affectiones in animo per tria hæc; malam institutionem, inscitiam, pravum corporis habitum. Si enim non rectè à pueris instituti fuerimus, ut regere affectiones possimus, in earum immoderationem incurrimus. Per ignorantiam, autem, perversa judicia in rationali animi parte gignuntur, ut opinio sit quæ mala sunt, esse bona, & quæ bona, mala. Aliquæ etiam ex pravo habitu corporis oriuntur. Siquidem in quibus amaræ bilis magna copia est, iracundi sunt, & quorũ calida humidaq; temperamentum est, ad obscœnas voluptates propensi. Verum prava consuetudo, bona consuetudine tollenda est, ignoratio doctrina atque scientia. Ad pravum autem habitum, corporea remedia adhibenda sunt, ut eum, quoad fieri potest, ad medium temperamentum idoneo victu & exercitationibus, denique medicamentis, si etiam his opus erit, transferamus.

Cap. XVIII.

De Voluptatibus.

Voluptates aliæ animæ, aliæ corporis.

Voluptatum quædam sunt animæ, quædam corporis. Animæ sunt, quæ per se animæ competunt, ut quæ ex doctrina & cognitione rerum capiuntur. Hæ enim & id genus aliæ, solius sunt animæ. Corporeæ autē sunt quæ per cōmunicationem corporis & animæ fiunt, ideoq; corporeæ vocatæ sunt, ut quæ è cibo & complexu Veneris proficiscuntur. Solius porrò corporis nullæ voluptates sunt propriæ, sed affectiones, ut sectiones, fluxiones, & qualitates temperamento congruentes. Omnis enim voluptas cum sensu est, sensum autē animæ esse ostendimus. esse autē ancipiti, & multiplicē significationē vocabuli voluptatis, perspicuū est. Sub alio enim atq; alio genere sunt, ut honestæ & improbæ voluptates. Aliæ etiam vanæ, aliæ veræ sunt voluptates. Ac illæ quidem quæ in cogitatione ponuntur, ad scientiam sunt; quæ vero corpore percipiuntur, ad sensū. Et harū quæ ad sensum sunt, aliæ naturales sunt, aliæ non naturales. Præterea voluptati quæ in bibendo est, ægritudo quæ in sitiendo est, opponitur; at illi quæ in rerum contemplatione est posita, nihil opponitur. Quæ omnia verbi voluptatis ambiguitatem ostendunt. Voluptatum autem corporis quædam sunt necessariæ, & naturales, sine quibus vitā constare non potest, ut alimenta, quæ quod corpori deest explent, vestitusque necessarius. Aliæ naturales quidem, non tamen necessariæ, ut secundum naturam & legem concubitus. Hæ enim conferunt ad permanentiam universi generis: Fieri autem potest, ut sine eis in virginitate vitam

Corporearum variæ species.

transi-

ΚΕΦ. ιδ'.

ΠΕΡΙ ΗΔΟΝΩΝ.

ΤΩΝ ἡδονῶν, αἱ μὲν εἰσι ψυχικαὶ, αἱ δὲ σωματικαί· ψυχικαὶ μὲν αἱ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν ὡς αἱ περὶ τὰ μαθήματα καὶ τὴν θεωρίαν· αὗται γὰρ καὶ αἱ τοιαῦται μόνης εἰσὶ τῆς ψυχῆς. σωματικαὶ δέ εἰσιν αἱ μὴ χωρὶς αἰσθήσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς γινόμεναι καὶ ὅλῃ τὴν σωματικὴν κατακλυσμοί, ὡς αἱ περὶ τὰ ἐδέσματα καὶ τὰ συνουσίας. μόνον δὲ τοῦ σώματος οὐκ ἄν εὕροις τινὰς ἰδίας ἡδονάς, ἀλλὰ πάθη, οἷς τομὰς καὶ ῥύσεις καὶ τὰ τοιαῦτα ποιοῦνται. πᾶσα γὰρ ἡδονὴ μὴ αἰσθήσεως ψυχικῆς ἢ τῆς αἰσθήσεως ἐλευθέρα μένει· καὶ ὅλως ὡς τὸν πολλαχοῦ λεγομένων ὅτι ἡ ἡδονὴ. ὑφ' ἕτερον γὰρ καὶ ἕτερον γένος εἰσίν, ὡς αἱ ἀσυδάτοι ἡδοναὶ καὶ φαύλης καὶ αἱ μὴ φθορᾶς αἱ δὲ ἀληθοῦς καὶ αἱ μὴ τῆς διανοίας μόνης κατὰ διαφορὰν εἰσὶν, αἱ δὲ μὴ σώματος, κατὰ αἴσθησιν δὲ αὐτῶν δὲ τῶν κατ' αἴσθησιν αἱ μὲν εἰσὶ φυσικαὶ, αἱ δὲ οὔ. καὶ τὴν μὲν ἡδονὴν τὴν οὐ δι' πόνου δοκοῦσαν ἢ οὐ δι' ἐλλείψεως λύπης τῆς δὲ καὶ θεωρίαν οὐδεὶς. ζῶα μὲν δύο πάντα δείκνυσι τὴν ἡδονὴν ὁμώνυμον. τὴν δὲ σωματικὴν καλουμένων ἡδοναὶ αἱ μὲν εἰσὶν ἀναγκαῖαι ἅμα δὲ φυσικαὶ, ὧν χωρὶς ζῆν ἀδυνάτων· ὡς αἱ διὰ φαγεῖν αἱ τὴν εὐδοκίας ἀναπληρωτικὴν καὶ τὰ εὐδύμενα ἀναγκαῖα· αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, ὡς αἱ κατὰ φύσιν καὶ κατὰ νόμον μίξεις. αὗται γὰρ εἰς μὲν τὸν διαμονὴν τοῦ παντὸς γένους συντελοῦσι, δυνατὸν δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν τὸν περὶ θεωρίαν ζῆν· αἱ δὲ

ὅτε

ὅτε ἀναλγησίαι ὅτε φυσικαί, ὡς ἡ μέθη καὶ ἡ λαγνεία καὶ αἱ πλησμοναὶ τῆ ψυχαὶ ἐπιφαίνουσαι. ὅτε γὰρ εἰς σχεδὸν τὸ γένος ἅπαν συμβάλλονται, ὡς ἡ τῶν νόμων σωτηρία. ὅτε εἰς σύστασιν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐλάβειαν. ὦ τοίνυν καὶ θεοὶ ζῶντες, μόνας μεταδιωκτέον ταῖς ἀναλγησίας ἅμα καὶ φυσικὰς ἡδονάς. ὧν ὁ μετ' ἐκεῖνον ὁ δευτέρας ταύτας τῶν ἀρετῶν τεταγμένῳ, ταύταις τε καὶ ταῖς φυσικαῖς μόνοις, οὐκ ἀναλγησίας ὁ μεπτέον, μὴ τῶν προσόντος ἢ μόνου ἢ ζώπου καὶ χαρᾶ ἢ τόπου, ταῖς ὁ ἄλλας φθικτέον πάντι τρόπῳ. ἁπλῶς ὁ ἡγητέον ταύταις εἶ) καλὰς ἡδονὰς ταῖς μὰ συμπεπλεγμένας λύπῃ, μήτε μεταμέλῃσι ἐμποιούσας, μήτε βλάβης ἑτέρας ψυχικὰς, μήτε τὸ μετρίου ὑπερχωρούσας, μήτε τὴν κατοῦσαν ἡμᾶς ἔρωτα ἀφελκούσας ὅτι πολὺ ἢ καταδυλούσας. κυρίως δὲ εἰσὶν ἡδοναὶ αἱ τῇ κατηκοῇ τοῦ θείου ἢ ταῖς ὀπτικαῖς καὶ ταῖς ἀρεταῖς ὑπηκόοις αἱ πως ἢ συμπεπλεγμέναι. ὥσπερ οὖν τοῖς κρείττοσι λέγον εὐδιακούστοις ἦτέον, οὐκ εἰς ὃ εἶ) ἁπλῶς οὐδὲ εἰς τὸν σχεμοῖλον τοῦ ψόγους, ἀλλ' εἰς ὃ εὖ εἶ) ἢ κατοῦσαν ἢ ἀφελέσπ εἶ) σωτηρίους καὶ εἰς αὐτὸν τοῦ ἀνθρώπου τὸν κρείττω ψυχὸν ἢ ὃ νοερὸν τελειότητα. αἴπερ ὅτε ἀρεταί τῶν παθῶν εἰσιν, ὡς αἱ τῆς εὐδείας ἀναπληρώσεις καὶ, ὑφ' ὅλως λύσεως ἔχουσι προηγουμένως ἢ ἐπομένως, ἢ ἀφικνούμενον, ἀλλ' εἰσὶ καθαραὶ ἢ ἄμικτοι πάσης

ὑλικῆς

transigamus. Aliæ neq; neceſſariæ neq; naturales, ut ebrietas, & libidinoſa petulantia, & immoderato cibo, potuque corporis expletio. Hæc enim tantum abeſt, ut ad progationem generis nobis conducant, quod legitimus facit concubitus, aut ad vitæ ſtabilimentū, ut etiam vehementer noceant. Quare qui convenienter Deo vivit, huic ſolæ neceſſariæ ſimul, & naturales voluptates perſequendæ ſunt; Illi verò qui poſt hunc in ſecunda virtutum claſſe collocatus eſt, cùm hæ, tùm illæ etiam quæ non neceſſariæ ſunt, ſed tamen naturales aſſumendæ fuerint; ſic ut modus & ratio, & tempus, & locus idoneus ſervetur, Reliquæ omnino fugiendæ ſunt. Simpliciter autē illæ honeſtę eſſe voluptates putandę ſunt, quæ non ſunt implicatæ dolori, neq; pœnitendi causā afferunt, neque alio ullo detrimento afficiunt eos, qui perfruuntur, neque ultra modum progrediuntur, neque nos multum à gravioribus negotiis abſtrahunt, aut ſibi ſervire cogunt. Propriæ voluptates ſunt, quæ inſunt quodammodo, aut annexæ ſunt cognitioni divini numinis, & ſcientiis & virtutibus. Hæc in iis ducere debemus quæ primario loco ſunt expetenda, quæ non ut ſimus ſimpliciter, neque ut genus perduret, ſed ut bene nobis ſit, & viri boni, Deoque grati ſimus vim habent, & ad perficiendum hominis animum & intelligentiam conferunt. Nam neque affectionibus medentur, ut quæ naturæ deſideria ſatiant, neque omnino ægritudinem aut antegreſſam, aut inſequentem, aut contrariam habent, ſed puræ ſunt & ab omni concretione materiæ liberæ,

liberæ, propterea quod in ſolo animo ponuntur. Etenim ut *Platonis* ſententia eſt, voluptatum aliæ ſunt falſæ, aliæ veræ. Falſæ, quæ cum ſenſu & opinione non verâ fiunt, & dolores habent implicatos; Veræ, quæ ſolius ſunt animæ ipſius per ſe, cum ſcientia & mente & prudentia, liquidæ & ab omni dolore ſejunctæ, quæque nullam pœnitendi causâ relinquunt. Has voluptates quæ ex contemplatione rerum & honeſtis actionibus manant, non communi nomine ἡδονὰς, ſed χαρὰς appellant, etſi utrumque à patiendo nomen ductum eſt. Nonnulli autem ſunt qui propriè ejuſmodi voluptatem, gaudium nuncupent. Definiunt autem voluptatem, ortum in naturam qui ſenſum moveat. Verum hæc definitio corporeæ tantum eſſe voluptatis videtur. Hæc enim quædam eſt expletio, & corporeæ inopiæ, doloriſque qui ex inopia naſcebatur medicina. Nam frigentes, aut ſitientes dum ægritudinem ſanamus, quæ è frigore, & ſiti oritur, in calefaciendo, & bibendo voluptatem percipimus. Ex accidenti igitur hæ voluptates bonæ ſunt, neque per ſe aut natura ſua tales ſunt. Nam ut ſanari ex accidenti bonum eſt, at ſanum eſſe naturâ, & per ſe: ſic hæ voluptates, cùm curationes quædam ſint, ex accidenti bonæ ſunt. Voluptates verò quæ in contemplatione ponuntur, per ſe ſunt bonæ & naturâ; non enim propter inopiam fiunt. Hinc igitur non omnem voluptatem indigentiam explere diſci poteſt. Quod ſi eſt, non rectè definiunt, qui aiunt Ortum in naturam qui ſenſum moveat eſſe voluptatem

Platonis de voluptatibus ſententia.

ὑλικῆς συμπλοκῆς ψυχικοὶ μόνοι ὄντας. καὶ γὰρ καὶ Πλάτωνα τὰς ἡδονὰς αἰ μὲν εἶναι ψευδεῖς, αἱ δὲ ἀληθεῖς· ψευδεῖς μέν, ὅσαι μετ' αἰσθήσεως γίνονται καὶ δόξης οὐκ ἀληθοῦς, καὶ λύπας ἔχουσι συμπεπλεγμένας· ἀληθεῖς δὲ ὅσαι τῆς ψυχῆς εἰσι μόνης αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν μετ' ἐπιστήμης καὶ νοῦ καὶ φρονήσεως καθαρεῖαι καὶ ἀνεπίμικτοι λύπης, αἷς οὐδὲ μία μετέμοιρα παρακολουθεῖ ποτέ. καλοῦσι δὲ τὰς πραχθησομένας τῇ θεωρίᾳ καὶ ταῖς καλαῖς πραξέσιν ἡδονάς, οὐ πάθη, ἀλλὰ στάσεις. λυποῦσι δὲ κυρίως τὴν τοιαύτην ἡδονὴν χαρὰν λέγουσιν· ὀρίζονται δὲ τὴν ἡδονὴν γένεσιν εἰς φύσιν αἰσθητήν. ἔοικε δὲ τοῦτ' ὁ ὅρος, τῆς σωματικῆς μόνης ἡδονῆς εἶναι· αὕτη γὰρ ἀναπλήρωσίς τις ὄντι, καὶ ἰατρεία τῆς σωματικῆς ἀοδίας, καὶ τῆς προσγιγνομένης ἔξω τινὸς ἐπιφορᾶς λύπης. ῥηγνύντες γὰρ ἢ διαφθείροντες, τὴν ὁμοῦ τοῖς ῥήγεσι καὶ τῆς ὄψεως θεραπεύοντες λυποῦσι, τὸ ᾧ βαλλόμενον καὶ πόνῳ ἡδόμενα. καὶ συμβεβηκός οὖν εἰσιν ἀγαθαὶ καὶ οὐ καθ' ἑαυτάς, οὐδὲ φύσει· ὡς γὰρ ὃ ὑγιάζεσθαι καὶ συμβεβηκός ὄντι ἀγαθόν· ὃ δὲ ὑγιαίνειν φύσει καὶ καθ' ἑαυτό, ὅτω καὶ αὗται καὶ συμβεβηκός εἰσι ἀγαθαὶ ἰατρεῖαι· λυποῦσι δὲ ὅσαι αἱ τῆς εἰς θεωρίαν ἡδοναὶ καθ' ἑαυτάς εἰσι ἀγαθαὶ καὶ φύσει. οὐ γὰρ ἐστ' οὐδεμία γίνεται. δῆλον οὖν ὅτι οὐδὲν ὡς οὐ πᾶσα ἡδονὴ τῆς οὐδενίας ὄντι ἀναπληρωτική· εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ὑγιὴς ὁ ὅρος ὁ λέγων, γένεσιν εἰς φύσιν αἰσθητὴν εἶναι τὴν ἡδονήν. οὐ γὰρ

γὰρ πάσας συνειλημμένας τὰς ἡδονὰς, ἀλλὰ συνδιαλύεσθαι τὴν ἐκ τῆς θεωρίας. καὶ Ἐπίκουρος δὲ τὴν ἡδονὴν ὁρίζόμενος, πάντος τοῦ λυπηδοῦς ἀναίρεσιν ὃ αὐτὸ φησι τοῖς λέγουσι γένεσιν εἰς φύσιν αἰσθητήν. τὴν γὰρ ἀπαλλαγὴν τοῦ λυπηροῦντος, ἡδονὴν εἶναι φησίν. ὅλως δὲ σύνηθεία γένεσις τοῖς οἰκείοις ἐπιτηδεύμασιν ὁμωνυμὸς ἐστιν ἡ συνήθεια, ὁ δὲ τὴν γένεσιν τῆς ἡδονῆς ἡδονὴν ζητεῖν, ἀλλὰ σύνηθες τὴν ἡδονὴν ἄλλο τι εἶναι ἢ γένεσιν μὴ λέγειν ἡ γένεσις ἐστὶν, οὐδὲν δὲ τὴν γνωμένων ἅμα γίνεσθαι καὶ γένεσιν ἀλλὰ δῆλον ὅτι κατὰ μέρος ὃ δὲ ἡδόμενον ἅθρόως πάθος· οὐκ ἄρα γένεσις ἡ ἡδονή. ἐπὶ πᾶσα γένεσις οὐκ ὄντων ἐστὶν, ἡ δὲ ἡδονὴ τῶν ἤδη ὄντων, οὐκ ἔστιν ἄρα γένεσις ἡ ἡδονή. ἐπὶ γένεσις ὠκὺ, ταχέα δὲ βραδεῖα λέγεται· ἡδονὴ δ' οὔ. ἔτι τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἕξις ἐστὶ, τὰ δὲ ἐνέργεια, τὰ δὲ ὄργανα. ἕξις μὲν ὡς ἀρετὴ· ἐνέργεια δὲ ὡς ἡ κατ' αὐτὴν πρᾶξις. καὶ πάλιν, ἕξις μὲν ἡ ὀρεκτική, ἐνέργεια δὲ ὅταν ὄρεγμα δὲ δι' ὧν ἐνεργοῦμεν, ὡς ὀφθαλμὸς καὶ πλοῦτος καὶ τὰ τοιαῦτα. πᾶσαν δὲ αἱ περὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ φαύλα ψυχαὶ δυνάμεις ἕξεων εἰσὶ δυνάμεις. εἴπερ οὖν ἀγαθόν ἐστιν ἡδονὴ, καὶ φαῦλον, ἐν τούτοις ἕξεις μέσοις ἀλλ' ἕξις οὐκ ἔστι. ἔτι γὰρ ὡς ἀρετὴ οὐ γὰρ ἔστι ῥᾳδίως μετάπιπτειν εἰς τὸν ἐναντίον ἑαυτῇ λυπεῖν οὕτως καὶ ἡδονὴ ἀφαιρεῖν τὴν περισσὴν καὶ ταῦτον γὰρ ἔξειν καὶ στέρησιν ἀδύνατον εἶναι· ἅμα δὲ ἔνιες ἥδονται καὶ λυποῦνται

ptatem. Non enim omnes voluptates hæc definitio complectitur, sed eam quæ ex contemplatione naſcitur, omittit. *Epicurus* quoque voluptatem definiens, detractione omnes moleſtiæ, idem dicit quod ii qui aſſeruñt ortum in naturam qui ſenſum moveat. Nam amotionem doloris, voluptatem eſſe dicit. Quoniam autem nullus ortus ejuſdem eſt generis, aut cognatus ſuis effectis, neq; ortus voluptatis, voluptas putanda eſt, ſed à voluptate aliud quippiam. Nam ortus in oriendo eſt. Nihil autem eorum quæ oriuntur, ſimul oritur & ortum eſt, ſed nimirum gradatim. At quod voluptate afficitur, ea confertim afficitur, non ergo ortus voluptas eſt. Præterea omnis ortus, rerum eſt quæ non exiſtunt: voluptas autẽ rerum eſt quæ jám ſunt; non eſt igitur ortus voluptas. Præterea bonorum quædam ſunt habitus, quædam muneris functiones, quædam inſtrumenta. Habitus, ut virtus, muneris functio, ut uſus virtutis. Item habitus, ſenſus viſus, muneris functio, videre. Inſtrumenta ſunt per quæ munere fungimur aliquo, ut oculus, divitiæ, & alia ejuſdem generis. Omnes autem facultates animæ quæ in bonis & malis verſantur, habituum quorundam facultates ſunt. Si ergo bonum eſt voluptas, ac non malum, in his ſolis erit. At habitus quidem non eſt, neque enim ut virtus. Non enim ita facilè in dolorem contrarium verteretur. Neque ut habitus qui privationi opponitur, nam eodem tempore, ut habitus, & privatio inſit, fieri nequit; voluptatem autem aliqui, & dolorem eodem tempore capiunt, ut his accidit qui frigentur. Non eſt ergo habitus, voluptas. *Epicuri.*

ptas. At vero neq; instrumentum est, instrumenti enim aliorum non sua causa sunt; Voluptas autem non alterius causa, sed sua ipsius est: non igitur est instrumentum. Reliquum est, ut muneris functio existimetur. Quare *Aristoteles* eam definit non impeditam muneris functionem habitus qui secundū naturā est. Nam quæ naturalē muneris functionē impediunt, dolorē afferunt. Atqui & beatitudo muneris est functio non impedita habitus qui secundū naturā est; itaq; accidit ex hac definitione, beatitudinē esse voluptatē, & everti definitionē. Adhibita igitur correctione definitivi voluptatē, finē esse muneris functionū non impeditarū animantis, quæ sunt secundū naturā, ut implicata beatitudini, & una cum ea sit voluptas, non autē voluptas beatitudo sit. Non omnis autē muneris functio, motus est; sed quædā est muneris functio, quæ administratur sine omni motu, quia primis Deus utitur. Primus enim motor immobilis. Hujusmodi etiā functio in hominibus est, contemplandi actio: nam sine motu est. Nam & quod contemplamur unum idemq; semper est, & contemplantis mens fixa est: in uno enim, & eodem semper versatur. Quod si contemplationis voluptas, quæ maxima & præcipua & vera est, sine motu fit, perspicuū est cæteris quæ per pauciores motus capiuntur, ut quæq; per paucissimos motus oriuntur, ita & præstantissimas & maximas esse. Cum muneris autē functionib. voluptatū species dividuntur. Quot enim muneris functionū sunt species, totidē sunt voluptatū: & honestarū quidē honestæ, pravarū pravæ. Neq; dubiū est quin in quoq; sensu specie differentes voluptates reperiantur.

Aristoteles.

πωδ) ὡς ☉ κωμῳδοι· οὐκ ἔστιν ἄρα ἕξις ἡ ἡδονή. ἀλλ' οὐδὲ ὄργανον· τὰ γὰρ ὄργανα δι' ἄλλα καὶ οὐ δι' ἑαυτά, ἡ δὲ ἡδονὴ, οὐ δι' ἄλλο, ἀλλὰ δι' ἑαυτήν· οὐκ ἄρα οὐδὲ ὄργανον. λείπει δὴ ἐνέργειαν αὐτὴν εἶναι· ὅθεν Ἀριστοτέλης αὐτὴν ὁρίζεται ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως ἀνεμποδίστου· τὰ γὰρ ἐμπόδια τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας λύπη. ἀλλὰ καὶ ἡ εὐδαιμονία ἐνέργειά ἐστιν ἀνεμπόδιστος τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως· συμβαίνει δὲ κατὰ ☉ ὅλου τούτου τῆς εὐδαιμονίας ἡδονὴν εἶναι καὶ διεσφάλθαι ☉ ὅρον· διορθούμενος δέ τινα ὡρίσατο τὴν ἡδονὴν τέλος εἶναι τῶν τοῦ ζώου κατὰ φύσιν ἀνεμποδίστων ἐνεργειῶν, ὡς συμπεπλέχθαι δὲ σπουδαρχικῇ εὐδαιμονίᾳ τὴν ἡδονήν, ἀλλ' οὐχ ἡδονὴν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν. ὁ πᾶσα δὲ ἐνέργεια κίνησίς ἐστιν, ἀλλ' ἔστι τις ἐνέργεια δι' ἀκινησίας ἐνέργεια, καθ' ἣν ὁ θεσπέσιος ἐνεργεῖ Θεός· ὃ γὰρ θεσπέσιον κινεῖν ἀκίνητον. τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τοῦ θεωρεῖν ἐν αἰθεσπέσιος ἐνέργεια, ἄνευ γὰρ ἀκινησίας καὶ γὰρ ὃ θεωρούμενον εἴη καὶ ταύτην ἀεὶ καὶ ἡ θεία οὐσία ὑφ' θεωρεῖται ἔσηκε· διὰ τί γὰρ καὶ ταύτην ἀεὶ καὶ γένοιτο). εἰ δὲ τῆς θεωρείας ἡ ἡδονὴ μεγίστη τε οὖσα καὶ κυριωτάτη καὶ ἀληθὴς δι' ἀκινησίας γίνεται, δῆλον ὡς αἱ δι' ἐλαττόνων κινήσεων γιγνόμεναι, ὅσῳ δι' ἐλαττόνων, τοσούτῳ καὶ κρείττους καὶ μᾶλλον εἰσὶ σπουδαιρδεῖς· ὥστε καὶ τῆς ἐνεργείας αἱ ἡδοναὶ κατ' εἶδος· ὅσαι γὰρ ἐνεργοῦν εἶδη, τοσαῦται καὶ ἡδοναὶ· καὶ τῶν μὲν καλῶν καλαί, τῶν δὲ φαύλων φαῦλαι. καὶ δῆλον· ὡς καθ' ἑκάστην αἴσθησιν ἑτέραι δὲ εἶδος καὶ ἡδοναί.

ἑτέραι γὰρ ἀφῆς καὶ γλύσεως καὶ ἑτέραι τῆς ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὀσφρήσεως· καθαρώτεραι δ' εἰσὶ τῶν αἰσθήσεων ὅσαι μὴ προσπλάζουσι τοῖς αἰσθητοῖς ἡδυσμοῖς, ὡς ὄψις καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις. καὶ τῶν θεωρητικῶν δ' εἴδη δύο· ὃ μὲν γὰρ ὅτι πρακτικόν, ὃ δ' θεωρητικόν· δῆλον δὲ ὧν ὅπου τῶν ἡδυσμάτων τὰς ἐπιμιξίας καὶ τὰς ἐργασίας ζητοῦμεν εἴδη δύο καὶ τούτων δ' καθαρώτερον ὃ θεωρητικὸν τοῦ πρακτικοῦ. ἴδια δὲ αἰσθητὰ ἰδίαις καθ' ὃ αἰσθητὸν αἱ θεωρητικαὶ πᾶσαι γὰρ καθ' ὃ ζῷον αἱ αἰσθητικαί· ἃ δὲ πρὸς τὰ ἄλλα ζῷα ὅπῃ δ' τὰ αἰσθητὰ τὰ ἡδοῖα ᾧ μὲν ἄλλαις ᾧ δὲ ἄλλαις ἥδεται, οὐχ αἱ τοῖς φαύλοις, ἀλλ' αἱ τοῖς σπουδαίοις καλαὶ φαινόμεναι, καθ' ἑαυτὰς εἰσὶ καλαί. κριτὴς γὰρ ἑκάστου ὅπερ σπουτὸς σπέρματος οὐχ ὁ τυχὼν, ἀλλ' ὁ ὀπτικὸν καὶ κατὰ φύσιν ἐσκευασμένος.

ΚΕΦ. ιθ'.

ΠΕΡΙ ΛΥΠΗΣ.

ΤΗΣ δὲ λύπης εἴδη τέτταρα, ἄχθος, ἄθυμος, φθόνος, ἔλεος. ἔστι δὲ ἄχθος λύπη ἀφωσίδη ἐμποιοῦσα· ἄχθος δὲ λύπη βαρυνθῆναι φθόνος δὲ λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς· ἔλεος δὲ λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις κακοῖς· πᾶσα δὲ λύπη κακοί τῇ ἑαυτῆς φύσει· εἰ γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖος λυπηθήσεταί ποτε χρήσασθαι αἱρέσει ἀμφιθεμιδίων ἢ τέκνων ἢ πόλεως προδοθείσης, ἀλλ' ὑ σφοδρῶς ὑδ' ἐπὶ πολὺ θήσει, ἀλλὰ καὶ σβέσασα. καὶ ἐν τούτοις δὲ ὁ μὲν θεωρητικὸς ἀπαθὴς ἔσται παντάπασιν ἀλλοτριώσας ἑαυτὸν τῶν

τῇ

antur. Aliæ enim tactus ſunt, aliæ ſaporum, aliæ oculorũ, aliæ audiendi, aliæ odorandi. Sunt autẽ ſenſus puriores ii, qui non proximè accedunt ad ea ſensũ moventia quæ voluptaria ſunt, ut viſio, auditus, odoratus. Sunt etiã functionũ, quæ in ratione ponuntur, ſpecies duæ; Alia enim in agendo, alia in contemplando cernitur. Itaq; certũ eſt etiã voluptatũ, quæ has functiones conſequuntur, duo eſſe genera, è quibus purior eſt ea voluptas, quæ ex perſpicientia rerũ percipitur. Hominis autem quà homo eſt, eæ ſunt propriæ quæ in ratione & intelligentia ſunt poſitæ. Nãm quà animal quidẽ eſt, illæ voluptates quæ ſenſus movent, etiã cæterorũ animaliũ communes ſunt. Quoniam autem earũ voluptatum, quæ ſenſus quadã jucunditate demulcent, alii aliis delectantur; non quæ improbis, ſed quæ viris bonis honeſtæ videntur, etiã per ſe honeſtæ ſunt. Rectus enim judex, & diſceptator cujuſq; rei eſt, non qualiſcunque, ſed qui ejus rei ſcientiã tenet, & ſecundũ naturã affectus eſt.

Cap. XIX.

De Ægritudine.

Species ægritudinis.

Ægritudinis ſpecies ſunt quatuor mœror, moleſtia, invidia, & miſericordia. Eſt autẽ mœror ægritudo, quæ vocis uſum adimit. Moleſtia, ægritudo gravans. Invidia, ægritudo quæ ob alterius res ſecundas ſuſcipitur. Miſericordia, ægritudo quæ ob aliena mala. Omnis autẽ ægritudo mala eſt ſuapte natura. Etſi enim vir bonus æger erit aliquando, ſi vel viri boni intereunt, vel liberi, vel patria vaſtetur, non hoc primaria ratione, neq; ex propoſito, ſed ex circumſtantia faciet. Atqui in his ipſis, qui ſe contem-

plationi rerũ totũ tradidit, nihil omnino commoveturꝫ cum ſe ab his rebus, quæ in hominũ vitã geruntur, ſemoverit, cum Deoqꝫ conjunxerit. At vir probus modicè his rebus tangitur, neqꝫ modũ tranſit neqꝫ ſuccumbit ægritudini, ſed potius eam ſuperat. Opponitur autẽ ægritudo, ut malũ bono, moderatæ voluptati; ut malũ malo, immoderatæ. Verũ iſta immoderatio in corporeis tantũ accidit. Nam contemplationis lætitia, cum ſit ſumma quædam & abſoluta, immoderationem non admittit, neque ei ægritudo opponitur, neqꝫ ex depulſione antegreſſæ ægritudinis accidit.

Cap. XX.

De Metu.

Species metus.

Dividitur autẽ metus in ſex partes, in pigritiam, pudorẽ, verecundiã, ſtuporẽ, ſollicitudinẽ, terrorẽ. Eſt autẽ pigritia, metus venientis actionis. Stupor, metus è magna phantaſia. Terror, metus ex inſolita phãtaſia. Sollicitudo metus ne labamur, id eſt, ne id quod propoſuerimus non conſequamur. Nam dum metuimus ut aſſequamur quod propoſuerimus, ſolliciti ſumus. Pudor, metus ob expectationẽ reprehenſionis: atqꝫ optima hæc affectio eſt. Verecundia, metus ob turpitudinẽ ſuſceptã, atqꝫ hæc quoqꝫ affectio ſpem aliquã ſalutis oſtendit. Hoc autẽ differt pudor à verecundia, quòd qui verecundatur, ob ea quæ perpetravit, ſe occultat: quem autẽ pudet, ne dedecus aliquod admittat, metuit. Sæpè tamen veteres nominibus abutentes, pudorẽ verecundiã, & verecundiã pudorẽ vocant. Naſcitur autẽ metus, per refrigerationẽ, omni calore ad cor principem partem concurrente; quomodo populus cum in

metu

τῇ δὲ καὶ συναύξας Θεῷ· ὁ δὲ αὐθαίρετος μετριοπαθὴς ἐν
αὐταῖς ἢ οὐχ ὑπερβάλλων ἢ ἧττον ἁμαρτάνων ὑπὲρ
αὐτὸν ἀλλὰ μᾶλλον κρατῶν αὐτῶν. αἰτίαι δὲ λύπης ὡς
μὲν κακὸν καλῷ τῇ μετεώρῳ ἡδονῇ, ὡς δὲ κακὸν κακῷ τῇ
ὑπερβαλλούσῃ ἡδονῇ· ἐν ταῖς σωματικαῖς δὲ μόναις αἱ
ὑπερβολαὶ γίνονται· αἱ γὰρ θεωρητικαὶ ἄκραι οὖσαι ἢ
τὸ τέλεον ἔχουσαι τῷ ὑπερβάλλειν οὐκ ἐπιδέχονται,
ἢ δὲ ἀντικόψασαι αὐταῖς λύπαι, ἢ ὅτι θεραπεία παρεγ-
γενομένης λύπης γίνονται.

ΚΕΦ. κ'.

ΠΕΡΙ ΦΟΒΟΥ.

ΔΙαιρεῖται ἢ κατὰ ὁ φόβος εἰς ἕξιν, εἰς ἔκπληξιν, εἰς αἰδῶ, εἰς αἰσχύνην, εἰς καταπλῆξιν, εἰς ἀγωνίαν, εἰς ἐκπληξιν. ἔστι δὲ ἕκπληξις μὲν φόβος μελλούσης συμφορᾶς· καταπλῆξις ἢ φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας· ἔκπληξις δὲ φόβος ὀξὺ ἀστοχήσας φαντασίας· ἀγωνία δὲ φόβος δυσκολώσεως, τουτέστιν ἀπορίας· φοβούμενοι γὰρ ἀπορεῖν τῆς πράξεως ἀγωνιῶμεν· αἰδὼς δὲ φόβος ὅτι περὶ δοκίαν ψόγου καλλίστου· τοῦτο δὲ πάθος· αἰσχύνη δὲ φόβος ἐπ' αἰσχρῷ πεφαντασμένῳ· ἢ δὲ τοῦτο δὲ ἀνέλπιστον εἰς σωτηρίαν ζωὴν δὲ συμφορὰ αἰδὼς αἰσχύνης, ὅτι ὁ μὲν αἰσχυνόμενος ἐφ' οἷς ἔπραξε καταδύεται· ὁ δὲ αἰδούμενος φοβεῖται ἀπώλειαν ἀδοξίαν τινί· καλοῦσι δὲ οἱ παλαιοὶ πολλάκις ἢ τὴν αἰδῶ αἰσχύνην, ἢ τὴν αἰσχύνην αἰδῶ, καταχρώμενοι τοῖς ὀνόμασι. γίνεται δὲ ὁ φόβος κατὰ ψύξιν ἢ θερμοῦ πρὸς

σῶν-

σωτερέχοντος εἰς τὴν καρδίαν ὅπου ὁ δεξικὸν, καθάπερ ὁ δῆμος ἔτθω φοβῆ) καὶ αφυγὴ πρὸς τὰς ἀρχοῦσας· τῆς δὲ λύπης ὄργανον τὸ στόμαχος κοιλίας· τοῦτο γὰρ ὅτι τῆς δύξεως αἰσθανόμενον τὰς λύπας. ὡς ὁ Γαλῆνος ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς ἀποδείξεως φησὶν ὅτι πως τοῖς λυπουμένοις ἐκ ὀλίγον εἰς τὸ γαστέρα καταῤῥεῖ ξανθῆς χολῆς, ὁ τὴν δύξιν αὐτοῖς παρέχει· καὶ οὐ πρότερον παύονται λυπούμενοι καὶ δακνόμενοι, πρὶν ἐξεμέσαι τὴν χολήν· ἔστι γὰρ ἡ δύξις αὐτοῖς ἄνω κάτω καὶ μέσα περὶ χόνδρον τὸ ξιφοειδὲς ὀνομαζόμενον, πολὺ δὲ κάτωτερον κεῖται ἡ καρδία· τὸ γὰρ ἐκφραγματος ἡμῖν γαστὴρ κατωτέρω ὄντι, ἡ δὲ καρδία κάτωτέρω· σωφρόνως δὲ οἱ παλαιοὶ καρδίαν τὸ στόμα τὸ γαστρὸς καλοῦσιν, ὡς Ἱπποκράτης καὶ Θουκυδίδης ἐν τῷ λοιμῷ λέγων ὅτως, καὶ ὁπότε εἰς τὴν καρδίαν σημεῖα ἀνέτρεφέ τι αὐτῶν καὶ ἐποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι ὁπόσαι ἀπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσὶν ἐπῆσαν. ὅτι γὰρ ἀναστρεφόμενον τὸ στόμα τὸ γαστρός ἐστιν ἀναγκαζόμενον ἐμεῖν, καὶ ὅτι ἀπλάγχνον ἡ καρδία.

ΚΕΦ. κα'.

ΠΕΡΙ ΘΥΜΟΥ.

Θυμὸς δέ ἐστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς ἢ ἀναζωπυρώσεως γινομένη· διὸ καὶ χολὴ λέγεται καὶ χόλος. ἔστι δ' ὅτε καὶ ὁ θυμὸς ἐστὶν ὄρεξις ἀνταμωρήτως ἀδικεῖσθαι νομίζοντος ἀδικεῖσθαι θυμοῦσθαι καὶ χολοῦσθαι ἔστι δ' ὅτε μίγνυται τὸ πάθος ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ. εἴδη δὲ τοῦ θυμοῦ πλείω· ὀργὴ, καὶ χολὴ καὶ χόλος καλοῦσι μῆνις

metu eſt, in curiam confugit. Metus inſtrumentum eſt os ventriculi. Hoc enim eſt quod in ægritudine morſum ſentit ut *Galenus* in tertio *Demonſtrat.* ait ad hunc ferè modum, *His qui in ægritudine aliqua verſantur, multum flavæ bilis deſluit in ventrem, quod morſum ipſis præbet, neque prius ægri eſſe & morderi deſinunt, quàm bilem evomuerint.* Nam morſus iis accidit, infra cartilaginē quæ eſt in medio pectore, quod quia ſpeciē enſis præbet, enſiformis nominatur. Cor utē multò ſuperius locatū eſt. Nam ſepto tranſverſo venter inferior eſt, cor ſuperius. Veteres tamen etiam os ventris, cor uſurpant, ut *Hippocrates*, & *Thucydides*, ubi peſtilentiā quæ Athenis erat deſcribit, ſic dicens, *Et cum in corde dolor firmaretur, invertebat ipſum, & purgationes bilis quotquot à medicis nominatæ ſunt invadebant. Nam quod invertitur, os ventris eſt, dum vomere cogitur, non ea pars viſcerum quæ cor eſt.* *Inſtrumentum.*

Cap. XXI.

De Ira.

Ira eſt fervor ſanguinis, quo cor ſuffuſum eſt, ex ſuffuſione fellis, aut conturbatione natus. Idcirco & χολὴ à Græcis, id eſt, bilis, & χόλος dicitur. Aliquando ira, eſt appetitio vindictæ: Nam dum injuria afficimur, aut opinamur nos injuria affici, iraſcimur, & tum mixta fit affectio ex deſiderio & ira. Species iræ tres, excandeſcentia, quæ & χολὴ id eſt, bilis, & χόλος dicitur, ſimultas, & inimicitia. *Quid ira, & quæ illius ſpecies.*

citia. Ira enim principium & motum habens, excandeſcentia, & bilis appellatur. Simultas, ira inveteraſcens. Hæc *Græcis* dicitur μῆνις à manendo, & quod memoriæ ſit tradita. Inimicitia, vocatur ira obſervans occaſionem ulciſcendi: hanc *Græci* κότον dicunt, ἀπὸ τὸ κεῖσθαι, hoc eſt, quòd repoſita ſit. Eſt autem ira ſatellitium rationis. Cum enim ratio judicarit, rem eſſe dignam quæ ægrè & moleſtè feratur, ſuccedit ira, ſi modo proprium & naturalem ordinem tueantur.

Cap. XXII.

De Parte rationis Experte, *quæ rationi non obtemperat.*

QUod ergo rationi paret, hoc modo ſe habet; de genere eo quod rationi non paret eſt, in quo nutriendi, procreandi, & pulſuum vis ineſt. Quorum duo illa naturalia, hoc poſtremum vitale nominatur.

Cap. XXIII.

De Nutriente Animæ parte.

Animæ vegetativæ facultates.

ALtricis partis vires naturales ſunt quatuor, attractrix, retentrix, concoctrix, & expultrix. Quæq; enim pars animalis naturaliter trahit ad ſe ſuum alimentum, attractum retinet, retentum in ſe mutat, & demum quod ſuperfluum eſt, expellit. Et hæ ſunt facultates quę cibũ partiũ animalis adminiſtrant, ex quibus accretio, cùm in longitudinẽ, tùm in latitudinẽ proficiſcitur. Depelluntur autẽ quę ſuperflua ſunt per ventrẽ, per urinam, per vomitus, per ſudores, per os, per aures,

A μῆνις, ἡ κότος· θυμὸς μὲν γὰρ ἀρχὴν ἡ κίνησιν ἔχων, ὀργὴ δὲ χολὴ ἡ χόλος λέγεται. μῆνις δὲ χολὴ εἰς παλαίωσιν ἀγομένη· εἴρηται γὰρ παρὰ τὸ μένειν ἐν τῇ μνήμῃ παραδιδόσθαι. κότος δὲ ὀργὴ παλαιωθεῖσα καὶ μένουσα εἰς τιμωρίαν· εἴρηται δὲ ἡ παρὰ τὸ κεῖσθαι. ἔστι δὲ ὁ θυμὸς τὸ δορυ-
B φορικὸν τοῦ λογισμοῦ. ὅταν γὰρ τοῦτο ἀξιουμένη τὸ γινόμενον ἀγωνιακτήσῃ, ὅτι ὁ θυμὸς ἐπεξέρχεται, ἐὰν μὴ φύσιν τινὰ οἰκείαν ζήτειν φυλάττωσιν.

ΚΕΦ. κβ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΛΟΓΟΥ

τοῦ μὴ κατηκόου λόγου.

Γ ΤΟ μὲν οὖν ὑπεπτῆς λόγου τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, τὸ δὲ μὴ πειθομένῳ λόγῳ, ἔστι τὸ τε θρεπτικὸν καὶ γνωστικὸν καὶ σφυγμικόν· καλεῖται δὲ φυσικὸν μέν, τὸ γνωστικὸν καὶ θρεπτικὸν ζωτικὸν δὲ τὸ σφυγμικόν.

ΚΕΦ. κγ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΡΕΠΤΙΚΟΥ.

Δ ΤΟΥ θρεπτικοῦ φυσικαὶ δυνάμεις εἰσὶ τέτταρες, ἑλκτικὴ, καθεκτικὴ, ἀλλοιωτικὴ, καὶ ἀποκριτικὴ ἑκάστου γὰρ τῶν μορίων τοῦ ζώου φυσικῶς ἕλκει πρὸς ἑαυτὸ τὸν οἰκεῖον τροφὸν καὶ ἑλκύσαν κατέχει καὶ καταχὸν εἰς ἑαυτὸ με-
E ταβάλλει, καὶ ὅταν τὸ πρεπτὸν ἀζωθῇ. καὶ αὗται εἰσὶν αἱ δυνάμεις αἱ τὸν τροφὸν τῶν μορίων τοῦ σώματος διηκοῦσαι ἐξ ὧν ἡ αὔξησις ἥτε καὶ μῆκος καὶ πλάτος γίνεται. διακρίνεται δὲ τὰ πρεπτὰ εἴς τε γαστρὸς, καὶ ὕδρωπος, καὶ ἐμέτου, καὶ ἰσχνώσεων, καὶ τόματος, καὶ ῥινῶν, καὶ ὠτῶν, καὶ ὀφθαλ-

μῶν,

μῶν, διὰ τῆς σκληρότης, διὰ τὴν ἀδηλων πόρων. αἱ μὲν Α
οὖν ἄλλαι σκληρίαι φανερόν ἐστι δι' ὧν ἡ κοιλομένη
κυψέλη, ἥτις ἐστὶ ῥύπος τῶν ὤτων· διὰ δὲ τὸ ὀφθαλμῶν δά-
κρυα εἰς λῆμμα. διὰ δὲ τῆς σκληρότης τὸ λιγυώδες τῆς θερ-
μότητος τῆς καρδίας· ἀδηλους δὲ πόρους φασὶ τοὺς διὰ πόρου
πόρους τοῦ σώματος· καὶ ἵνα μὴ βαθεῖς ἡ τῆς συφλῆς Β
τῶν ἀρτηρίων ἀτμοὶ πλῆσαι διὰ τῆς μανότητος τὸ δέρ-
ματος διεξέρχονται. ὄργανα δὲ θρεπτικὰ, τό τε στόμα καὶ ὁ
στόμαχος καὶ ἡ γαστὴρ καὶ ὅσα ἄπτε φλέβες πᾶσαι, καὶ τε
ἔντερα καὶ αἱ χολαὶ ἀμφότεραι, καὶ οἱ νεφροί. τὸ μὲν στόμα
τροφὸν τοῦ καλασκευάζει τῇ γαστρὶ τὸ ζῳφιὼ εἰς λεπτὰ Γ
κατατέμνον αὐτὸ διὰ τῶν ὀδόντων καὶ τῆς γλώττης·
μείζων μὲν γὰρ καὶ ἡ γλῶττα χρείαν παρέχει τῇ διαμασήσει συναίρουσα τὸν ζῳφιὼ καὶ τοῖς ὀδοῦσιν ὑποβάλλουσα, καθάπερ αἱ ἀλετρίδες διὰ τῆς χηλῆς καὶ σῖτοι ταῖς μύλαις· ὅτου μὲν γὰρ πινα καὶ ἡ γλῶττα χεῖρ ὅτι τ Δ
διὰ μασήσεως. ὅτου δὲ κατεργαζεῖται ἡ ζῳφὴ τὸ διαπέμπει τῇ κοιλίᾳ διὰ τοῦ στόμαχου· ὁ μὲν στόμαχος ὑμένον αἰσθητήριόν ἐστι τῆς ἐδέσεως, ἀλλὰ καὶ ὁδὸς τοῦ σιτίου. διατείνει γὰρ ἐπὶ τὴν καλάπυσιν καὶ ὑπεστρωμένου τοῦ ζῳφιὼ, καὶ διαπέμπει τὴν κοιλίαν· ἡ δὲ κοιλία διαλαβοῦσα Ε
χωρίζει τὸ μὲν ἐδώδιμον ἀπὸ τοῦ λιγώδους καὶ ξυλώδους καὶ ἀζῴου· καὶ τὸ μὲν ἐδώδιμον εἰς χυμοὺς μεταβάλλουσα ἀναπέμπει τῷ ἥπατι διὰ τῶν φλεβῶν τῶν ἐλκυσῶν ἀπ' αὐτῆς· εἰς δὲ ἥπαρ,

ἄϊλωσις

aures per oculos, per expirationem, per occulta foramina. Ac cæteræ quidem depulſiones in promptu ſunt. Per aures autem ea quæ vocantur ὠτόλη quæ ſunt aurium ſordes. Per oculos, lachrymæ, & gramiæ. Per expirationem fuliginoſus ille cordis calor depellitur. Occulta autem foramina, ſeu poros vocant tranſpirationem totius corporis, quâ ex imo corpore, & arteriarum contractione plurimi vapores, per cutis raritatem exeunt. Inſtrumenta nutrientis facultatis ſunt os, ſtomachus, venter, jecur, omnes venæ, inteſtina, bilis utraque, & renes. Nam os primum præparat ventri cibum, minutim eum per dentes, & linguam concerpens. Nam & lingua maximum uſum in mandendo præbet, quod cibum cogat, dentibuſque ſubjiciat, non aliter atque molentes fœminæ manu frumentum ſub molas mittunt. Nam quodammodo lingua mandendi cibi, manus eſt. Ita autem confectus cibus mittitur ad ventrem per ſtomachum. Stomachus enim non ſolum indigentiæ percipiendæ inſtrumentum eſt, ſed etiam ciborum meatus. Præſto enim eſt in deglutiendo, & attrahit cibum & ad ventrem demittit: quem venter ubi acceperit, ſecernit quod bonum eſt & ad nutriendum aptum, à lapidoſo ligneo & inepto ad alendum; ac quod bonum quidem eſt in ſuccos mutans, mittit ad jecur per venas quæ ab ipſo attrahunt & tranſportant

Inſtrumenta.

tant ad jecur ; quæ venæ velut radices ſunt jecoris, trahentes à ventre alimentum, ut è terra trahunt ſtirpium radices. Similis enim eſt venter terræ quæ ſtirpibus alimentum præbet : radicum venæ, quæ ad portas & gibboſas partes jecinoris ſurſum trahant ſuccum, à ventre & inteſtinis per meſenterium : trunci jecur ramorum ; & extremarum partium arboris, venæ quæ finduntur à vena cava quæ naſcitur è ſimis partibus jecoris. Nam jecur cum à ventre ſuccum acceperit, eum concoquit, ſuique ſimilem efficit, at cum habeat carnem ſimillimam ſanguinis, merito in ſanguinem ſuccum convertit. Sanguis autem purgatur per lienem, & veſicam quæ bilem accipit & renes ; lienis enim trahit quod fœculentum eſt, idque ſibi paſtum facit ; veſica quæ bilem accipit, quod acerbi remanſit in ſuccis ex alimento : renes humorem ſeroſum, ac quod acerbi erat reliquum, ut reliquus ſanguis jam purus & utilis ad nutricandum digeratur in cæteras partes corporis omnes, per venas quæ in eas inſperſæ ſunt. Atque ita ſingulæ partes trahentes ſanguinem, & continentes, & mutantes in naturam ſuam, quod ſuperfluum eſt, tranſmittunt ad vicinas partes paratum illis idoneum alimentum. Et ad hunc modum omnes partes ſanguine, quem jecur ſuppeditat, aluntur, & augentur, & permanent.

Α ἄπιες φλέβες ῥίζαις ἐοίκασι τοῦ ἥπατος ἑλκύσαις ἀπὸ τῆς
γαστρὸς τῷ ξηφίῳ ὡς ἀπὸ τῆς γῆς ἕλκουσι αἱ τῶν φυτῶν
ῥίζαι· ἔοικε γὰρ ἡ μὲν χυλία τῇ γῇ τῇ περιεχούσῃ τὸ ξη-
φίῳ τοῖς φυτοῖς· ῥίζαις δ' αἱ φλέβες, αἱ ὅπῃ ἔοικε πύ-
λαις καὶ στόμασι τοῦ ἥπατος ἀναγόμεναι ☞ χυμοὶ ἀπὸ
Β τῆς γαστρὸς καὶ τῶν ἑτέρων ἐγκοίλων τοῦ μεσεντερίου· φερόμενοι
δ' ὁ ἥπαρ αὐτοὶ κλάδοις δ' καὶ ἀκρέμοσιν αἱ φλέβες
αἱ καταχιζόμεναι τῆς κοιλίης φλεβὸς τῆς ἀποφυο-
μένης ἐκ τῆς κυρτῆς τοῦ ἥπατος. ὁ γὰρ ἥπαρ δεξά-
μενον ἐκ τῆς κοιλίας ☞ χυμὸν συμπέπεπται τε αὐτὸν καὶ
Γ ἐξομοιοῖ ἑαυτῷ· ὁμοιοτάτην δ' ἔχει τὴν σάρκα ᾧ αἵ-
ματι εἰκότως εἰς αἷμα μεταβάλλει ☞ χυμοί· ὁ δ'
αἷμα καθαίρει δ' ἐκ τοῦ ἀπλοῦς καὶ τῆς χολοδόχου κύ-
στεως καὶ τῶν νεφρῶν· τοῦ μὲν ἀπλοῦς ὁ πυκνώδης
ἕλκοντος καὶ ξηφίῳ οἰκείαν ποιουμένου· τῆς δὲ χολοδόχου
Δ κύστεως ὁ δριμὺ ὁ εἰσπομφίζον τοῖς χυμοῖς ἐκ τῆς
ξηφῆς· τῶν δὲ νεφρῶν ὁ ὀρρώδης μὲν τοῦ παχυλεπο-
μένου δριμέος ὡς καθαρὸν λοιπὸν καὶ χρηστὸν ὁ αἷμα γινό-
μενον εἰς ξηφίῳ ἀφικνέεσθαι τοῖς ἄλλοις πᾶσι μορί-
οις τοῦ σώματος δι' ὧν καλαπιεζομένων εἰς αὐτὰ
Ε φλεβῶν· ἐς ὕστερος ἕκαστον τῶν μορίων ἕλκει ὁ αἷμα ἐς
κατέχει καὶ μεταβάλλει εἰς τὸ ἰδίου φύσιν, ὁ κατὰ τὸν
αὐτὸν τρόπον τοῖς χθιζοῖσι μορίοις ξηφίῳ ὑπεδέξατο
ἐκείνοις γινόμενον. καὶ τοῦτον ☞ ξύμπαν πάντα τὰ μόρια
ἐξ αἵματος τρέφεται καὶ αὔξεται καὶ ἀφανὲς χρηγοῦντος

αὐτὸ

αὐτοῦ τοῦ ἥπατος. λέγε) ἢ τοῦτο ὃ μέρος ὃ ἀλόγῳ μὴ πεί- a
θεσθαι λόγῳ, ἐπιθυμητικὸν ὂν τῷ γνωμικῷ ἡμῶν, οὐδὲ τῇ
προαιρέσει, ἀλλὰ φυσικῶς ὃ ἴδιον ἔργον ἀποπλήρ.

ΚΕΦ. κδ'.

ΠΕΡΙ ΣΦΥΓΜΩΝ.

ΗΔΕ σφυγμικὴ κίνησις καλεῖται μὲν ἡ ζωϊκὴ δυνά- 1
μις ἔχουσα ἢ τὴν καρδίαν ἀρχήν, ἡ μάλιστα τὸ ἀρι-
στερὸν αὐτῆς κοιλίδιον τὸ πνευματικὸν καλούμενον τὸ ἔμφυ-
τον καὶ ζωτικὸν θερμότητα διαφέρουσαν πρώτην μετὰ τὸ σώμα-
τος διὰ τὰς ἀρτηρίας, καθάπερ ὃ ἥπαρ διὰ τὰς φλεβῶν τὰς γ
ἔμφυτον. θερμαινομένης γὰρ τῆς καρδίας παρὰ φύσιν εὐθὺς
καὶ ὃ ὅλον ζῶον παρὰ φύσιν θερμαίνεται, καὶ ψυχομένης ψύ-
χεται. ὃ γὰρ ζωτικὸν πνεῦμα πρῶτον αὐτῆς διὰ τὰς ἀρτηρίας
εἰς πᾶν ὃ σῶμα καταπέμπει). συγκαίεται ἢ ὡς ὅπου ὃ
πλῆσιον ἀλλήλοις τὰ τρία ταῦτα· φλέψ, ἀρτηρία, νεῦ-
ρον, ὁκτὼ πρὸς τρισὶ ἀρχὰς τὴν διοικοῦσαν ὃ ζῶον. ὀξέ- δ
κεφάλου μὲν ἀρχῆς ὄντος κινήσεως τοῦ δὲ αἰσθήσεως ὃ
νεῦρον· ὀξέος ἥπατος ἢ ἀρχῆς ὄντος αἵματός τοῦ καὶ τῆς θρεπτι-
κοῦ ἡ φλὲψ ὃ ἀγγεῖον τοῦ αἵματος· ὁκτὼ δὲ τῆς καρδίας ἀρ-
χῆς ὕσης τοῦ ζωτικοῦ ἡ ἀρτηρία ὃ ἀγγεῖον τοῦ πνεύμα-
τος· συνίσταται δὲ ἀλλήλοις ταῖς πρὸς ἀλλήλων ὠφελείαις ε
καρποῦσι). ἡ μὲν γὰρ φλὲψ ζωϊκοῦ θερμοῦ καὶ ὑγροῦ καὶ τῆς
ἀρτηρίας· ἡ ἢ ἀρτηρία μεταδίδωσι τῇ φλεβὶ θερμασίας
φυσικῆς καὶ πνεύματος ζωτικοῦ. ὅθεν ὅτε ἀρτηρίαν ὁρᾷς

αὐρᾷς

nent. Dicitur autem hæc pars à ratione vacua non parere rationi, quòd non ex ſententia, neque electione noſtra, ſed naturaliter ſuum opus efficiat.

Cap. XXIV.

De Pulsibus.

Pulsuum motus, qui vitalis facultas dicitur, initium habet à corde, & maximè à ſiniſtro ejus ventriculo, qui ſpirabilis appellatur, & innatum vitalemque calorem omni parti corporis per arterias, ut jecur alimentum per venas, impertit. Nam concalefacto corde contra naturam, ſtatim totum animal contra naturam calefit; & refrigerato refrigeratur. Nam ſpiritus vitalis, ab eo per arterias in totum corpus diſpergitur. Plerunque autem inter ſe hæc tria ſimul finduntur, vena, arteria, nervus: è tribus initiis quæ animal gubernant, profecta. E cerebro, principio movendi & ſentiendi nervus. E jecore, principio ſanguinis, & alentis facultatis, vena, vas ſanguinis. E corde, principio vitalis facultatis, arteria, vas ſpiritus. Cum autem hæc coeunt, mutuis inter ſe commodis fruuntur. Vena enim paſtum ſuppeditat nervo & arteriæ. Arteria, venæ calorem naturalem & ſpiritum vitalem impertit. Unde neque arteria inveniri poteſt ſine tenui ſanguine

Venarum, Arteriarum, nervorum, origo, & uſus.

guine, neque vena ſine ſpiritu, qui ad vaporis naturam accedat. Diducitur autem vehementer, & contrahitur arteria, harmonia quadam, & ratione, initio motus à corde ſumpto. Sed dum diducitur, à proximis venis vi trahit tenuem ſanguinem, cujus reſpiratio fit alimentum ſpiritui vitali. Dum autem contrahitur, quod in ſe fuliginoſi eſt, per totum corpus, & occulta foramina exhaurit: quomodo cor, per os, & nares, quidquid fuliginoſi eſt, expirando ſurſum expellit.

Cap. XXV.

De Generandi *aut ſpermaticâ facultate.*

GEnerandi quoque vis, partis eſt ejus quæ rationi non obtemperat. Nam ſine voluntate noſtra in ſomniis ſemen emittimus; & cupiditatis conjunctionis naturalis eſt. Inviti enim ad eam ferimur: quanquàm actio ſine controverſia in nobis ſita eſt, & ab anima pendet. Etenim inſtrumentis, quæ appetitioni naturali ſerviunt, conficitur, & abſtinere ab appetitione, eamque comprimere, in nobis eſt poſitum. Inſtrumenta autem ſeminandi facultatis, prima venæ ſunt, & arteriæ. In his enim per converſionem ſanguinis, primum humidum, quod ad ſeminis naturâ vergit, ut in mammis lac, procreatur. Horum enim vaſorum alimentum hic humor eſt, propterea quòd à principio è ſemine procreata ſint. Excoquunt igitur arteriæ, & venæ ſanguinem, in humidum, quod ad naturam ſeminis accedit, ut alatur. Atque quod ex earum alimento relinquitur,

Vaſa ſeminaria.

A ὑρῆ χωρεὶς αἵματος λεπτῆ, ὅτι φλέβα χωρεὶς πνεύματος ἀτμώδης· διχῆ δὲ σφοδρῶς ἡ συστολὴ ἡ καρδίας καὶ ἀρτηρίαι· ἅμα γὰρ ἐκτείνεται ἡ καρδία καὶ ἀρτηρία· καὶ ἅμα συστέλλεται ἡ καρδία καὶ ἀρτηρία· καὶ ἅμα ἡ καρδία καὶ ἀρτηρία παλλόμεναι· καὶ ἅμα ἡ καρδία καὶ ἀρτηρία ἡσυχάζουσαι· καὶ ἅμα ἡ καρδία καὶ ἀρτηρία ἀναπαυόμεναι· καὶ ἅμα ἡ καρδία καὶ ἀρτηρία κινούμεναι· καὶ ἅμα ἡ καρδία καὶ ἀρτηρία ἠρεμοῦ

αὐτῶν γίνεται γονή. διαφέρεται γὰρ σπέρμα τοῦτο μόνον ἀφ' ἑτέρου σπερμοῦ πολλῆς εἰς τὴν κεφαλήν· πάλιν δὲ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καταφέρεται ἀφ' ἑκατέρου δύο φλεβῶν καὶ δύο ἀρτηριῶν. ὅταν οὖν ἀπὸ τῆς ἀκτίμονος αἱ φλέβας αἱ σπερματικὰς καὶ αἱ σπερματικὰς πρωτίδας, ἄμφω ποιεῖ τὸ ζῷον. εὐπαθεῖ δὲ αἱ φλέβες καὶ ἀρτηρίαι γίνονται. ὁ ἑλικοειδὴς καὶ χιτωνοειδὴς πλέγμα καλεῖται ὠχρόν, ἔνθα ὁ χοριοειδὴς ὑγρὸν ἐμπίπτει εἰς ἐκκρίνεσθαι τὴν διδύμων. μία ἀρτηρία καὶ μία φλὲψ πλήρης σπέρματος, ἐν τούτοις δὲ τελείως ἀποσπερματοῦται· καὶ ἀφ' ἑκατέρου χοριοειδοῦς καταφέρεται μὴ πνεύματος, διότι καὶ ἀρτηρία ἐστὶν ἡ πέμπουσα· ὅτι δὲ καὶ ἀπὸ φλεβὸς φέρεται, δῆλόν ἐστιν ἐκ τῆς λαγωοῦς. ὅταν γὰρ ὀπτὴν σωθῶσιν καὶ κατομαλάσωσιν ὠχρὸν σπερματικὸν καὶ χοριοειδῆ χυμόν, τότε καὶ ἀπὸ τῆς βιαίας ὀλκῆς, αἷμα καθαρὸν ἐκκρίνεται. καὶ αἱ γυναῖκες δὲ πάντα τὰ αὐτὰ τοῖς ἀνδράσιν ἔχουσι μόρια, ἀλλ' ἔνδον καὶ οὐκ ἔξω. Ἀριστοτέλης μὲν οὖν καὶ Δημόκριτος, οὐδὲν βούλονται συνεπιλαβεῖν τὸ τῆς γυναικὸς σπέρμα εἰς γένεσιν τέκνων· τὸ γὰρ παρέμβλητον ἐκ τῆς γυναικὸς ἱδρῶτα τῷ μορίῳ μάλλον ἢ γονὴν εἶναι βούλονται. Γαληνὸς δὲ καταγινώσκων Ἀριστοτέλη λέγει σπερμάτων μὲν τὰ γυναῖκας, καὶ τινὰ μίξιν ἀμφοτέρων τῶν σπερμάτων ποιεῖν τὸ κύημα· διὸ καὶ τινὰ σωτηρίαν μίξιν λέγεσθαι· ἃ μὲν τελείαν γονὴν ὡς τὰ τῶν ἀνδρός, ἀλλ' ἐπ' ἄκρον ἰσχνὰ καὶ ὑγροτέραν. τοιαύτη δὲ

ὅσα

quitur ſemen fit. Fertur enim primum quidem multa circuitione in caput, deinde à capite per binas venas binaſque arterias delabitur. Quare ſi quis excidat venas, quæ ſunt circa aures, & parotides, animal ſterile reddit, & ineptum ad generandum. Hæ autem venæ & arteriæ evadunt illud tortuoſum, & quod, inſtar varicum eſt, involucrum, quod eſt ad ſcrotum, ubi humidum illud, quod ad ſemen accedit, labitur in utrumque teſtem. Una eſt arteria, unaque vena plena ſeminis, in quibus perfectè ſemen perficitur, & per tortuoſum paraſtatem, qui ſecundus teſtis eſt, cum flatu depellitur; quoniam & arteria eſt quæ mittit: ferri autem etiam à vena, libidinoſa petulantia oſtendit. Cum enim diu concubuerint, & id, in quo ſeminis vis ineſt, & genitalem humorem conſumpſerint, tum etiam per violentam contentionem parum ſanguinis emittunt. Mulieres quoque omnes eaſdem, quas viri, partes habent, ſed intus, non extra. *Ariſtoteles* quidem, & *Democritus*, nihil volunt conferre ſemen mulieris ad procreationem liberorum; quod enim mittitur à mulieribus, ſudorem potius membri, quàm ſemen eſſe volunt. *Galenus* verò damnans *Ariſtotelem*, ait ſemen emittere mulieres, & mixtionem utriuſque ſeminis, fœtum efficere; quare etiam concubitum mixtionem dici: non tamen perfectum ſemen ut viri, ſed adhuc crudum & humidius. Cum autem

Ariſtoteles.

Democritus.

Galenus.

autem tale sit mulieris semen, alimentum sit virilis; & ex eo pars quædam *Chorii* sive membranæ fœtum ambientis, qui ad cornua uteri concrescit, & quod à farciminis forma ἀλλαντοειδὲς nominatur; quod reliquiarum cibi fœtus dum in utero est receptaculum est. In unoquoque autem genere animalis, tum fœmina marem admittit, cum potest concipere. Quæ ergo semper possunt concipere, semper conjunctionem admittunt, ut gallinæ, & columbæ, & homo. Sed cætera dum gravida sunt, fugiunt conjunctionem, mulier semper admittit. Nam gallinæ quidem, quod quotidie ferè pariant, quotidiè ferè cum mare congrediuntur. Mulieres autem, ut in cæteris rebus voluntate sunt liberâ, ita etiam in concubitu post conceptionem. Nam bestiæ non à seipsis, sed à natura diriguntur, & modus eis tempusque definitum naturæ lege statutum est.

Cap. XXVI.

Alia Divisio Facultatum quæ animal administrant.

Faculties animæ naturales & Elicitæ.

Partiuntur aliter facultates, quæ in animali sunt, & earum alias animales vocant, alias naturales, alias autem vitales. Animales quidem, quæ sunt ex electione, & consilio. Naturales autem, & vitales, quæ sine electione & consilio sunt. Et sunt animales duæ, loco motiva, qua per se, & cum appetitu agitantur animalia, & sensitiva. Motus porrò, quo per se animalia cientur, & cum appetitu species sunt, progrediendi vis ab uno loco in alium, totiusque corporis movendi, & vocis edendæ facultas, & respirandi. In nobis enim

A ὅσα τῆς γυναικὸς ἡ γονὴ τροφὴν γίνεται τῆς τοῦ ἀνδρὸς· ἐξ αὐτῆς δὲ μέρος τι τοῦ χωρίου τοῦ περὶ τὰς καρδίας τῆς μήτρας συμπήγνυται, καὶ ὁ καλούμενος ἀλλαντοειδὴς, δεχόμενον τὴν περίτωμα τοῦ ἐμβρύου. καθ' ἕκαστον δὲ χρόνον ζώου τοῦ τε πεφυκότος καὶ φθαρέντος,

B ὅταν διώκηται κύησις. τὰ τοίνυν ἀεὶ διωκόμενα κύησις ἀεὶ πέφυκε σώζειν τὸ σωθησόμενον, ὡς ἀληκτοειδὲς καὶ περιττὸν καὶ ἀνθρώπου ἀλλὰ τὰ μὴ ἄλλα κύοντα, τὸ σπόδον ἀποφθίγει, γυνὴ δὲ ἀεὶ πέφυκε δέχεσθαι. αἱ γὰρ ἀλεκτοειδεῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἕνα δεῖ πίπτειν καθ' ἑκάστην

Γ ἕνα δεῖ πεφυκέναι τὸ σωθησόμενον· αἱ δὲ γυναῖκες ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ αὐτὸ ἔξουσιν, ὅτι καὶ ἐν τῇ σπουδῇ τῇ μιᾷ σύλληψιν τὰ γὰρ ἄλλα τῶν ζώων οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως κατοικίζεται, καὶ μένει καὶ κατέχει ὠρισμένον δέκατον.

Δ ΚΕΦ. κς'.

ΑΛΛΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΔΙΟΙ-κουσῶν δυνάμεων τὸ ζῶον.

ΔΙαιροῦσι δέ τινες ἄλλως τὰς τοῦ ζώου δυνάμεις, καὶ τὰς μὲν λέγουσι ψυχικὰς, τὰς δὲ φυσικὰς, καὶ τὰς δὲ ζωτικὰς.

E καὶ ψυχικὰς μὲν τὰς τῆς προαιρέσεως· φυσικὰς δὲ καὶ ζωϊκὰς τὰς ἀπροαιρέτους. καὶ εἰσὶ ψυχικαὶ μὲν δύο τὸ, τε καθ' ὁρμὴν κίνησις, καὶ αἴσθησις· τὸ δὲ καθ' ὁρμὴν κινήσεως εἴδη τὸ τε μεταβατικὸν καὶ κινητικὸν τοῦ σώματος παντός, καὶ φωνητικὸν καὶ ἀναπνευστικόν· τὸ ἡμῖν γὰρ ζῶντα καὶ ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν.

Φυσικαὶ

Φυσικαὶ δὲ ζωτικαὶ αἱ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' ἃς ἑκάστων ἡ ἀκόντων γινόμεναι, ὡς ἡ θρεπτικὴ καὶ σπερματικὴ καὶ αὐξητικὴ φυσικαὶ ὅσαι καὶ ἡ σφυγμικὴ ζωτικὴ ὅσα. τὰ δὲ ὄργανα τῶν μὴ ἀλλων ἐμπεφυθαι εἴρηται· τὰ δὲ κατὰ προαίρεσιν κινήσεως νῦν ἐρῶμεν.

ΚΕΦ. κζ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΟΡΜΗΝ ἢ κατὰ προαίρεσιν κινήσεως ἥτις ἐστὶ ἡ ὀρεκτικοῦ.

Ἔστιν οὖν τῆς κατὰ προαίρεσιν ἢ καθ' ὁρμὴν κινήσεως ἀρχὴ μὲν ὁ ἐγκέφαλος, καὶ ὁ νωτιαῖος μυελός, ἐγκεφάλου μέρος ὢν καὶ αὐτός. ὄργανα δὲ τὰ ἐκ τούτων πεφυκότα νεῦρα καὶ Ⓐ στυππάδεσμοι καὶ Ⓐ μύες. Ⓐ δὲ μύες σιωπῶσιν ἔκτὸς σαρκῶν δὲ νευρωδῶν ἰνῶν καὶ τενόντων συμπεπλεγμένων τοῖς νεύροις ἴσιν. ὅθεν τινὲς ὠήθησαν αὐτοὺς αἰσθητικοὺς εἶναι διὰ τοῦτο γινομένου ἐκ τῶν συμπεπλεγμένων αὐτοῖς νεύρων αἰσθησιν. ἔστιν οὖν ὁ τένων στυππάδεσμος ἐκ τε στυππάδεσμου καὶ νεύρων λεπτῶν. διαφέρει δὲ νεῦρα τένοντος, ὅτι πᾶν μὲν νεῦρον αἰσθητικόν ἐστι καὶ προηγεῖται καὶ ἀπαλώτερόν καὶ ἀπὸ ἐγκεφάλου τοῦ ἀρχικοῦ ἔχει· ὁ δὲ τένων καὶ σκληρότερος καὶ ὀζῶδες ὀστέου καὶ ἀναίσθητος καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐοικὸς ὅτι πλατύς. εἰσὶ δὲ αἱ μὲν χεῖρες ἀντιληπτικὸν ὄργανον καὶ πρὸς τὰς τέχνας ἐπιτηδειότατον. ἐὰν γὰρ τις ἀφέλῃ τὰς χεῖρας ἢ μείους τὰς δακτύλους τῶν χειρῶν, εἰς πάσας ἁρμόττει τὰς τέχνας ἀχρηστότατον ποιεῖ Ⓐ ἀνθρωπον. διὸ καὶ μόνος ἄνθρωπος, ὅπερ λογικός ἐστι καὶ τεχνῶν δεκτικὸς

enim eſt ſitum hæc facere,& non facere. Naturales & vitales non ſunt in noſtra poteſtate poſitæ, ſed velimus nolimus fiunt, ut nutriendi, augendi, & generandi vis, quæ ſunt naturales, & pulſuum quæ vitalis eſt. Ac cæterorum quidem inſtrumenta anteà diximus: nunc motus ejus, qui ex electione ſuſcipitur, exponemus.

Cap. XXVII.

De Motu Quem Animalia *per ſe, aut per electionem ſuſcipiunt, qui ad appetitum pertinet.*

Est igitur motûs, quem per electionem, aut per ſe animalia ſuſcipiunt, principium cerebrum, & dorſi medulla: quippe quæ cerebri pars ſit. Inſtrumenta, nervi qui ex his orti ſunt, & ligamenta, & muſculi. Muſculi autem conſtant è carnibus & nervoſis fibris, & tendinibus qui cum nervorum fibris complicati ſunt. Quare aliqui exiſtimarunt eos ſentiendi vim habere, propter ſenſum qui fit ex nervis qui illis ſunt connexi. Itaque tendo è ligamento & tenuibus nervis eſt compoſitus. Differt autem à nervo tendo, quòd omnis nervus ſentiendi vi eſt præditus, & rotundus, & molliuſculus, & à cerebro originem ducit; Tendo verò & durior eſt,& ex oſſe, & per ſe ſenſus expers, & latus aliquando. Sunt autem manus ad capiendum, & ad artificia exercenda, inſtrumentum aptiſſimum. Si quis enim manus, aut ſolos manuum digitos ademerit, ad omnes ferè artes hominem inhabilem reddit. Idcircò ſolus homo, quoniam ratione utitur, & in eum artes cadunt, à Deo manibus donatus eſt. Pedes

Motus inſtrumenta.

verò gradiendi ſunt inſtrumentum, quòd per eos loco moveamur. Porrò autem ſolus homo ſedet nullius adminiculi indigens. Solus enim ad duos angulos rectos crura, & ad coxam & ad poplites flectit, alteros introrſum, alteros extrorſum. Quæ ergo per nervos & muſculos moventur, hæc omnia ab anima pendent, & electione fiunt, in quibus & ſenſus, & vocem numerandam eſſe oſtendimus. Atque hinc animalium, & naturalium operum, probabilis diſtinctio, & dijudicatio ſumenda eſt. At Deus ſumma ſua providentia, cum naturalibus, animalia opera; & viciſſim, cum animalibus operibus, naturalia conjunxit. Quoniam enim ejectio reliquiarum cibi & potionis, expultricis facultatis eſt, quæ una eſt de naturalibus viribus, ne præter electionem & voluntatem noſtram aliquid indecorè agamus, ſi vel ubi non oportet, vel quando non oportet, vel in quibus non oportet, excernamus, *janitores* quoſdam (qui Pylorus & Sphincter paſſim dicuntur) præfecit depulſionibus muſculos, & ita naturæ opera ut animæ eſſent effecit. Nam hanc ob cauſam & ſæpè & diu ſuſtinere depulſiones poſſumus. Demittuntur autem ſentientes & molles nervi à medio, & anterioribus ventriculis cerebri. Duriores verò & in quibus movendi vis ineſt, à poſtremo ventriculo & dorſi medulla. Sed duriores ſunt qui ex dorſi medulla, & in his maximè qui ex inferioribus ejus partibus proficiſcuntur. Quò enim magis abſcedit à cerebro medulla dorſi,

πικὸς, χῆρας ἔχε τῆς δημιουργοῦ. (4) δὲ πόδες μεταβατικὸν ἔργαμον τὸν γῆν καὶ τόπον κίνησιν ἔχε τούτων ποιήματα. μόνος ὁ ἀνθρωπος καθ' ἕξιν μηδενὸς ἐρείσματος δεόμενος· μόνος γὰρ πρὸς δύο γωνίας ὀρθὰς κάμπτει καὶ σκέλη καὶ τὸ ἰσχίον καὶ τὸν γόνυ τὸν μὲν ὅτι καὶ ἔνδον, τὸν δὲ ὅτι καὶ ἔξω. ὅσα δίνων ἔχε νεύρων καὶ μυῶν κίνησιν ταῦτα πάντα ψυχικά τε ὄντι καὶ κατ' προαίρεσιν ἀποτελεῖται τούτων δὲ καὶ ἀπὸ θάσις καὶ τὸν φωνὴν ἐδείξαμεν ἔμπροσθεν). αὕτη μὲν οὖν ὅτιν ἡ κατὰ λόγον τῶν τε ψυχικῶν καὶ φυσικῶν ἔργων διάγνωσις. ὁ δὲ δημιουργὸς καὶ τὸν ἄκρον ἑαυτὸν προμήθειαν σωέπλεξε τοῖς φυσικοῖς τὰ ψυχικὰ καὶ ἀνάπαλιν. ὅπου γὰρ ἡ ἔκκρισις τῶν περιττωμάτων τῆς ἀποκριτικῆς ὅτι δυνάμεως, ἕνεκα μία τῶν φυσικῶν ὅτι δυνάμεων, ἵνα μὴ ἀπροσαρέτως ἀχημονῶμεν, εἶθα ὑ δὲ ὅτε ὑ δὲ καὶ ἐφ' ὧν ὑ δὲ προϊέμεθα, πυλωρὸς πνὰς ἐπέστησε ταῖς ἐκκρίσεσι τὰς μῦς, καὶ ὕττως ἐποίησε τὰ τῆς φύσεως ἔργα ψυχικά. ἀπὸ γοῦν ἐκκρίσεως ἐπέχει δὲ τέλου δυνάμεθα καὶ πολλάκις καὶ ὅπου πολύ. καλαπέμπεται ὁ μὲν αἰσθητικὰ ἀπὸ μαλακὰ νεῦρα ἀπό τε τῆς μέσης καὶ τῶν ἐμπροσθεν κοιλιῶν τὸ ἐγκεφάλου· τὰ δὲ σκληρότερα καὶ κινητικὰ ἀπὸ τῆς ὀπισθεν κοιλίας καὶ τὸ νωτιαίου μυελοῦ· σκληρότερα δὲ μᾶλλον ὅτι τὰ ἐκ τὸ νωτιαίου, καὶ τούτων δὲ ἔτι μᾶλλον τὰ ἐκ τῶν κάτωθεν μερῶν τὸ νωτιαίου. ὅσῳ γὰρ πλέον ἀποχωρεῖ τὸ ἐγκεφάλου ὁ νωτιαῖος

παῖος, τοσούτῳ πλέοι αὐξῆς τε σκληρότερος γίνεται καὶ τὰ νεῦρα τὰ ἀπ' αὐτοῦ φυόμενα. ὥσπερ γὰρ τὰς ἀγαθὰς δίπλας ἐλάβομεν, ὅτως καὶ τὰς σκυφύσεις τῶν νεύρων δίπλας ἔχομεν, ἕκαστος γὰρ σφόνδυλος ὑπὸ γωνίαν συζυγίαν σκιρτήματος νεύρων· ἧς δὲ μία ὀπίσω τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ σώματος χωρεῖ, ἕτερον δὲ ὀπίσω ἀριστερά. κεφαλὴ γὰρ ὅλον ἡμῶν τὸ σῶμα εἰς δύο μεμέρισται, εἰς δεξιὰ τε καὶ ἀριστερά. ὅτω πόδες καὶ χεῖρες καὶ τἄλλων ἕκαστον ὡς τε τὰ ἀγαθητείων.

ΚΕΦ. κη'.

ΠΕΡΙ ΑΝΑΠΝΟΗΣ.

ΚΑΙ ἡ ἀναπνοὴ τῆς ψυχικῆς ὅδιν ἔργον· καὶ γὰρ μῦες εἰσὶν ⓐ διατέλλοντες ⓑ θώρακα τὸ κυκλωσαντες τῆς ἀναπνοῆς ὄργανον. ἡ δὲ ἀθρόα καὶ σπασμώδης ἀναπνοὴ ὅτι ταῖς μεγάλαις λύπαις γινομένη, ψυχικὸν δείκνυσι τὸν ἐνέργημα. ἐφ' ἡμῖν δὲ καὶ ἐκ τὸν χρόνον τῆς ἀναπνοῆς μεταβολαί. ἀλγοῦντες γὰρ τι τῶν ἀναπνευστικῶν μορίων ἢ τῶν συσχιζομένων αὐτοῖς, οἷς τοῦ διαφράγματος ἢ τοῦ ἥπατος, ἢ τοῦ σπληνός, ἢ τῆς χοιλίας καὶ τῶν λεπτῶν ἐντέρων καὶ τοῦ κώλου, μικρὸν καὶ πυκνὸν ἀναπνέομεν· μικροὶ μὲν ἵνα μὴ σφοδρότερον πληττώμεθα τὰ ἀλγοῦντα μόρια· πυκνοὶ δέ, ἵνα τὸ λεῖψαι καὶ τὸ μέγεθος ἡ πυκνότης ἀναπληρώσῃ· καὶ γὰρ ὅταν ἀλγῶμεν τὸ σκέλος, ἐπ' ὀλίγον ἐκτείνομεν αὐτὸ βαδίζοντες, διὰ τοῦτο αὐτοῦ ἀπτόμενοι διὰ ἰῶ καὶ τοῦ ἀναπνοῆ. ὥσπερ οὖν καὶ τὸ βαδίζειν ψυχικόν, ὅτω καὶ τὸ τῆς ἀναπνοῆς

ἀλλ'

eò cùm ipsa fit durior, tùm nervi qui ex ea nascuntur. Sicut autem sensus duplices accepimus, sic ortum nervorum duplicem habemus; quæq; enim medullæ dorsi vertebra conjugationem nervorum emittit: cujus altera ad dextram corporis partem tendit, altera ad lævam. Ferè enim totum corpus nostrum in duo divisum est, in dextrum & lævum. Sic & pedes & manus, & quodque reliquorum; quemadmodum & instrumenta sentiendi, dextra lævaque accepimus.

Cap. XXVIII.

De Respiratione.

Respiratio etiam inter facultates animales numeratur. Etenim musculi sunt, qui thoracem diducunt, præcipuum respirandi instrumentum. Atque ea respiratio quæ confertim & cum gemitu fit in magnis doloribus, animæ esse opus ostendit. In nostra quoque potestate est, pro eo atque usus postulat, respirationem mutare. Nam dum ex aliqua parte quæ respirandi vim continet laboramus, aut quæ cum aliqua harum partium movetur, ut septo transverso, aut jecore, aut splene, aut ventriculo & tenuibus intestinis & colo, paululum & crebrò respiramus. Paululum, ut ne vehementer percutiamus partem eam quæ dolet: Crebrò, ut quod defuit magnitudini, crebritate compensetur; etenim cùm dolet crus, non multum ipsum inter ambulandum producimus, ob eandem causam ob quam & respirationem. Ut ergo incedere à facultate animali est, ita respirare; quanquam ut quiescamus, neque incedamus, diutissimè vivere possimus, at

Quatenus respiratio in nostra potestate.

at respirationem ne decimam quidem horæ partem ut cohibeamus, fieri potest. Nam suffocatur calor qui in nobis est fuligine, ideoque extinguitur, & confestim interitum affert. Nam si flammam quis tegat in vase aliquo, quod anhelitum non habeat, eam fuligine suffocatam extinxerit. Itaque necessario etiam dormientibus nobis, nihilominus hac parte anima suo munere fungitur, quod non ignoret, si ad breviſſimum tempus cessaverit, animal interiturum. Quare rursus hic animale opus cum naturali conjunctum est. Per arterias enim respirandi officio fungitur, quæ instrumentum naturale est, & semper movetur, ut nunquam ejus opus occidat, quemadmodum neque cæterarum arteriarum. Quod aliqui dum non intelligerent, respirationem omnino naturalem esse putaverunt. Tres autem sunt causæ respirationis, usus, facultas, instrumenta. Usus duplex, conservatio nativi caloris, & spiritus animalis refocillatio. Verum conservatio quidem caloris naturalis, ducendo & emittendo spiritu constat, quod ductus refrigeret, & moderatè calorem excitet: emissio fuliginem cordis effundat. Refocillatio autem spiritus animalis, sola respiratione fit: quoniam ad cor per diastolen quædam aëris pars pertrahitur; facultas autem animalis est, quæ respirandi causam affert. Hæc enim est quæ movet instrumenta respirationis, per

Ejusdem causæ, & usus.

Α δὲ ἡσυχάζοντες μὲν καὶ μὴ βαδίζοντες ὀλίγα πλέ-
ω χρόνον ζῆν δυνάμεθα· τῶν δ' ἀναπνοῶν ἡ δὲ δέ-
κατον ὥρας μέρος ὀλιγαχεῖν οἷόν τε· καλαπνιγόμεθα γὰρ
τὸ ἐν ἡμῖν θερμὸν ἐκ τῆς αἰθάλης κατασβέννυται, τὸ
βαδιζεῖν μα ἀναιρεῖ ἐπάγκ. καὶ γὰρ εἰ φλόγα τις σκε-
Β πάσῃ ἐν ἀγγείῳ τινὶ ὑγρὸν ἔχοντι, ἀποσβέ-
σεται δὲ αὐτὸ καλαπνιγόμενον ὑπὸ τῆς λιγνύος. διὰ
ταῦτ' οὖν τῶν ἀναγκαίων τὸ κοινωνοῦντα ἡμῖν ὑπὸ
γῆν ἐστὶ σπέρμα κ' τοῦτο τὸ μέρος ἡ ψυχὴ εἰδῆται ὡς εἰ
τὸ βεβαιότατον ῥαθυμήσαι, διαφθείρει τὸ ζῶον. πάλι
ὧν ἐστὶ τὰ ὑγιεινὰ συνεπλάκη τῷ φυσικῷ· δι'
Γ ἀρτηρίας γὰρ πνεῦμα τῶν σπέρματος ἀναπνοὴν ὀρ-
γάνῳ φυσικῷ τῷ ἀεὶ κινουμένου ἵνα μηδέποτε ἐπιλίπῃ τὸ
ἔργον αὐτῆς, ὡς ὑπὸ τ' ἄλλων ἀρτηριῶν. ὅθεν τινὲς οὐ
συνιέντες, φυσικὸν ὑπόμισθον εἶ) τῶν ἀναπνοῶν. τρία
Δ δὲ τ' ἀναπνοῆς ἐστιν αἴτια, χρεία, δύναμις, ὄργανα· χρεία
μὲν ἐντὸς φυλακή τε τῆς ἐμφύτου θερμασίας, τὸ θρέψις
τῶν ψυχικῶν πνεύματος. ἀλλ' ἡ μὲν φυλακὴ τοῦ κ' φύσιν
θερμότητος διάτε τῆς εἰσπνοῆς ὑπὸ τῆς ἐκπνοῆς σωίζε-
ται· τῆς μὲν εἰσπνοῆς ψυχούσης καὶ μετρίως ἀναρ-
Ε ριπιζούσης τὸ θερμὸν· τῆς δὲ ἐκπνοῆς τὸ λιγνυώδες τῆς
καρδίας ἐκκαθαίρουσης· ἡ δὲ θρέψις τῶν ψυχικῶν πνεύ-
ματος διὰ μόνης τῆς ἀναπνοῆς· ἕλκει γὰρ διὰ τῆς ἀέρος μίσεως
κ' τὰς διαπλοὰς τ' καρδίας εἰς αὐτὸν, δύναμις δὲ ἡ
ψυχικὴ. αὕτη γὰρ ἐστὶ ἡ κινοῦσα τὰ ὄργανα τῆς ἀναπνοῆς

διὰ

δ)χὶ τῶ μωδι ἡ τοῦτον (Ψ) δωσακα, τύτῳ δὲ συγκυ-
ται ὁ τυθύμων ἡ αἱ τραχῆαι ἀρτηρίαι μέρος ὗσαι τῦ
πνεύμονος. τῆς μὲ τραχείας ἀρτηρίας ὁ μὲ χονδρώδης
τῆς φωνῆς ὅστι ὄργανον (Ω) δὲ ὑμενώδεις αὐτῆς διομὶ
τῆς αἰαπνοῆς ὁ δὲ ὀξ ἀμφοτέρων τύτων αὕτη ἡ ἀρ-
τηρία φωνητικόν τε ἅμα ἡ δυναπνευστικὸν ὄργανον. ἔστι
δὲ ὁ τυθύμων πλέγμα συγκείμενον ἐκ τεσσάρων, ἔκτε
τῆς τραχείας ἀρτηρίας, καὶ τῆς λείας, ἡ φλεβός, ἡ τῆς
ἀορτώδους (σφκὸς αὐτὴ τῦ τυθύμονος ἥτις σαρξ αἰαπλη-
γεῖ δίκλων τοιῶν ὁὰς μεταξὺ χώρας τῦ πλέγματος,
τῶ τε δύο ἀρτηριῶν ἡ τῆς φλεβός· ὡς τε τύτων ἕφαι
αὐτὴν ἡ διομὸν ἡμέας· συμπέπαγε δὲ ἡ σαρξ ὑ τυθύ-
μονος φυσικῶς ὁ πνεῦμα, καθάπερ τὸ ὑπὸ (Ψ) ἐκ τῆς
χοιλίας χυμόν. ὁ δ)χὶ τῦτο, ὥσπερ ὁ ὑπὸ ἄκροις τοῖς ἡ-
βοῖς ἑαυτῦ ἐπείχε τὴν γαστέρα θερμασίας διομένην,
ὕπω ἡ ὁ τυθύμων μέσην ἐπιλαμβάνε τὴν καρδίαν
διομένην τῆς ἐκ τῆς αἰαπνοῆς ἐπιψύξεως. συμπάθει-
ται δὲ τῇ τραχείᾳ ἀρτηρίᾳ κὴ τὸ σωμεχὲς ὁ βεγχρο
συγκείμενος ἐκ μεγάλων πειῶν χονδρων τύτῳ δὲ ὁ
λάρυγξ εἶπα ὁ τόμα ἡ ἡ ῥὶς δι' ἀμφοτέρων ἡμῶν ἕλκομεν
ἔξωθεν (Ψ) ἀέρα· χωρὶς δὲ ἑτέρθεν δ)χὶ ὁ ἐνθμοδλὸς ἡ
ἐπιγλωττὶς ὀφὺ· ὅπερ καπηχήθη, ἵνα ὁ ταῖς ὑπερβο-
λαῖς ταῖς κατὰ ποιότητα ὁ ἕτερος μηδὲν ὁ ἐγκέφαλος
βλάπληται, ἀθρόᾳ τῷ τυθύμονι ἐμπίπλωτες ἐὶς
αὐτὸν. συνεχρήσαλο δὲ ἡ σοφωθα τῇ ῥὶ πρὸς τὸ δοκι-

τωλω

per musculos, & in primis thoracem, cum quo unà movetur pulmo, & asperæ arteriæ quæ sunt pars pulmonis. Nam asperæ arteriæ quæ pars cartilaginosa est, vocis est instrumentum; membranosa autem, ipsius ligamenta respirationis. Quod autem ex his utrisque, hæc ipsa arteria est, vocis simul mittendæ, & respirandi instrumentum. Est ergo pulmo contextum quippiam è quatuor, ex aspera arteria, & lævi, & vena, & spumosa carne pulmonis, quæ caro instar stœbæ explet loca illius contexti quæ sunt inter duas arterias & venam, ut velut illorum sedes sit, & ligamentum. Concoquit autem naturaliter caro pulmonis spiritum, ut jecur succum è ventre attractum. Et propterea, ut jecur, extremis suis fibris ventrem egentem caloris complectitur, ita pulmo medium cor comprehendit, quod opus habet refrigeratione, quam adfert respiratio. Adhæret vero asperæ arteriæ bronchus, qui ex tribus magnis cartilaginibus conflatus est; bronchо guttur: gutturi os, & nares: nam utroque horum extrinsecus aërem ducimus, qui hinc per cribriforme, aut spongiosum os fertur, quod perforatum est, ne ab immoderata aëris qualitate cerebrum lædatur, si confertim spiritus in ipsum influat. Hic quoque Deus naribus & ad respirationem, & ad odoratum usus est, ut

lingua,

lingua, & ad vocem mittendam, & gustandum, & ad mandendum. Itaque partes hæ maximè necessariæ ad existentiam ipsam necnon ad necessarios vitæ usus, facultatibus animalibus unà dispertitæ sunt. Quod si verò quid prætermissum est, ex his quæ jam dicta sunt facilè perspici poterit: sed ut in omnibus quæ facta sunt, alia sua causa facta sunt, alia & sua causa, & aliorum, alia aliorum tantum causa, aliis accidit, ut obiter existerent; ita in partibus animalium, eundem ordinem reperies. Nam omnia illa instrumenta quæ diximus, trium principiorum, quæ animal gubernant, sua causa generata sunt. Præcipua enim ratione & primario loco sunt condita, quæ & secundum naturam propriè dicuntur, & in utero ex ipso semine, quemadmodum & ossa oriuntur. Flava autem bilis & per se, & propter aliud constituta est, nam ad concoctionem confert, & depulsionem excrementorum movet: ideoque fit quodammodo una de partibus nutrientibus, quinimo & calorem quendam præbet corpori, ut vitalis facultas. Ac his quidem de causis, propter se videtur extitisse, sed quia sanguinem purgat, sanguinis causa quodammodo videtur esse facta. Lienis etiam non parum ad concoctionem conducit. Cum enim natura sua sit acidus, & acerbus, & emissionem superflui humoris nigri in alvum profundat, constringit eam & firmat, & ad concoctionem excitat. Prætere purgat

Flavæ bilis usus.

Atræ bilis usus.

τοιοῦ καὶ τοῦ ἔσφρησιν ὁ δημιουργός. ὡς τῇ γλώττῃ πρός τι τοῦ φωνεῖν καὶ τοῦ γεύεσθαι καὶ τῷ ἁφάσεσθαι. τὰ μὲν οὖν κυριώτατα μόρια πρός τι τοῦ ὑπάρξαι αὐτοῦ ἐστὶ πρὸς τὰς αἰσθήσεις τῶν ἐν ἡμῖν ψυχικῆς συνδιήρηται δυνάμεσιν. εἰ δέ τι καὶ προελέλεκται, οὐκ ἤδη λεχθέντων εὐσυνόπτοι ἔσαι. ὥσπερ ὧν πρώτων τῶν ἡμομερῶν, τὰ μὲν δι' ἑαυτὰ γέγονε, τὰ δὲ δι' ἑαυτὰ μὲν καὶ δι' ἕτερα, τὰ δὲ δι' ἕτερα μόνον, τὰ δὲ οὐ συμβεβηκὸς πέφυκεν· οὕτω καὶ ὅτι τῶν μορίων τὸ ζῷον τοῦ αὐτοῦ εὑρήσεις ἀκολουθοῦν. τὰ μὲν γὰρ εἰρημένα πάντα τῶν τοιῶν ἀρχὴν ὄργανα τῶν διοικουσῶν τὸ ζῷον δι' ἑαυτὰ γέγονε. ταῦτα γὰρ προηυμῶσθαι τὸν οὐ φευκτὸν λόγον κατισχύσαι ἃ καὶ τῇ φύσει κυρίως λέγεται, ἐκ τῆς μήτρας δὲ αὐτῇ τὸ σπέρματος λαμβάνειν τοῦ γένεσιν· ὡς καὶ τὰ ὀστᾶ. ἡ δὲ ξηρότης μόνη ἐκ δι' ἑαυτοῦ ἐκ δι' ἄλλο· καὶ γὰρ πρὸς πόσιν σωτηρίας ἐκ κινήσεως τοῦ ἔκκρισιν καὶ γίνεται τοῦτο. ἔσται τινὰ τῶν θρεπτικῶν εἴ τι μόριον· ἃ μὴν ἀλλὰ καὶ θερμασίαν τινὰ περιέχει ἐν σώμασι, καθάπερ ἡ ζωτικὴ δύναμις. τοῦτον μὲν οὖν ἕνεκα δι' ἑαυτοῦ δοκεῖ γεγονέναι. ἐν ᾧ καθαίρεσθαι τὸ αἷμα λέγεται· τοῦτο πως δοκεῖ γεγονέναι καὶ ὁ πολύς δὲ καὶ μικρὸς πρὸς πόσιν συμβάλλεται· ὀξώδης γὰρ ὢν καὶ τρυφερὸς τοῦ φύσει καὶ τοῦ ἔκκρισιν τοῦ προϊόντος χυμοῦ τοῦ μέλανος εἰς τὸν γαστέρα πρόσχεων, τρόφιμόν τι αὐτοῦ καὶ τοιοῦτον, ἐκ πρὸς ζωὴν πέψεως διεγείρει. πρὸς τούτοις δὲ

καὶ καθαιρεῖ ὃ ἦπαρ· διὸ καὶ αὐτὸς δοκεῖ πως δηλοῦν ὃ αἷμα γεγενέναι. καὶ οἱ νεφροὶ ὃ τοῦτο αἵματος καθάρσιον εἰσί, καὶ τῆς ὀρέξεως τῆς κατὰ τὸν στόμαχον αἱ ποιαὶ φλέβες, ἃς λέγομεν ἐμπίπτειν εἰς τοὺς διδύμους, δηλοῦσι τῶν νεφρῶν διεξερχόμενα· καθάπερ οὐρέονται δριμύτητά τινα τοῦ ἐρεθίζουσαι τὸν ὄρεξιν, ὥσπερ καὶ ἡ κνησμοὶ ἡ δριμύτης ἐστὶν ὃ δέρμα γλυκαίνει ποιεῖ. ὅσῳ ὃ τῶν διδύμων ἡ σὰρξ ἀπαλωτέρα τοῦ δέρματός ἐστι, τοσούτῳ πλέον ἐστὶ τῆς δριμύτητος δακρύοιδμοι ἐμμένειν ποιοῦσι τῆς ἐκκρίσεως τῆς γονῆς τοῦ ἐπιθυμεῖν. ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα ἔσται πρὸς ἀλλήλα· ὃ δὲ ἑαυτὰ καὶ δι' ἄλλα γίνεται. ὃ ὄδοντες καὶ ἡ σὰρξ δι' ἄλλα μόνον. ὃ μὲν γὰρ ὄδοντες ὄγκου καὶ σφῆνα τῶν ἀγκώνων εἰσίν, ἵνα μὴ ἀναρραγῇ μετιόντα φερόμενα ἐν ταῖς βιαίοις κινήσεσιν. ἡ δὲ σὰρξ γέγονε σκέπασμα τῶν ἄλλων μορίων, ἵνα καὶ θέρμης ἀναψύχῃ ὃ ζῶσα τοπὸν ἔσωθεν ἐκπέμπουσα, καὶ χλιαίνῃ τοῦ τῶν πλησίον ἕνεκα αὐτοῖς παρέχη χρείαν. ὃ δὲ δέρμα ὃ σκέπασμα γέγονε καὶ τῆς ἁπαλῆς σαρκὸς ὃ τῶν ἄλλων πάντων τῶν ἔνδοθεν· ἔστι δὲ τοῦ φύσει ἡ σὰρξ ἐστὶ τε τοῦ παχείαν τῶν παχυμερεστέρων σωμάτων τυλωθῆσα· τὰ δὲ ὀστᾶ σκέλασμα τοῦ παχυτέρου σώματος ἐστί, καὶ μάλιστα ἡ ῥάχις ἐστὶ καὶ ζῶπιν τοῦ ζώου φασὶν εἶναι. ὃ οὐσίας δὲ, καὶ κοινῇ μὲν πᾶσι τοῖς ἔνυσι παρέχεται χρείαν τοῦ τ' κεῖσθαι, καὶ ἰδίᾳ δὲ ὃ ὃ ἕκαστον ἄλλου ἄλλῳ. πολλοῖς μὲν γὰρ τῶν ζώων

purgat jecur, & idcirco quodammodo videtur ſanguinis gratia eſſe genitus. Renes etiam ſanguinis purgamentum ſunt, & commiſcendorum corporum libidinem efficiunt. Nam venæ quas dicimus incidere in teſtes, per renes tranſeunt, & inde hauriunt acrimoniam quandam, quæ irritat appetitum, quomodo acrimonia illa quæ ſub cute fuerit, pruritum gignit. Quò autem teſtium caro cute eſt mollior, eò magis dum ab acrimonia mordentur, inſanam pariunt mittendi ſeminis cupiditatem. Hæc igitur & ſimilia, aliquo modo & propter ſe, & propter alia facta ſunt; Glandes autem & caro aliorum gratia tantum. Nam glandes vehiculum ſunt, & firmamentum vaſorum, ne diſrumpantur, dum in violentis motibus ſublimia feruntur. Caro tegumentum eſt facta cæterarum partium, ut & æſtate animal refrigeret interiorem humorem emittens, & hieme lanarum conſtipatarum uſum ipſi præbeat. Cutis quoque tegmen eſt & mollioris carnis, & omnium aliorum quæ intus incluſa ſunt. Carnis autem natura, tum ab aëre, tum ab iis quæ ad eam ſe applicant corporibus, calloſa eſt. Oſſa vero ſunt firmamentum totius corporis, maximéque ſpina dorſi, quam & carinam animalis eſſe aiunt. Ungues communiter quidem omnibus in quibus ſunt, præbent uſum fricandi, præterea alium alii proprium. Multis enim animalibus dati

Renum uſus.

Glandium uſus.

Carnis.

Cutis.

Oſſium.

Unguium.

ſunt armorum loco, ut iis quæ aduncos ungues habent, & velut inſtrumentum ſunt ejus animæ partis in qua irarum ardor exiſtit. Multis & armorum loco & firmandi greſſus cauſa, ut equis, & omnibus quæ ſolidam habent ungulam. Hominibus autem dati ſunt, non ſolum ad fricandum, & pellendam cutis acrimoniam, ſed etiam ad res tenues & minutas capiendas. Quæ enim admodum ſunt exilia, iis attollimus, & ponè ſummos digitos contra ſe erigentes eorum comprehenſionem firmant. Pilis autem accidit, ut obiter exiſterent. Nam vaporibus, qui fumoſiſſimi è corpore emittuntur, concreſcentibus, ex accidenti conſtituti ſunt. Quanquàm ne iſtos quidem Deus omnino inutiles genuit, ſed etſi ex accidenti creati ſunt, effecit ut animalibus ad tegumentum, & ornamentum conferrent. Tegumentum quidem capris, & ovibus, ornamentum hominibus; quibuſdam etiam animalibus & ornamento ſimul ſunt & tegendi uſum præbent, ut leoni.

Pilorum uſus.

Cap. XXIX.

De Eo Quod Sponte & invite fit.

QVoniam ſæpe ejus quod ſpontè, & invitè fit meminimus, neceſſe eſt de his quoque tractare, ne ab exquiſita eorum cognitione aberremus. Oportet autem eum qui de invitè & ſpontè facto dicturus eſt, primum exponere regulas quaſdam & rationes, per quas quæque res ſponténe, an invitè agatur, cognoſci queat. Quoniam igitur quidquid ſpontè fit in actione aliqua

ζώων ἀμωτήειοι ἐδόθησαν ὡς τοῖς κεμφοῖυξι καὶ
Εἰσὶν ὥσπερ ὄργανοι τῦ θυμικοῦ· πολλοῖς δ' ἀμωτή-
ειόι τι ἅμα ἡ σήειγμα τῆς βάσεως, ὡς τοῖς ἵπποις καὶ
πόυτι μονόυχι· ☾ αἰθέφποις ἡ μόνον πρὸς ὃ κρή-
θεθαι ἡ διαφορὴν τιῶ σφιμύτητα τῦ δέρματος, ἀλλὰ
ἡ πρὸς τιῶ τῶν λεπῶν ἀπίληψιν. τὰ γὰρ πάυ λεπὰ
δι' αὐτῶν ἐπαίρομθ· καὶ τοῖς ἄκροις δ' τῶν δακτύλων
ἅπτεθαι αἰσθανόμενοι, σκεῖζσι τιῶ λαβιῶ αὐτῶν. αἱ δ'
τείχες κ' συμβεβηκὸς παρυπίςησαν· τῶν γὰρ ἀτμῶν τῶν
κατιωδιζάτων τῶν αἰσθημπομθρων ἐκ ἦ σώματος πῆξιν
ἅμα λαμβανόμενοι, κ' συμβεβηκὸς σωίσαν). οὐ δ' ταύ-
τας δ' πάντα πασιν ἀχρήσους ἐποίησεν ὁ δημιυργὸς ἀλλὰ
καὶ τοι κ' συμβεβηκὸς ἡγομένας εἰς σκέπιν τε ☾
κάλλος σιωτελῆν τοῖς ζώοις προσκθάσας· σκέπιν μὴν
αἰξὶ ἡ πρόβατος, κόσμον δ' τοῖς αἰθέφποις· πισὶ δὲ
ζώοις κόσμοι τι ἅμα ἡ σκέπιν, ὡς ☉ λεόντ.

ΚΕΦ. κθ'.

ΠΕΡΙ ΕΚΟΥΣΙΟΥ ΚΑΙ ΑΚΟΥΣΙΟΥ.

Επῆλθ' πολλάκις ἐμνημονιθύσαμθ ἑκθσίῳ ἡ ἀκθσίῳ,
ἀνάγκη ἡ πρὸς τῦτον διαλαβῆν, ἵνα τῆς ἀκριβῦς
αὐτῶν γνώσεως μὴ διαφαλώμθα. διὰ δ' ☉ μᾶλλον πα-
πρὸς ἀκθσίου ἡ ἑκθσίῳ λέγθ, πρότερον ἐκθέσθαι χαιό-
νας πινὰς ἡ γνώμονας, δι' ὧν γνώσιμον ἔσαι εἴτε ἑκθσιον
εἴ τι ἀκθσίων ὄφι ὃ γινόμθνον· ἔσαι δὲ τοίνυν πᾶν ἑκθσιον ὃ
πρὸς

προάξει τινί ὅτι, ἢ ὃ νομιζόμενον ἢ ἀκύσιον καὶ αὐτὸ ἐν προάξει ὅτι (πλεῖστα γὰρ ἢ τοῦτο μετ' ὀλίγου) ἴσως ἢ καὶ ὃ οὐ τοιοῦτος ἀκούσιος, ἀ μόνον ἐν ᾧ πάσχειν, ἀλλὰ καὶ ἐν ᾧ προάγειν πέφυκεν· ὁμοίως προ τῶν ἄλλων τί ὅτι προαίρεσις. προαίρεσις ὄρεξις διὰ σκέψεως λογικήν. ταῖς δὲ προαιρέσεσιν ἕπονται ἢ ψόγος ἢ ἔπαινος· καὶ αἱ μὲν αὐτῶν μᾶλλον ἡδονῆς, αἱ δὲ μᾶλλον λύπης προαίρονται· καὶ αἱ μὲν εἰσὶν αἱρεταὶ ὡς προάττοντα, αἱ δὲ φευκταί. καὶ τῶν αἱρετῶν αἱ μὲν ἀεὶ αἱρεταί, αἱ δὲ καθ' ὅσα χρόνον· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν φευκτῶν. καὶ πάλιν αἱ μὲν τῶν προαιρέσεων ἐλεεῖν· καὶ συγγνώμης ἀξιοῦνται· αἱ δὲ μισοῦνται καὶ κολάζονται. ἔσωσαν οὖν γνώμονες τὸ μὲν ἑκούσιον, ὃ πάντως ἐπακολουθεῖ ἔπαινον ἢ ψόγον, καὶ ὃ μᾶλλον ἡδονῆς προαίρεσις, καὶ ὃ αἱρεταί εἰ ταῖς προαιρέσεσι τοῖς πράττουσιν, ἢ ἀεὶ ἢ τότε ὅτε πράττουσιν· τὸ δὲ ἀκούσιον γνώμονες ὃ συγγνώμης ἀξιοῦσθαι ἢ ἐλεεῖν, καὶ ὃ μᾶλλον λύπης προαίρεσις, καὶ ὃ μὴ εἰ αἱρεταί. τούτων δὲ τῶν διωρισμένων λέγωμεν νῦν περὶ ἀκουσίου.

ΚΕΦ. λ'.

ΠΕΡΙ ΑΚΟΥΣΙΟΥ.

ΤΟΥ ἀκουσίου τὸ μὲν κατὰ βίαν, τὸ δὲ κατ' ἄγνοιαν ὅτι· τῶν γὰρ κατὰ βίαν ἀκουσίων ἡ ποιητικὴ ἀρχὴ ἔξωθεν ὅτι. ἄλλο γάρ τι τῆς βίας αἴτιον ὅτι καὶ ἐν ἐμοί. ὅρος τοίνυν τοῦ κατὰ βίαν ἀκουσίου ὅτι, ὧν ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν μηδὲν συμβαλλομένου κατ' οἰκείαν ὁρμὴν τοῦ βιαζομένου· ἀρχὴ δὲ εἰρηται εἶναι αὐτὸν ἡ ποιητικὴ αἰτία. ζητεῖται δὲ εἰ καὶ πω-

aliqua eſt, & quod invitè exiſtimatur fieri in actione quoque ponitur, (quod paulo poſt oſtendetur) atque etiam aliqui, quod verè invitè fit, non ſolum in patiendo, ſed etiam in agendo ponunt; in primis definiendum eſt, quid ſit actio. Actio eſt muneris alicujus functio cum ratione. Actiones autem, laus, aut vituperatio conſequitur; & aliæ ipſarum cum voluptate, aliæ cum dolore tranſiguntur: aliæque ſunt optabiles ei qui agit, aliæ fugiendæ. Optabilium autem quædam ſemper ſunt optabiles, quædam certo quodam tempore: ſimiliter etiam fugiendarum. Rurſus actionum aliis miſericordia & venia tribuitur, aliæ in odio ſunt, & pœna vindicantur. Sint ergo regulæ cognitionis ejus quod ſponte fit, quod omninò laus aut vituperatio comitetur, & cum voluptate agantur, & optabiles ſint actiones, iis qui agunt, aut ſemper, aut tum cum aguntur. Invitè autem facti notæ ſunt & indices, quòd veniam aut miſericordiam mereantur, & cum dolore agantur, neque optabiles ſint. His ita explicatis, dicamus primum de eo, quod invitè fit.

Actiones morales quæ.

Cap. XXX.

De Eo Quod Invite Fit.

QUod invite fit, partim per vim fit, partim per ignorantiam: atq; eorum quidem quæ per vim fiunt principium efficiendi extra eſt. Alia enim quæpiam cauſa violentiæ eſt non nos. Itaq; definitio ejus quod invite per vim ſuſcipitur, eſt, cujus principium eſt extra, ut nihil ſua voluntate ad actionem conferat is, cui vis infertur. Principiũ hic pro cauſa efficiente dictum eſt; verum quæritur, an etiam hæc invite fiant, jactus onerum ad

Quid violentum.

quos nautæ faciunt adversa tempestate; aut cum quis amicorũ, aut patriæ conservandæ causa, rem turpem facit, aut patitur: sed hæc sponte potius fieri videntur: nam idcirco adjectum est ad definitionem, ut nihil ad actionem sua voluntate conferat is cui vis affertur. In hujusmodi enim casibus, ipsi sponte per se movent partes eas quæ instrumenti locum obtinent, atq; ita in mare onera dejiciunt. Quod idem accidit iis, qui aliquid quod turpe, aut grave sit majoris boni gratia perpetiuntur; ut *Zeno* qui suam ipse linguã dentibus præcisam expuit in *Dionysium* tyrannum, ne ei, ulla ratione, tacenda & recondita quædã enunciaret. Item *Anaxarchus* Philosophus, qui passus est se contundi à *Nicocreonte* tyranno, ne amicos proderet. Universe igitur, quando aut metu majorum malorum elegerit quis minus malum, aut spe majoris boni sumpserit minus bonum, quod aliter consequi quod vult non possit; non invitus agit, aut patitur. Facit enim voluntate, & soluta eligendi optione; ac optabilia sunt tum cum aguntur, etsi per se non sint optabilia. Sunt ergo ex eo quod sponte & invite fit, mixta & temperata. Invite quidem per se, sponte eo tempore ex circumstantia. Nam sine circumstantia nemo velit hæc agere; sed hæc sponte fieri, laus, aut vituperatio, quæ talibus actionibus tribuuntur, declarant. Nam eorum quæ invite facimus, nulla erit laus, aut vituperatio. Quanquàm non est facile discernere, quid cui præoptandum sit. Oportet tamen, ut plurimum, præ turpibus expetere quæ molesta sunt, ut *Susanna*, & *Joseph* fecerunt; etsi non semper: nam *Origenes*,

Zenonis.

Anaxarchi.

Susannæ. Josephi. Origenis. Exempla.

τῶν τὰ ἀκύρια ὄντι, οἷς αἱ ἀποβολαὶ τῶν φορτίων ἂς ποιοῦν-
ται χάριν ὠφελιμώτερα. ἢ ὅτου μὴ τις αἰσχρὸν κέρδος
καὶ ἀδίκημα παθεῖν ἢ πρᾶξαι κρεῖττον τῶν ὄντων φίλους
ἢ πατρίδα· ἐοίκασι δὲ μᾶλλον εἶναι ἐκύριοι, ἀφ' οὗ τοῦτο γε-
νόμενοι· ὧν ὅρῳ δὲ μηδὲν συμβαλλομένῳ κατ' οἰκείαν ὁρ-
μὴν τοῦ βιαίου τὸ ἑκούσιον. ὅτι γὰρ τοῖς τοιούτοις ἑκόντες αὐτοὶ δι' ἑ-
αυτῶν χρῶσι καὶ ὀργιλικαὶ μέλαι· καὶ ὕστερον ῥιπτοῦσιν εἰς τὴν
θάλασσαν καὶ φορτία. ὁμοίως καὶ ὁ αἰσχρόν τι ἢ δηλαδὴ ὑπο-
μένοντες ὄφελος μείζονος καλοῦ· ὡς Ζήνων ὁ ἀποφαγὼν ἑαυτοῦ τὴν
γλῶτταν καὶ ἀποπτύσας Διονυσίῳ τῷ τυράννῳ κατὰ τοῦ
μηδενὸς αὐτῷ δέξασθαι τὰ ἀπόρρητα· ὁμοίως δὲ καὶ Ἀναξάρχος
ὁ φιλόσοφος ὑπομείνας βλάπτειν ὑπὸ Νικοκρέοντος τὸν
τύραννον κατ' ἃ μὴ προδοῦναι τοὺς φίλους· καλὸν οὖν
ὅτου ἢ δι' φόβου μείζονων κακῶν ἕλληται τις ὃ ἐλαττόν
κακόν, ἢ δι' ἐλπίδα μείζονος καλοῦ καὶ δι' αἰσχρὸν τὸ ἐ-
λαττον καλόν, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλως καλορρῶσαι, οὐκ ἀκού-
σιον ὑπομεῖναι πρᾶξιν ἢ πάθος. ποιᾷ γὰρ κτῆσιν προαίρεσιν
ἢ κατ' ἐκλογήν· καὶ ὅτι εἰσὶν αἱρεταὶ ὅτου πράττονται,
καθ' ἑαυτὰς οὐκ ὄντας αἱρεταί. εἰσὶν οὖν μικταὶ δι' ἐκούσιον
καὶ ἀκούσιον· ἀκούσιον μὲν καθ' ἑαυτάς, ἑκούσιον δὲ τότε δι' ὃ πρά-
εισασιν. ἀλλὰ γὰρ ἥδιστα ἀνδρεῖοι αἱροῦνται ταῦτα πρᾶξαι· δηλοῖ δὲ καὶ ὁ ὅτι τοῖς παισὶν τοῖς ἡμετέροις ἐπαινος ἢ ψόγος, ὅτι ἑκούσιαι εἰσὶν· ἀκουσίων γὰρ ἔργων ἀνδρεῖος
ἔπαινος ἢ ψόγος ἔσται. οὐκ ἔστι δὲ ῥᾴδιον διαχρίναι ποῖον αἱ-
ρεῖ ποῖον αἱρετόν. δι' ὃ ὡς ὅτι ὃ πολὺ κρεῖττον τῶν αἰσχρῶν αἱ-

ρεῖσθαι

ρξαθαι τὰ λυπηρὰ ὡς Σωσάννα καὶ Ἰωσὴφ ἐποίησε. οὐκ ἀεὶ μέντοι Ὠφελείας χάριν ὀλίγοι τὸ μὴ πεισθῆναι τῇ αἰσχύνῃ τῇ τοῦ Ἀλκίππου ὑπηρέτας τοῦ πλούτου δεξέπεισεν. ὅτως οὐκ ἔστιν εὔκολος ἡ τῶν τοιούτων ἀφαίρεσις. ἔτι δὲ καὶ τούτοις χαλεπώτερόν ἐστι τὸ ἐμμεῖναι τοῖς δόξασιν. ὁ γὰρ ὁμοίως ἐκπλήττει τὰ ἀφανῆ προσδοκώμενα καὶ ἐπαγόμενα· ἀλλ' εἰσότε κρίνομεν ἐξισάζομεν τῆς κρίσεως τὸ τοῖς ἀφανοῖς ἡμόμενοι· ὡς ὅτι τινὶ συμβέβηκεν ἐν ᾧ μάρτυρι. τινὲς ἀρχὴν γὰρ καρτερήσαντες πρὸς τὸ πάθος ἐνέδωκαν τῇ πείρᾳ τῆς χαλεπῆς ἀπομαλακισθέντες. μηδεὶς δὲ τομίσῃ τὰ ἀκολασίας τινὸς ὑπομιμνήσκω ἢ τὸ θυμὸν τὰ ἀκουσίων εἰς πλημμελημάτων, ὅπερ ἐν ταῦτα τινὲς ἀρχὴν ἔξωθεν ἔχει τινὸς ποιητικοῦ. τότε γὰρ κάλλος τῆς πόρνης ἐξοίσρησιν ὅτι τινὸς ἀκολασίας ἐπεισακτικὸν ὁ παροξύνας κίνησε τὸν θυμόν. εἰ γὰρ καὶ τινὸς ἔξωθεν ἔχουσι, ἀλλ' αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν καὶ τῶν ὀργανικῶν μορίων ἐνεργοῦσι καὶ ὑπ' ἐπιθυμίας ἐν ὅρῳ τὸ ἀκουσίον· ὅτι ἐν τῆς ἀρχῆς τινὸς αὐτίου ἑαυτοῖς παρέχουσι. πολλαφανῶν ἀγωγῶν ἐστὶ τῶν παθῶν ῥᾳδίως αἰχμαλωτιζόμενοι. φύσιται γάρ εἰσι πάσχα πρατίοντες ὡς ἑκούσιον κακὸν ὑπομένοντες· ὅτι ἡ ἑκούσιοι ὅτι δοκεῖ· ἥδονται γὰρ ὅτι τῇ πράξει. ὃ ἦ ἀκούσιον λυπηρὸν ἐλεύθη. πρὸς μὲν οὖν τὰ βία ἀκουσίου ταῦτα· πρὸς ἢ δὲ ἀγνοίαν εἰσφέρουσι λέληθεν).

ΚΕΦ.

nes, qui ne dedecus, & ignominiam ſuſciperet, quâ *Æthiopes* oſtentabant, diis ſacra fecit & tota cauſa cecidit. Ita hæc dijudicare facile non eſt. Sed his multo difficilius, manere in eo quod ſemel decretum ſit. Non enim æque terrent res graves, atque difficiles dum expectantur, atque dum jam premunt, ſed accidit interdum, ut cum judicaverimus, & ſtatuerimus aliquid, non ſtemus in eo quod judicatum ſit, cum in ipſis malis verſamur, ut quibuſdam contigit martyribus. Nam cum initio conſtanter toleraſſent, tandem ſuccubuêre, & in ipſo diſcrimine, & perpeſſione rerum aſperarum fracti ſunt. Nemo autem exiſtimet intemperantiæ libidinem, aut iram peccata eſſe invite ſuſcepta, quòd extra principium habeant efficiens. Nam & forma ſcorti ad intemperantiam, eum qui aſpexit, excitavit, & qui irritavit iram commovit. Etſi enim principium efficiens habent extra, ipſi tamen per ſe, & partes eas quæ inſtrumenti loco ſunt, agunt: neque ſub definitionem ejus, quod invite geritur, cadunt, quando principii cauſam ſibi ipſis præbent, quod propter malam inſtitutionem, perturbationibus facile ſuccumbant. Nam vituperantur qui hæc agunt, ut qui malum ſua ſponte contraxerint. Eſſe autem ſponte contractum, conſtat ex eo quòd actione delectantur. At verò quod inviti facimus, moleſtum eſſe oſtendimus. De eo ergo quod inviti per vim agimus, hæc ſint expoſita. Reliquum eſt, ut de eo quod per ignorationem eſt dicamus. *Exempla.*

Cap.

Cap. XXXI.

De eo quod invitè per ignorationem fit.

Multa agimus per inſcientiã, ex quibus poſt actionem voluptatem capimus, ut cum quis invitus inimicum interfecerit, cæde tamen ejus delectatur. Hæc & id genus alia vocant non ſponte ſuſcepta, non tamen etiam invitè. Item agimus quædam per inſcientiam, quæ facta moleſtiam afferant: hæc vocarunt invitè facta, quæ perpetrata dolor conſequitur. Eorum ergo quæ fiunt per ignorantiam duæ ſunt ſpecies, una non ſponte factum, altera invitè. Nunc propoſitum eſt, de eo tantum quod invitè fit, dicere. Nam quod non ſponte eſt geſtũ magis reducitur ad id quod ſponte eſt factum, cum ſit mixtum. Nam ſi principium ſpectes, invitè fit; ſi finem, ſponte. Nam quod invitè ſuſcipiebatur, exitus fecit ut ſponte factum videatur. Quare quod invitè fit, definiunt etiam ſic, Invite factum eſt, quod præterquàm quod ſponte non eſt ſuſceptum, dolorẽ etiam & pœnitendi cauſam affert. Præterea aliud eſt per inſcientiam aliquid facere, aliud inſcientẽ. Si enim in noſtra poteſtate fuerit inſcientiæ cauſa, inſcientes quidẽ facimus, non tamen per inſcientiam. Nam vinolentus, & iratus quiſpiã, ſi quid faciat improbe, alter ebrietatem, alter iram cauſã habet eorũ quæ facit, quæ ſponte ſuſcepta ſunt: licebat enim illi non ebrium fieri. Ipſi ergo ſibi ignorantiæ cauſa eſt. Itaque hæc non per inſcientiam dicitur facere, ſed inſciens agere: quæ non invite ſed ſponte fiunt. Quocirca etiã reprehenduntur à viris bonis, qui hæc agunt. Si enim non fuiſſet ebrius factus, non feciſſet; ſponte autẽ ebrius

Quid invitum.

eſt

ΚΕΦ. λα'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙ' ΑΓΝΟΙΑΝ ΑΚΟΥΣΙΟΥ.

Πολλὰ πράττομεν δι' ἄγνοιαν ἐφ' οἷς μὴ πρᾶξιν
χαίρομεν, ὡς ὅταν τις ἄκων μὴ ἐξέρῃ φονεύσῃ. χαί-
ρει γὰρ ὅτι φόνος. ταῦτ' οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα καλοῦσιν ἑκού-
σια, ἢ μήπω καὶ ἀκούσια· καὶ πάλιν πράττομεν ἴσως δι'
ἄγνοιαν, καὶ ὅτι τοῖς γινομένοις λυπηρόμεθα· ταῦτα ἐκάλε-
σαν ἀκούσια ἴσως πραχθῆναι ἐπακολουθῆ λύπη. τῶν οὖν δι'
ἄγνοιαν δύο ὄντων εἰδῶν ἓν μὲν ὃ μὴ ἑκούσιον, ἕτερον δὲ ὃ
ἀκούσιον. ποιεῖ γὰρ νῦν εἰπεῖν περὶ τοῦ ἀκουσίου μόνου. ὃ
γὰρ μὴ ἑκούσιον τοῖς ἑκουσίοις μᾶλλον ὑπάρχει μικτὸν
ὑπάρχον· τῷ μὲν γὰρ ἀρχῇ ἀκούσιον ἔοικε, ὃ δὲ τέλος
ἑκούσιον· ὅτε ἀποβάσεως γὰρ ἑκούσιον γίνεται ὃ ἀκούσιον, δεῖ
δὲ ὅπως ὀρίζονται ὃ ἀκούσιον. ἀκούσιον ὄντι ὃ ποιεῖς ᾧ μὴ
ἑκούσιον εἶναι, ὅπερ λυπηρὸν ὄντι καὶ μεταμελείᾳ. πάλιν ἄλλο
μηδ' ὅτι δι' ἄγνοιαί τι ποιῇ, ἄλλο δ' ἀγνοοῦντα. ἐπὶ γὰρ
ἐφ' ἡμῖν ἡ τῆς ἀγνοίας ὃ αἴτιον, ἀγνοοῦντες μὲν ποιοῦμεν, ἢ
δι' ἄγνοιαν δέ· ὁ γὰρ μεθύων καὶ θυμούμενος δοκεῖ ποιεῖν τι φαῦ-
λον, ὁ μὲν τὸ μέθυσον, ὁ δὲ τὸ ὀργίλον αἰτίαν ἔχειν τῷ ὑπ' αὐτῷ
γινομένῳ, ἀλλ' ἑκούσια ἴσως· ἔξεστι γὰρ αὐτῷ μὴ μεθύσαι.
αὐτὸς οὖν ἑαυτῷ τῆς ἀγνοίας γίνεται αἴτιος. ταῦτα οὖν
ἢ δι' ἄγνοιαν λέγεται ποιεῖν, ἀλλ' ἀγνοοῦντα πράττειν.
ἅπερ οὐκ ἔστιν ἀκούσια, ἀλλ' ἑκούσια. δεῖ δὲ φέρειν πρὸς
τῶν χρησιν ᾧ ταῦτα πεπράγαμεν· εἰ γὰρ μὴ ἐμέθυσθη,
οὐκ ἂν ἐποίησεν· ἐκὼν δὲ ἐμέθυσθη, ἐκὼν ἄρα ταῦτα

ἐποίησεν

ἐποίησε. δι' ἀγνοιαν ὃ ταῦτα περάτομεν, ὅτε μὴ αὐτοὶ πρόσχωμεν τὸν ἀγνοίαν τῆς ἀγνοίας, ἀλλ' ὅπως σωθέν-
τι οἷς ἐν ᾧ ὅπῳ ἢ ὡς σωθῇ πεζεύων ⓦ πατέρα
παιδίον ἀχῦ τύχῃ βαλὼν ἀπέκτεινεν. ἐκ τῶν εἰρη-
μένων οὖν ἀποδείκνυ ὅτι μὴ ὁ ἀγνοῶν τὰ συμφέ-
ροντα, μὲν ὁ νομίζων εἶ τὰ φαῦλα χρηστά, πάθος ἀ-
κούσιον ἀτομένῃ τῆς ψυχῆς αὐτῷ μαθήσεως ὅστις ἡ ἄγνοια
φύεται ψυχῆς ἀχθος· τῶν ὃ ἑκουσίων ὁ φόβος. ἐκ ἄρα
τῶν καθόλου ἢ ψυχικῶν ἢ τῶν κῦ προαίρεσιν ἀκούσιος ὅστιν
ἡ ἄγνοια· ἀλλὰ τῶν κατὰ μέρη. τὰ μὲν γὰρ καθ' ἕκαστα ἀκοντες,
τὰ ὃ καθόλου ἑκόντες ἀγνοοῦμεν. τούτων ὕτω διωρισμένων
ἐξῆς ῥητέον, ποῖα ὅστι τὰ καθ' ἕκαστα. ταῦτα δέ ὅστι ἃ
καλῶσι πρὸς τοῖς ῥήμασι περιστατικὰ μόρια, τίς, τί-
να, τί, τίνι, πού, ποτέ, πῶς, διατί, οἷς πρόσωπον,
πρᾶγμα, ὄργανον, τόπος, χρόνος, τρόπος, αἰτία· πρόσω-
πον μὲν ὃ ποιῶν ἢ περὶ ὃν ἡ πρᾶξις, οἷς εἰ πατέρα
τις ἐτύπησεν ἀγνοῶν· πρᾶγμα δὲ αὖ ὃ πράττει, εἰ
ῥαπίσας θέλων ἐτύφλωσεν· ὄργανον δέ, εἰ λίθον ἠκόντι-
σεν νομίσας εἶ κίονα· τόπος δὲ εἰ ἐν ᾧ πρόκλῃ
τις νωθρόν, ἔκρυσεν ἀγνοῶν ⓦ ἀποθανόντα· χρόνος δέ,
εἰ ἐν νυκτὶ νομίσας πολέμιον ⓦ φίλον ἐφόνευσεν· τρό-
πος δέ, εἰ πλήξας ἠρέμα καὶ μὴ ραδαίως ἐφόνευσεν,
ἐγνόησε γὰρ εἰ πληγεὶς ἠρέμα τελευτήσῃ· αἰτία δέ, εἰ ὁ
μὲ ἔδωκε φάρμακον ὡς ὑγιάζοι, ἀπέθανε δὲ ὁ λαβὼν τὸ
φάρμακον εὑρεθὲν δηλητήριον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἅμα

πάντα

est factus, sponte ergo fecit. Per inscientiam autē ea facimus, cum ipsi non præbuerimus causam inscientiæ, sed ita casus tulerit: ut in loco consueto quispiam sagittā mittens, patrem casu prætereuntem interfecit. Ex his ergo quæ diximus demonstratur, eum qui ignorat quæ sunt utilia, quique mala esse bona opinatur, invite non agere. Nam illa inscientia ex ejus improbitate proficiscitur: itaq; iste vituperatur. Vituperatio porrò, non nisi eorum est quæ sponte commissa sunt. Non ergo rerum universarum, & generalium, aut earū quæ fiunt ex electione ignorantia est invite susceptа, sed singularum. Nam singula inviti, universa sponte ignoramus. His itaq; sic explicatis, dicendum est quæ sint singula. Hæc autem sunt quæ vocantur à Rhetoribus circumstantiæ, quis, quem, quid, quo, ubi, quando, quomodo, quamobrem; ut persona, factum, instrumentum, locus, tempus, modus, causa. Persona quidem, qui facit, aut in quem est actio, ut si patrem filius insciens percusserit. Factum, illud ipsum quod actum est, si quis cui colaphum impingere voluerit, eum cæcavit. Instrumentum, si lapidem jecit, quòd putarat esse pumicem. Locus, si dum in angiportū flectit, eum qui occurrerit insciens pulsaverit. Tempus, si noctu arbitratus hostem, amicum occiderit. Modus, si leviter ac non magna vi percussum interemit. Ignoravit enim leviter percussum interiturum. Causa, si quis medicamentum cuipiam veluti sanaturus dederit, eum verò qui eo medicamento usus est, mors consecuta sit, quòd venenum esse deprehensum sit. Sed hæc quidē omnia, ne insanus quidem ignoraverit.

Circumstantiæ actionum.

Qui

Qui verò plurima horũ, aut potiſſima neſciverit, per inſcientiam fecit. Sunt autem potiſſima in his, cujus gratia, & quod agitur, id eſt cauſa, & factum.

Cap. XXXII.

De Eo Quod Sponte Fit.

Cum quod invite committitur, duplex fit, per inſcientiã,& per vim: quod ſponte committitur, utriq; opponitur. Sponte enim committitur,quod neq; per vim neq; per inſcientiam fit. Atq; id quidem non per vim fit, cujus principiũ in ipſis eſt. Non per ignorantiam verò, ſi quippiã rerum ſingularum ignoratum non fuerit, per quæ & in quibus eſt actio. Utroq; igitur juncto ad alterum, definivimus ſponte factum, cujus principium in ipſo eſt, ſciente ſingula in quibus eſt actio. Quæritur autem an quæ natura fiunt,ſponte fiant, ut concoctio & accretio. Sed hæc neq; ſponte, neq; invite fieri oſtenduntur. Nam quod invite & ſponte fit ex iis numeratur quæ in nobis ſunt poſita; at verò concoctio & accretio in nobis ſita non ſunt. Unde etiam evenit, ut ſi ſingula ignoremus, quòd ea non ſint in noſtra poteſtate, neque ſponte neque invite facere dicamur. Quæ verò per iram, & cupiditatem fiunt, ſponte fieri demonſtravimus. Etenim ſi recte fiunt laudantur, ſin ſecus, vituperantur, aut odio habentur. Voluptas etiam, & dolor,ea conſequitur, & principium in ipſis eſt. In ipſis enim erat, ut non facile perturbationibus ſuccumberent. Nam talia per conſuetudinem, ad rectum ſtatum deducuntur. Præterea ſi illa invite fiunt, neque beſtiæ

Affectiones Spontaneæ.

πάντα γὰρ ἂν μαινόμενος ἢ ἀγνοήσειε· ὁ δὲ πλήσας τὸν ἢ κωλύσας ἀγνοήσας, οὐκ· δι' ἄγνοιαν πεπαύκε· κωλύσας δὲ ὅτι ἐκ τούτου ὃ γ' ἕνεκα ἢ τί ὃ προαιτίο· μενος· τοῦτ' ἐστὶν ἡ αἰτία καὶ ὃ πρᾶγμα.

ΚΕΦ. λβ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΚΟΥΣΙΟΥ.

ΤΟΥ ἀκουσίου ὄντος δῆλον, τοῦτο δὲ ἄγνοιάν καὶ τὸ βίᾳ, ὃ ἑκούσιον ἀμφοτέρως ἀνάγκη. ἔστι γὰρ ὃ μὲν μὴ βίας, μήτε δι' ἄγνοιαν γινόμενον. καὶ ἔστι γὰρ βίαια μέν, ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς· μηδὲν δὲ ἀγνοοῦντα δὲ, ἐν οἷς μὴ πρῶτον καὶ ἔπαθεν ἢ ἐποίησεν ἀγνοούμενον, δι' ὧν δὲ καὶ οἷς ἡ πρᾶξις. σχεδὸν οὖν ἐκάστοτε δοκοῦμεν τὸ ἑκούσιον, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ, εἰδότα τὰ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. ζητοῦσι δ' εἰ τὰ φύσει γινόμενα ἑκούσιά ἐστιν· οἷς ἡ πέψις καὶ ἡ αὔξησις. δοκεῖ δ' οὐδὲ ταῦτα μήτε ἑκούσια μήτε ἀκούσια· ὃ γὰρ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῖν ἐστιν· ἡ δὲ πέψις καὶ ἡ αὔξησις οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ὅλως εἰ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἀγνοοῦμεν ὡς μὴ ἐφ' ἡμῖν αὐτὰ εἶναι, ὅτι ἑκούσιά ἐστιν, ὅτι ἀκούσια. τὰ δὲ διὰ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν δοκεῖ ἑκούσια καὶ γὰρ καταρθούμενά ἐπαινεῖται, καὶ ἁμαρτανόμενα ψέγεται· ἢ μισεῖται· καὶ ἡδονὴ καὶ λύπη αὐτοῖς ἐπακολουθεῖ, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς ἐστιν· ἐν αὐτοῖς γὰρ ἴσως ὃ μὴ ἐστὶ τῶν παθῶν ῥᾳδίως ἀλλοτριοῦσθαι· διὸ γὰρ τῶν ἐθῶν τὰ τοιαῦτα καταρθοῦται. ἄλλως τε, εἰ τῶν·

τα ἀκούσια, οὐδεὶς τ' ἀληθῶς ζώων ἑκουσίως ἁμαρτάνει, ἀλλ' οὐδὲ ἁμαρτάνειν παιδία. νῦν δ' οὐχ ὅπως ἐχθρὸν ὁρμῶμεν καὶ ἑκουσίως αὐτὰ ὅπερ τὸ ζῷον ἐρχόμενα καὶ ὅτι ἴδια· αὐτὰ γὰρ ὅσα ἁμαρτάνομεν δι' ἑαυτῶν ὁρμῶντα ὅτι δὴ ἀγνοοῦντα, τὸ δὲ ζῷον οὐκ ἀγνοοῦν θεωρήσαντα χρὴ ζῷον ἥδιον), ὡς ὅπερ πρᾶγμα γιωρίμου ὁρμᾶ, καὶ ἀποτυγχάνοντα λυπᾶται. ἑκούσια δὴ γιώμενα ἀποτυγχάνοντος μὲν ἀνόδυνα, ἀποτυγχάνοντος δὲ λύπην· ἐξ ὧν δῆλον ὡς ἑκούσιον ἔχει τὸν ὀπτὸν ὀπτῶμεν καὶ ⟨illegible⟩ θυμοῦ καὶ γὰρ ὁ θυμὸς μετ' ἀνδρὸς ἔνεστι. καὶ ἄλλως, ἐάν τις τὰ ἔχοντα θυμοῦ καὶ ὀπτὸν ὀπτῶμεν ἑκούσια μὴ λέγοι, ἀναιρεῖ τὰς ἡδονὰς ἀρετάς· οἱ μεσότητι γὰρ αὐταὶ τῶν παθῶν εἰσιν. εἰ δὲ ἀκούσια τὰ πάθη, ἀκούσιοι καὶ αἱ πρᾶξις αἰσχρὰς τὰς ἀρετάς· καὶ γὰρ αὐταὶ κατὰ πάθος γίνονται). οὐδεὶς δ' ἂν λογισμὸν καὶ προαίρεσιν καὶ δι' οἰκείαν ὁρμὴν καὶ ἔφεσιν μὴ τὸ γιωρίζειν τὰ καθ' ἕκαστα ἀκούσιον λέγοι· ἐν ταύτῃ δ' ἂν καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς, ἑκούσια ἄρα. ἐπεὶ δὲ πολλαχοῦ τῆς προαιρέσεως ἐμνημονεύσαμεν, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἀναληπτέον καὶ περὶ προαιρέσεως.

ΚΕΦ. λγ'.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΑΙΡΕΣΕΩΣ.

ΤΙ ἄρα ἐστὶν ἡ προαίρεσις; ἆρα δὲ ἑκούσιον; ὅτι μὲν πᾶν δὲ κατὰ προαίρεσιν καὶ ἑκούσιόν ἐστιν. ἀλλ' οὐκ αὐτοτρέφελ, ὅπερ ἐλέγετο αὖ, εἰ ζῶόν τι ἐστὶν ἑκούσιον καὶ προαίρεσις· νῦν δ'

beſtia ulla ſponte quid facit, nec infantes. Nunc non ita ſe habet. Videmus enim illa ſponte ad alimenta accedere, & neq; per vim, per ſe enim ea moventur; neq; per inſcientiã, quoniã alimentũ non ignorant: nam ubi cibum conſpexerint, voluptate afficiuntur, & velut ad rem notam feruntur, moleſtiamque capiunt ſi non aſſequantur. Atqui ejus quod ſponte ſuſcipitur, ſi quod propoſitum eſt obtineatur, indicium eſt voluptas; ſin minus, ægritudo; quæ declarant cupiditatem & iram ſpontaneum in ſe continere: nam ira non ſine voluptate fit. Præterea ſi quis neget ſponte admitti, quæ fiunt per iram, & cupiditatem; virtutes morales tollit: hæ enim in medio ſunt perturbationũ. Quòd ſi verò perturbationes ab invitis ſuſcipiuntur, etiam actiones quæ ſunt virtutibus congruentes, ab invitis adminiſtrantur; eas enim cum perturbatione exequimur. Nemo autem quod ſecundum rationẽ, & electionem, & motum internum, & appetionẽ fit, unà cum cognitione ſingulorum, invite fieri dicit. Oſtenſum etiam eſt principiũ in ipſis eſſe, ſponte ergo fieri dicendũ eſt. Quoniam autẽ multis in locis, electionis, quæ Græcis προαίρεσις eſt, mentionem fecimus; itemq; ejus quod in nobis eſt ſitum, etiam de electione tractandum eſt.

Cap. XXXIII.

De Electione.

Quid inter ſpontaneum intereſt & electionem.

Quid ergo eſt electio? An quod ſponte fit, quoniam quidquid ex electione fit, etiam ſponte fit? Sed non ſunt convertibilia; quod fieret, ſi idem eſſet ſponte factum & electio. Nunc verò

latius patere deprehendimus quod ſponte fit. Omnis enim electio ſponte ſuſcipitur, non etiam quicquid ſponte ſuſcipitur, electio eſt. Nam pueri & beſtiæ ſponte quidem faciunt, non tamen eligentes. Et quæcunque per iram non deliberatè facimus, ſponte facimus, ex electione non item. Amicus etiam quiſpiam nobis repente advenit, ſponte quidem, quoniam gaudemus, non tamen ut qui elegerimus. Et qui præter expectationem theſaurum invenerit, ſponte lucrum, nec opinatum nactus eſt, non tamen ex electione. Itaque ex omnibus iſtis concluditur, non idem valere ſponte factum, & electionem. An igitur appetitus eſt electio? At ne hoc quidem verum eſt. Dividitur enim appetitus in tria, cupiditatem, iram, & voluptatem. Electionem autem neque iram, neque cupiditatem eſſe ex eo clarum eſt, quod homines cum beſtiis nihil habent commune in electione, ſed in ira, & cupiditate. Si enim iſtis duobus convenimus cum beſtiis, electione differimus, aliud eſſe electionem, aliud iram, & cupiditatem, perſpicuum eſt. Oſtendit idem incontinens, qui dedit ſe cupiditati, & ex ea agit, non etiam ex electione. Nam in illo electio cupiditati adverſatur. Quod ſi idem eſſent, non utique altera cum altera pugnaret. Et continens etiam qui agit ex electione, ex cupiditate non agit. Jam verò non eſſe voluntatem hinc intelligitur. Non in omnibus in quibus eligere, etiam velle

apte

ἢ ἐπὶ πλέον εὐείσκομεν τὸ ἑκούσιον. πᾶσα μὲν γὰρ προαίρεσις ἑκούσιος· οὐ πᾶν δ' τὸ ἑκούσιον ἐν προαιρέσει· καὶ γὰρ τὰ παιδία καὶ τὰ ἄλογα ἑκουσίως μὲν ποιεῖ, οὐ μὴν καὶ προαιρούμενα· καὶ ὅσα μὴ διὰ θυμὸν πράττομεν μηδὲ βουλευσάμενοι ταῦτα, ἑκουσίως μὲν ποιοῦμεν, οὐ μὴν κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ δὲ ὁ φίλος ἡμῖν ὀξαφίης ἐπέσπη· ἑκουσίως μὲν ὡς ἥδεται· οὐ μὴν διὰ προαιρούμενος. δὲ ὁ θησαυρὸς ἀπροσδοκήτως εὑρών, ἑκουσίως μὲν ἐμοιγε δοκεῖ τυχεῖν, οὐ προαιρούμενος δέ. ἐκ πάντων δὴ συναίγται τὸ μὴ ταὐτὸν εἶναι τὸ ἑκούσιον τῇ προαιρέσει. ἆρ' οὖν ὄρεξίς ἐστιν ἡ προαίρεσις; ἀλλ' οὐ γὰρ· ἄλογα γὰρ ἡ ὄρεξις ἐστὶ πρᾶα, ἐπιθυμία καὶ θυμὸς δὲ βούλησις· ἀλλ' ὅτι μὲν οὔτε θυμὸς οὔτε ἐπιθυμία ἐστὶν ἡ προαίρεσις, φανερὸν ἐκ τοῦ μὴ εἶναι κοινωνίαν τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τὰ ἄλογα τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ κατ' ἐπιθυμίαν καὶ θυμόν. εἰ γὰρ τὴν αὐτὴν μὲν κοινωνοῦμεν, τὴν δὲ προαίρεσιν διαφέρομεν, δῆλον ὡς ἄλλο μέν τι προαίρεσις, ἄλλο δὲ θυμὸς ἢ ἐπιθυμία. σημαίνουσι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς κρατούμενος μὲν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ παρὰ ταύτην μὴ μένει καὶ τὴν προαίρεσιν. ἀπιβαίνει γὰρ ἐπ' αὐτὴν ἡ προαίρεσις τῆς ἐπιθυμίας. εἰ δὲ ταὐτὸν ἦσαν, οὐκ ἐμάχοντο· καὶ ὁ ἐγκρατὴς δὲ παρὰ προαίρεσιν οὐ παρὰ κατ' ἐπιθυμίαν. ὅτι δὲ οὔτε βούλησίς ἐστιν ἡ προαίρεσις, δῆλον ἐντεῦθεν. οὐ πᾶσιν

οἷς

εἶς ἁμιλλᾷ ὃ προαιρεῖσθαι τούτοις ἁμιλλᾷ καὶ ὃ βούλεσθαι. φαμὲν γὰρ βούλεσθαι ὑγιαίνειν, προαιρεῖσθαι δὲ ὑγιαίνειν οὐδεὶς ἂν εἴποι· καὶ βούλεσθαι πλουτεῖν, οὐκ ἔστι δὲ καὶ προαιρεῖσθαι πλουτεῖν λέγεται. ἔτι ὃ μὲν βούλεσθαι καὶ ὅτι τῶν ἀδυνάτων πάντες· ὃ δὲ προαιρεῖσθαι ὅτι μόνων τῶν ἐφ' ἡμῖν· οὕτω γοῦν φαμέν, βούλομαι ἀθάνατος γενέσθαι, προαιροῦμαι δὲ ἀθάνατος γενέσθαι, οὐ φαμέν. ἡ μὲν γὰρ βούλησις τοῦ τέλους ἐστίν· ἡ δὲ προαίρεσις τῶν πρὸς ὃ τέλος, οἷον τοῦ αὐτοῦ ἀναλογίαι ὧν ἔχει ὃ βουλητὸν πρὸς ὃ βουλευτόν. βουλητὸν μὲν γὰρ τὸ τέλος· βουλευτὰ δὲ τὰ πρὸς τὸ τέλος. ἔτι ταῦτα μόνα προαιρούμεθα, ἃ δι' ἡμᾶς οἰόμεθα δυνάσθαι γενέσθαι, βουλόμεθα δὲ καὶ τὰ μὴ δι' ἡμῶν οἰόμεθα γενέσθαι· ὡς ὃ νικήσαντα πυγμάτην. ὅτι μὲν οὖν οὔτε θυμὸς, οὔτε ἐπιθυμία, ἤτε βούλησίς ἐστιν ἡ προαίρεσις, αὐταρκῶς ἀποδέδεικται· ὅτι δὲ οὐ δόξα, δῆλον ἔκ γε τῶν αὐτῶν ἀποδείξεων, καὶ δι' ἑτέρων· ἡ γὰρ δόξα οὐ μόνον τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀϊδίων. ἔτι δὲ δόξαι μὲν ἀληθεῖς λέγονται καὶ ψευδεῖς· προαίρεσιν δὲ οὐ λέγομεν ἀληθῆ καὶ ψευδῆ· εἰ ἡ αὐτὴ δόξα τῶν καθόλου· ἡ δὲ προαίρεσις τῶν καθ' ἕκαστα· πρὸς γὰρ τῶν πρακτῶν ἡ προαίρεσις· ταῦτα δὲ πάντα καθ' ἕκαστα. ἀλλ' οὐδὲ βούλευσίς ἐστιν ἡ προαίρεσις, οἷον βουλὴ· βούλευσις μὲν γάρ ἐστι ζήτησις περὶ τῶν αὐτῶν πρακτῶν· προαιρετὸν δὲ

aptè dicitur. Dicimus enim velle nos bonam valetudinem; eligere autem bonam valetudinem nemo dicat. Velle item opulentum esse dicitur, eligere verò opulentum esse, non dicitur. Præterea velle etiam in iis quæ fieri non possunt, ponitur: eligere in his solum, quæ in nostra sunt potestate. Ita enim loquimur, volo immortalis esse: at nemo hoc modo, eligo immortalis esse. Voluntas enim finis ipsius est; electio eorum, quæ ad finem pertinent: secundum eandem nimirum analogiam, quam habet id quod sub voluntatem cadit, ad id quod sub consultationem. Nam sub voluntatem cadit finis: sub consultationem, quæ ad finem referuntur. Præterea ea sola eligimus, quæ per nos putamus posse fieri; Volumus autem etiam ea, quæ per nos fieri non possunt, ut ducem quempiam victoria potiri. Non esse ergo iram, neque cupiditatem, neque voluntatem, electionem, abunde probatum est. Non esse autem opinionem, cùm his iisdem rationibus, tùm etiam aliis demonstratur. Nam opinio non solum est rerum, quæ in nobis sunt sitæ, sed etiam æternarum. Præterea opinionem veram dicimus & falsam; electionem veram & falsam non dicimus. Et opinio quidem rerum est universarum, electio singularum. Nam in iis quæ sub actionem cadunt, electio est; cadunt autem sub actionem res singulæ. Neque item consultatio est electio, sive consilium: Nam consultatio de rebus cuique agendis, quæstio est: Eligi verò dicitur, quod per consultationem

Opinio.

Consultatio.

Electio.

onem antepoſitum eſt. Quare planum ſit conſultationem eſſe in his quæ adhuc acquiruntur; electionem in iis, quæ jam ſunt antepoſita. Quid ergo non ſit electio, ante dictum eſt: nunc quid ſit dicamus. Eſt igitur, mixtum quid ex conſilio, & judicio, & appetitu, & neque appetitus per ſe, neque conſilium tantum, ſed quiddam ex his compoſitum. Ut enim dicimus animal ex corpore & anima conſtare, neque tamen animal corpus eſſe, neque animam ſolùm, ſed quod ex utroque; ſic etiam electionem. Eſſe ergo conſilium quoddam, & conſultationem cum approbatione, etſi non ſit ipſum conſilium, vis nominis ſignificat. Nam eligitur id quod præ alio legitur. Nemo autem anteponit quid, niſi prius conſultarit; neque eligit, niſi judicarit. Quoniam autem non omnia, quæ probata ſunt, exequi ſtudemus, tum electio eſt & eligi dicitur, quod conſilio antepoſitum eſt, cum deliberatio appetitum aſſumpſerit. Neceſſario ergo electio in iis verſatur, in quibus & conſilium. Itaque ex his efficitur, electionem eſſe appetitum cum conſultatione junctum, earum rerum quæ in noſtra ſunt poteſtate; vel conſultationem cum appetitu conjunctam earum rerum quæ in nobis ſunt ſitæ. Nam id quod antepoſitum eſt, per conſultationem, cum electione concupiſcimus. Sed quia electionem diximus in illis verſari in quibus & conſilium, declaremus in quibus verſetur conſilium, & de quibus rebus conſultemus.

Cap.

α δι' ὃ ἐκ τῆς βουλεύσεως προκριθέν. δῆλον οὖν ὅτι ἡ μὲν βούλευσις ὅτι τῶν ἐπὶ ζητουμένοις, ἡ δὲ προαίρεσις ὅτι τοῖς ἤδη προκεκριμένοις. τί μὲν οὖν ἐστὶ ἡ προαίρεσις, εἴρηται· ὅτι δ' ὅτι, εἴπωμεν. ἔστιν οὖν μικτόν τι ἐκ βουλῆς, καὶ κρίσεως, καὶ ὀρέξεως· καὶ οὔτε ὄρεξις καθ'
β ἑαυτὸ, οὔτε βουλὴ μόνη, ἀλλ' ἐκ τούτων ὃ συγκείμενον. ὡς γὰρ λέγομεν ὃ ζῶον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστάναι μήτε ἓν ζῶμα εἶναι καθ' ἑαυτὸ ὃ ζῶον, μήτε ψυχὴν μόνην, ἀλλὰ ὃ σύναμφότερον, οὕτω καὶ τὴν προαίρεσιν. ὅπερ μὲν οὖν βουλή ἐστι καὶ βούλευσις
γ μετὰ κρίσεως, εἰ καὶ μὴ αὐτὸ βουλή, φανερὸν καὶ ἐκ τῆς ἐτυμολογίας. προαιρετὸν γάρ ἐστι ὃ ἕτερον πρὸ ἑτέρου αἱρετόν. ὑδεὶς ἂν προκρίνῃ τι μὴ βουλευσάμενος· ἢ ἂν αἱρεθῇ μὴ κεῖνας. ὅπερ ἂν ἡ πόλις τὰ δίκαια ἡμῖν εὖ ἔχειν εἰς ἔργον ἀγαγεῖν προθυμώμεθα, ὅτι προ-
δ αίρεσις καὶ προαιρετὸν γὰρ ὃ προκριθὲν ἐκ τῆς βουλῆς, ὅταν προσλάβῃ τὴν ὄρεξιν. ἀναγκαῖον οὖν ἡ προαίρεσις εἶναι ταῦτα ὅτι εἶναι ἃ καὶ ἡ βουλή· σύνεστιν δὴ ἐκ τούτων προαίρεσιν εἶναι ὄρεξιν βουλευτικὴν τῶν ἐφ' ἡμῖν, ἢ βούλευσιν ὀρεκτικὴν τῶν ἐφ' ἡμῖν τῶν γὰρ προκρι-
ε θέντος ἐκ τῆς βουλῆς ἐφιέμεθα προαιρούμενοι. ὅπερ ἂν τὴν προαίρεσιν ἐφάμεθα εἶναι ταῦτα εἶναι, εἶναι ἃ καὶ ἡ βουλή, δῆλον ἀφήσομεν περὶ τίνα καταγίνεται ἡ βουλή, καὶ περὶ τίνων βουλεύόμεθα.

ΚΕΦ.

ΚΕΦ. λδ'.

ΠΕΡΙ ΤΙΝΩΝ ΒΟΥΛΕΥΟΜΕΘΑ.

ΠΡΙΝ εἰπεῖν περὶ ὧν βουλευόμεθα, βέλτιον δοκεῖ εἶναι, πῆ διαφέρει βουλὴ ζητήσεως. ἡ μὲν γὰρ ταὐτόν ἐστι βουλὴ καὶ ζήτησις, εἰ καὶ ὁ βουλευόμενος ζητεῖ τι βουλεύεται· ἀλλὰ πολὺ διαφέρει. ζητοῦμεν μὲν γὰρ εἰ μείζων ἐστὶ τῆς γῆς ὁ ἥλιος· ἴσμεν δὲ λέγοντες βουλευόμεθα εἰ μείζων ἐστὶ τῆς γῆς ὁ ἥλιος, ἔστι γὰρ ἡ ζήτησις γένος τῆς βουλῆς· καὶ γὰρ ὅταν πλέον λέγεται. πᾶσα μὲν οὖν βουλὴ ζήτησις τις ἐστιν· ἡ πᾶσα δὲ ζήτησις βουλή. δέδοκται δὲ τοῦτο. ὃ δὲ σκέπτεσθαι ποτὲ μὲν ὅταν τὸ βουλεύεσθαι λέγωμεν, ὡς σκεπτόμεθα εἰ δὲ πλεῦσαι ποτὲ δὲ ὅταν τὸ καλάσαι, ὡς σκεπτόμεθα τὰ μαθήματα, ἃ βουλευόμεθα τὰ μαθήματα. ταραττόμεθα δὲ πολλάκις ἀδιακρίτως ἀκούοντες τῶν ὀνομάτων, νομίζοντες ταὐτὸν ὃ μὴ ταὐτόν. τῆς οὖν διαφορᾶς ταύτης φανερᾶς γινομένης, ῥητέον λοιπὸν περὶ ὧν βουλευόμεθα. βουλευόμεθα οὖν περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἢ δυναμένων γίνεσθαι, καὶ ἀδήλων ἐχόντων ὅπως τελοῦσι τοιούτοις δὲ ἡμῶν δυναμένων καὶ ὅταν καὶ ἄλλως γίνεσθαι. τὸ μὲν οὖν ἐφ' ἡμῖν εἴρηται, ὅτι τῶν πρακτῶν μόνων βουλευόμεθα· ταῦτα γὰρ ἐφ' ἡμῖν. οὐ γὰρ περὶ τῆς θεωρητικῆς καλουμένης φιλοσοφίας βουλευόμεθα. οὔτε γὰρ περὶ θεοῦ οὔτε περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης γινομένων· ἐξ ἀνάγκης δὲ λέγω τὰ ἀεὶ ὡσαύτως γινόμενα, οἷον τοῦ κύκλου τῷ

Cap. XXXIV.

De Quibus Rebus consultemus.

ANtequam de quibus rebus conſultemus exponamus, rectius eſt explicare, quò conſilium à quæſtione differat; non enim idem ſunt, conſilium & quæſtio, etſi qui conſultat, quærens aliquid conſultat; ſed multum inter ſe differunt. Quærimus enim, an major ſol terra ſit: Nemo autem dicit, conſultare ſe, an ſit major ſol terra. Eſt enim quæſtio genus conſultationis: Etenim latius patet: omnis enim conſultatio quæſtio quædam eſt; non omnis autem quæſtio conſultatio. Atque hoc quidem demonſtratum eſt. Conſiderare autem aliquando pro conſultare dicimus, ut conſulto an navigandum ſit: aliquando pro meditari, ut conſidero diſciplinas; non conſulto diſciplinas. Turbamur autem ſæpè, dum hæc nomina indiſtinctè accipimus, idemque eſſe quod non eſt idem, arbitramur. Horum itaque differentia cum ſit perſpicua, reſtat ut dicamus, de quibus rebus conſultemus. Conſultamus ergo de iis, quæ in nobis ſunt poſita, & per nos fieri poſſunt, & exitum habent incertum, i.e. quæ ſic, & aliter noſtrâ operâ evenire poſſunt. Dictum eſt de iis, quæ in nobis ſunt poſita, quòd de iis ſolis conſultemus, quæ ſub actionem cadunt. Hæc enim in nobis ſita ſunt. Non enim de philoſophia ſpeculativa deliberamus. Nam neq; de Deo neq; de iis quæ fiunt neceſſario, deliberatio ſuſcipitur, id eſt, de iis quæ ſemper eodem modo fiunt, ut

Quomodo conſilium à quæſtione differt.

De quibus conſulitur.

ut circulo anni, neque de iis, quæ quidem non ſemper ſunt, ſed ſemper eodem modo fiunt, ut occaſu, ortuque ſolis: neque de iis, quæ natura quidem fiunt, non tamen ſemper eodem modo, ſed ut plurimum, ut de canitie ſexagenarii; aut, ut is, qui viginti ſit annos natus, primam barbam emittat; neque item de iis, quæ natura quidem, ſed alias aliter indefinitè fiunt, ut de imbribus, de ſqualloribus, de grandine; neque poſtremò de his, quæ fortuitò fieri dicuntur, quæ in iis ſunt, quæ rarò contingunt. Quamobrem dictum eſt, de iis quæ in nobis ſita ſunt: ſiquidem de rebus agendis; hoc vero à nobis: Nam non de omnibus hominibus, neque de qualibet re conſultatio inſtituitur, ſed de iis tantum quæ in noſtra ſunt poteſtate. Non enim deliberamus, quo modo hoſtes, aut remotæ à nobis gentes rectè rempublicam adminiſtrent, etſi hoc apud illos in conſultationem veniat. At neque de omnibus quæ per nos geruntur, & in nobis ſita ſunt, conſultamus; ſed adjici oportet; iis, quorum exitus incertus eſt. Nam ſi res plana ſit, de eaque conſtat, non conſultamus. Neque enim de operibus, aut actionibus, quæ ſcientia, aut arte inſtituta ſunt, deliberatio eſt. Harum enim rationes terminatæ ſunt, exceptis paucis artibus, quæ conjectura continentur, ut medendi, corporis exercendi, & gubernandi. Non enim de illis tantum conſultamus, ſed de iis, quæ cum in nobis ſint, & per nos gerantur, tum incertum habent eventum, & ſic, & aliter agi poſſunt.

τῷ ἰσιωτῷ, οὔτε περὶ τῶν οὐκ ἀεὶ μὴ ὄντων ἀεὶ δὲ ὁμοίως γινομένων, οἷς δύσεως καὶ ἀνατολῆς ἡλίου, οὔτε περὶ τῶν φύσει μὴ, οὐκ ἀεὶ δὲ ὁμοίως γινομένων ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· οἷς περὶ τοῦ πολιοῦσθαι ⓦ ἐξηκοντατέτην ἢ γλυφάσκειν ⓦ εἰκοσαετῆ· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν φύσει μὴ, ἄλλοτε δὲ ἄλλως ἀορίστως γινομένων, οἷς περὶ ὄμβρων, περὶ αὐχμοῦ, ἢ χαλάζης· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης γίνεσθαι λεγομένων, ἅπερ ὅτι τῶν ἐπὶ ἐλαττον ἐνδεχομένων. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὖν τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ· ὅπερ ἐστὶ τῶν πρακτῶν, ὃ γὰρ δι' ἡμῶν ἐπιδήπερ οὐ περὶ πάντων ἀνθρώπων, οὐδὲ περὶ παντὸς πράγματος βουλευόμεθα, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν γινομένων μόνων. οὐ γὰρ βουλευόμεθα, πῶς ⓐ τοὺς πολεμίους ἢ ⓐ μαχεῖν ἀπειρισμένοι καλῶς πολιτεύσονται· καίτοι τοῦτο πρὸς ἐκείνους βουλευτὸν ἐστιν. ἀλλ' οὐ δὲ περὶ πάντων τῶν δι' ἡμῶν γινομένων, ἀφ' ἐφ' ἡμῖν ὄντων βουλευόμεθα. ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὸ ἄδηλον ἐχόντων τὸ τέλος· ἐπεὶ γὰρ ἡ φθινερὰ καὶ ὁμολογουμένου, οὐκ ἔτι βουλευόμεθα· οὔτε γὰρ περὶ τῶν κατ' ὀπτικὴμίαν ἢ τέχνην ἔργων ἢ παρασκευῶν ἡ βουλή· ὡρισμένοι γὰρ τούτων ⓐ λόγοι πλείω ὀλίγων τεχνῶν τῶν καλουμένων συνεστηκότων· οἷς ἰατρικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ χυβερνητικῆς. οὐ περὶ τούτων γὰρ βουλευόμεθα μόνον, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν μὲν καὶ δι' ἡμῶν, ἄδηλον δὲ τὸ τέλος ἐχόντων καὶ δυναμένων καὶ οὕτως καὶ ἄλλως πρα-

χθῆναι

ζῆσθαι. ἐβούλεθη ἢ ὡς οὐδὲ περὶ τὸ τέλειος, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὸ τέλος· τὸ τέλος ἡ βουλή· βουλευόμεθα γὰρ οὐ πλουτήσαι, ἀλλ' ὅπως καὶ δι' ὧν πλουτήσομεν. σωφελήσει ἢ εἰπεῖν περὶ τούτων μόνων βουλευόμεθα, περὶ τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων· καὶ περὶ τούτων δὲ ἐξετασθῆναι ἵνα μηδὲν ἐκλίπωμεν ὧν λέγω πρὸς σαφήνειαν. δυνάμεις λέγονται, καθ' ἃς δυνάμεθά τι πρᾶξαι· πρῶτος γὰρ ὃ ποιοῦμεν δυνάμει ἐγγίνεται· ὧν ἢ δυνάμει ἐκ ἔχομεν, τούτων οὐδὲ ἔστι πρᾶξις. ἔχεται δὲ ἡ μὲν πρᾶξις δυνάμεως, ἡ δὲ δύναμις οὐσίας· ἤτε γὰρ πρᾶξις ἀπὸ δυνάμεως, καὶ ἡ δύναμις ἀπὸ τῆς οὐσίας, καὶ ἐν οὐσίᾳ. τοῖα δὲ ταῦτά ἐστιν, ὡς ἔφαμεν, ἀλλήλων ἐχόμενα, δυνάμενον, δύναμις, δυνατόν· δυνάμενον μὲν οὐσία· δύναμις δὲ ἀφ' ἧς ἔχομεν τὸ δυνατὸν· δυνατὸν ἢ τὸ κατὰ δύναμιν πεφυκὸς γίνεσθαι. τῶν δὲ δυνατῶν τὰ μὲν ἐστιν ἀναγκαῖα, τὰ δὲ ἐνδεχόμενα· ἀναγκαῖα μὲν ἅπερ ἀδύνατον κωλυθῆναι, ἢ ὧν καὶ τὸ ἀντικείμενον ἀδύνατόν ἐστιν· ἐνδεχόμενον δὲ τὸ δυνάμενον κωλυθῆναι, ἢ ὧν καὶ τὸ ἀντικείμενον δυνατόν ἐστι· οἷ ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀναπτῆναι ἀνθρώπου ζῶντα· τούτου καὶ τὸ ἀντικείμενον ἀδύνατόν ἐστι· τὸ μὴ ἀναπτῆναι ζῶντα· ἐνδεχόμενον δὲ, τὸ σήμερον ὄμβρον γενέσθαι· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ δυνατόν, τὸ μὴ γενέσθαι σήμερον ὄμβρον. πάλιν δὲ τοῦ ἐνδεχομένου τὰ μὲν ὡς ἐπὶ πολὺ λέγεται, τὰ δὲ ὡς ἔτυχε· ἔλαττον, τὰ δὲ ὡς ἐπίσης.

possunt. Ostensum porrò est, neque de fine, sed de his quæ ad finem referuntur, consultationem esse. Consultamus enim non ut divites simus, sed quomodo, & qua via ad opes simus perventuri. Atque ut summatim dicam, de his tantum consultamus, quæ in utramque partem æquè contingunt. De quibus etiam hoc loco tractandum est, ne quid nostra ad perspicuitatem desideret oratio. Facultates dicuntur, per quas aliquid facere possumus. Nam quidquid facimus, ejus facultatem habemus; quorum autem facultatem non habemus, eorum neque actiones. Quare actio cum facultate, facultas cum substantia connectitur. Nam & actio à facultate, & facultas à substantia, & in substantia est. Tria ergo hæc sunt, ut diximus inter se nexa, quod facultatem habet, facultas, quod fieri potest. Quod facultatem habet substantia: facultas, à qua ut possimus, habemus: quod fieri potest, id quod ex facultate naturâ comparatum est, ut efficiatur. Eorum autem quæ fieri possunt, alia sunt necessaria, alia contingentia. Necessaria quidem quæ prohiberi non possunt; aut quorum contrarium fieri nequit. Contingens verò quod prohiberi potest: vel cujus contrarium fieri potest; ut necessarium est, hominem vivum spirare; cujus etiam oppositum, fieri nequit, vivum non spirare; contingens hodie imbrem esse; cujus contrarium quoque fieri potest, hodie non esse imbrem. Rursus contingentium, alia ut plurimum dicuntur, alia raro, alia æquè

Quæ necessaria; & quæ contingentia.

in

in utramque partem contingere. Ut plurimùm quidem, ut ſexagenarium caneſcere: Rarum, ut aliquem ſexagenarium non caneſcere; Æquè in utramq; partem, ut, ambulare, & non ambulare; & ut uno nomine dicam, agere aliquid, & non agere. De his igitur ſolis quæ in utramque partem æquè contingunt, deliberamus. Dicitur autem in utramq; partem æque contingere, quod & ipſum poſſumus, & ejus contrarium. Si enim utrumque non poſſemus, cùm ipſum, tùm ejus contrarium, non ſanè conſultaremus: Neque enim de his quæ certa ſunt, neque de his quæ fieri nequeunt, quis deliberat: quòd ſi alterum modo contrariorum poſſemus, equidem hoc eſſet certum, & minimè ambiguum, ejuſque contrarium fieri non poſſet.

Cap. XXXV.

De Fato.

Dogmatis de fato conſectaria.

Qui aſtrorum circumvectioni cauſam omnium quæ fiunt aſſignant, non ſolum communibus notionibus adverſantur, ſed etiam omnem Reipublicæ adminiſtrationem inutilem reddunt. Abſurdæ enim leges, ſupervacanea judicia, quæ ab iis pœnam exigant, in quibus nulla culpa ſit. Vituperare quoque, & laudare, nulla ratio eſt. Nullus etiam uſus eſt precum, ſi omnia fato adminiſtrantur. Ac præterquam quòd inſtrumentum tantum cœleſtis circumvectionis homo reperitur, etiam exterminatur cum religione providentia: Siquidem à cœlorum motibus

ὑπίσης. ὅτι πολὺ μᾶλλον, ὡς ἐν ἐξηκοντάτιλα πολιοῦσθαι, ἐπ' ἐλάττιον δὲ, ὡς τινὰ ἐξηκονταετῆ μὴ πολιῶσθαι ὑπίσης δὲ, ὃ πεπατῆσαι καὶ μὴ πεπατῆσαι, καὶ ἁπλῶς πεπᾶξαι τι καὶ μὴ πεπᾶξαι. πρὸ τούτων οὖν τὴν ὑπίσης ἐνδεχομένων μόνον βουλευόμεθα· ἔστι δ' ἐπίσης ἐνδεχόμενον, ὃ αὐτό τε δυνάμεθα καὶ ὃ αὐτικείμενον αὐτῷ. εἰ γὰρ μὴ ἀμφότερα ἐδυνάμεθα αὐτό τε καὶ ὃ αὐτικείμενον, οὐκ ἂν ἐβουλευόμεθα. ὅτε γὰρ πρὸ τῶν ὁμολογουμένων, ὅτε πρὸ τῶν ἀδυνάτων τίς βουλεύεται; εἰ δ' ὃ ἕτερον μόνον τῶν αὐτικειμένων ἐδυνάμεθα, τοῦτο μὲν ἂν ὁμολογούμενον καὶ οὐδαμῶς ἀμφίβολον ὃ δ' αὐτικείμενον, ἀδύνατον.

ΚΕΦ. λέ.

ΠΕΡΙ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ.

Οἱ τῇ διαφορᾷ τῶν ἄτρων τὸν αἰτίαν τῶν γιγνομένων πάντων ὑπιχεάφοντες, οὐ μόνον ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις ἀπομάχονται, ἀλλὰ καὶ πᾶσι πολιτείαν ἄχρηστον ἀποφαίνουσιν. ἄτοπον μὲν γὰρ οἱ νόμοι, διτὰ δ' τὰ δικαστήρια κολάζοντα τοὺς ἁμαρτάνοντας· ἀβλαβῶς δ' οἱ φόνοι καὶ οἱ ἐπαινοι ἀνόητοι δ' καὶ αἱ εὐχαί, πάντων καθ' εἱμαρμένην γιγνομένων. δέοιτο δ' ἂν καὶ ἡ περὶ τοιαύτης εὐσεβείας, περὶ ἣν καὶ ἄνθρωπον ὄργανον μόνον εὐεἰσκεάδαι τῆς ἄνωθεν διαφορᾶς· ὑπὸ ταύτης γὰρ κινεῖσθαι περὶ τὰ πράξεις οὐ μόνον

τὰ μέρη τῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς διανοήματα. καὶ ὅλως Ⓐ ζῶντα λέγοντες, ὧ ἐφ' ἡμῖν συμβαίνει καὶ τὸν τῦ ἐναντίου φύσιν· καὶ ὕπως οὐδὲν ἄλλο ἢ ὧ πρώτῳ λυμαίνονται. ἄθλιοι δὲ καὶ αὖτοὶ Ⓐ αἱρέσεις, τὰς μὲν μοιχεύς, τὰς δὲ φονέας ἀπεργαζόμενοι καὶ σφᾶς τὰ τῦτον ὁ δημιουργὸς αὐτῶν Θεὸς τῷ αἰτίῳ ἀποφέρει). Εἰ ταῦτα κατισκεύασεν ἐν τῶν κακῶν ἡμῖν τῷ ὑπαφορὰν ἐξ ἀνάγκης ὑπεδήσατο, ὡς μὴ μόνον ἐπὶ τῆς πολιτείας ἴσασθαι τῷ τῦτων αἰτίῳ, ἀλλὰ καὶ τῶν μείζονων κακῶν ἀποφαίνει αἴτιον Ⓐ Θεόν· ὃς ὧ καὶ ἀδυνάτως ἀποδείκνυσθαι τῷ ἐναντίωσιν αὐτῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὔτε ἀκούειν ἀναγκαῖον, ὡρόδηλον ἔχοντα τῷ αἰτίῳ, καὶ βλασφημίαν. Ⓐ οἱ λέγοντες, ὅτι καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ κατ' εἱμαρμένην σώζεται (ἐκάστῳ γὰρ τῶν γινομένων δίδοσθαί τι καὶ εἱμαρμένῃ, ὡς ὧ ὕδατι τὸ ψύχειν, καὶ ἑκάστῳ τῶν φυτῶν τὸ τοιόνδε καρπὸν φέρειν, καὶ ὧ λίθῳ τὸ καταφέρεσθαι, καὶ ὧ πυρὶ τὸ ἀναφέρεσθαι, οὕτω καὶ ὧ ζώῳ τὸ συγκαταθίθεσθαι καὶ ὁρμᾶν· ὅταν δὲ ταύτῃ τῇ ὁρμῇ μηδὲν ἀντίπιπτῃ τῶν ἔξωθεν καὶ κατ' εἱμαρμένην, τότε τὸ κατεπάτησεν τέλεον ἐφ' ἡμῖν ἐστί), καὶ πάντως κατεπατήσομεν) Ⓐ ταῦτα λέγοντες, εἰσὶ δὲ τῶν στοϊκῶν Χρύσιππός τε καὶ Φιλοπάτωρ, καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ λαμπροὶ, οὐδὲν ἕτερον ἀποδείκνυσιν, ἢ πάντα κατ' εἱμαρμένην γίνεσθαι. Εἰ γὰρ

bus non ſolum partes corporis, ſed etiam animæ cogitationes, ad agendum impelluntur. Denique qui iſta differunt, unà cum libera voluntate, contingentis naturam tollunt; & ſic nihil aliud agunt, quàm quòd univerſa labefactant. Iniqua etiam ipſa aſtra, quòd alios mœchos, alios homicidas efficiunt; & præ his, architectus eorum Deus ſi ejuſmodi fecit, quæ mala nobis neceſſariò importarent; ut horum abſurditas non modo in Republicâ verſetur, ſed etiam graviſſimorum malorum cauſam Deum efficiat. Quin fieri nullo modo poteſt ut rationibus oſtendant ſuam hypotheſin. Verùm iſta ne aures quidem noſtræ ferre debent, quæ perſpicuè abſurda ſunt, & de Dei majeſtate detrahunt. Qui autem utrumque tenent, & in noſtra poteſtate eſſe aliquid, & fato omnia evenire: (omnibus enim quæ fiunt datum eſſe aliquid fatale, ut aquæ, refrigerare; cuique ſtirpi, talem fructum edere; lapidi, deorſum ferri; igni, ſurſum; item animali, aſſentiri, & appetere: & cum huic appetitui nihil rerum externarum, neque fatum obſtiterit, tum ambulationem in nobis perfectam eſſe & prorſus deambulaturos,) qui hæc dicunt, ſunt autem è Stoicis *Chryſippus*, & *Philopater*, aliique multi, & nobiles, nihil aliud explicant, quàm omnia fato fieri. Si enim & appetitus aiunt

nobis datos esse fato, eosque aliquando fato impediri, aliquando non impediri, planum est omnia fieri fato, etiam ea, quæ in nobis sita videntur. Rursus eisdem rationibus adversus eos utemur, & hujus opinionis absurditatem demonstrabimus; Si enim iisdem causis positis, ut aiunt ipsi, omnino necesse est eadem fieri, nec fieri potest, ut aliquando sic, aliquando aliter eveniat, quòd illæ ex æterno tempore, præfixæ statutæque sint necesse est, & animalis appetitum omni modo, & ex omni parte, iisdem causis positis ita fieri. Quòd si verò etiam appetitus necessariò consequitur, ubi relinquitur quod in nostra potestate est? Debet enim esse liberum quod in nostra potestate est. Esset autem liberum, si iisdem positis causis, in nobis esset aliquando appetere, aliquando refugere: at si necessariò appetitus sequitur, certè etiam fato fiunt quæ appetitum sequuntur, etsi à nobis fiunt, & natura nostra, & appetitu, & judicio. Si enim fieri posset, ut appetitus non sequeretur, falsa esset hæc enunciatio; Eisdem causis positis, eadem sequi, necesse est. In bestiis & inanimis idem reperietur. Si enim appetitum in nostra postate ponunt, quoniam naturâ eum habemus, quid prohibet dicere etiam in ignis potestate situm esse, urere: quoniam natura urit ignis? Quod etiam alicubi ostendere

α καὶ γὰρ ὁρμὰς πολλὰ τῆς εἱμαρμένης φασὶν ἡμῖν δεδόσθαι, καὶ ταύτας ποτὲ μὲν ἀπὸ τῆς εἱμαρμένης ἐμποδίζεσθαι, ποτὲ δ' οὔ μὴν, δῆλον ὡς πάντα κατὰ εἱμαρμένην γίνεται, καὶ τὰ δοκοῦντα ἐφ' ἡμῖν εἶναι. καὶ πάλιν δὲ τοῖς αὐτοῖς λόγοις χρησόμεθα πρὸς αὐτοὺς

β λοιδοροῦντες τῆς δόξης τὸν ἀποπίδυ. Εἰ γὰρ πᾶν αὐτῶν αἴτιον ἀφειμένον εἴη, ὡς φασιν αὐτοὶ, πᾶσα ἀνάγκη τὰ αὐτὰ γίνεσθαι, καὶ οὐχ οἵόντε ποτὲ μὲν οὕτως, ποτὲ δὲ ἄλλως γίνεσθαι, δεῖ δὲ ἐξ αἰωνίου ἀποκεκληρῶσθαι ταύτας, ἀνάγκη καὶ τῷ ὁρμῶντι τὸν τῆ

γ ζώα πάντα τε καὶ πάντως τὸν αὐτὸν αἴτιον ἀφειμένον εἶναι. Εἰ δὲ καὶ ἡ ὁρμὴ ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθεῖ, πολὺ λοιπὸν τὸ ἐφ' ἡμῖν; ἐλαύθερον γὰρ εἶναι δεῖ τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἵνα δ' ἂν ἐλαύθερον, εἰ τῶν αὐτῶν ἀφειμένον, ἐφ' ἡμῖν ἵνα τὸ ποτὲ ὁρμᾶν, ποτὲ μὴ

δ ὁρμᾶν. Εἰ δὲ ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθεῖ καὶ τὸ ὁρμᾶν, δῆλον ὡς κατὰ εἱμαρμένην καὶ τὰ τῆς ὁρμῆς γίνεται, εἰ καὶ ὑφ' ἡμῶν γίνεται, καὶ κατὰ τὸν ἡμετέραν φύσιν καὶ ὁρμὴν καὶ κρίσιν. Εἰ γὰρ οἷόν τε ἦν αὐτὸν καὶ μὴ γίνεσθαι, ψευδὴς ἂν ἦν ἡ προάπασις ἡ λέ-

ε γουσα, ὅτι τῶν αὐτῶν ἀφειμένων αἴτιον, ἀνάγκη τὰ αὐτὰ ἕπεσθαι· οὕτω γὰρ καὶ ὅτι τοῖς ἀλόγοις καὶ ὅτι τοῖς ἀψύχοις εὑρεθήσεται. Εἰ γὰρ τῷ ὁρμῶντι ἐφ' ἡμῖν πάντων, ὅτι φύσει ταύτην ἔχομεν, ἵν' κωλύῃ καὶ ὅτι τῷ πυρὶ λέγηται εἶναι τὸ καίειν, ὅτι φύσει καὶ τὸ πῦρ;

ὡς

ὡς τοῦ καὶ παρεμφαίνειν ἔοικεν ὁ Φιλοπάτωρ ἐν τῷ περὶ εἱμαρμένης. οὐκ ἄρα τὸ δι' ἡμῶν ἐστὶ τῆς εἱμαρμένης γνώμονον ἐφ' ἡμῖν ὄν. ὃ γὰρ αὐτῷ λόγῳ καὶ ὀπὶ λύρᾳ καὶ αὐλοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ὀργάνοις καὶ πᾶσιν ἀλύγοις τι καὶ ἀψύχοις ἔστι π, ὅταν πνες δι' αὐτῶν διεργῶσι τῶν δὲ ἄπτων.

ΚΕΦ. λϛ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑ ΤΩΝ Ἀστρων εἱμαρμένης.

ΠΡὸς τοὺς σοφοὺς τῶν Αἰγυπτίων λέγοντας ἀληθεύεσθαι μὲν τὴν διὰ τῶν ἄστρων εἱμαρμένην, πείπεσθαι δὲ αὐτοῖς εὐχὰς καὶ ἀποτροπιασμοῖς, εἰ γὰρ πνας καὶ τούτων αὐτῶν τῶν ἀστέρων θεραπείας καὶ σκηλιασμένας αὐτοῖς, καὶ ἄλλας πνὰς ἐναρμοσμένας δυνάμεις καὶ πείπτει αὐτοῖς δυναμένας, καὶ διὰ τοῦτο καὶ εὐχὰς καὶ θεραπείας τῶν Θεῶν, καὶ τοὺς ἀποτροπιασμοὺς ὑπονοεῖσθαι, ἐροῦμεν ὅτι τῶν εἰδεχομένων καὶ οὐχὶ τῶν ἀναγκαίων ποιοῦσι τὴν εἱμαρμένην. τὸ δὲ εἰδεχόμενον ἀόριστον. τὸ δὲ ἀόριστον ἄγνωστον. ἀπιρηται δὲ διὰ τούτων πᾶσα μὲν μαντεία, μάλιστα δὲ ἡ τῶν καλυμένων θυεθλιαλόγων, διὸ αὐτοὶ πρὸ τῶν ἄλλων προσδοκῶσιν ὡς ἰσχυρόν τι καὶ ἀληθὲς πρᾶγμα. ἐὰν δὲ λέγωσιν ὅτι τὰ τῶν σημάτων ἀποτελέσματα προδηλα καὶ τοῖς ἐπιστήμοσι γνωρίζεται, ὅταν δὲ τὸ σῶμα μὴ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν ἀποβαίνῃ, Θεὸς κωλύσιν, ἐροῦμεν

dere videtur *Philopater*, in libro quem *de fato* conſcripſit. Non ergo quod per nos fato efficitur, in noſtra poteſtate eſt. Nam eadem ratione & in lyræ & in tibiarum & cæterorum inſtrumentorum, omniumque rationis & animæ expertium, poteſtate, aliquid erit poſitum, cum aliqui iis ad aliquid efficiendum utuntur; quod profectò abſurdum eſt.

Cap. XXXVI.

De Fato Quod In Astris ponitur.

ADverſus ſapientes Ægyptiorum, qui dicunt veram eſſe ſententiam de fato in aſtris poſito, ſed mutari precibus, & procurationibus: eſſe enim etiam horum ipſorum ſiderum cultus quoſdam, qui ea mitigent, aliaſque ſuperiores quaſdam vires, quæ ea poſſint flectere, ideoque precationes, & deorum cultus eſſe inſtitutos: reſpondebimus, eos fatum facere rerum contingentium, non neceſſariarum. At contingens infinitum eſt, infinitum autem incognitum. Itaque cum omnis divinatio tollitur, tum maximè eorum, qui prædicant, & notant cujuſque vitam ex natali die, qui dicuntur genethliaci, quam ipſi præ cæteris, ut validam quandam rem, & veram, commendant. Si dicant figurarum affectiones eſſe perſpicuas, & à peritis cognoſci, verùm cum figura non ex propria vi evenerit, Deum prohibuiſſe; etiam hoc abſurdum

Nec minus abſurdi Aſtrologi.

esse respondebimus: primum, quoniam preces solas, & deorum cultum, in nostra potestate statuunt, aliud præterea nihil. Tum ambigemus cum eis quomodo cum cæteræ omnes humanæ actiones, & electiones in cujusdammodi figura astrorum sint sitæ, sola precatio in nobis sit posita. Nam dubium est cur hoc ita se habeat, & quæ causa hanc necessitatem imponat. Deinde si ars quædam est, & doctrina istarum procurationum, quæ fati vim prohibeat, utrum omnes homines hanc doctrinam assequi possunt, an quidam possunt, quidam non possunt: si enim omnes possunt, nihil prohibet hac ratione, quin planè evertatur fatum, cum omnes artem eam quæ fati affectiones prohibet, didicerint. Sin aliqui assequi eam possunt, aliqui non possunt, qualis tandem, aut quis est, qui hoc præscribat? Si enim ipsum fatum alios facit cultores numinis divini, alios non facit, rursum omnia fato fieri invenientur. Nam preces & cultum quæ in nobis sunt non solum non inferiora esse fato, sed etiam superiora jam cognovimus. Si non fatum, sed aliud quippiam horum causa est, illud potius fatum censebitur. Nam in hoc ipso, quòd per precationem rectè negotium nostrum agere possumus, aut non possumus, omnis fati vis continetur. Nam in his qui possunt, fatum nihil est; qui non possunt, iis omnia fato eveniunt: et quibusdam hominibus omnia esse fatalia,

α μθ᾽ ὡς ϗ τοῦτο ἄτοπον ᾠήθην, ὅτι τὸν εὐχὴν μόνον ἐφ᾽ ἡμῖν ὑπολαμβάνει ϗ τὸν θεραπείαν τοῦ Θεοῦ, ἄλλο δ᾽ οὐδέν. Εἶτα ἀμφισβητήσομεν πρὸς αὐτὸν, πῶς τοῦ ἄλλων πασῶν τοῦ ἀνθρωπίνων πραγμάτων τε ϗ προαιρέσεων ἐν τῇ πυκνῇ χρείᾳ τοῦ ἄρρωστου κρά-
β τίστων, ὃ τῆς εὐχῆς μόνης ἐφ᾽ ἡμῖν ὄντος. ἄπερον γὰρ ἀλλὰ ποίαν αἰτίαν ἔσχε τοῦτο ϗ τίς ἡ ἀναγκη. ἔπειτα, εἰ τέχνη τίς ἐστι ϗ μέθοδος τοῦ ἀποκλείσασθαι ἢ κωλύσαι τὰ πρὸς τῆς εἱμαρμένης, πότερον πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ μέθοδος ἐστὶν ἐφικτὴ, ἢ οὐσι
γ μὲν, οὐσι δ᾽ οὔ; Εἰ μὲν πᾶσιν, ἐστὶν κωλύσαι ὃ λέγω πάντα πάσιν ἀναπεπλῆσθαι τὸν εἱμαρμένον πάντων μαθόντων τὸν τέχνον τὸν κωλύσαι αὐτῆς τὰ ἀποτελέσματα. Εἰ δὲ οὐσι μὲν ἐστὶν ἐφικτὴ, οὐσι δ᾽ οὔ, ποῖος ἄρα ϗ τίς ὁ τοῦτο διορίζων; Εἰ μὲν γὰρ αὐτὴ ἡ εἱ-
δ μαρμένη τοὺς μὲν ποιεῖ θεραπεύεσθαι τοῦ θεοῦ, τοὺς δ᾽ οὐ ποιεῖ, εὑρεθήσεται πάλιν ταῦτα πάντα ϗ τὸν εἱμαρμένον. Ὁ γὰρ τῆς βύβλου ϗ τῆς θεραπείας οὐ μόνον ἐφ᾽ ἡμῖν ὂν ἐλάττονι ἰσχὺν ἀνεφάνη τῆς εἱμαρμένης, ἀλλὰ ϗ μᾶλλον. Εἰ δ᾽ μὴ εἱμαρμένη, ἀλλ᾽ ἕτερόν
ε τί τῶν αἰτίων ἐστὶν, ἐκεῖνο μᾶλλον εἱμαρμένη φαινέσθαι. ὃ γὰρ ὧδε δύναται δι᾽ βύβλου καταρθοῦν ἢ μὴ δύναται, ὃ πᾶν τῆς εἱμαρμένης περιέχεται κράτος. τοῖς μὲν γὰρ δυναμένοις, ἐστὶν ἡ εἱμαρμένη, τοῖς δ᾽ μὴ δυναμένοις, πάντως ϗ εἱμαρμένον. ϗ εὑρη-

ρεθήσεται. Ἰσοι μὲν ἀνθρώποις πάντα καὶ εἱμαρμένα, ὅσοι γε ὅλην καὶ εἱμαρμένην. καὶ δῆλον ὅτι ὁ τοῦτο ὁρίζων αὐτὸς ἐστιν ἡ χυμοκράτεια εἱμαρμένη. ὃ δὲ οὕτω πάλιν καὶ εἱμαρμένως ὑπεύθυνος. πρὸς ὃν ἀδίκου εἰ μὴ Δαιμόνια, εἴτε δαίμων τις εἶη, εἴτε καὶ ἄλλη τις εἱμαρμένη. ὁ γὰρ πρὸς ἀξίαν νέμων τοῖς ἀνθρώποις, τὴν τῆς θεραπείας τοῦ Θεοῦ μέθοδον. ἢ γὰρ μᾶλλον οὐκ ἄξιος ἢ ἐκεῖνος, πάντων ὀργάνων ὄντων τῆς εἱμαρμένης, καὶ μηδενὸς μηδενὸς ἐξ οἰκείας προθέσεως προκύπτοντος, μᾶλλον δὲ μὴ προαιρουμένου; ἐν γὰρ τοῖς οὕτω γινομένοις οὐδεὶς ὅτε δίκαιος ὅτε ἄδικος. ἀκοῦν ὅτε ἄξιος ὅτε ἀνάξιός ἐστι χάριτος. ὁ δὲ τοῖς ἴσοις ἄνισα νέμων ἄδικος.

ΚΕΦ. λζ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΛΕΓΟΝΤΩΝ αἵρεσιν τῶν προκτῶν ἐφ' ἡμῖν εἶναι, τὴν δὲ τῶν αἱρεθέντων ἀπόβασιν ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης.

Οἱ δὲ λέγοντες τὴν αἵρεσιν τῶν προκτῶν ἐφ' ἡμῖν εἶναι· τὴν δὲ τῶν αἱρεθέντων ἀπόβασιν ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης, εἰσὶ δὲ τῶν ἑλλήνων οἱ σοφώτατοι, ὧν μὲν τινὰ κατορθοῦσι, ὧν δὲ σφάλλονται. ὃ μὲν γὰρ ἐφ' ἡμῖν πιθανὴ ἡ αἵρεσις τῶν προκτῶν, μὴ πάντως δὲ καὶ ἡ ἀπο-

fatalia, quibuſdam nihil eſſe fatale, comperiemus. Neque dubium eſt, quin qui hoc præſcribit, ipſe veriſſimum fatum ſit, & ſic omnia denuò fato fieri deprehendentur. Atque iniquus quis eſt, qui hoc diſtribuit, ſive dæmon quis ſit, ſive aliud fatum quodpiam. Non enim, ut oportuit, colendorum deorum viam hominibus tribuit. Cur enim hic dignior, quàm ille, cùm omnes ſint inſtrumenta fati, & nihil quiſquam agat de ſententia ſua, imò ne eligat quidem? Nam in his quæ ita fiunt, nemo vel juſtus, vel iniquus eſt. Itaque neque dignus, neque indignus beneficio. Qui autem paribus non tribuit paria, iniquus eſt.

Cap. XXXVII.

De His Qui Dicunt Optionem rerum agendarum in nobis eſſe, exitum vero rerum quas elegimus in fati poteſtate.

Qui autem dicunt optionem rerum agendarum in nobis eſſe, ſed rerum quas elegimus eventum in fato, (ſunt autem hi Græcorum doctiſſimi,) partim rectè aiunt, partim falluntur. Nam quod in noſtra poteſtate ponunt optiones rerum agendarum, non tamen

men omnino earum exitus, rectissimè di-
Rerum exitus, non fato aguntur. cunt: quod verò fato assignent, non rectè. Primum enim coarguentur, quod imperfectum faciant fatum, siquidem hoc habeat, illud autem non habet: Deinde quod ipsum statuant consequens quiddam ad nostram voluntatem. Nam fati opera consequentia esse dicunt voluntati; atque ita moveri potius à nobis quam movere nos reperietur. Atque etiam homo fato dominantior est, ut qui ipsum sua optione effingat. Quamobrem rectius est
Providentiæ quæ partes. dicere, exitus rerum causam in providentia consistere. Nam providentiæ magis hoc opus est, quàm fati. Providentiæ enim proprium est, pro suo cuique commodo, tribuere. Eamque ob causam exitus electarum rerum, quod utilitatem spectat, aliquando succedet, aliquando non succedet. Quòd si fatum, quòd sit series quædam causarum perpetua (ita enim fatum Stoici definiunt, id est, ordinem & connexionem immutabilem) non ad utilitatem cujusque, sed suo motu, & necessitate, exitus affert quid dicant de omnino stolidis, & stultis eoque ab electione vacuis, utrum fato illis adest, ut tales sint, an non? Si enim non fato, fatum effugient; sin fato, necessariò sequitur, ne electionem quidem in nostra potestate sitam esse: Si enim quod electionis est, est expers, sub fatum cadit, necessario etiam quod electionis est particeps; & sic ad primo-

rum

ἀποβάσεις ὀρθοπαθεῖα λέγουσι· ὃ δὴ τῇ εἱμαρμένῃ ἀκο-
λουθεῖν φασὶν οὐκ ὀρθῶς. ἐλεγχθήσεται γὰρ τοῦτον μὲν, ἀτελῆ ποιοῦντες τὸν εἱμαρμένον, εἰ δὲ μὴν ἔχει, δὲ δὲ οὐκ ἔχει· ἔσται τοίνυν ἀδιάκλητον πάντα ποιοῦντες αὐτὸν τῆς ἡμετέρας γνώμης. ταύτῃ γὰρ ἀκολουθεῖν φασι τὰ τῆς εἱμαρμένης ἔργα, καὶ ὅτως θορυβήσεται κινουμένη μᾶλλον ὑφ' ἡμῶν, ἢ κινοῦσι ἡμᾶς· καὶ κυριώτερος ὁ ἄνθρωπος τῆς εἱμαρμένης ὁ τυποῦν αὐτὸν περὶ τῆς αἱρέσεως ἑαυτοῦ. διὸ βέλτιον προείπομεν λέγειν αἰτίαν τῆς ἐκβάσεως τὴν πραγμάτων. προηγεῖται γὰρ μᾶλλον τοῦτο ἔργου ἢ εἱμαρμένης. τῆς γὰρ προηγεῖται ἴδιον ὃ ἑκάστῳ νέμει καὶ τὸ ἑκάστου συμφέρον· καὶ δὴ τοῦτο τῶν αἱρετῶν ἡ ἔκβασις καὶ τὸ συμφέρον ποτὲ μὲν ἔσται, ποτὲ δὲ οὐκ ἔσται. εἰ δὴ ἡ εἱμαρμένη εἱρμός τις ὢν αἰτιῶν ἀπαραβάτος· οὕτω γὰρ αὐτὸν ὁ στωϊκὸς ὁρίζονται, (τουτέστι ξύξιν, καὶ ἀκατασκεύαστον ἀπαραλλακτον,) ὃ καὶ τὸ συμφέρον, ἀλλὰ καὶ τὸν οἰκείων κίνησιν καὶ ἀνάγκην ἐπάγει καὶ πάλιν τί δ' ἂν εἴποιεν ὅτι τῶν παντελῶς ἠλιθίων καὶ μωρῶν, καὶ δι' αὐτὸ ἀπροαιρέτων; πότερον κατ' εἱμαρμένην αὐτοῖς τὸ γινόμενον ἢ προαίρεσιν ἢ οὔ; εἰ γὰρ μὴ κατ' εἱμαρμένην, ἔξω πεσοῦνται τῆς εἱμαρμένης· εἰ δὲ κατ' εἱμαρμένην, δι' ἀνάγκης ἀκολουθεῖ τὸ μηδὲν τῶν προαίρεσιν ἐφ' ἡμῖν εἶναι· εἰ δὲ τὸ ἀπροαίρετον ἐστὶ τῶν εἱμαρμένων, δι' ἀνάγκης καὶ τὸ προαιρετὸν· καὶ ὅτως ἀναδραμοῦνται πρὸς τοὺς πρω-

πεφύκοις τὰς λέξεις πάντα καὶ ἐνάρμοσον τῇ ἁρμονίᾳ ἢ οὐκ ἐνάρμοσον τὴν ἢ ἡ μάχη τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας ὅπου τοῦ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκράτους. Εἰ γὰρ δεῖ ἀναίσχυντος εἶναι ὁ μὴ πεφυκὼς, ὁ δὲ μὴ πεφυκὼς, τίς ἡ χρεία τῆς ἐν αὐτῷ σώφρονος καὶ φιλοσοφίας; ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο συγχωρήσαιμεν μὴ μόνον πεφυκέναι, ἀλλὰ καὶ τοι ὡς ἂν πεφυκέναι, τί δ' ἄλλο φησὶν ὁ τοῦτο λέγων ἢ ὅπερ καὶ ἡ προαίρεσις τῶν προαιρουμένων ἐστίν; ἡ γὰρ προαίρεσις ἐστὶν ἡ μαχομένη τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἡ ἡκέσασα μὲν ἐπὶ τῶν ἐγκρατῶν, ἥττωμένη δὲ ἐπὶ τῶν ἀκρατῶν. Οὐκ οὖν αἰτίαν καὶ τῆς δεξιᾶς αὐτοῖς ὑποθήσεις· οὐκ ἐν γὰρ ἡ προαίρεσις ἐφ' ἡμῖν.

ΚΕΦ. λη'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΣ ΛΕΓΕΙ Πλάτων τὸν ἐναρμόνιον.

ΠΛάτων δὲ διχῶς λέγει τὸν ἐναρμόνιον· τὸν μὲν κατ' ὐσίαν, τὸν δὲ κατ' ἐνέργειαν· κατ' ὐσίαν μὲν τὸν τοῦ παντὸς ψυχὸν· κατ' ἐνέργειαν δὲ θεὸν νόμιν ἀπαρείβατον δὲ αἰῶνα ἀναπόδραστον. καλεῖ δὲ τοῦτον θεσμὸν ἀδράστειαν· τοῦτον δὲ ὁ νόμον διδόναι τοῦ πρώτου καὶ ἀνωτάτου θεοῦ τοῦ παντὸς ψυχῆ εἰς διακόσμησιν τῶν ὅλων, καθ' ὃν διεξάγει τὰ γινόμενα. ταύτην δὲ τὴν κατ' ἐνέργειαν ἐναρμόνιον καὶ κατὰ πρόνοιαν λέγει. ἀπὸ γὰρ τῆς προνοίας ἐμπεπλέχθαι τὴν

enim illorum ſententiam, qui dicunt omnia eſſe fato revolvuntur. Supervacanea etiam pugna eſt in continente & incontinente, rationis, & cupiditatis. Si enim neceſſariò conſtitutum, & definitum eſt, hoc agere, hoc non agere, quis uſus eſt diſſentionis in eo, & diſcordiæ? Quod ſi etiam confatale eſt non modo agere, ſed etiam ita agere, quid aliud dicit qui ita ait, quam & electionem fatalem eſſe? Nam electio eſt, quæ cum cupiditate depugnat, & in continentibus ſuperat, in incontinentibus ſuperatur. Quare ſublata eſt eorum ſententia cui electio poſita, propterea quod in noſtra potestate electio non erit.

Cap. XXXVIII.

Quomodo Plato Fatum dicat.

Plato fati nomen uſurpat bifariam: Aliud enim in ſubſtantia, aliud in muneris functione ponit. Quod in ſubſtantia ponitur, animam vult eſſe univerſi; Quod in muneris functione, divinam legem immutabilem ob causam inevitabilem. Quam legem etiam *Adraſtiam* dicit, eamque à primo, ſummoque Deo, univerſi animæ, ad omnium adminiſtrationem fatam eſſe, per quam omnia quæ fiunt, gubernentur. Hoc fatum in muneris functione poſitum, etiam providentiam appellat. Nam à

providentia fatum comprehendi vult. Quidquid enim fato fiat, etiam providentia fieri, non tamen quidquid fit providentiæ, etiam fati esse. Ipsa autem divina lex, quam ait esse providentiam, & fatum, omnia in se complectitur, alia quidem secundum propositum, alia à proposito. Nam causas antecedentes, ut quædam principia, & secundum propositum complectitur, quæ in nostra potestate sunt, assentiones, & judicia, & appetitus. Quæ verò hæc necessariò consequuntur, à proposito sunt. Atque optio quidem rerum agendarum, quæ in nobis sita est, secundum propositum est. Positis autem iis quæ in nobis sita sunt, ex his ipsis, ut à proposito, fatum consequi: ut verbi gratia in nobis est situm, navigare, hoc secundum propositum est. Cum ergo propositum fuerit navigare, sequi quæ à proposito sunt, naufragium facere, aut non facere. Idcirco à proposito vocat ea quæ sequuntur, & comitantur propositum, quod in nostra potestate est, id est, principia & actiones, ut sint ea quæ antecedunt, & in nobis sunt, secundum propositum: quæ sequuntur, à proposito, neque in nostra potestate sint, sed eveniant necessariò. Non enim ex æternitate definitum, fatum esse, sed accidere, cum ea quæ in nostra potestate sunt, fuerint antegressa. Cum quo congruit illud, Culpa ejus est qui elegit, Deus extra culpam est, item, virtutem carere domino, &, Esse divinationes. Omnis autem ejus oratio eò pertinet

Consequenter necessaria antecedenter contingentia.

χεσθαι τῷ Εἱμαρμένῃ, πᾶν γὰρ τὸ καθ' Εἱμαρμένην καὶ κατ' αἰτίαν γίνεσθαι· οὐ μὴν πᾶν τὸ κατ' αἰτίαν καὶ καθ' Εἱμαρμένην ἐστί). αὐτὸς γὰρ ὁ θεὸς νόμος, ὃν φησιν ἐστὶ ποιῆσαι καὶ Εἱμαρμένην, πάντα περιέχει ἐν ἑαυτῷ· τὰ μὲν καθ' ὑποθεσιν, τὰ δὲ ἐξ ὑποθέσεως. ἔστι μὲν γὰρ ποιημάτων αἰτίας, ὥσπερ τινας ἀρχὰς καθ' ὑποθεσιν περιέχει, ἅπερ ἔστιν ἐφ' ἡμῖν, συγκαταθέσεις, καὶ κρίσεις, καὶ ὁρμάς· τὰ δὲ ἐξ ἀνάγκης ἕπεται ἑπόμενα ἐξ ὑποθέσεως ὄντι. καὶ ἔστιν ἡ μὲν ἐφ' ἡμῖν αἵρεσις τῶν ποιητῶν καθ' ὑποθεσιν. ὑποκειμένων δὲ πάλιν τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐξ αὐτῶν τούτων, ὥσπερ ἐξ ὑποθέσεως ἀκολουθεῖ τὰ τῆς Εἱμαρμένης· οἷς ἐφ' ἡμῖν κεῖται ὃ πλεῦσαι τοῦτο καθ' ὑποθεσιν ἔστι· ὑποκειμένου τοίνυν τοῦ πλεῖν ἡμᾶς, ἐπακολουθήσαι τὰ ἐκ ταύτης τῆς ὑποθέσεως, ὃ ναυαγῆσαι ἢ μή. διὸ καὶ ἐξ ὑποθέσεως κεῖται τὰ συνακολουθοῦντα καὶ ἑπόμενα τοῖς ἐφ' ἡμῖν ὑποθέσεσι, τουτέστιν ἀρχαῖς καὶ προάξεσιν, ὡς ἐστὶ τὰ μὲν ἡγούμενα καθ' ὑποθεσιν· τὰ δὲ ἑπόμενα ἐξ ὑποθέσεως, οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· μὴ γὰρ ἐξ ἀϊδίου ᾠήθαμεν τὸ καθ' Εἱμαρμένην, ἀλλ' ὅπερ συμβαίνει προηγησαμένοις τοῖς ἐφ' ἡμῖν. τούτῳ δὲ συμφωνεῖ καὶ ὃ, αἰτία ἑλομένου, θεὸς ἀναίτιος· καὶ ὃ ἀδίαστον ἐστὶ τῶν ἀρετῶν· καὶ ὃ ἐστὶ μαντεία συμπτώσεως ἢ αὐτῷ. πᾶς λόγος ἐστὶ δὲ τῶν πραγ-

ρέσεις καὶ τινας τῶν αἱρέσεων προσχέων ἐφ' ἡμῖν εἶναι· τὰ δὲ ἑπακολουθοῦντα ἑαυτοῖς καὶ τὰ πάλιν, ὅτι τῇ εἱμαρμένῃ ἐξ ἀνάγκης. τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐδείχθη, μὴ καλῶς ἔχειν. κατ' ὀλίγον καλῆς Θεοῦ διατάξεως καὶ βουλήσεως τοῦ εἱμαρμένου, καὶ κατὰ τὴν εἱμαρμένου ὑπαγωγὴν τῆς προαιρέσεως μικρὰ καὶ διαλανθάνοντα πρὸς τὰ θεῖα λόγια, τὰ λέγοντα προαιρετοῖς μόνοις δίδοσθαι τὰ παίζα. καὶ πολὺ δὲ διαφέρει φάσκειν ἐξ ἀνάγκης τοῖς ἐφ' ἡμῖν ἕπεσθαι τὰ τέλη. ἡμᾶς γὰρ οὐ κατ' ἀνάγκην ἐπάγεσθαι τὰ τῆς προαιρέσεως φαμὲν, ἀλλ' ἑκουσίως. εἰ γὰρ κατ' ἀνάγκην, προῆκται μὲν ὁ πολὺ τῆς βύλης μέρος ἀφικόμενος· ἀφ' μόνων γὰρ τῶν ἀρχῶν τῶν προαιρέσεων ἐστὶ τῆς βύλης κατ' αὐτὸν, ὥστε τὰ κρείττω ἑλέσθαι· μὴ δὲ προελέσθαι, μάταια λοιπὸν τὰ τῆς εὐχῆς, τῶν ἐπομένων πάντων ἐξ ἀνάγκης ἐπαγομένων· ἡμᾶς γὰρ καὶ ὅτι τούτοις μάλιστα δεῖσθαι τῶν βύλων διαφέρομεν. ὅτι τῇ προαιρέσει γὰρ ἐστὶ ὃ ναυαγῆσαι καὶ πλεῖσται, καὶ μή. οὐκ ἐξ ἀνάγκης μέντοι ὃ ἕτερον αὐτῶν, ἀλλ' ἑκουσίως· οὐ γὰρ ὑπ' ἀνάγκης ὁ Θεὸς, οὐ δὲ τῶν βουλήσεων αὐτῷ δουλεύων ἀνάγκῃ θεμιτὸν εἰπεῖν. ἐκ γὰρ τῆς ἀνάγκης δημιουργὸς ὅστις. ἀνάγκην μὲν γὰρ ἐπέθηκε τοῖς ἄστροις, ὡς τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως κινεῖσθαι, καὶ τῶν θαλασσῶν περιέχειν· καὶ τοῖς καθόλου καὶ ψυχικοῖς ὅροις ἀναγκαῖον ἔθηκεν,

ut electiones, & aliquas actiones ex electione, in noſtra eſſe poteſtate oſtendat. At quæ eas actiones conſequuntur eorumque eventus, neceſſariò in fati poteſtate. Sed hoc non verè dici ſupra demonſtratum eſt. Ex ea ergo parte qua Dei conſtitutionem, & voluntatem fatum vocat, & fatum ſubjicit providentiæ, non multum diſcrepat à divinis literis, quæ ſolam providentiam omnia gubernare confirmant. Sed ab iiſdem multis diſſentit, quod dicat neceſſariò exitus eſſe conſequentes iis, quæ in noſtra ſunt poteſtate. Nos enim quæ à providentia afferuntur, non neceſſariò evenire ſed contingere, ut ſequantur, dicimus. Nam ſi neceſſariò, bona precationum pars amputabitur. Nam eo authore de ſolis principiis actionum, ut meliora ſcilicet eligamus, preces inſtituuntur: Cum autem elegerimus, in reliquum preces inanes ſunt; cum omnia quæ ſequuntur, neceſſariò inferantur. Nos verò etiam in his maximam vim habere preces decernimus. Eſſe enim in providentiæ manu, eum qui naviget naufragium facere & non facere. Non tamem alterum eorum neceſſariò accidit, ſed ut eveniat contingit. Non enim neceſſitati Deus paret, neque fas eſt dicere ejus voluntatem neceſſitati ſervire: etenim neceſſitatis ipſe auctor eſt, & opifex. Neceſſitatem enim aſtris impoſuit, ut eodem ſemper modo moverentur, & mare terminis ſuis concluſit, univerſiſque, & generalibus rebus neceſſa-

Providentia neceſſitatem minime inducit.

neceſſarium finem ſtatuit: quem ſi volu vocare fatum, quia uſquequaque ita neceſſario fit, ut quæ ex propagatione oriuntur, interire, nihil dicimus: nam de nominibus cum iis non litigamus. Ipſe verò Deus non ſolum extra omnem neceſſitatem locatus eſt, ſed etiam ejus dominus & auctor eſt. Cum enim ſit poteſtas & natura liberæ poteſtatis, nihil neque naturæ neceſſitate, neque legis ſanctione facit, ſed omnia ſunt illi contingentia, etiam quæ ſunt neceſſaria. Atque hoc ut declaretur, juſſit olim curſum ſolis, & lunæ conſiſtere, quæ neceſſario feruntur, & ſemper eodem modo ſe habent, ut oſtenderet, nihil ſibi neceſſario fieri, ſed omnia pro poteſtate contingere, ut eveniant. Semel autem ejuſmodi diem fecit, quod & ſcriptura ſancta notavit, ut potentiam modo ſuam declararet, neque legem neceſſariæ motionis aſtrorum quam illis à principio dedit, abrogaret. Sic & aliquot homines in vita conſervat, ut *Eliam*, & *Enoch*, quamvis mortales & caducos, ut per hæc omnia, ejus potentiam, & quæ cogi nulla ratione poteſt voluntatem intelligamus. Stoici autem aiunt ſtellas errantes, cum ad idem & in longitudine & in latitudine ſignum referuntur, in quo initio erant, cum primum mundus eſt conditus, certo temporum ambitu conflagrationem, & interitum rerum efficere, & de integro mundum eo-

Elias & Enoch quare morte exempti.

dem

ἔθηκεν, ὃν εἰ βούλοιντο καλῶς εἱμαρμένῳ, ἀλλὰ
ὃ παύτῃ καὶ πάντας οὕτως γίνεσθαι καὶ ἀναγκαίως,
ὡς πάντα τὰ καὶ ἀλλοκότως ἐν γνώσει φθείρεσθαι,
λόγος ἀθέλης. εἰ γὰρ ὀνομάτων οὐκ ἀμφισβητοῦ-
μεν πρὸς αὐτούς. αὐτὸς δὲ πάσης ἀνάγκης οὐ μόνον
ἐκτὸς καθέστηκεν, ἀλλὰ καὶ κύριος καὶ ποιητής
ὢν. ἔξουσία γὰρ ὢν καὶ Φύσις ἔξουσιαστικὴ ἀνάγκη οὔτε
φύσεως ἀνάγκη, ὅτι θεσμῷ νόμου ποιᾷ. πάντα δὲ ὅσα ἐστὶν
αὐτῷ ἐνδεχόμενα καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἵνα τοῦτο δι-
χθῇ, ἔστησε ποτὲ ☉ δρόμον ἡλίου καὶ σελήνης τὴν
ἀνάγκην φερομένων καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων ἵνα
λείπῃ μηδὲν αὐτῷ κατ' ἀνάγκην γίνεσθαι, ἀλλὰ
πάντα κατ' ἐξουσίαν ἐνδεχόμενα. ἅπαξ δὲ τοιαύτην
ἡμέραν ἐποίησεν, ὡς ἐπισημήνασθαι καὶ ἡ γραφή, ἵνα
μόνον ἐνδείξηται καὶ μὴ διαλύσῃ ☉ θεσμοὺς ☉
ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ τεθείσας τῆς ἀναγκαίας τὴν ἄτρω-
φορᾶς. ὕτω καὶ πίστις τὴν ἀνθρώπων ἐν τῇ ζωῇ
διαφυλάττῃ, ὡς ☉ Ηλίαν καὶ ☉ Ενὼχ θνητοὺς ὄν-
τας καὶ ὑπεκφεύγοντας φθορᾶς, ἵνα διὰ πάντων τούτων
τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀκαταδάμαστον βού-
λησιν καλανωήσωμεν. ⊕ ὃ ζωϊκοί φασιν ἀποκαθι-
σταμένους τὰς πλανήτας εἰς ὃ αὐτὸ σημεῖον καὶ κατὰ
μῆκος καὶ πλάτος, ἔνθα τὴν ἀρχὴν ἔκαστος ἔλαβεν, ὅτε
ὃ πρῶτον ὁ κόσμος συνέστη ἐν ῥητοῖς χρόνων περιόδοις,
ἐκπύρωσιν καὶ φθορὰν τῶν ὅλων ἀπεργάζεσθαι καὶ πάλιν ἐξ

ὑπαρ-

ὑπαρχῆς εἰς ὃ αὐτὸ ⟨illegible⟩ κόσμον ἀποκαθίσασθαι τὴν ἀξέρων ὁμοίως πάλιν φερομένων, ἕκαστον δὲ τῇ φορτίρᾳ ἐξιόδῳ ἡνιόμενον ἀπαραλλάκτως ἀποτιλέσθαι. ἔσεσθαι γὰρ πάλιν Σωκράτην, καὶ Πλάτωνα, καὶ ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων σὺν τοῖς αὐτοῖς καὶ φίλοις καὶ πολίταις· καὶ τὰ αὐτὰ πείσεσθαι, καὶ τὰ αὐτὰ μεταχειρίσεσθαι, καὶ πᾶσι πόλιν, καὶ κώμην, καὶ ἀγρὸν ὁμοίως ἀποκαθίσασθαι· γίνεσθαι δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ παντὸς οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις· μᾶλλον δὲ εἰς ἄφεσιν καὶ ἀτελεύτητον τὰ αὐτὰ ἀποκαθίσασθαι. τοὺς δὲ Θεοὺς τοὺς μὴ ὑποκειμένους τῇ φορᾷ, ταύτῃ τῇ διακοσμήσει μιᾷ ἐξιόδῳ, γινώσκειν ἐκ τούτου πάντα τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι ἐν ταῖς ἑξῆς ἐξιόδοις· οὐδὲν γὰρ ξένον ἔσεσθαι παρὰ τὰ ἡνιόμενα πρότερον, ἀλλὰ πάντα ὡσαύτως ἀπαραλλάκτως ἄχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων. καὶ διὰ τοῦτο ἀποκαταστάσιν, φασὶ τινὲς τοὺς Χριστιανοὺς τὴν ἀνάστασιν φαντάζεσθαι πολὺ πλανηθέντες· εἰς ἅπαξ γὰρ τὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ οὐκ ἐξ ἐξιόδου ἔσεσθαι, τὰ τοῦ Χριστοῦ δοξάζοντα λόγια.

ΚΕΦ. λϑ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ ὃ ἐστὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν.

ΟΠΕΡΙ τοῦ αὐτεξουσίου λόγος, τουτέστι τοῦ ἐφ' ἡμῖν, προφανῶς μὲν ἔχει ζήτησιν, εἰ ἔστι τι ἐφ' ἡμῖν. πολλοὶ

lem reſtitui. Et quoniam ſidera, ſimiliter rurſus ferantur, omnia quæ in priori ambitu fuerint, immutabiliter effici. Futurum enim rurſum *Socratem*, & *Platonem*, & quemque hominem cum iiſdem & amicis, & civibus, & eadem cuique eventura, & eadem tractaturum, omneſque civitates, & pagos, & agros ſimiliter reſtitui. Atque iſtam reſtitutionem univerſi, non ſemel, ſed ſæpè fieri, immo infinitè, & ſine ulla terminatione eadem referri. Deos vero qui hunc interitum effugiant, uno ambitu aſſequi, & cognoſcere omnia, quæ in ſequentibus converſionibus futura ſint. Nihil enim fore novi, quod prius non fuerit; ſed omnia eodem modo ſine ullâ variatione, etiam uſque ad minima quæque eventura. Atque propter iſtam reſtitutionem dicunt aliqui, Chriſtianos revocationem corporum à morte ad vitam imaginari. Sed multum aberrant à vero. Nam ſemel vitam reſtitui mortuis, non per ambitum, Chriſti perhibent oracula.

Stoicorum ſententia de ἀποκαταστάσει.

Cap. XXXIX.

De Libera Voluntate, *ſeu de iis quæ in noſtra ſunt poteſtate.*

Diſputatio de libera voluntate, id eſt, de eo quod in noſtra poteſtate eſſe dicitur, primam habet quæſtionem, an ſit aliquid in noſtra poteſtate; multi enim ſunt qui

repugnent: Alteram, quæ ſint illa quæ ſunt in noſtra poteſtate, & quorum liberam habeamus voluntatem: Tertiam, ut cauſam inveſtigemus, cur nos parens noſter Deus libera voluntate genuerit. Quare oratione repetita, primum dicamus de primo; & aliquid eſſe in noſtra poteſtate, ex his quæ ab illis conceduntur, demonſtremus. Omniũ quæ fiunt, aut Deum causã eſſe aiunt, aut neceſſitatem, aut fatum, aut naturam, aut fortunã, aut caſum. Verum Dei quidẽ opus; ſubſtantia, & providentia eſt: Neceſſitatis; motus eorum, quæ ſemper eodem modo ſe habent: Fati; quod neceſſariò fiant, quæ fato efficiuntur; Etenim fa-
Fortuna. tum, neceſſitatis eſt: Naturæ; ortus, accretio, interitus, ſtirpes, & animalia: Fortunæ; quæ rara ſunt, & præter expectationem. Definiunt enim fortunam, congreſſum & concurſum duarum cauſarum, quæ ab electione, & voluntate principium habent; & aliud quippiam efficiunt, quam naturâ paratum ſit ut faciant: ut verbi gratia, Si qui foderit, theſaurum invenit. Nam neque qui condidit, ita condidit, ut ille reperiret; neque qui invenit, ita fodit ut theſaurum inveniret. Sed ille quidem, ut cum vellet, tolleret; hic ut foveam efficeret. Accidit autem aliud quippiam, quam uterque ſtuduerit. Caſus verò opera ſunt inanimorum, aut beſtiarum eventus ſine
Caſus. natura, & arte. Ad quod igitur horum reducemus ea, quæ per homines fiunt, ſi homo cauſa non eſt, & principium actionum? Atqui neque Deo fas eſt aſcribere turpes interdum actiones, & iniquas; neque neceſſitati: non enim ſunt è numero

eorum

πολλοὶ γὰρ ἀγνοοῦσιν ὅσα τέρατα δὲ, τίνα ἐστὶ τὰ
ἐφ' ἡμῖν, καὶ τίνων ἐξουσίαν ἔχομεν· τοῦτο τὸ αἴτιον
ἐξελέγξαι, διὰ ὃν ὁ ποιήσας ἡμᾶς Θεὸς αὐτεξου-
σίους ἐποίησε. διαλαβόντες οὖν ἐκεῖ τὸ πρότερον πρό-
τερον εἰπεῖν, ἀποδεχθέντες ὅτι ἔστι τι ἐφ' ἡμῖν ἐκ
τῶν πρὸς ἐκείνοις ὁμολογουμένων. τῶν γινομένων πάν-
των ἢ Θεὸν φασὶν αἴτιον εἶναι, ἢ ἀνάγκην, ἢ εἱμαρμένην,
ἢ φύσιν, ἢ τύχην, ἢ τὸ αὐτόματον· ἀλλὰ τοῦ μὲν Θεοῦ
ἔργον ὑσία, καὶ πρόνοια· τῆς δ' ἀνάγκης τῶν ἀεὶ ὡ-
σαύτως ἐχόντων ἡ κίνησις· τῆς δὲ εἱμαρμένης, ὃ ἐξ
ἀνάγκης τὰ δι' αὐτῆς ὑφισταμένα· τὸ γὰρ αὐτὸ τῆς
ἀνάγκης ἐστὶ· τῆς δὲ φύσεως, γένεσις, αὔξησις, φθορά,
φυτὰ καὶ ζῶα· τῆς δὲ τύχης, τὰ ἀσήμως καὶ ἀπρο-
δόκητα· ὀφείλονται γὰρ τῷ τύχῃ, συμπτώσεσι καὶ
συνδρομαῖς δύο αἰτιῶν ἀπὸ προαιρέσεως τοῦ ἀρ-
χικοῦ ἐχόντων, ἀλλ' οὐ πρὸς ὃ πέφυκεν ἀποτελεῖσθαι·
ὡς ταφρον ὀρύσσοντα θησαυρὸν εὗρε· οὔτε γὰρ ὁ θεὶς
οὕτως ἔθηκεν ὡς τοῦτον εὑρεῖν, ὅτε ὁ εὑρὼν οὕτως ὤ-
ρυξεν ὡς εὑρεῖν θησαυρόν. ἀλλ' ὁ μὲν, ἵν' ὅταν θέλῃ
ἀνέλῃται· ὁ δὲ ἵνα τάφρον ὀρύξῃ, συνέπεσε δ' ἄλλο τι
πρὸς ὃ προσήρητο ἀμφοτέροις. τὸ δὲ αὐτομάτου, τὰ
τῶν ἀψύχων ἢ ἀλόγων συμπτώματα ἄνευ φύσεως καὶ
τύχης. τίνι τοίνυν τούτων ὑπαλάγωμεν τὰ ἀρχὰ τῶν ἀν-
θρώπων, εἴπερ ὁ ἄνθρωπος οὔτε ἔστιν ἄψυχος καὶ ἄρχὴ
προάξεων; ἀλλ' ὅτι Θεῷ ἡμῶν ὑπογράφει αἰχμὰς
ἑαυ-

ἐαν ὅτι πράξῃς ἢ ἀδίκους· οὔτε ἀναγκη, οὐ γὰρ
τῶν ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων ὅστιν· ὅτι εἱμαρμένη, ἡ γὰρ
τῶν ἀδιαφθόρων, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων τὰ τῆς εἱμαρ-
μένης ὅστιν· ὅτι φύσει, φύσεως γὰρ ἔργα ζῶα καὶ
φυτὰ· οὔτε τύχη, οὐ γὰρ ἀσταθμοι καὶ ἀπροσδόκη-
τοι τῶν ἀνθρώπων αἱ πράξεις· οὔτε αὐτομάτῳ,
ἀψύχων γὰρ ὅστι τὰ αὐτόματα. λεί-
πεται δὴ αὐτοὺς ⟨ⓦ⟩ πράττοντας τὰ ποιητικὰ ἀνθρώπου ἄρ-
χειν τῶν ἰδίων ἔργων, καὶ αὐτεξούσιον εἶναι. Εἰ
μηδὲ μιᾶς ὅστι ἀρχὴ πράξεως ἄνθρωπος, περιττῶς
ἔχει ⟨τὸ⟩ βουλεύεσθαι. Εἰς τί γὰρ χρήσεται τῇ βουλῇ μη-
δὲμιᾶς ὢν πράξεως κύριος; ⟨τὸ⟩ γὰρ καλλίστοις καὶ τιμιω-
τάτοις τὸ ἀνθρώπῳ, περιττὸν ἀποφαίνει, τῶν ἀτιμο-
τάτων ἂν εἴη. Εἰ τοίνυν βουλεύεται, πράξεως ἕνεκα βου-
λεύεται· πᾶσα γὰρ βουλὴ πράξεως ἕνεκα καὶ σκέμμα πράξεως.
ἔτι ὧν αἱ ἐπιστήμαι ἐφ' ἡμῖν, τούτων καὶ αἱ πρά-
ξεις αἱ κατὰ τὰς ἐπιστήμας ἐφ' ἡμῖν· ἐφ' ἡμῖν ⟨τὸ⟩ αἱ κατὰ
τὰς ἀρετὰς ἐπιστήμαι, ἐφ' ἡμῖν ἄρα καὶ αἱ ἀρεταί. ὅτι
⟨τὸ⟩ ἐφ' ἡμῖν αἱ κατ' ἀρετὰς ἐπιστήμαι, δῆλοι δὲ καὶ ὁ
καλῶς εἰπὼν Ἀριστοτέλους λέγειν ὅτι τῶν ἠθικῶν ἀρε-
τῶν· ἃ γὰρ ποιητὰς μανθάνομεν, ταῦτα μανθάνοντες ποι-
οῦμεν. κρατοῦσι γὰρ ἡδονῶν μανθάνοντες σώφρονες γινόμεθα
καὶ γινόμενοι σώφρονες κρατοῦμεν ἡδονῶν. ἔστι ⟨τὸ⟩ καὶ ὕπνος ἐ-
στὶ, ⟨τὸ⟩ μελετᾶν καὶ γυμνάζεσθαι πᾶσι παντὶ ὁμολό-
γηται ἐφ' ἡμῖν εἶναι· αἱ δὲ μελέται τῶν ἕξεων εἰσὶ
κυρίαι

eorum quæ ſemper eodem modo ſe habent; neq; fato: non enim contingentia, ſed neceſſaria ſunt, quæ fato fiunt: neq; naturæ; naturæ enim opera animalia ſunt, & ſtirpes: neque fortunæ; neque enim raræ ſunt, & præter expectationem, hominum actiones: neq; caſui; nam caſus eſt eventus inanimorum, aut beſtiarum. Relinquitur ergo ipſum qui agit, & facit hominem, principium eſſe ſuorum operum, & libera voluntate, poteſtateq; eſſe præditum. Præterea ſi nullius actionis homo auctor eſt, ſupervacaneè habet conſultandi facultatem. Quorſum enim utetur deliberatione, ſi nullius actionis eſt dominus? Facere autem, ut, quod pulcherrimum & præſtantiſſimum in homine eſt ſupervacaneum ſit, abſurdiſſimum eſt. Quare ſi conſultat, agendi cauſa conſultat: omnis enim deliberatio actionis cauſa, & propter actionem inſtituitur. Præterea, quorum munerum functiones in noſtra poteſtate ſunt, horum etiam actiones, quæ cum illis functionibus conſentaneæ ſunt in noſtra ſunt poteſtate. Sunt autem in noſtra poteſtate functiones cum virtutibus conſentaneæ; quare & virtutes in noſtra poteſtate ſunt. Eſſe autem in nobis functiones cum virtute conſentaneas, declarat, quod ab *Ariſtotele* rectè dictum eſt de virtutibus moralibus; quæ enim faciendo diſcimus ea cum didicerimus, facimus. Nam diſcendo moderari voluptatibus, temperantes evadimus. Et cum temperantes evaſerimus, voluptatibus moderamur. Licet etiam ſic agere: Meditari & exerceri omnes concedunt in noſtra poteſtate eſſe, in exercitationibus autem habituum

Homo libera voluntate præditus ad actus morales.

tuum est dominatus: nam consuetudo natura est adventitia. Sin autem meditatio domina est habitus, meditatio porro in nostra potestate est, etiam habitus in nostra potestate est. Quorum autem habitus in nostra potestate sunt, eorum etiam actiones ad eos habitus in nostra potestate sunt, nam ad habitus actiones sunt accommodatæ. In quo ergo justitiæ habitus est, justa aget: in quo injustitiæ, injusta. Itaque in nobis situm est, justis esse, aut injustis. Esse autem aliqua in nostra potestate, cohortationes, & admonitiones ostendunt. Nemo enim hominem hortatur ad non esuriendum, vel ad non sitiendum, neq; ad volandum; non enim hæc in nostra potestate sunt. Quare perspicuum est, quarum rerum hortationes sunt, eas in nostra esse potestate. Præterea si nihil in nostra potestate est, supervacaneæ sunt leges; & tamen naturaliter omnes gentes legibus quibusdam utuntur, quòd sciant se habere potestatem agendi quæ legibus sanciunt, & pleræque gentes leges suas ad Deos authores referunt, ut *Cretenses* ad *Jovem*, *Lacedemonii* ad *Apollinem*. Quare naturaliter omnium hominum mentes, hæc imbuit opinio; Esse aliqua in nostra potestate. Quod de hortatione, & admonitione diximus, idem de vituperationibus, & laudibus, cæterisque, quæ evertunt hanc sententiam, Omnia fato fieri, intelligendum est.

Cap. XL.

Quæ Sint Illa Quæ In *nostra sunt potestate.*

Esse aliqua in nostra potestate, & esse nos dominos actionum quarundam, abundè demon-

κυείαι· ὁ γὰρ ἕξις φύσις ἀπίκτητος. εἰ δὲ κυεία τῆς
ἕξεως ὕστερ ἡ μελέτη, ἐφ' ἡμῖν δὲ ἡ μελέτη, ἐφ' ἡμῖν ἄρ' ἡ
ἕξις· ὧν οὖ ἐφ' ἡμῖν αἱ ἕξεις, τούτων ἐφ' ἡμῖν καὶ αἱ πράξεις,
αἱ γὰρ ἕξεις. ταῖς γὰρ ἕξεσιν αἱ πράξεις πρόσφοροι.
ἆρα ὁ δικαίως ἕξιν ἔχων, δίκαια καὶ πράττει· καὶ ὁ ἄδικος, ἀ-
δικεῖ· ἐφ' ἡμῖν ἄρα ὁ δικαίως εἶναι ἢ ἀδίκως. ὅτι δὲ
ἐφ' ἡμῖν ὕστι τινά, δηλοῦσιν αἱ πράξεις καὶ αἱ παιδαι-
νίσεις. οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων παιδεύεται μὴ πράτ-
τειν, μηδὲ διδάσκεται· οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ταῦτα.
δῆλον οὖν, οὗ ἐφ' οἷς αἱ πράξεις, ταῦτα ἐφ' ἡμῖν
ἐστιν. ἔτι εἰ μηδὲν ἐφ' ἡμῖν, περιττοὶ καὶ νόμοι φυσι-
κῶς· ὡς γὰρ ἔθνος νόμοις χρῆται ἄλλοις, ὑπισάμενον ὡς
ἐξουσίαν ἔχει περὶτιθέναι νομοθέτης καὶ τὰ πλάττα τὴν
ἐθνῶν θεὸς ὑπεγράφει νομοθέτας, ὡς Κρῆτες μὲν
Διὰ, Λακεδαιμόνιοι δὲ Ἀπόλλωνα. φυσικῶς ἄρα πᾶσιν
ἀνθρώποις ἡ γνῶσις τοῦ ἐφ' ἡμῖν συγκατέπεσεν. τὰ αὐ-
τὰ δὲ τούτοις ῥητέον ὑπὲρ τοῦ ψόγων καὶ τοῦ ἐπαίνων, καὶ πρώ-
των τῶν ἀναγκαίων ὃ καὶ εἰρημένον πρώτα γίνεται.

ΚΕΦ. μ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ ΕΣΤΙΝ ΕΦ' ἩΜΙΝ ΤΙΝΑ.

ΟΤΙ μὲν ὕστιν ἐφ' ἡμῖν τινα, καὶ ὅτι κύριοι πρά-
ξεων ἑκουσίων ἐσμεν, αὐτάρκως ἀποδέδεικται. λοιπὸν δὲ
εἰπεῖν, τίνα ὕστι τὰ ἐφ' ἡμῖν. λέγομεν τοίνυν φυσι-
κῶς πρῶτα καὶ δι' ἡμῶν ἑκουσίως πραττόμενα ἐφ'
ἡμῖν

ἡμῖν εἶ· οὐ γὰρ δὴ ἐκουσίως ἐλέγετο πεφύτευσθαι, τῆς προαιρέσεως οὐκ οὔσης ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἁπλῶς εἴτε ἔπταιεν ψόγος ἢ ἔπαινος, καὶ ἐφ' οἷς ὅτι προσῆκεν ἢ νόμος ἔθετο· οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐδείχθη. χωρὶς δὴ ἐφ' ἡμῖν ὅτι τὰ ψυχικὰ πάθη καὶ ταῦτ' ὧν βουλευόμεθα, καὶ μὴ πράξαι βουλευόμεθα, ὡς γὰρ ἐφ' ἡμῖν οὔτως τὸ πράξαι ὃ προκείμενον ἐδείχθη ἢ ἐν τοῖς προαιρετοῖσιν, ἡ βουλὴ τῶν ὑπὸ σκέψιν ἐνόντων ἐστί. ὑπὸ σκέψιν δ' ἐστὶν ὧν αὐτὸς δυνάμεθα καὶ ὃ ἀντικείμενον αὐτῷ πιστὰ ἢ τούτου τιμᾶν ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος, καὶ ἔστος ἐστὶν ἀρχὴ προαιρέσεως καὶ δῆλα ὅτι τὰ ἐφ' ἡμῖν τὰ ὑπὸ σκέψιν ἐνδεχόμενα, οἷς τὸ κινεῖσθαι καὶ μὴ κινεῖσθαι, ὁρμᾶν, καὶ μὴ ὁρμᾶν, ὀρέγεσθαι τῶν μὴ ἀναγκαίων καὶ μὴ ὀρέγεσθαι, ψεύδεσθαι καὶ μὴ ψεύδεσθαι, διδόναι καὶ μὴ διδόναι, χαίρειν οἷς δεῖ καὶ μὴ χαίρειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν οἷς ἐστὶ τὰ τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς ἔργα· τούτων γὰρ ἐσμεν αὐτεξούσιοι. τῶν δ' ὑπὸ σκέψιν ἐνδεχομένων, εἰσὶ καὶ αἱ τέχναι· πᾶσα γὰρ τέχνη περὶ γίνεσιν ἐστὶ τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ποιουμένῳ. οὐδὲν γὰρ οὔτε τῶν ἀϊδίων καὶ ὡς ἀναγκης ὄντων, οὔτε τῶν ὡς ἀναγκης γινομένων κατὰ τέχνην γίνεσθαι λέγεται. ἀλλ' οὐτε τῶν γινομένων ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις καὶ ἄλλως ἔχειν, ἐν αὐτοῖς ἢ ἐχόντων τὸ ποιητικὸν αἴτιον· ὡς ὅτι τῶν ζώων καὶ φυτῶν κατὰ τέχνην τι λέγεται γίνεσθαι. φύσει γὰρ καὶ

monſtratum eſt. Deinceps dicamus, quæ ſint illa, quæ in noſtra poteſtate ſunt. Dicimus ergo generatim, omnia quæ per nos ſponte aguntur, in noſtra poteſtate eſſe. Non enim dicerentur ſponte fieri, ſi in noſtra poteſtate actio non eſſet; & omnino quæ vituperatio aut laus inſequitur, & in quibus adhortatio, lexq; verſantur. Etenim hoc ſuprà à nobis declaratum eſt. Propriè autem in noſtra poteſtate ſunt, omnia quæ ad animum pertinent, & de quibus conſultamus. Conſultamus idem perinde quaſi in noſtra ſit poteſtate agere aut non agere, quod proponitur. Oſtenſum eſt autem ſuprà, conſultationem eſſe rerum contingentium peræquè in utramq; partem. Quod genus contingentium ſic definitur, Quod cum ipſum poſſumus, tum ejus oppoſitū. Hujus optio penes noſtram mentē eſt, & hæc actionis eſt principium, eaq; in noſtra poteſtate ſunt, quæ æquè in utramq; partem contingunt, ut moveri, & non moveri; perſequi & non perſequi; appetere res neceſſarias & non appetere; mentiri, & non mentiri; dare, & non dare; lætari quibus rebus oportet, & non lætari; deniq; quæcunq; ejuſmodi ſunt ut in iis vitii & virtutis opera inſint; Horum enim penes nos poteſtas eſt. Sunt etiam artes in iis quæ æquè in utramq; partē eveniunt. Omnis enim ars in iis producendis verſatur, quæ eſſe, & non eſſe contingit; & quorum principium in eo qui facit, non in eo quod fit, reperitur. Nihil enim quod æternum, vel quod neceſſario eſt; vel neceſſario fit, arte fieri dicitur. At vero neq; quæ ita fiunt, ut aliter quidem ea ſe habere contingat, ſed in ſeipſis efficiendi vim cohibent, ut in animalibus acci-

Libertas aliquando contrarietatis.

accidit & ſtirpibus, arte aliquid dicitur fieri. Natura enim, non arte fiunt. Quod ſi eorum quæ fiunt arte, extra eſt cauſa efficiens, quis cauſa eſt eorū quæ arte fiunt? Annon qui facit artifex? Nil in artificis poteſtate eſt, facere. Hic ergo principium & cauſa eſt actionum; in noſtra ergo ſunt poteſtate & artiū munera, & virtutes, & omnes animæ rationiſque actiones. Quæ autem animæ ſint actiones, & munera, ſuprà expoſitū eſt. At plerique quod liberam voluntatem, & poteſtatē in omni re agenda, & comparanda, atque etiam omni fortuna dici arbitrantur; merito rationem de ſoluta & libera hominis voluntate improbant. Qui autem acerbiores ſunt, & refellendi noſtri cauſa, adducunt illud ſcripturæ ſanctæ. *Non ſunt in homine viæ ejus*, quomodo inquiunt viri boni, homo ſui juris eſt cum in ejus poteſtate via ſua non ſit, & *inanes ſint cogitationes hominum*, utpote cum exequi non poſſimus, quæ cogitamus? Alia multa dicunt ejuſmodi, quod neſciant quomodo voluntas in homine libera ſtatuatur. Non enim ut divites ſimus, aut pauperes, aut perpetuò ſani, aut natura robuſti, aut in imperio, aut omnino bonis abundemus, quæ inſtrumenti locum obtinere, vel fortunæ bona dicuntur, aut eorum quorum exitus à providentia pendet, noſtra poteſtas eſt; ſed actionum ad virtutem & vitium, & electionum, & motuum, & quorum æquè etiam oppoſita agere poſſumus: quandoquidem omnem actionem electio antecedit; nequè ſolum actio, ſed etiam electio, & voluntas damnatur. Quod docet illud in

Hier. 10.

Pſ. 94. 11.

Argumenta eorum qui negant liberum arbitrium refelluntur.

Evan-

καὶ οὐ τέχνη. Εἰ γὰρ τῶν κατὰ τέχνην γινομένων ἕξωθέν ἐστι τὸ ποιητικὸν αἴτιον, πῶς ἄρα αὐτὸς τῶν κατὰ τέχνην γινομένων; ἢ ὁ ποιῶν τεχνίτης; οὐ γὰρ ὁ τεχνίτης τὸ ποιεῖν. Οὐκ ἄρα ἀρχὴ ἐν αὐτῷ τοῦ ποιεῖν ἐστιν· ἐφ' ἡμῖν ἄρα καὶ αἱ κατὰ τέχνην ἐνέργειαι καὶ ὄρεξαι καὶ πᾶσαι πρᾶξις ψυχικαί τε καὶ λογικαί. ἐδείχθη γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ποῖαι εἰσιν ἐνέργειαι ψυχικαί. Οἱ δὲ πολλοὶ νομίζοντες λέγεσθαι τὸ αὐτεξούσιον ἐπὶ πάσης πράξεως τε καὶ κτίσεως καὶ τύχης, ἀποδοκιμάζουσιν εἰκότως τὸν λόγον. Οἱ δὲ ἀριμάνιοι καὶ τὸ τῆς γραφῆς εἰς ἔλεγχον φέροντες τὸ Οὐκ ἐστὶ δικαιοσύνη οὐδὲ ἀνθρωπος, ὧ βλάπτοι φασὶ πῶς αὐτεξούσιος ὁ ἄνθρωπος ὁπότε οὐκ ἐστὶ αὐτῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ καὶ μάταιοι οἱ διαλογισμοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὡς μὴ δυναμένων ἡμῶν εἰς ἔργον ἄγειν ἃ βουλόμεθα; καὶ τοιαῦτα πολλὰ φασιν, ἀγνοοῦντες ὅπως λέγεται τὸ αὐτεξούσιον· οὐ γὰρ τῶν πλουτεῖν, ἢ πένεσθαι, ἢ διὰ πόνου ὑγιαίνειν, ἢ ῥωμαλέους εἶναι κατὰ φύσιν, ἢ τὰς ἀρχάς, ἢ ὅλως τῶν ὀργανικῶν ἢ τυχηρῶν λεγομένων ἀγαθῶν, ἢ τῶν κατὰ προαίρεσιν τὸ τέλος λαμβανόντων ἐξουσίαν ἔχομεν, ἀλλὰ τῶν κατ' ὄρεξιν καὶ κακίαν καὶ πράξεων καὶ προαιρέσεων καὶ κινήσεων· καὶ ὧν ἕξεις καὶ ἕξεων δυνατὸν ἐστὶ πράξεις προαιρέσεις ἄγεσθαι· καὶ οὐ μόνον ἡ πρᾶξις, ἀλλὰ καὶ ἡ προαίρεσις κατόρθωσίς ἐστι. καὶ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ

ὁ ἐμολέψας γυναικὶ ποῖός ὃ ἐπιθυμήσας αὐτῷ, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτῷ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· καὶ ὁ Ἰὼβ ὑπὲρ τῶν τῇ διανοίᾳ τῶν τέκνων αὐτοῦ πλημμελημάτων ἔθυε τῷ Θεῷ· ἀρχὴ γὰρ ἁμαρτίας καὶ διχοστασίας ἡ προαίρεσις. ὃ γὰρ ἔργον ποτὲ μὲν συγχωρεῖται τοῖς τῆς φρονήσεως, ποτὲ δὲ κωλύεται· ὄντος γὰρ ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῖν, οὔσης δὲ καὶ τῆς φρονήσεως, ἀνάγκη κατ' ἄμφω τὰ μόρια γίνεσθαι. εἰ γὰρ τῇ ὃ ἕτερα μόνον ἐγίνετο, οὐκ ἂν ὦ ἀεὶ ὃ ἕτερον· μικτῶν δὲ ὄντων τῶν μορίων, ποτὲ μὲν τῇ ὃ ἐφ' ἡμῖν ἀποβαίνεται, ποτὲ δὲ τῇ τῆς φρονήσεως λόγοι, ποτὲ δὲ τῇ ἀμφότερα. τῆς δὲ προνοίας τῇ μὲν κοινῆς οὔσης, τῇ δὲ ἰδιαζούσης, ἀνάγκη τοῖς καθόλου τὰ τῇ μέρος ὁμοιοπαθεῖν. τὸ γὰρ πεπεπρωμένον ξυνεχοῦς ὄντος ξυνανίεται τοῖς σώμασι, εἰ καὶ μὴ πάντα ὁμοίως· ἐν μηδενὶ δὲ οὐκ ἀδιάλειπτος ἡ πυρώσις ἀκολούθως τοῖς πεπονθόσι τοῖς σώμασι δύσκρασία, καὶ ταῖς ὁρμαῖς διάφορα γινόμενα. δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι συμβαίνει ἐν κρίσει σώματος οὐκ εὐτυχεῖ πεπεῖσθαι ἢ ὑπὸ κοπῆς τοῦ πεπεπρωμένου, ἢ δὲ ἐκ νόσου ἀδύνατος τῶν γνησίων, ἢ ἐν αὐτῶν ἐκείνων ἀπὸ πυρετοῦ διεφθαρμένων· ὥστε ἐν κρίσει δὲ ἐκ νόσου ἀρχὴν ἐὰν ὅτε φαύλως κατασκευάζεσθαι, ἐν μὴ πάντων ἀπίθανον εἶναι τῶν τοιούτων. ὅταν οὖν ψυχὴ κρίσει ὁρμαῖς ἐκδόσει ἐπιθυμίαις ἢ θυμοῖς

ἑαυτοῦ

Evangelio, *Qui mulierem aſpexerit ad eam concupiſcendam, jam in corde ſuo cum ea adulterium commiſit.* Et *Job*, pro filiorum ſuorum peccatis cogitatione admiſſis, Deo ſacrificabat. Nam principium peccati, & juſtè facti, electio & voluntas eſt. Opus enim quidem ipſum aliquando permittitur à providentia, aliquando prohibetur. Nam cum in noſtra ſit aliquid poteſtate, & providentia ſit, neceſſe eſt ab utriſque quæ fiunt, evenire. Nam ſi ex altero tantum acciderent, non eſſet alterum; ſed cum quæ fiunt mixta ſint, aliquando proficiſcentur à noſtra voluntate, aliquando fient ratione providentiæ, aliquando manabunt ex utroque. Cum autem providentia partim ſit communis, partim propria, neceſſe eſt rebus ſingulis idem uſu venire, quod univerſis. Nam cum cœlum ſiccum fuerit, ſiccantur corpora, etſi non omnia æquè; & cum mater recto victu uſa non fuerit, aut luxui ſe dediderit, ex eo fœtus, & corporibus malè temperatis, & perverſis appetitionibus, gignuntur. Quare accidit, ut & in corporis temperationem incidant non proſperam, aut ob commune cœlum, aut ex voluntario victu parentum, aut dum illi ipſi luxuriæ ſe corrumpendos dediderunt; ut interdum temperationes è voluntario principio malæ reddantur, neque omnino providentia talium cauſa ſit. Cum ergo animus corporis temperationi ſuccumbens, ſe cupiditatibus, aut iracundiis tradiderit, & iis rebus quæ à fortuna importantur depreſſus, aut laxatus fuerit, ut paupertate, aut divitiis, malo urgetur voluntario.

Mat. 5.

Job. 1.

Electio principium peccati & actus virtuoſi.

A circumſtantiis inclinamur non cogimur.

tario. Qui enim non ſuccumbit temperationi corporis, is rectè ſuo fungitur munere, & malam temperationem ſuperat, ut commutet potius, quàm commutetur; & animi potentias & affectiones, ad bonum habitum proba inſtitutione, & victu idoneo traducit. Quare ex his qui rectè ſuo munere funguntur, cognoſcitur eos qui non rectè illud ipſum præſtant, peccatum ſuſcipere voluntarium. Nam in noſtra poteſtate eſt ſitum, aut dedere ſe malis temperationibus, aut reluctari, & vincere. At plerique malam temperationem, ut perturbationum cauſam excuſantes, neceſſitati, non ſuæ ipſorum voluntati, vitium aſcribunt: & idcirco abſurdiſſimè etiam virtutes in noſtra poteſtate poſitas eſſe negant.

Cap. XLI.

Quam Ob Causam Libera *voluntate procreati ſimus.*

RElquum eſt ut dicamus quam ob cauſam libera voluntate procreati ſimus. Dicimus ergo, cum ratione naturâ conjunctam eſſe liberam voluntatem, & rebus genitis connatam eſſe mutationem, iis maximè, quæ ex ſubjecta materia generatæ ſunt. Principium enim cujuſq; ortus mutatio eſt. Nam ex commutatione ſubjectæ materiæ ortus exiſtit. Facile autem intelligetur, quod dicimus, ſi ſtirpes omnes & animalia terrena, & aquatilia, & volatilia reſpiciamus: continuata enim eſt horum mutatio. Verum copulari natura cum ratione liberam voluntatem, ex his quæ diximus, cum aliqua in noſtra eſſe poteſtate

Rationem arbitrii libertas conſequitur.

ἑαυτὴν ἐκδύῃ, καὶ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν κλαπείσῃ, ἢ χαιρωσῃ, οἷς πενίας ἢ πλούτου, ἐκούσιον κακὸν ὑφίσα). ἢ γὰρ μὴ ἐδόδυσα κατορθοῖ ἡ ἡκᾶ δ δύσκρατον, ὡς ἀλλοιώσας μᾶλλον ἢ ἀλλοιωθῆναι· καὶ καθίςηπ ζαὶ ψυχικὰς ὀρεξέσς εἰς ἐνεξίδν ἀγωγὴν χρησῃ καὶ ὀρμήτῃ σεσοφόρῳ. δῆλον οὖν ὅτ τῶν καλορθούντων, ὡς ⓐ μὴ κατορθώσαντες ἑκουσίως ἁμαρτάνουσι· ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἢ σωφραμῆν ταῖς δυσκρασίαις ἢ ἀπόβῶναι ἡ κρατῆσαι. ⓐ ὃ πολλοὶ τὴν δυσκρασίαν ὡς αἰτίαν τῶν παθῶν περβαλλόμβνοι, ἀνάγκην ἡ ἀ περαιρέσ τὴν κακίαν ἐπιγράφουσι· ἡ ὀρθῶ τῶ φασι, μηδὲ ζὰς ἀρετὰς ἐφ' ἡμῖν εἶ) ἀτόπως λέγοντες.

ΚΕΦ. μά'.

ΔΙΑ ΠΟΙΑΝ ΑΙΤΙΑΝ αὐτεξούσιοι γινόμεθα.

Υ Πόλοιπόν ὅτι εἶπον, ὀρθῶ ποίαν αἰτίαν αὐτεξούσιοι γινόμεθα. Φαμὲν τοίνυν εὐθέως ὦ λογικῷ σωφρονήσαλ τὸ αὐτεξούσιον, ὃ τοῖς ἡνιοχοῖς συμπεφυκέναι μεταβολὴν ἡ ἕξιν, μάλιστα τοῖς ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ἡνιομένοις. ἀρχὴ γὰρ ἡνίσεως ἕξις· ὃ ἐξ ἀλλοιώσεως γὰρ τῆς ὑποκειμένης ὕλης, ἡ ἡνίσεις. καταλοίπσε δ' ἀῶ τις ὃ λεγόμενον, ἀποβλέπων εἴς τε τὰ φυτὰ πόα ἡ τὰ ζῶα ἡ τὰ χρυσᾶ ἡ τὰ ἔνυδρα ἡ πλωτά· συνεχὴς γὰρ ἡ τούτων μεταβολή. ὅλη ἢ ὃ λογικῷ σωφρονήσαλ) τὸ αὐτεξούσιον, ἐκ τῶν

Εἰρημέ-

Ειρηνιφίων ωδι τὺ εφ' ἡμῖν ἔι) τ' τοῖς μὴ πρὸς ἔργω ἀκηκόοσιν εὐδηλόν ὅτι. ὁ δὲ ἴσως ἄρτιν καὶ νῦν ὑπομνῆσαι τῆς αὐτῆς, τῆς ἀκολουθίας ἕνεκα τὸ λεγικὸν, ὃ μεθ' ὅτι θεωρητικόν, ὃ ἢ πρακτικόν θεωρητικὸν μὲν, τὸ καλοῦσι ὡς ἔχει ἐπὶ πρακτικοὶ ἢ ὃ βουλευτικόν, ὃ δείζον τοῖς πρακτοῖς ὀρθὸν λέγει· ὃ καλοῦσι ὃ μὲν θεωρητικὸν, νοῦν ὃ ἢ πρακτικὸν, λόγον· ᾧ μὲν ἐφίεται, ᾧ δὲ φρονεῖσιν. πᾶς δὲ ὁ βουλευόμενος ἐπ' αὐτῷ τῆς αἱρέσεως οὔσης τῆς πρακτῆς βουλεύεται, ἵνα ὃ πρικριθεὶς ἐκ τῆς βουλῆς ἔλθῃ καὶ ἑλόμενος πράξῃ. πᾶσα τοίνυν ἀνάγκη ᾧ ἑκούσιος ὃ βουλεύεσθαι καὶ ἑκούσιον εἶναι πράξεων· εἰ γὰρ μὴ ἑκούσιος εἴη πράξεως, πρεπόντως ἔχει ὃ βουλεύεσθαι· εἰ ἢ τοῦτο, δῆλον ἀνάγκης πεφυκέναι ὧ λογικῷ ὃ αὐτεξούσιον. ἢ γὰρ οὐκ ἔσται λογικὸν, ἢ λογικὸν ὄν, ἑκούσιον ἔσται πράξεων· ἑκούσιον ἢ ὂν πράξεων, πάντως αὐτεξούσιον ἔσται. ἐδείχθη ἢ καὶ τὰ δι' ἐπιστολῆς ὕλης ἡμῖν πρεσβεύοντα ὄντα. δῆλον ἀμφοτέρων ἄρα συνάγεται ᾧ αἰθέριον δὲ ἀνάγκης αὐτεξούσιον ὃ πρεπόν ἔι) πρεσβεῖον μὲν, ὅτι ἡμῖν αὐτεξούσιον δὲ, ὅτι καὶ λογικός. ὅσον τοίνυν αἰτιόμεθα ᾧ Θεὸν, ὅτι ᾧ αἰθέριον οὐκ ἐποίησε κακίας ἀνεπίδεκτον, ἀλλ' αὐτεξούσιον, ἠλθωσοῦσι ἑαυτὸς αἰτιώμενοι ᾧ Θεὸν, ὅτι λογικὸν ἐποίησε ᾧ αἰθέριον, καὶ οὐκ ἄλογον. ἀνάγκη γὰρ τῆς δύο

teſtate diſſereremus, apertum eſt iis, qui attentè, ſtudioſeque audierunt. Alienum tamen fortè non ſit etiam nunc, eadem admonere, quando hoc ordo diſputationis poſtulat. Ejus quod ratione utitur, aliud in contemplando, aliud in agendo ponitur. In contemplando ponitur, quod rerum naturam, quemadmodum ſe habeat, perſpicit. In agendo, quod deliberat, quod rebus iis, quæ ſub actionem cadunt, rectam rationem ſtatuit. Atque illud quidem mentem, hoc rationem; illud ſapientiam, hoc prudentiam appellant. Quicunque autem conſultat, quod in ſe ſit optio rerum agendarum, conſultat ut eligat quod è conſultatione ſit antepoſitum, & ubi elegerit, agat. Omnino ergo neceſſe eſt, eum, in quo ſit conſultatio, etiam dominum eſſe actionum; ſi enim dominus non eſt actionum fruſtrà habet deliberandi vim. Quod ſi ita eſt, neceſſariò cum ratione libera voluntas exiſtit. Aut enim non erit rationis compos aut ſi ſit rationis compos, erit dominus actionum. Si autem ſit dominus actionum, omnino liberam habebit agendi voluntatem. Demonſtratum etiam eſt, quæ ex ſubjecta materia nata ſunt mutabilia eſſe. Itaque ex utroque concluditur, hominem neceſſariò libera eſſe voluntate atque mutabilem, mutabilem, quoniam genitus: libera voluntate, quoniam ratione præditus. Quare, qui Deum accuſant, quòd hominem non crearit ejuſmodi, ut in eum vitium cadere nullum poſſet, ſed liberæ voluntatis effecerit, imprudentes Deum accuſant, quod rationis compotem, ac non irrationalem hominem genuerit. Neceſſarium eſt enim alterum

Conſultatio libertatem ſupponit.

terum de duobus, aut rationis expertem esse factum, aut si rationis esset particeps, & in rebus agendis versaretur, esse libera voluntate. Necessario igitur omnis natura rationis particeps, libera voluntate est, & sua natura mutabilis. Sed illæ quidem naturæ, quæ ex subjecta fiunt materia, dupliciter sunt mutabiles; & propter materiam, & hoc ipso quod factæ sunt. Quæ autem non ex subjecta materia effectæ sunt, uno solum modo, nempe ortûs, mutabiles sunt. Rursus ex his naturis quæ materia vacant, eæ quæ circa terram versantur, & ob societatem, quam cum hominibus habent, in rebus agendis occupantur, magis sunt cæteris mutabiles. Quæ verò ob naturæ præstantiam, cum Deo per inclinationem & propensionem versantur, & per illius contemplationem beatitudine fruuntur, & in seipsas, & Deum solum conversæ à rebus agendis, & materia plane se removerunt, & contemplationi Deoque se conjunxere, manent immutabiles: Libera quidem voluntate præditæ, quoniam ratione utuntur; non tamen mutabiles ob eas causas quas jam diximus. Neque sane miri quicquam est. Etenim homines contemplationi dediti, qui se ab agendis rebus avocarunt, immutabiles permansere. Puto illud quoque jam esse demonstratum, naturas rationis participes, ab initio optimè esse genitas: ac si, ut à principio sunt conditæ, ita mansissent, ab omni fuissent vitio remotissimæ. Nunc sua ipsæ voluntate, & electione, in vitium incurrunt. Nam quæ ita permanserunt, ut initiò

generatæ

δύο δ' ἐπεσιν, ἢ ἀλογον ἡμέαθαι, ἢ λογικὸν οἴζα καὶ δεῖ τὰ παρακτία συμφερόμενον αὐτιξύσιον εἶ). ἐξ ἀνάγκης δὴν πᾶσα φύσις λογικὴ αὐτιξύσιός ἐστι καὶ περὶ κ' τὴν ἑαυτῆς φύσιν. ἀλλ' αἱ μὲν ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ἡμόμεθα κ' δύο ζῶπους δ' πεσπον ἐχουσι· κατὰ τὴν τὴν ὕλιν, καὶ κατ' αὐτὸ δ' ἡμέαθαι· ἐσαν δὲ οὐκ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ἐγένοντο, καθ' ἕνα μόνον ζῶπον τ' τῆς ἡμέσεως εἰσὶ πεπλά· πάλιν δ' τούτων τῶν ἄυλων ὅσαι μὲν ἐν τοῖς παρεγκείοις εἰσὶ, τῇ κακωσίᾳ τῇ παρὰς νοῦς ἀνθρώπους δεῖ τὰ παρακτία καταγιόμενα, μᾶλλόν εἰσι τῶν ἄλλων πεπλαί· ὅσαι δ' ἀκέρα τα φύσιως δ' Θεῷ κατὰ χέσιν πλησιάζουσι, καὶ τῇ τούτου κατθυμήσει δ' μακάριοι καρποῦνται παρὰς ἑαυτάς, καὶ ⓦ Θεοῦ μόνον ἐγραμμένας, τῶν μὲν παρακτῶν καὶ τῆς ὕλης πάντα πασιν ἑαυτὰ ἀπαλλοτριώσαι, τῇ δ' θωρείᾳ κ' τῷ Θεῷ παρασωκείωσαι, μένουσιν ἀπτεσθοι αὐτιξύσιοι μὴ οὖσαι ἀφ' δ' λογικὰς εἶ), οὐ μὴ πεπόμθαι ἀφ' ἑαυτὰς παρεφημένας αἰτίας. καὶ θαῦμά γε ὠνεῖν· καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι θεωρητικοὶ ἡμόμθοι τῶν παρακτῶν ἑαυτοὺς ἐχώρισαν, ἔμφυσι ἀπτεσθοι. οἵμην σωαποδείξεσθαι τοῖς ἐιρημένοις, ὅτι τὴν δεχὴν αἱ λογικὴ πᾶσαν φύσιν ἄριστα διεδημιουργῶν· ἐν εἴπερ οὕτω διέμενον, ὡς δὲ δεχὴς ἐκτάθησαν, πάσης ἂν κακίας ἐκτὸς ἦσαι· γένεται δ' αὐτῆς ἡ κακία κατὰ παρ-

αἵρεσιν.

αἱρετὶ· οὗτο γὰρ οἱ μείναντες κατὰ τὸ δέ ἀρ-
χῆς γένεσιν, ὃ μακάριον ἔχουσι. μόνοι δὲ ἀγγέλοι
τῶν ἀσωμάτων ἐπτάπτησαν· καὶ ὃ ἦ αὐτοὶ πάντες,
ἀλλά τινες δέ αὐτῶν, ὅσοι ῥέψαντες τοῖς τὰ κάτω,
τῶν ἐπιγείων ἔφεσιν ἔσχον, τῆς πρὸς τὰ ἄνω καὶ
Θεοῦ χάρεως ἀποχωρήσαντες. οὐκοῦν ἐκ τῶν δι-
δυμένων δῆλόν ἐστι ὡς ἕνεκα τῆ Φύσει τρεπτὸς ἡ-
μᾶς ἐστί), τὰ δυνάμις τὰ προαιρετικὰς τρεπτὰ
ἔχομεν· ὃ μὲν γὰρ ὃ ἔχει τρεπτὰς δυνάμις τῆ
κακοῦς ἡμᾶς ἐστί), Θεὸν ἂν τις ἁμάρτοιτο· οὐ
γὰρ ἐν ταῖς δυνάμεσιν εἰσιν αἱ κακίαι, ἀλλ' ἐν ταῖς
ἕξεσιν· αἱ δὲ ἕξεις κατὰ προαίρεσιν· κατὰ προαίρε-
σιν ἄρα κακοὶ γινόμεθα, καὶ οὐ κατὰ Φύσιν ἐσμέν. μᾶλλο
δ' ἂν τις ἀκριβέστερον ὃ λεγόμενον οὕτως. ἐν τοῖς
προλαβοῦσι δυνάμει ἐλέγομεν ἐστί), ἀφ' ἧς ἔκστη
ὧν ποιοῦμεν, ποιᾷ δυνάμει· πᾶσα γὰρ προαιρετικὴ
δύναμις ἡ αὐτὴ τῶν αἱρεθέντων ἐστί· μία γὰρ καὶ
αὐτὴ δύναμις τοῦ ψεύδεσθαι καὶ ἀληθεύειν, καὶ μία καὶ
ἡ αὐτὴ δύναμις τῆ σωφρονῆν καὶ ἀκολασταίνειν. ὁμοίω
γὰρ ἡ αὐτὴ ἕξις τῶν αἱρεθέντων, οἷς τῆ ἀκολασταίνειν
καὶ σωφρονῆν, ἢ τῆ ψεύδεσθαι καὶ ἀληθεύειν, ἀλλὰ
τῶν ἐναντίων αἱ ἐναντίαι· ὃ μὲν γὰρ σωφρονῆν τῆς
κατ' ἀρετὴν ἐστιν ἕξεως· τὸ δ' ἀκολασταίνειν τῆς κα-
κίας. οὐκ εἰσὶν ἄρα τῶν δυνάμεων αἱ κακίαι·
ἀλλὰ τῶν ἕξεων καὶ τῆς προαιρέσεως. οὐ γὰρ ἡ δύνα-
μις

generatæ ſunt, beatitudine perfruuntur. Soli autem angeli inter ea, quæ ſunt ſine corpore, mutati ſunt; neque hi omnes tamen, ſed aliqui qui ad inferiora propenſi, res terrenas concupierunt, cum à propenſione ad res ſuperas, & Deum, diſceſſiſſent. Itaque ex his quæ demonſtravimus manifeſtum eſt, quoniam natura ſumus mutabiles, vires nos quibus eligimus mutabiles habere. Neque tamen quoniam mutabiles vires habemus, improbitatis noſtræ culpa in Deum conferenda eſt. Non enim in facultatibus ſunt vitia, ſed in habitibus. Habitus autem ex electione, & voluntate ſunt. Itaque noſtra ipſorum electione, & voluntate improbi evadimus, non natura ſumus. Quod accuratius doceri poteſt ſic. Suprà facultatem eſſe dicebamus, per quam omnia quæ facimus, facere poſſumus. Omnis autem vis eligendi oppoſitorum eſt: una enim eademque facultas eſt, & mentiendi, & verum dicendi, & una eademque facultas temperatè & intemperatè vivendi. At non idem habitus contrariorum eſt, ut intemperanter & temperanter vivendi aut mendacium, & verum dicendi; ſed contrariorum contrarii ſunt habitus. Nam temperanter vivere, habitus eſt virtutis; intemperanter, vitii. Non ſunt ergo vitia facultatum, ſed habituum, & electionis. Non enim facultas eſt, quæ facit, ut immodeſtè vivamus, aut mendacium dicamus, ſed electio. Erat enim in noſtrâ

Angelorum lapſus per averſionem à Deo.

Vitia ſunt Electionis.

noſtra poteſtate, verum dicere, non mendacium. Si ergo vitium facultas non eſt, ſed habitus; non qui facultatem nobis dedit, cauſa nobis improbitatis eſt, ſed habitus, qui nobis à per nos & propter nos comparatur. Licebat enim contrarium habitum non iſtum vitioſum exercitatione quærere. Differt autem facultas ab habitu, quòd omnes facultates naturales ſint, habitus à nobis parti: & facultates doctrina tradi non poſſint, habitus diſcendo & conſuetudine adveniat. Quocirca ſi facultas naturalis quædam res eſt, nec doctrina tradi poteſt, habitus adventitia, & doctrina traditur; non natura cauſa vitiorum eſt, ſed quod vitiosè inſtituti ſumus, & idcirco vitioſum habitum comparavimus. Omnem enim habitum comparari à nobis oſtenſum eſt. Facultates porrò eſſe naturales, ex eo patet, quod omnes eaſdem habent facultates, exceptis iis, qui mutili ſunt. Contrà, habitus non eſſe naturales, idem perſpicitur, quod non eoſdem omnes habent habitus, ſed alii alios. Quæ enim natura ſunt, eadem ſunt apud omnes.

Quomodo facultates ab habitibus differunt.

Cap. XLII.

De Providentia.

Libera voluntate eſſe hominem, & quarum rerum liberam habeat voluntatem, & cur libera voluntate creatus ſit, ſatis ſuprà explicatum eſt. Sed quoniam, non, cuicunque propoſitum eſt hominem interficere, etiam interficit:

μις ὅτι ἡ ἡμᾶς ἀδιακινήτους ἀχωλαστοῦντας ἢ φυ-
λάττεσθαι, ἀλλ' ἡ προαίρεσις· ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἴσως ἀλη-
θεύειν καὶ μὴ ψεύδεσθαι. Εἰ πρὸς θεὸν οὐκ ἔστιν ἡ κακία δυ-
νάμις, ἀλλ' ἕξις, οὐχ ὁ τὰ δυνάμεις δοὺς αἴτιος ἡμῖν τῶν
κακῶν· ἀλλ' ἡ ἕξις ἡ παρ' ἡμῶν καὶ δι' ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς
προσγινομένη. Ἀξιῶ γὰρ τινὰ σπουδὴν ἔχειν οὐκ ἐγ-
γυμνασίας κτήσασθαι καὶ μὴ τινὰ φαυλίαν· διαφέρει
γὰρ δυνάμις ἕξεως, ὡς πάσαις μὲν ταῖς δυνάμεσι φυσι-
κὰς εἶναι, ταῖς δὲ ἕξεσι ἐπιστάκτους καὶ τῷ ταῖς μὲν
δυνάμεσι ἀδιδάκτους εἶναι, ταῖς δὲ ἕξεσι οὐκ ἄνευ
διδασκάλου καὶ ἔθους προσγίνεσθαι. Εἰ τοίνυν ἡ δύναμις
φυσικὴ μὲν ἐστὶν ἀδίδακτος, ἡ δὲ ἕξις ἐπίκτητος καὶ διδακ-
τὴ, οὐχ ἡ φύσις αἰτία τῶν κακῶν, ἀλλὰ δι' ἃ κακῶς ἡμᾶς
ἔχειν, καὶ διὰ τοῦτο κακὸν ἕξιν κλῆσαι· πᾶσα γὰρ ἕξις
ἐπίκτητος ἐδείχθη. ὅλως δὲ φύσει εἰσὶν αἱ δυνάμεις, οὐκέτι
οὐκ τοῖς πάντας ταῖς αὐταῖς ἔχειν δυνάμεις, πολλοῦ γε πε-
πηρωμένων. ὅπου δὲ ἕξις οὐ φυσική, οὐκέτι οὐ μὴ πάν-
τας ταῖς αὐταῖς ἔχειν ἕξεις, ἄλλους δὲ ἄλλας· τὰ γὰρ φύσει,
τὰ αὐτὰ πᾶσι πᾶσιν.

ΚΕΦ. μϚ'.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ.

ΟΤΙ μὲν αὐτεξούσιός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, καὶ τίνων
ἐστὶν αὐτεξούσιος, καὶ διὰ ποῖα αἴτια αὐτεξούσιος
γέγονεν, αὐτάρκως ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται·
ὅτι δὲ πᾶς ὁ προβλεπόμενος φονεύσαι, πάντως φο-
νεύσῃ.

νοὺς· ἀλλὰ ποτὲ μὲν φοινοὺς, ποτὲ δ' οὐ, τῆς περ-
αρέσεως περιεμποδιζούσης, καὶ μὴ δραμούσης κα-
τὰ σκοπὸν περίοιδν δ' τύπον ἐφαμὲν αἰτίαν εἶναι
καὶ οὐχ' εἱμαρμένην· ἀκολούθως τοῖς ἐφ' ἡμῖν, ὅστις
ὁ περὶ τῆς περιοίας λόγος. Διαιρεῖται δὲ οὗτος εἰς
τρία· περῶτον μὲν, εἰ ὅστι περίοικοι· δεύτερον, τί ὅστι
πόλις, τίνων ὅστιν. ἀλλ' ὁ Ιουδαῖος μὲν οὐδ' αὐ μεμ-
νόλμος ἀγνοήσαι, περίοικοι εἰδὼς τὰ κατ' Αἴγυπτον
θαύματα, ἐπακούσας δὲ καὶ τῶν τὸ ἔρημον· ὃ
οἷς τηλικυτέρα τῶν ὁρατῶν ἐφάνη τοῖς αὐθρώποις ἡ
περίοικος· πολλὰ δ' καὶ περφήτας καὶ Βακχυλῶν
καλαινούσας ἔργα τῆς περιοίκου, μὴ δὲ μίαν ἀμ-
φιβολίαν ὑποδεχόμενα. Χειρίαιους δὲ καὶ ζαῦτα μὲ
ἄπαντα διδάσκει περίοικον εἶναι· μάλιστα δ' ὃ θεόπα-
τον καὶ δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας ἀπιστούμενον ἔργον
τῆς περιοίκου, ἡ δι' ἡμᾶς ἐνσωμάτωσις τοῦ Θεοῦ. ὑπὲρ
δὲ οὐ περὶ τύπου μόνου ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ περὶ
Ελλήνων, φέρε καὶ δι' ἄλλων, οἷς ἔκφυγεν πιθανούσιν
ὑποδείξωμεν περίοικον ὄσαι· ὅτι τοίνυν ὅστι περίοικα
ἀφ' τοῦ αὐτοῦ αἱ πὶς ὑποδείξειε, δι' ὧν ὅτι καὶ Θεός
ὅστιν, ἐδείξαμεν. ἡ γὰρ ἀφάμονὴ τῶν ἀπάντων, καὶ
μάλιστα τῶν ἐν μέσῳ καὶ φθορᾷ καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ τάξις
τῶν ὅλων αἰεὶ φυλαττομένη ὑπ' αὐτοῦ δείκνυσι, καὶ
ἡ τῶν ἄστρων φορὰ μηδέν μηδέποτε διαλλάττουσα,
καὶ ὁ κύκλος τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ ἡ τῶν ὡρῶν ἀποκαλάσα-

σις

rit, ſed aliquando interficit, aliquando non interficit, quod electio ejus impedita ſit, neque dat ex ſententia quod propoſuerat, & horum cauſam eſſe, non fatum, ſed providentiam, dicemus; ſequitur tractationem *de libera voluntate*, diſputatio *de providentia*, quæ etiam in tres partes dividitur: Primùm enim quærendum eſt, ſitne providentia: ſecundò quid ſit: tertio quorum ſit. *Ac Judeus* quidem ne inſanus quidem ſit, providentiam ignoret, cum ſciat miracula quæ in *Ægypto* evenere, cum audierit quæ in ſolitudine contigerint: in quibus illuſtrior hominibus apparuit providentia, quam quæ in oculis cernuntur; item cum multa opera providentiæ, & in prophetis, & *Babylone* cognoverit, quæ omnem dubitationem reſpuunt. *Chriſtianos* autem, cum hæc omnia docent eſſe providentiam; tum in primis diviniſſimum illud, & ob eximium amorem in humanum genus, ſummè incredibile providentiæ opus, quod Deus ſe corpore, noſtra cauſa, induerit: Sed quoniam non cum his modo diſputamus, ſed etiam contra *Græcos* oratio noſtra inſtituitur; age etiam per alia, quibus illi finem tribuunt, eſſe providentiam, demonſtremus. Itaque eſſe providentiam iiſdem rationibus quis oſtendat, quibus Deum eſſe probavimus. Nam omnium permanentia, & maxime eorum, quæ oriuntur & occidunt; ſitus item, & ordo rerum, qui ſemper idem conſervatur; & aſtrorum curſus, qui nihil unquam variatur, & anni circuitus, & anni temporum reſtitutio, noctium

Providentia An ſit, quid ſit, quorum ſit.

Eiſdem rationibus Deum eſſe & providentiam evincitur.

noctium & dierum ſemel in anno æqualitas utriſque viciſſim neque majore neque minore parte augeſcentibus, & decreſcentibus quomodo, ſi nemo provideat, ſimiliter adminiſtrari & perſeverare poſſit? Quin etiam pœna quæ peccata inſequitur; imò peccatorum ipſorum detectio, quando, ut nemo ſit qui ea poſſit coarguere, quibuſdam circumſtantiis proferuntur; eſſe providentiam declarat.

Dem. 13. Plenæ ſunt hujuſmodi hiſtoriis, & *Hebræorum* ſcripturæ, & *Græcorum* literæ. Nam ejuſmodi *Suſannæ* caſus literis ſanctis mandatus eſt & apud *Græcos* poetæ *Ibyci*. Hic enim, cum à quibuſdam interficeretur, neque ullum vel adjutorem, vel teſtem haberet injuriæ, conſpicatus grues Vos, inquit, mortem meam vindicate. Poſtea quærentibus civibus, quis cædem feciſſet, nec deprehendentibus, accidit ut cum theatrum celebraretur, & populus, ſpectandi cauſa, conſideret, grues prætervolarent; quos cum vidiſſent, qui cædis erant auctores, riſerunt, & ecce, inquiunt, *Ibyci* vindices. Quod cum quidam qui proxime aſſidebat audiiſſet, detulit ad magiſtratum; illique comprehenſi, de cæde confeſſi ſunt. multa hujuſmodi à veteribus, literis mandata ſunt, quæ ſi quis velit colligere, infinitè excreſcat oratio. Quod ſi non omnium peccata ad eundem modum produntur, imò aliqui effugere videntur, nemo propterea neget eſſe etiam providentiam. Non enim

σις τῶν τε νυκτῶν καὶ τῶν ἡμερῶν, ἡ κατ' ἔτος ἰσότης, παρὰ μέρος ἑκατέρας αὐξομένης τε καὶ μειουμένης οὔτε ἐλάττοσι, ὅτι πλείοσι μέτρῳ, σῳζομένη ἂν διετέλεσεν ὁμοίως διεξαγομένη, μηδενὸς προσιόντος; ὑ μὲν ὄλλα καὶ τῆς ἁμαρτήσασιν ἡ προσεπωδὴ τιμωρεῖα, μᾶλλον δὲ καὶ ἡ τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν ἀποκάλυψις, ὅτου μηδενὸς ὄντος τοῦ διελέγξαι δυναμένου καθ' ὅτιας προσιόντας ἐμφανίζεται, δείκνυσι προσιόντι εἰ γέμουσι τῶν τοιούτων ἰσοειδῶν, οἷ τε τῶν Ἑβραίων γράφαι ἐς τὰ πρὸ Ἕλλησι γράμματα· τοιοῦτον γὰρ ἐρρέθη τῇ γραφῇ ὃ κατὰ Σωσίπολιν πάλος· ὃν δὲ τοῖς πρὸ Ἕλλησι ὃ κῆ Ἰβυκος ὡς ποιητής. Φοιβούλιμος γὰρ οὗτος ἐτόπιτον, ἢ μηδένα μηδὲ σύμμαχον μήτε μάρτυρα τῆς βουλῆς ἔχων. θεωρήσας γεγόνοις, ὑμῖς, ἔφησιν, ὦ γέρμοι τιμωρίσατέ μοι ὡς φόνοι τὸν δὲ πόλεως ζητήσης τὸν φονεύσαντα, ἐς μὴ δυναμένης εὑρεῖν, ὑπὸ πλουμένου θάτου ἢ τοῦ δήμου καθεζομένου, γέροντοι διέπεμψαν θασάμενοι ἢ ὡς φονῆς ἐγένετο· ἰδὼν, εἶπον, οἱ τιμωροὶ τοῦ Ἰούκου τῶν πλησίον καθεζομένων ὡς ἀκούσας ἀπέπεμψε τοῖς ἐφόροις, καὶ συλληφθέντες ὡμολόγησαν ὡς φόνοι. πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων τοιούτων ὄντων πλῆθος ἀναγεγραμμένον τοῖς παλαιοῖς, ὅπερ εἴ τις βουληθείη συναγαγεῖν, εἰς ἄπειρον μῆκος ἐκτείνει ὡς λόγοι. εἰ δὲ μὴ πᾶσι τοῖς ἁμαρτάνουσιν ὁ αὐτὸς ζῆτος τοῦ ἐλέγχου

ἐπάγεται, ἀλλ' ἴσως ἡ διαφθορὰν δοκοῦσι, μᾶλλον
δ' ἀνείδεον ἢ διὰ τοῦτο τὸν ποιητὴν· οὐ γὰρ καθ'
ἕνα τρόπον μόνον ποιεῖται τὴν ὑπεμφασιν τῶν ἀνθρώ-
πων, ἀλλὰ κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους. οὐκ ἄκυρα δ'
ὁ τῆς ποιητοῦ δείκνυσιν ἡ τῶν σωμάτων εἰς ὑγιεινὴ
καὶ φθορᾶ κατασκευὴ ἡ ἀναλογία. διὰ παντὸς ὁμοί-
ως φυλαττομένη· πολλῷ γὰρ μείζω τοῦ σώματος ἐμ-
φαίνει τῆς ποιητοῦ ἡ ποιητὴν, ἄλλα τοῖς φιλοπό-
νοις ἔξεστιν εἰκ διαφόρων συγγραμμάτων ἀναλέγε-
σθαι. καὶ ἡ τῶν χρωμάτων δὲ ποικιλία τῶν εἰς τοὺς
ζῴοις ἐνοῦσιν ἀεὶ κόσμον φυλάττουσα κέκραται ποι-
ητοῦ εἶ. καὶ ὁ κοινὸς ὁ πᾶσι δυσθεώρητος ὁ-
μολογούμενον ὁ δεῖ εὐχεσθαι καὶ θεραπεύειν ὁ θεῖα
ἀναθήματά τε καὶ ποιήσεις, ποιητοῦ ὅτι δηλωτικὴ
ἀποιητοῦ γὰρ ὄντος τοῦ πάντος, τίς δ' ἡ ζῴοις θεῖς
ἔυξαμτο; καὶ ἡ ἀσθὴ ἡ ἡ ποικίλη εὐφυτοῖας φυσικῆς
ἐστὶ τοῖς ἀδιατρόφοις ἀσυδαζομένη τοῦ ποιητοῦ ἐμ-
φανές· οὐ γὰρ ἐκ ταύτης μιαθὼ ἀπικδιχόμθοι, καὶ
τοὺς μὴ δυναμένους ἀμυνάσθαι, ποιεῖ εὖ ποιαμβάνθα
ποιητοῦ ἡ ἀναιρεμένης συγκεχώρηται μὴ ἀδικεῖα
τοῖς δυναμένοις ἀδικεῖν, ἀναιρεῖται ἡ ἐλεημοσύνη καὶ
Θεοῦ φόβος, συναναιρεῖται ἡ τοῖς δεομτὶ καὶ εὐσέ-
βεια. ἐὶ γὰρ μὴ ποιητὸς Θεὸς, καὶ δὲ πμωρεῖται,
οὐ ἡ τοῖς εὖ ποιοῦσιν ἐπαθλεῖ νέμει, οὐ ἡ τοῖς
ἀδικουμθένοις βοηθείας ἀποτίμησις, τίς ἂν οὕτω

ἔτι

nim uno tantum modo hominibus consulit, sed multis, & differentibus. Maximè autem esse providentiam ostendit corporum, quæ oriuntur & intereunt, fabrica, & propor-tio, quæ perpetuo similiter retinetur. Nam in omni corporis parte apparet providentiæ cura, quod licet studiosis & industriis hominibus diversis è libris colligere. Colorum quoque qui in animalibus sunt varietas, eundem semper ornatum servans, clamat esse providentiam. Atque etiam quod inter omnes homines constat adhibendas esse preces numini divino, idque muneribus & sacrariis colendum esse, providentiam significat. Si enim nulla providentia hoc universum gubernaretur, quis, aut, à quo quispiam precabitur? Idem confirmat studium benigne faciendi, quod ab hominibus non distortis & depravatis naturaliter colitur. Nam mercedem ejus in posterum tempus expectantes, etiam in eos qui rependere non possunt, beneficium conferimus. Quod si tollatur providentia, permitti videtur injuria iis, qui eam inferre possunt, tollitur erogatio in pauperes, Deique metus, & simul cum istis virtus, religioque evertitur. Si enim Deus non providet neque punit, neque viris bonis præmia tribuit, neque propulsat injuriam ab iis qui injuste lædantur, quis Deum veneretur qui nulla in re quicquam nobis sit adjumento? Deletur etiam prophetia, & omnis

Rerum fabrica providentiæ adstipulatur.

Sublatâ providentia Religio omnis evertitur.

omnis præscientia. Sed hæc non sunt consentanea cum iis, quæ quotidie ferè videmus accidere. Multis enim necessariò ipsorum tempore Deus apparuit, multa etiam in somniis ægrotantibus auxilia dantur, & multæ præsensiones quibusque seculis prolatæ sunt. Multi qui aliquem trucidarunt, impieque sunt cruentati, aut aliquid nefandi commisere, noctes atque dies terrentur. Præterea Deus bonus est: Cum autem bonus sit, ad bene merendum propensus est: Si ad bene merendum propensus, etiam providus. Quid hic recenseam res quasque ab orbis architecto Deo creatas, earumque proportionem, & harmoniam, & situm, & ordinem, & usum, quem unaquæque affert universo? & ita omnia esse constituta demonstrem, ut aliter recte se habere non possint atque nunc habent, neque accessionem accipere, neque rem ullam esse quæ possit occidere, sed omnia perfecta, & venusta, sapienter, ac prudenter ædificata esse? Sed ejusmodi commemorationem in disputationem de creatione differamus, ne nobis accidat quod multis qui de providentia scripserunt. Nam creationem loco providentiæ celebrant, quæ ducit quidem nos ad disputationem de providentia, sed multum tamen ab ea discrepat. Non enim idem est providentia, quod creatio. Nam creationis est, recte efficere, quæ fiunt; Providentiæ, consulere iis, quæ effecta

Quin & Prophetia.

Quomodo creatio à providentia differat.

ἐπ᾽ ἐκκλησίας Θεὸν μηδὲν εἰς ἡμᾶς συλλαμβανόμενον; ἀναμφίβολον ἡ καὶ προφητεία καὶ πᾶσα παράγνωσις. ἀλλ᾽ οὐ συμφωνεῖ ταῦτα τοῖς καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ὁρωμένοις. πολλαὶ μὲν γὰρ ἐν ταῖς χρείαις ἐπιφάνειαι τοῦ θείου· πολλαὶ δὲ καὶ διὰ ὀνείρων τοῖς κάμνουσι διδόμεναι ἐνθυμήματα· πολλαί τε προγνώσεις καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐξενίσθησαν· πολλοὶ δὲ μαντευόμενοι ἢ τῶν ἀδημίτων παραξύσμασιν ἐκβάσεων νύκτωρ τε καὶ μεθ᾽ ἡμέρας. ἄλλως τε ἀγαθός ἐστιν ὁ Θεός· ἀγαθὸς δὲ ὢν δυνατικός· εἰ δὲ δυνατικός, καὶ παντοκρατικός. οὐ δὴ λέγω τὰ τῆς κτίσεως ἔργα, καὶ τὴν ἀναλογίαν αὐτῆς καὶ τὴν ἁρμονίαν, καὶ τὴν θέσιν, καὶ τὴν τάξιν, καὶ τὸν χρόνον ὃν ἑκάστοις προσέταξε τὸ σωθῆναι, καὶ ὡς οὐκ οἷόν τε ἄλλως καλῶς ἔχειν παρ᾽ ὃ νῦν ἔχει, καὶ ὡς οὔτε προσθήκην ἐπιδέχεται, οὔτε τῶν ὄντων ἐπιλείψειν τι δύναται, ἀλλὰ τέλεια πάντα καὶ καλὰ σοφῶς τε καὶ προνοητικῶς διεκοσμήθη· ἀλλ᾽ εἰς αὐτὸ τῆς δημιουργίας λόγον ἀναβαλλόμεθα τὴν τούτων ἔκθεσιν, ἵνα μὴ παθωμεν ὅπερ πολλοὶ τῶν περὶ προνοίας γεγραφότων πεπόνθασι· τὸν γὰρ κόσμον αὐτὸν τῆς προνοίας ἀνυμνῆσαι, παρεγγυῶσαν μὲν ἡμᾶς εἰς αὐτὸ περὶ τῆς προνοίας λόγον, κατὰ πολὺ δὲ διαφέρουσαν. τὸ γὰρ τοῦτο ἐστι περὶ θεοῦ καὶ κτίσεως κτίσεως μὲν γὰρ ὁ καλῶς ποιήσας τὰ γενόμενα· περὶ θεοῦ δὲ ὁ καλῶς ἐπιμεληθῆναι τῶν γενο-

ηλοιθρώπ οὐ συνυπάρχῃ ὃ ζῶντα τ' αὐτὼς ἀλλήλοις, ὡς ἔστιν ἐκ τῶν αἰσθήσ τῶν καθ' ἑκάστ ζώου πάντων καὶ μέθοδον ποιώμεθα ἰδέαν. ⓐ μὸ γὰρ αὐτῶν ἄλλοι μόνοι τὸ ποιῆσαι καλῶς ἴσασιν, καὶ σοφοὶ ἐν φρονίζουσιν· ὡς τέκτονές τι καὶ γεωμέτρ καὶ πλάσται. ⓐ ὃ μόνοι ἐπιμελοῦν ἢ φρονοῦσιν ὡς βύκολοί τι καὶ ποιμένες. ἴσασιν ἢ ἡμεῖς τὸ ὃ τοῦ τῆς κύσεως λόγου διόντας αὖ ἐπισφαιρούμεθα, ὅτι καλῶς γίγνετ τὰ ἡμόμενα· τὸ ὃ τοῦ φρονοίας, ὅτι ἢ τῆς διοίσης ἐπιμελείας τυγχάνῃ μὴ τὸ ἡμέσθαι. πῶς οὖν αἱ θρῶπ ἐξ ἀνθρώπου, ἢ βοῦς ἐκ βοὸς ἀεὶ ἡμιᾶται, ἢ ἕκασον ἐκ τοῦ οἰκείου σπέρματος φύε), καὶ οὐκ ἐξ ἄλλου φρονοίας ἀπούσης; εἰ γὰρ λέγοι τις, ὅτι τῶν ἐξ ἀρχῆς ἡμέσι εἱρμῷ προβαίνῃ ὃ προῆγμα, τοῦτο αὖ εἴη λέγων ὅτι τῇ κύσῃ ξυνυπάρχῃ πάντως ἡ φρόνοια. ὃ γὰρ εἱρμῷ προβαίνειν ὃ κλαθεῖν, δηλοῖ τῇ κτίσῃ συγκαλαβεβλῆσθαι τ' φρόνοιαν φρονοίας γε μὴ τῶν κύσιν διεξαγωγὴ τῶν ὄντων καὶ οὕτως οὐδὲν αὖ ἄλλο λέγοι, ἢ ⓐ αὐτὸν εἶ) ποιητῶν ἅμα ἢ φρονητῶν τῶν ὄντων. τίς ὃ ὁρᾷ ζῴ μορφὰς τῶν αἰσθήτων τὸ τοσαύτας μυριάσι πλαττούσας, ἢ μηδαμοῦ μὴ πάντα συμπιπτούσας, οὐ θαυμάσεέ λῳ ὃ ἔργον; ἀναλογιζόμενος δὲ τῶν αἰτίαν, εὑρήσεφρονοίας ἕνεκα τῶν διαφορᾶν τῆς μορφῆς πολλαγμένων τοῖς καθ' ἕκαστα σώμασ γε,

εἰ

facta sunt. Neque hæc omnino conjuncta sunt, ut licet videre in hominibus, quamlibet artem, & rationem scientiæ, exercentibus. Horum enim alii, in hoc solum ponunt operam, ut rectè efficiant, neque quicquam curant amplius: ut qui in fabricandi, pingendi fingendique arte, occupantur. Alii solum procurant, & providenti, ut bubulci, & pecudum pastores. Quare etiam nos in disputatione, de creatione, aptum sit demonstrare, recte facta esse quæ facta sunt: at in tractatione de providentia; esse procurationem, quæ illis, postquàm facta sint, consulat, declarandum est. Quomodo ergo homo ex homine, bos ex bove, semper gignitur, & quodque ex suo, non ex alio semine oritur; si abest providentia? Nam si quis dicat, ut ab initio quæque procreata sint, ita serie quadam procedere, hoc dicat cum creatione omnino copulatam esse providentiam. Nam quod ordine procedant, quæ creata sunt, providentiam cum creatione constitutam esse ostendit; nam providentiæ est, res creatas administrare, atque ita nihil aliud hic dicit, quam eundem esse qui res creet, & creatis consulat. Quis cum videat formas hominum in infinita penè multitudine differentes, neque usquam penitus easdem esse non admiretur? Si autem cum animo suo causam reputet, cognoscet à providentia formas rerum singularum esse distinctas: Quod hoc modo licet intelligas. Si eandem retinerent sine ulla variatione figu-

Infinita formarum in eadem specie varietas providentiæ indicium.

ram, quanta rerum confusio sequeretur? Quanta insciția, quantæ tenebræ hominem occuparent, qui neque familiarem, neque alienum cognosceret, neque hostem, aut improbum, ab amico, aut probo viro discerneret; Omnia vere simul essent, ut *Anaxagoræ* fuit opinio. Nam hoc si ita esset, nihil obstaret, quo minus cum sororibus, & matribus corpus misceremus, aut prædaremur, aut aliud quippiam palam, improbe faceremus, si id modo esset declinatum, ne in ipso facinore deprehenderemur. Nam postea conspecti, agnosci non possemus. Neque etiam lex, aut respublica ulla constituta esset, neque patres, & filii inter se cognoscerent, neque aliud quippiam, quod sit ad hominis naturam, cohæreret. Cæcus enim esset homo, quantum quidem ad homines dijudicandos pertinet, neque ei oculorum sensus multum adjumenti afferret. Præter enim ætatem & magnitudinem nihil dijudicaret. Tantorum scilicet commodorum causa, nobis providentia est, quæ perpetuò & ubique gentium, hominum formas distinguere non intermittit. Quod maximum est argumentum, etiam rebus singulis Dei providentia consuli; siquidem ipsâ figurâ, & lineamentis, & voce, quisque cognoscitur. Neque hoc præcise retinetur, perinde quasi forma satis sit. Nam velut corollarii loco, etiam colorum differentiam providentia adjecit, ut naturæ humanæ imbecillitati multis modis succurreretur. Arbitror

etiam

Εἰ ⓦ αὐτὸν ἐσωζον ἀπαραλλάκτως χαρακτῆρα, πόση σύγχυσις τ̃ πραγμάτων ἐγίνετο; πόση δὲ ἀγνοια καὶ σκότος κατέσχε ⓦ ἀνθρωπον οὔτε ⓦ οἰκέσιον γνωρίζοντα, ὅτι ⓦ ἀλλότριον, ἢ πολέμιον, ἢ φαῦλον, ἀπὸ τ̃ φίλου καὶ χρηστοῦ διακείνοντα· πάντα ὧν ἰῶ ἀληθῶς ὁμοῦ χρήματα καὶ Αναξαγόρας. τύπτει γὰρ οὕτως οὐτος ὁτου δοῦλον ἐκώλυεν ἀδελφὰς καὶ μητέρας συγγίνεσθαι, δοῦλ ἁρπάζειν δοῦλ ἄλλο τι ἀδικεῖν ἐμφανῶς, Εἰ πρὸς ὃ πρὸν μέτοι διέφυγεν· οὐ γὰρ ἂν ὀφθεὶς ἐγνωρίσθη μ̃ ταῦτα. οὐ μ̃ ἀλλ' νόμος καὶ πολιτεία συνεζάπτετο δοῦλ πατέρες καὶ παῖδες ἀλλήλοις ἐγίνωσκον· δοῦλ ἄλλό τι σωίειν τ̃ καὶ ⓦ ἀνθρωπον. τυφλὸς γὰρ ἰῶ ἕτερα τ̃ ἀνθρώπων ὁ ἀνθρωπος, μικρὰ τ̃ βλέπειν αὐτ̃ περεχομένου· πλεῖω γὰρ ἡλικίας καὶ μεγέθους δοῦλ ἄλλο διεγίνωσκε. τοσοῦτον ἡμῖν ἀγαθῶν αἰτία γέγονεν ἡ προνοια, ποικίλλουσα τὸν μορφὸν τ̃ ἀνθρώπων, ἵνα πόθος ἢ πόνος καὶ μισεῖα χρόνου τὸν προαλείψασα. ὁ μὲν γὰρ ὅτι τιμιώτερον τ̃ τυγχάνειν προνοίας ἢ τὰ καθ' ἕκαστα· εἰ μὴ χρεὼν ἢ τ̃ τύπου τ̃ διαπλάσεως καὶ τ̃ χαρακτῆρος τ̃ φωνῆς ἕκαστος γνωρίζειν. καὶ μὴ δι' ἀκριβείας ὃ τιμιώτερον φυλάττεται, ὡς τ̃ μορφ̃ ἁρμονίας· ὃ δὲ τιμιώτερον καὶ τὸν προστεθηκεν ἡμῖν ἡ προνοια τὸν τ̃ χρωμάτων διαφορὰν, ἵνα πολυόπτως βοηθηται τ̃ ἀνθρωπίνης φύσεως ἡ ἀσθένεια· οἷμαι

ὧν ἡ ζῶα πολλὰ τῶν ζώων τῶν κατ' εἴδος ὁμοχημόνων, οἷς κοινωνεῖ καὶ κόραξ, ἔχει ἰσχὺν καὶ τὴν περίοψιν διαφορὰς αἷς γνωρίζεται συζυγίαν ἄλληλα κορώνη καὶ κόραξ σπουδαιοτάτην μὲν πολλοὶ πολλάκις γνωρίζουσιν καὶ συζυγίαν, ἑκάστης καὶ ἑκάστου γνωριζόντων τὴν σύζυγον. πῶς δ' ἂν ἐγένοντο ἀνθηλεῖς, εἰ μή τις ἦν ἑκάστῳ χαρακτὴρ ἴδιος, ἡμῖν μὲν σὺν δυσκρισίᾳ, ἀσυλλογίστως δὲ φυσικῶς τοῖς ὁμοφύλοις; καὶ τὰ σύμβολα καὶ φθόγγοι καὶ κλησόνες καὶ διαστήματα, (περὶ ἑλλείπω γὰρ ὁ λόγος) καὶ οἰκεῖοι λέγειν ὡς αὐτοί φασι, τὰ διαλαμβάνων ὑπ' αὐτῶν ταῖς ἐνεργείαις διαιρούσας, πάντως πᾶν προοίας λόγῳ σημαίνουσι καὶ τοῖς σημαινομένοις ταῖς ἐνεργείαις ἐπαληθεύουσιν.

ΚΕΦ. μγ'.

ΤΙ ΕΣΤΙ ΠΡΟΝΟΙΑ.

ΑΛΛ' ὅλη μὲν ὅτι πρόνοια, δῆλα τούτων δῆλον καὶ τὴν ἐξῆς ῥηθησομένων. εἰ πωλοῦμεν δὲ ὅτι περίνοια· περίνοια τοίνυν ὅτι ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια. ὀρίζονται δὲ ἤτοι αὐτὴν· περίνοια ὅτι βούλησις Θεοῦ, δι' ἣν πάντα τὰ ὄντα τὸν περίνοιαν διεξαγωγὴν λαμβάνει· εἰ δὲ Θεοῦ βούλησίς ὅτιν ἡ περίνοια, πᾶσα ἀνάγκη καὶ ὀρθὸν λέγειν καὶ καλλίστην καὶ θεοπρεπεστάτην, ἢ ὡς ἂν μόνως καλῶς ἔχοι τὰ γινόμενα γίνεσθαι, ὡς τοῦ κρείττονος ζῆν μὴ ἐπιδέχεσθαι· ἀνάγκη δὲ καὶ αὐτὸν εἶναι ποιητὴν τοιούτων καὶ τοσούτων. οὔτε γὰρ ἀκόλουθον,

etiam pleraque animalia quæ ſecundum ſpeciem figura ſunt ſimili, quod genus ſunt cornix, & corvus, habere aliquas in aſpectu differentias, quibus inter ſeſe conjugatim cognoſcant. Cornices enim, & corvi congregantur quidē multi ſæpe, conjugatim tamen ſeparantur, quoniam quodvis horum animalium jugatam & natura ſibi conjunctam avem, agnoſcit. Quomodo autem invicem agnoſcerent, niſi eſſet cuique ſuæ formæ deſcriptio, nobis quidem non facilis ad judicandum, ſed quæ naturaliter tamen, ab iis quæ in eadem ſunt ſpecie facile cognoſcatur? Etiam ſigna, & oracula, & omina, & prodigia, (nam ad Græcos oratio mea pertinet,) ſua ratione, ut ipſi loquuntur, eventus eorum quæ oſtendunt, conſervantia, profecto providentiæ ratione ſignificant, & ad ea quæ ſignificant veritatem eventorum adjungunt.

Cap. XLIII.

Quid Sit Providentia.

VErum eſſe providentiam cum per hæc apertum eſt, tum per ea quæ dicentur, deinceps eluceſcet. Dicamus igitur quid ſit providentia. Providentia eſt rerum procuratio à Deo ſuſcepta. Definiunt eandem ſic, Providentia eſt Dei voluntas, per quam omnia quæ ſunt, apte gubernantur. Quod ſi Dei voluntas eſt providentia, neceſſe eſt recta ratione, & optime, & diviniſſime, & qua ſola ratione recte ſe habeant, fieri quæ fiunt, neque melioris ordinis eſſe capacia. Neceſſe eſt autem, eundem eſſe, qui res efficiat, & effectis prospiciat. Neque enim rectum eſt; *Providentiæ definitio.*

eſt, nec decet, alium efficere, alium ea quæ effecta ſint, procurare. Nam hoc quidem certe imbecillitatis eſt. Multa ſunt etiam in animalibus ſimulachra, & imagines eorum quæ diximus. Quidquid enim genuit, cibum quoque fœtui procurat, & homo etiam de cæteris omnibus quæ ad vitam degendam ſpectant, quoad ejus fieri poteſt, proſpicit. Quæ verò non providet, ob imbecillitatem non providet. Quare oſtenſum eſt Deum eſſe qui provideat, & providentiam eſſe ejuſdem voluntatem.

Cap. XLIV.

Quarum Rerum Sit *Providntia.*

ESſe igitur providentiam, & quid ea ſit, dictum eſt: Reſtat ut exponamus quarum rerum ſit providentia, univerſarumne, an ſingularum, an univerſarum & ſingularum. *Platonis ſententia de providentiæ partibus.* Plato & univerſas res, & ſingulas, à providentia gubernari vult; providentiæque rationem partitur in tria: Primum enim eſſe principis Dei providentiam, qui primario quidem loco ideis, deinde univerſè toti orbi conſulit, ut cœlo & ſideribus, & omnibus rebus univerſis, id eſt, generibus, ſubſtantiæ, quantitati, qualitati, & aliis talibus, & formis quæ ſub iſtis ſubjectæ ſunt. Ortui autem ignobiliorum animalium, & ſtirpium, & omnium quæ generantur, & corrumpuntur, ſecundos deos eos qui cœlum volvunt, proſpicere: quorum

γον ὅτι πρέπον, ἄλλον μὲ ποιεῖν, ἄλλον δὲ τὴν ἡμομένων ἐπιμελεῖαν· ἐν ἀθετείᾳ γὰρ πάντας ὁρᾶται ὃ τοιοῦτον. πολλὴ δὲ τοῖς ζώοις ἔμφασις ἐναπόκειται τῶν εἰρημένων. πᾶν γὰρ ὃ ἡμῖσαν ἐν τῇ ξυφῆς ἐπιμελεῖται τὸ ἡμιτελὲς· ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐν τῶν ἄλλων πάντων τῶν κτ Ⓦ βίον, καθ' ὅσον οἷόντε ἐστί, πρεπος τὰ ἢ μὴ πρεποντα, δι' ἀσθένειαν ἢ πρεπος. δέδοκται ἄνω Θεὸς μὲ ὢν ὁ πρεποντης, πρέποια ἢ ἠβούλησις αὐτοῦ.

ΚΕΦ. μΑ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙΝΩΝ ἐστὶ πρέποια.

ΟΤΙ μὲ οὖν ἐστὶ πρέποια καὶ ἢ ἐστιν, εἴρηται. λείπει δὲ εἰπεῖν ἡμῶν πρέποια, πότερον τὰ καθόλου ἢ τὰ καθ' ἕκαστα, ἢ τὰ καθόλου καὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Πλάττων μὲ οὖν ἐς τὰ καθόλου ἐς τὰ καθ' ἕκαστα πρέποιαι δέοιτο βάλε), ἁμαρτῶν Ⓦ τῆς πρεποίας λόγον εἰς τέλα· πρεπεῖται μὲ γὰρ ἐστὶ) τῶν τὸ πρέποντος Θεὸς πρεποῦ ἢ τὸ τὸν πρεσηγημένως μὴ τῶν ἰδίων, ἔπειτα ἢ ξύμπαντος τὸ καθόλου κόσμου, οὗ ἄρχει καὶ ἀγείρων καὶ πάντων τὰ καθόλου, τουτέστι τῶν ἡμῶν ὑσίας τε καὶ ποσότητος, καὶ ποιότητος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν γινέτων ἐς τῶν τούτοις ὑποτεταγμένων εἰδῶν· τῆς ἢ ἡμετέρας τῶν ἀλόγων, ζώοντα καὶ φυτῶν καὶ πάντων τῶν ἐν ἡμῖν ἐς φθορᾷ τὰς δαιτήρας ἀεὶ, τὰς Ⓦ ἀρχὰς ἀεὶ πολούσας πρε-

πρε-

προοφῆ· καὶ Ἀριστοτέλης ὁ πρὸ τούτων ἡμέσως ἀναπ-
ήσας πλέω καὶ τὴν ζωδιακὸν κύκλον τῆς ὁ διεξαγωγῆς
καὶ τῶν τόπων τῶν περιλέων καὶ τῆς τοῦ ἥλιου τῆς
καὶ ⓦ βίου τῶν τε φυτικῶν καὶ τῶν ἀλογῶν τε καὶ ὀρ-
γανικῶν καλλιφώνων ἀγαθῶν, καὶ τοῦ τούτοις ἀπονε-
μέτων τοῦ τελείου εἰ) περιοίκου Πλάτων ἀποφαί-
νε). προίσασθαι ὁ ἑαυτῆς πνὰς πεπαιδευμένους δαίμονας
ἐπὶ τοῦ ἡλίου, φύλακας τοῦ ἀνθρωπίνου περιέχεσι,
εἰ) δὲ καὶ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην προνοίαν ὁ εἰ) ἀφ'
τῆς πρώτης, ὡς δυνάμεις πρώτας ἀφ' τοῦ πρώτου
Θεοῦ δημιουργηθῆναι, τοῦ παντὸς πρώτοις καὶ δευτέροις καὶ τοῖς
τρίτοις περιοχαῖς. ὁ μὲν οὖν ἀναφέρει εἰς Θεὸν
τὰ πάντα, ἐκ τῆς ἐκείνου βουλήσεως λέγων διηρτῆσθαι
πᾶσαν περίοικον, ἄξιον ἐπαινεῖν· ἐκεῖνος δὲ ὁ δευτέρας
λέγει περιοίκους, τοὺς ⓦ θεοὺς περιστολοῦντας· οὐ γὰρ
περιοίκους ὁ νομίζομεν, ἀλλ' εἱμαρμένην καὶ ἀνάγκην ἔ-
πως γὰρ αὖ ἐκεῖνοι σημαίνουσι), ἀνάγκην καὶ τὰ νο-
μίζεσθαι, καὶ ἄλλως μὴ ἐνδέχεσθαι. τῶν δὲ καὶ
περιοίκους ἐστὶν ἐκπεπλεῖν ἀνάγκη, παλαιὰ δόγματα
ⓐ ὁ τῶν φιλοσόφων τοῦ εἱμαρμένου καὶ ὁ ἐφ'
ἡμῖν περιεσθέντος, ἐστὶ μάλα χώραν τῇ προνοίᾳ καὶ
παλαίστρων· ἀλλὰ τὰς ἀληθείας καὶ ὁ ἐφ' ἡμῖν
αἱρεσθαι, ὡς ἐδείχθη πρότερον. Δημόκριτος δὲ
καὶ Ἡράκλειτος καὶ Ἐπίκουρος οὔτε τῶν καθόλου
οὔτε τῶν καθ' ἕκαστα περιοίκους εἰ) βούλονται. Ἐπι-

κλεῖς

rum ortum *Aristoteles* ad solem, & signiferum orbem refert. Tertiam *Plato* statuit providentiam penes quam sit administratio rerum agendarum, & exitus; itemque naturalium & fortuitorum bonorum, quæ materiæ admixta, & instrumenti locum obtinere dicuntur, atque etiam eorum quæ his ipsis contraria sunt, adeptio. Huic providentiæ præesse censet certos quosdam dæmonas circa terram, custodes humanarum actionum: ac secundam tertiamque providentiam à prima proficisci, ut potestate omnia à Deo gubernentur, qui primos, & secundos, & tertios procuratores constituit. In quo quod omnia ad Deum refert, & ab ejus voluntate omnem pendere providentiam affirmat, in laude ponendum est. Quod vero secundam providentiam facit eos, qui cœlorum orbes torquent, non item. Non enim hoc providentia est, sed fatum, & necessitas. Nam utcunque illi figurentur, necesse est & quæ fiunt fieri, & quidem aliter non contingere. Eorum autem quæ providentia gubernantur, nihil cadere sub necessitatem, jamdudum ostensum est. Stoici qui & fatum, & in nostra esse aliquid potestate tuentur, nullum locum providentiæ relinquunt; imo revera voluntates nostras libertate spoliant, quòd suprà à nobis probatum est. *Democritus*, *Heraclitus*, & *Epicurus*, neque universis neque singulis, à Deo provideri volunt. *Epicurus* enim dicebat, Quod beatum sit & immortale, neque

Stoicorum.

Democriti. Heraclit. Epicuri.

que ipſum habere negotia, neque alteri exhibere: quare neque iracundia neque gratia teneri; hæc enim omnia, imbecillitate ſpectari. Ira enim à Deo aliena eſt. Excitatur enim in re quæ, contra quam velimus, accidat: Deo autem nihil præter voluntatem accidit. Atque hi quidem convenienter ſuis principiis exiſtimant. Nam qui putent hoc univerſum caſu & temere eſſe conſtitutum, meritò dicunt omnia vacare providentia. Quorum enim nemo creator ſit, eorum quis ſit procurator? Eſt enim evidens, temere debere ferri, quæ à principio temere procreata ſunt. Itaque primæ illorum ſententiæ reſiſtendum eſt. Hac enim labefactata ſatis magnam vim habebunt, quæ dicta ſunt, ad demonſtrandam providentiam. Quare hac refutatione ad ſuum tempus reſervata, veniamus ad *Ariſtotelis* opinionem, & cæterorum qui negant rebus ſingulis à Deo conſuli. Nam *Ariſtoteles* à natura ſola vult adminiſtrari ſingula, ut in ſexto Ethicorum ad *Nicomachum* obſcure ſignificat: Hanc enim ut quæ divina ſit, & inſit omnibus quæ generantur, cuique naturaliter ſuggerere, ut ad res ſalutares accedat, fugiat quæ contraria ſint. Quodque enim animal, ut jam dictum eſt, & idoneum ſibi alimentum deligit, & quod utile eſt ſequitur, & remedia morborum naturaliter habet cognita. *Euripides*, & *Menander* quibusdam locis mentem, quæ in quoque ſit, cuique providere aſſerunt

Ariſtotelis.

Euripidis & Menandri.

κουσεν γαρ ἔλεγε, ὃ μαθειν τε ἀφθαρτον οὐτε αὐτο τοιουτο γραμμα ἐχει, οὐτε ἄλλῳ πρεπει. ὥστε οὐτε ὀργαις οὐτε χαρισι συνεχονται οἱ ἀθανατοι γαρ παντα τα τοιαυτα· ὀργη γαρ θνητου ἀλλοτριον· ὅτι γαρ ἀβουλητῳ γινεται· Θεῳ δε οὐδεν ἀβουλητον. ὅτοι μεν οὖν ἀκολουθουσι ταις ἰδιαις ἀρχαις· ὃς αὐτοματα γε ἡγουμενοι τα παντα ταυτα συζωσιν, εἰκοτως ἀποφαινονται φασκουσιν εἰ τα παντα· ὧν γαρ οὐδεις ἐστι δημιουργος, τουτων τις αν εἰη προνοητης; δηλον γαρ ὡς αὐτοματως ἀναγκη φερεσθαι τα τοιαδε ἀρχεια αὐτοματως γιγνομενα. δοξ τοινυν τοις τοιουτοις αὐτοις συζωσι δοξαν· ταυτης γε ἀναμφιβολως, ἀρχεσθαι τα ῥηθεντα εἰς ἀποδειξιν τοῦ προκειμενου εἰ. Φυλαξαντες οὖν τοις οἰκειοις κανοσι τουτων ἐλεγχον, ἐλθωμεν ὅπου τοῦ Αριστοτελους δοξαν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀποφαινομενων λεγοντων τα καθ' ἑκαστα· καὶ γαρ Αριστοτελης ὑπο της φυσεως μοιρης δικαιουσθαι βουλεται τα κρεα, ὡς ὁ ὃς ἑκατα τῶν ικμαχειαν ἠδικου ἐστιζαν· ταυτην γαρ θειαν ὑπαρχειν καὶ τοις ἀψυχοις πασιν ὑπαρχουσαν, ἐκαστῳ φυσικως ἐπιτεθειαθαι τοῦ τῆς συμφερουσης αἱρεσεως καὶ τοῦ τῆς βλαπτουσης φυγης. ἑκαστον γαρ, ὡς εἰρηται, τῆς ζωης καὶ τοῦ κατ' αὐτην ἑαυτῷ ξυμφερου ἐκλεγεται, καὶ ὃ συμφερον μεταδιωκει· καὶ ταις ἰατρειαις τῶν παθῶν φυσικως ὑπεικαται. Ευριπιδης δε καὶ Μενανδρος οἱοις καὶ

νοῦ ⟨W⟩ ὁ ἑκάστῳ φασὶ παρεῖναι ἑκάστου, θεὸν ὄντα μηδένα. ἀλλ' ὁ μὲν νοῦς τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστι μόνων. ἢ γὰρ τῶν παρακτέων ἢ τῶν πεπραγμένων, ἢ τῆς θηρείας. ἡ παρουσία τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ὡς τοῦ πλουτεῖν ἢ μὴ, καὶ ὑγιαίνειν καὶ μή· ὡς οὐδὲν ποιεῖν ὁ νοῦς δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ἡ φύσις, ὡς Ἀριστοτέλει δοκεῖ· εὐδηλα γὰρ καὶ τὰ τῆς φύσεως ἔργα. ὧι ὃ παρὼν ⟨W⟩ νοῦι ἢ τῶι φύσιν ὃ ποτὲ περιφρονῶν ⟨W⟩ φονεύς, ποτὲ ὃ ἀμαφύγιος; εἰ μή τις λέγοι τὸ μὲν τοῦ νοῦ καὶ τῆς φύσεως παρουσίας εἶναι, ὃ δὲ δεύτερον, εἱμαρμένης. εἰ δὲ τὸ κατὰ νοῦν καὶ φύσιν παρουσίας ὄντι, τὸ δὲ ἀπαραλλαγοῦν τῆς εἱμαρμένης, ἀπῄρηται ὃ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἔχει. τὰ μὲν γὰρ τοῦ νοῦ τοῦ τε παρακλωῶ καὶ τοῦ θεωρητικοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐδείχθη. οὐ πάντα δὲ τὰ κατὰ παρουσίαν, τῆς φύσεως, εἰ καὶ τὰ τῆς φύσεως κατὰ παρουσίαν λέγεται· πολλὰ γὰρ τῶν κατὰ παρουσίαν οὐκ ἔστι φύσεως ἔργα, ὡς ὅτι τοῦ φονέως ἐδείχθη ἔστι γὰρ μέρος παρουσίας ἡ φύσις, οὐκ αὐτοπαρουσία. οὕτω μὲν οὖν τῇ φύσει καὶ ᾧ τῶι νῶι παρουσίαν ἐπιγράφουσι τῶν κατ' ἐκεῖνα. ⟨W⟩ δ' ἄλλοι ᾧ θεῷ μέλλειν φασὶ τῆς τῶν ὅλων. δαιμονῆς, ὡς τι μᾶλλον τῶν ἡμομένων ἐπιλήψηι, ἢ τούτου μόνου παρουσίαν ποιεῖσθαι τὰ ὃ κατ' ἕκαστα φέρεσθαι ὡς ἔτυχε· ἢ ὅλως τοῦτο πολλὰ μὲν ἀδικίας, πολλὰς ὃ μιαιφονίας, καὶ συλλήβδην ὅλων εἰσφέρει, πᾶσαν κακίαν ἐμπολιτεύεται τοῖς ἀνθρώ-

asserunt, Deum verò neminem. Verũ mens quidem in iis solis perspicitur, quæ in nostra potestate sunt. Aut enim est rerum quæ sub actionẽ cadunt, & artium; aut contemplationis. At providentia eorum est quæ in nostra potestate non sunt, ut verbi gratia, ut opulentus quis sit, & non opulentus, sanus & non sanus: Quorum nihil facere mens potest, ac ne natura quidem, ut *Aristoteles* putat; Naturæ enim opera perspicua sunt. Quid autem ad mentem, aut ad naturam, quod aliquando ab eo pœnæ exigantur, qui hominem occiderit, aliquando sceleris pœnam effugit? Nisi quis dicat quod mentis & naturæ est, ad providentiam pertinere; quod sequitur, ad fatum. Quod si mens & natura ad providentiam pertinent, quæ sequuntur ad fatum; nihil erit in nostra potestate. Sed non ita se res habet. Quæ enim ad mentem spectant, tam eam quæ in agendo, quam quæ in contemplando ponitur, in nostra esse potestate docuimus. Non omnia autem quæ providentia geruntur, naturæ sunt, etsi quæ naturæ sunt providentia administrantur. Multa enim quæ Dei providentia accidunt, non sunt naturæ opera, ut de eo qui hominem occidit ostendimus. Est enim pars providentiæ natura, non ipsa providentia. Itaque isti naturæ & menti, rerum singularum providentiam attribuunt. Cæteri Deo curæ esse aiunt eorum quæ sunt permanentiam, ut nihil eorum quæ nata sunt occidat; & hujus unius in Deo esse providentiam: Singula verò fortuito, temereque jactari; eamque ob causam multa iniqua facinora, multas cædes, & ut

dicam ſummatim, omnem improbitatem inter homines verſari; & horum alios fortuito pœnam vitare, alios etiam puniri; quorum neutrum nec ſecundum rectam rationem, nec ex lege omnino evenit. Ubi autem neque ratio, neque lex locum obtinent, quomodo dixerit quis Deum eſſe qui procuret? Et quidem ferè uſu venit ut viri boni afficiantur injuria, & deprimantur, & innumerabilibus malis affligantur: improbi contrà & importuni homines augeantur potentia, opibus, honoribus in Republicâ, cæteriſque bonis quæ ad vitam commodè degendam pertinent. Mihi vero videntur qui hæc loquuntur, tum alia multa ignorare præcepta providentiæ, tum maximè animæ immortalitatem. Nam eam mortalem eſſe arbitrantes, hujus vitæ terminis res humanas definiunt; deinde prava, & perverſa habent de bonis judicia. Eos enim qui opibus circumfluunt, & dignitatibus inſolescunt, & cæteris fluxis caducisque bonis gloriantur, felices eſſe, & beatos judicant. Animæ autem bona pro nihilo ducunt; quæ multo corporis, & externa bona antecellunt. Præſtantiora enim bona ſunt, quæ rerum ſunt præſtantiorum. Itaque tanto virtutes divitias, ſanitatem, & cætera excellunt, quanto anima corpus anteit. Quare cum ſolæ, tum cum aliis conjunctæ, hominem beatum reddunt: cum aliis, in latitudine; ſolæ, & per ſe, in circumſcriptione. Nam eorum quæ ſunt, quædam

Animæ immortalitas argumentis à fortunæ minus expectatis eventibus deſumptis, reſpondet.

πως ἢ τύπτων ὡς ἔτυχε πινὰς μὴ ἀμφιφυγῇ τὸ δίκαιον, πινὰς δ' ἢ κολάζεσθαι, οὔτε τῷ χῷ ⟨ω⟩ ὀρθὸν λέγειν, οὔτε τῷ χῷ νόμον πάντως ἀποβαινόντων. εἰθα δ' μήτε νόμος, μήτε λόγος κρατῇ, πῶς ἂν ἡμᾶς φαίη Θεὸν τῇ εἰ ⟨ω⟩ ὠφελιμώτατον; καὶ συμβαίνει τὰς χρείας ὡς ὅτι δ' πλέον ἀδικεῖσθαι καὶ ζημιοῦσθαι καὶ μυρίοις κακοῖς ἐκβάλλεσθαι τὰς δ' πονηρὰς ἢ βιαίους αὔξεσθαι δυναστείαις καὶ πλούτῳ καὶ, ἐρχαῖς καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς χῷ ⟨ω⟩ βίοι ἀγαθοῖς· ἐμοὶ δ' δοκοῦσιν ⟨ω⟩ ζῶντα λέγοντες πολλὰ μὴ καὶ ἄλλα τῷ χῷ τῶν φρονοῦσιν ἀγνοεῖν θεωρημάτων, μάλιστα δ' τῆς ψυχῆς τὸ ἀθάνατον. ἀπιτίμων γὰρ αὐτῶν ὑπολαμβάνοντες εἰ, τῇ ζωῇ ταύτῃ ζᾷ χῷ ⟨ω⟩ ἀνθρώπων ἐκφεύγουσι· ἔστιν διεγραμμένας ἔχουσι ζᾷ ἐκεῖ τῶν ἀγαθῶν κείσεις· οἴονται γὰρ τὸν πλοῦτον ἐκβεβλημένους καὶ κομῶντας ἀξιώματι, ἢ τοῖς ἄλλοις ὑλικοῖς ἀγαθοῖς εὐαβρωμονέστερον δαιμονᾶν εἰ καὶ μακαρίους. τὰ δ' τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ πρὸ ὀλίγου τίθενται, πολλῷ μέτρῳ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτὸς ὑπερέχοντα κρείττονα γὰρ ζᾷ τῶν κρειττόνων ἀγαθά. τοσούτῳ τοίνυν δεῖται πλούτου τε ἢ ὑγείας ἢ τῶν ἄλλων ὑπερφέρεσθαι, ὅσῳ ψυχὴ σώματος. τοιγάρτοι καὶ μόνα ἢ σὺν τοῖς ἄλλοις αἱ δεῖται μακάριον ποιῆσαι ⟨ω⟩ ἀνθρώπου· μὴ μὰ τῶν ἄλλων κατὰ πλάτος, μόνα δ' καὶ καθ' ἑαυτά, χῷ ἐκβιβασθείσα. τῶν γὰρ ὄντων ζᾷ μὰ χῷ ἐκβιβασθείσα

φθὼ

φιλόνοσται, ὡς δίπηχυ· καὶ ἡ κλίνη πλάτος, ὡς σωφρ. σωφρ μὲν γὰρ καὶ δύο μεδίμνους ἀφέλης, ὃ λιφ-πόθυμον μίνα σωφρ· ἡ δὲ τῆς κλίνης πλάτος δὲ μακαριότητος ἂν ἀφέλης πάντα τὰ σώματος καὶ τὰ τῶν ἐκτὸς ἀγαθά, καταλίπῃς ἢ μόνας τὰς ἀρετάς, μόνα δὲ ὄντως ὃ μακάριον· ἡ ἢ ἀρετὴ καὶ καθ' ἑαυτὴν αὐτάρκης ἐστὶ πρὸς εὐδαιμονίαν. πᾶς οὖν ἀγαθὸς μακάριος, καὶ πᾶς κακὸς ἄθλιος, καὶ πάντα συλλήβδην ἔχει τὰ λεγόμενα τῆς τύχης ἀγαθά. ἅπερ ἀγνοοῦντες οἱ πολλοὶ, μόνοις μακαρίους εἶναι νομίζουσι τοὺς εὐσωματοῦσθαί τε καὶ πλουτοῦσθαι. διὸ μέμφονται τῷ προφήτῃ τὸν μόνον ἐκ τῶν φαινομένων διδάσκοντα καὶ καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ καθ' αὐτὸν οἰκείαν προφήνασιν. Εἰδὼς γὰρ ὁ Θεὸς, ὅτι ὠφελεῖ μὲν χρησῷ καὶ ἀγαθῷ συμφέρει πένεσθαι, βλάπτει δὲ ἀμφοτέρους τὸν γεωμέτρην αὐξῆσαι πλοῦτος ἐπιστηθῶν, ἐν τῇ πενίᾳ φυλάττει συμφερόντως αὐτόν. Εἰδὼς δὲ πολλάκις τὸν πλούσιον χαλεπώτερον ἐσόμενον, εἰ ἀσφαλίσαιτο χρημάτων (λησταῖς γὰρ ὀπτικφήσεται, ἢ μιαιφονίαις, ἢ τοῖς ἄλλοις μείζοσι κακοῖς) ἐᾷ τὸν πλούσιον καρποῦσθαι. ἐκ οὖν πενία πολλάκις ἡμῖν ἐλυσιτέλησε, καὶ πάντα θάλλαι καὶ φυγῆν οἰκείας πικροτέρα γὰρ τῆς ἀπωλείας αὐτῶν ἐγίνετο αὐτῶν ἡ σωτηρία, φαύλων μὲν τῶν πάντων, λησταῖς ἢ τῶν οἰκετῶν γνωμῶν. ἡμᾶς μὲν γὰρ οὐδὲν τῶν ἐγκλημάτων εἰδότες, πρὸς τὰ πρόντα ἢ μόνον βλέποντες, ἐκ ὀρθῶς πὰ συμ-

καίροντα

quædam circumſcriptè intelliguntur, ut bicubitum; quædam latè, ut acervus: Nam de acervo ſi duos modios demas, quod relinquitur, acervus eſt. Item beatitudini in latitudine intellectæ, ſi detraxeris corporis & externa bona, ſolaſque virtutes reliqueris nihilo minus beatitudo manet; at virtus ſeipſa ad beate vivendum contenta eſt. Omnis ergo bonus beatus, & omnis improbus miſer, etiamſi omnibus prorſus fortunæ bonis, quæ dicuntur, abundet. Quæ cum multitudo ignoret, ſolos beatos ducit, qui & corpore probè ſint affecti; & copioſi. Quare providentiam reprehendunt quæ res humanas non ſolum ex his quæ ſenſibus notantur, ſed etiam ex ſua, & propria præcognitione adminiſtrat. Cum enim Deus non neſciat bono viro expedire pauperem eſſe, ejuſque ſenſum opes, ſi dentur, depravaturas, utiliter eum in paupertate ſinit vivere. Ac qui opulentus eſt ſæpè importuniorem fore videns, ſi egeat (ad latrocinandum enim aut ad trucidandos homines, aut ad alia quædam graviora facinora animum adjungeret) potiri illum opibus permittit. Quin & paupertas ſæpe nobis utilis fuit, & ſepelire liberos, & famulos eſſe fugitivos. Eſſet enim eorum conſervatio jacturâ acerbior, ſi & liberi improbi, & famuli prædones eſſent. Nos enim nihil rerum venientium præſentientes, & ea quæ inſtant tantum ſpectantes, non re-

ctè

ctè de iis quæ in rebus humanis eveniunt, judicamus. At Deo etiam futura, tanquam præsentia sunt. Sed hæc quidem contra eos, qui providentiam damnant, disputata sunt. In quos etiam illud è scriptura sancta conveniet dicere: *an lutum dicit figulo?* Et quæ sequuntur. Quomodo enim non fugiendus homo est, qui contra Deum legem fert, & adversus providentiæ opera nititur, cum ne hominum quidem legibus audeat obsistere? Itaque his erroribus, vel hac potius impietate, prætermissa, ostendamus non recte eos à rebus singulis providentiam removere, cum universis & generalibus à Deo consulatur. Hæ enim tres solæ causæ afferri possunt, cur res singulæ Dei providentia non regantur. Aut enim Deum ignorare, rectum esse etiam illis consulere, aut nolle, aut non posse. Verum ignoratio quidem, & insciția, ab illa beata natura alienissima est: est enim ipsamet cognitio, & sapientia, & scientia. Atqui quomodo homo qui sapiat aliquid, ignoret omnibus individuis pereuntibus, etiam universa interitura? Nam ex omnibus rebus singulis, universa constituuntur. Species enim omnes, singulas res exæquant, & reciprocantur, unaque intereunt, & unà conservantur. Neque quicquam obstat quo minus omnia individua intereant, si divinitus nulla providentia gubernentur. Quibus pereuntibus etiam universa interibunt. Quod si dicant hoc solum illi curæ esse, ne omnia individua intereant, ut species conserventur

Esa. 45. *Hier.* 18. *Sap.* 15. *Rom.* 9.

Etiam res singulæ providentia regun-

βάρους τα κείσθω. ὦ δὲ Θεῷ ἐς τὰ μέλλοντα ὡς
προῖδα ἔστιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς τὰς καταπώ-
σεις ἐίρηται· πρὸς ὃς καὶ ὁ τῆς γραφῆς ἁρ-
μόσαι ἂν εἴποι, μὴ ὁ πλὴς ἐρῇ ὦ κεφαμῆ; καὶ
τὰ ἑξῆς. πῶς γὰρ οὐ φθονερὸς ἔστι ἀνθρωπος ἀπιο-
μοθετῶν ὦ Θεῷ, καὶ ἀνυπαράκλητος τοῖς τῆς προ-
νοίας ἔργοις, ὁ μηδὲ τοῖς ἀνθρωπίναις νομοθεσίαις ἀντι-
λέγειν τολμῶν; ὦ γελοῖε πάντες οὗτοι καὶ τοιαῦτα πλημ-
μελήματα, μᾶλλον δὲ ἀσεβήματα, δείξομεν ὡς οὐ
καλῶς αὐτοῖς ἀπονενόηται λέγειν τὰ καθ' ἕκαστα, τῶν
καθόλου καὶ ὅλων προνοίας τυγχανόντων. πῶς γὰρ
ἔστιν αἰτίας μοίρας ἀπονεῖμαι φαίη, τὸ μὴ γίνεσθαι προ-
νοίαν τῶν καθ' ἕκαστα· ἢ γὰρ ἀγνοεῖ Θεὸν ὅτι καλὸν
ἐστὶ τούτων ἐπιμελεῖσθαι, ἢ μὴ βούλεσθαι, ἢ μὴ δύ-
νασθαι· ἀλλ' ἄγνοια μὲν καὶ ἀμαθία πάντων ἀνο-
τερώτατον τῆς μακαρίας οὐσίας· αὐτὸ γὰρ γνῶσίς ἔστι
καὶ σοφία καὶ ἐπιστήμη· πῶς δὲ ἂν θεὸς εὖ φρονῶν
ἀγνοήσειεν, ὡς τῶν ὅλων μέρος πάντα διαφθειρομένων,
καὶ τὰ καθόλου διαφθαρήσεται; οὐκ γὰρ τῶν ὅλων μέ-
ρος σῶζόντων τὰ καθόλου σωιζεται· ἀξιοῖ γοῦν
τὰ εἴδη πᾶσιν ὁμοίως τοῖς ὅλου μέρεσι, καὶ ἀνηρέθη
καὶ συνδιαφθείρεται καὶ συνδιασώζεται. ὥστε δὲ
κωλύει πάντα τὰ ἄτομα ἀπολέσθαι, μηδὲ μιᾶς αἰῶ-
νος κηδεμονίας τυγχάνοντα. τούτων οὖν ἀπολλυμένων
καὶ τὰ καθόλου διαφθαρήσεται. εἰ δὲ τοῦτο πρε-

ποῖ

νοῆι μόνον φήσουσιν αὐτοὶ τὸ μὴ σώματα εἶναι καὶ μέρος ἀπολέσθαι, ἵνα σώζηται τὰ εἴδη λεληθάνωσιν ἑαυτοὺς λέγοντες εἰ γυμνὰ καὶ τῶν καθ' ἕκαστα τροποιωμάτων ἐστὶ τροποῦν, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, δεῖ φυλάττειν τὰ γένη καὶ τὰ εἴδη. ἄλλοι φασὶν ὡς οὐκ ἀγνοεῖ μέν, οὐ βούλεται δὲ τροποῦν. ἀλλὰ δὲ μὴ βούλεται, διὰ δύο γέ τροφάσεις, ἢ διὰ ῥᾳθυμίαν ἢ διὰ δόξαν ἀφελείας. καὶ τίς ἂν μεγαλόμυθος ῥᾳθυμίας αἰτίαν ἐπάγοι Θεῷ; πάλιν γὰρ ὑπὸ δύο τούτων ῥᾳθυμία γίνεται, ἡδονῆς καὶ ἀλγηδόνος· ἢ γὰρ ὑφ' ἡδονῆς τινὸς ἀπολελειμμένοι ῥᾳθυμοῦμεν, ἢ διὰ φόβον ἀφιστάμεθα. οὐδέτερον δὲ τούτων θεμιτὸν διανοεῖσθαι περὶ Θεοῦ. εἰ δὲ ῥᾳθυμίαν ἐπάγει σώματοῦν, λέγοιεν δὲ μὴ πρέπειν Θεῷ· (ἀνάξιον γὰρ εἶναι) τῆς τοιαύτης μακαριότητος τοῖς βρέφεσι καὶ μικροῖς συγκαταβαίνειν, καὶ οἴονεὶ βεβηλοῦσθαι ταῖς ὑλικαῖς τε καὶ προαιρετικαῖς ἀβοηθείαις, καὶ διὰ τοῦτο μὴ βούλεσθαι) ἀγνοοῦσι δύο πάθη τὰ χείριστα περὶ Θεὸν περιάπτοντες ὑπερηφανίαν καὶ μολυσμόν. ἡ γὰρ δι' ὑπερηφανίαν ὁ δημιουργὸς ὑπεροπτᾶται τῆς ἀρχῆς ὑπ' εἰρωνείας τῶν καθ' ἕκαστα μέρος, ὅπερ ἀβοήθητον εἶπον, ἢ τὸ μολυσμὸν ἐκκλίνων ὡς αὐτοὶ φασίν. εἰ δὲ τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα φύσιν ἐχούσαν ἕλκει παῖς ὁ ὑγρόν, οὐ φασι καταμολύνεσθαι τὸν ἥλιον, οὐδὲ γε ἀκτῖνας αὐτοῦ, ὅταν τοῖς βορβόροις ἐλλάμπωσιν, ἀλλὰ μένει ἀχραάντους καὶ καθαρούς, πῶς ὁ Θεὸν ἠγνη-

ſerventur, non vident ſe dicere etiam ſingularum rerum quandam procurationem eſſe; quandoquidem rebus ſingulis, ut ipſi aiunt, proſpiciens, genera, ſpecieſque tuetur. Alii dicunt non ignorare quidem Deum, ſed providere nolle. Verum hoc ipſum nolle, duabus de cauſis accidit, aut ob ignaviam, aut quod indecorum ſit. Ecquis ita inſaniat, ut ignaviæ Deum accuſet? Rurſus enim duabus de cauſis, ignavia innaſcitur, voluptate & timiditate. Aut enim voluptate aliqua illecti ignavi ſumus: aut metu aliquo, ab agendo removemur. Quorum neutrum de Deo ſuſpicari fas eſt. Sin ignavia quidem Deum liberant, ſed illi indecorum hoc genus providentiæ dicant: (indignum enim eſſe ejuſmodi beatitudine ad res viles, & minutas ſe demittere, & corporeis ex noſtraque electione, & voluntate manantibus ineptiis, velut profanari, ideoque providere nolle) non intelligunt ſe Deo duas vitioſiſſimas affectiones tribuere, ſuperbiam, & inquinationem. Aut enim ob ſuperbiam Deus imperium & gubernationem rerum ſingularum deſpicit, quod dictu abſurdiſſimum eſt, aut, ut ipſi loquuntur, quod inquinationem devitet. Quod ſi cum radii ſolares vim habeant attrahendi humorem omnem, negant inquinari ſolem ejuſque radios, cum cœno lucem inferunt, ſed integros & ab omni ſorde puros manere dicunt; quomodo Deum rebus humanis profanari exiſtimant?

Non

Non sunt hæc hominum dogmata, qui De naturam perspectam habeant. Nam in Deum neque tactio, neque interitus, neque macula, neque commutatio ulla potest cadere. Inquinatio autem, & omnia ejus generis ad mutationem pertinent. Veruntamen nonne absurdissimum est, quemlibet artificem, maximeque medicum, universo consulentem, nullam rem de singulis ne minimam quidem artis, & curæ expertem, prætermittere, quod sciat conferre aliquid ad rerum universitatem? Deum ejusdem universitatis architectum, etiam opificibus rudiorem reddere? Cæterum an providere quidem vult, non tamen potest? quomodo non ex adverso sic asserens, Deum imbecillem asserit, & bene merendi facultatem non habere? Præterea dupliciter intelligi potest, Deum individuis providere non posse, aut quod ipse natura non sit ad procurandum idoneus, aut quod res singulæ providentiæ non sint capaces. Verum idoneum quidem illum esse naturâ ad providendum, etiam ipsi concedunt, dum aiunt illum rebus universis providere, eoque magis, quod inferiora ad superiora pertingere non possunt: at superiorum vis etiam usque ad ultima, sensumque fugientia, omnia fovens & conservans, pertineat. Omnia enim à divina voluntate pendent, & inde permanentiam, salutemque accipiunt. Esse autem etiam individua ipsa, & res multiplicatas, capaces providentiæ, ex animalibus perspicitur, quæ imperiis quibusdam,

&

Α ἠθύνται συμβεβηκόσι τοῖς τῇ δὲ προσήκουσι; οὐκ
ἔστιν ἀνθρώπων φύσει εἰδότων Θεοῦ ζῶντα τὰ
δόγματα· ἀνύπαρκτον γὰρ καὶ ἀδιάφθορον καὶ ἀμίαντον
καὶ πάσης ἀλλοιώσεως κρεῖττον τὸ θεῖον καθέστηκεν. ὁ δὲ
μολυσμὸς καὶ τὰ τούτοις τὰ διαφθορᾶς ὄντα ἔργα·
Β πῶς δ' οὐκ ἀποπέφανται τις ἐπιτίθησι οἷας δήποτε τέχνης
ἢ μάλιστα ἀξίαν ἐπιμελούμενον τῶν καθόλου, μη-
δὲν τῶν κατὰ μέρος, μηδὲ τὸ σμικρότατον ἐᾶν ἀτέχνα-
στον ἢ ἀνεπιμέλητον, εἰδότα ὡς εἰς τὸ πᾶν συν-
Γ τελῆ μέρος; ᾧ δὲ δημιουργὸν Θεὸν καὶ τῶν τεχνιτῶν
ἀποφαίνῃ ἀμαθέστατον; ἀλλ' ἄφες βούλεται μὲν, οὐ
δύναται δέ. καὶ πῶς οὐκ ἄπειρος ἀπεμφαίνων ἀθε-
ότητα λέγῃ τὸν Θεὸν, καὶ ἀδύνατον τὸ ποιεῖν; ἄλλως τε
κατὰ δύο τρόπους φαίη τις αὖ τὸν Θεὸν μὴ δύνασθαι
Δ φρονεῖν τῶν ἀτόμων, ἢ ὡς αὐτὸν μὴ πεφυκέναι, ἢ ὡς
τὰ κατὰ μέρος ἀνεπίδικα φρονήσεως εἶναι. ἀλλ' ὅτι μὲν
αὐτὸς πέφυκε φρονεῖν, ἐξ αὐτοῦ συνομολογοῦσι, διὰ
τῶν φασιν αὐτὸν τῶν καθόλου φρονεῖν· ἄλλως τε τὰ μὲν
καλλιεστέρα φλαύρᾳ εἰς τὰ ὑποκείμενα οἷά τε
Ε ἐστί. τῶν δὲ κρειττόνων ἡ δύναμις, ἄχρι καὶ τῶν τελευ-
ταίων καὶ τῶν ἀναισθήτων σώζουσα κάτεισι. πρόσταγ-
μα γὰρ ἦρπαγε τοῦ θείου θελήματος· καὶ ἐντεῦθεν ἀρρύε-
ται τὸ διάμονον καὶ σωτήριον. ὅπερ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀτό-
μων ἐκπλήρωσις προνοίας ἐστὶ δικαίας, δῆλον ἐκ τῶν ζώων τῶν ἀρχαίων· περὶ καὶ ἐγε-
μο-

μετίαις διοικουμένων ὧν πολλὰ εἴδη. καὶ γὰρ μέλιτται δὲ μύρμηκες καὶ ζῶα πλάττα τῶν. συναγελαζομένων τὸ πᾶν ἡγεμόσι πείθεται, οἷς ἀκολουθεῖ πάθημα· μάλιστα δ' ἀνθρώπου τοῦτο κατανοήσειεν εἰς τὸν τῆς ἀνθρώπων πολιτείαν ἐμβλέψας. φαίνεται γὰρ καὶ τῶν νομοθετῶν δὲ καὶ τῶν ἀρχόντων, ὑπὸ διχομηνίαν διοικήσεις καὶ ὑπομελείας· ἢ ἐν τούτων δικαίη, πῶς ἂν εἴη τῆς τοῦ δημιουργοῦ προνοίας ἀνεπίδεκτος; τίκμηριον ἐν οὐ μικρὸν τὸ καὶ καθ' ἕκαστα προνοίας τυγχάνειν, ὃ φυσικῶς ἐγκατασπάρθαι τοῖς ἀνθρώποις τὸν γνῶσιν αὐτῆς. ὑπ' ἀνάγκης γὰρ σοφιζόμενοι εὑρίσκομεν ὅτι ὃ θεὸς καὶ καθ' ἕκαστα προνοίαν ποιούμενον, ὡς ἂν τῆς φύσεως ἀγνώσης ἡμᾶς ἀνθρώπους ὅτι τὸν τοῦ Θεοῦ βοηθὸν ἔχομεν. οὐκ ἂν ἐν ἡμᾶς ἀνθρώπους ἦν ἡ φύσις ὅτι ὃ μὴ φύσιν ἔχον γίνεσθαι δὲ γὰρ ἐν ταῖς ἀξιαφθάτοις παραχαῖς καὶ φθορὰς ἀπροαιρέτως πείπτειν καὶ σκεδάννυσθαι, ὃν θεὸν ὑπιδόμεθα. πᾶν ἐν τι ὁ ὧν φυσικῶς ἐπόμενον, ἐκμεγὰ ἔχει τὸν ἀποδέξιν καὶ ὑδὲ μόνον ἀνθρώπου ὑπιδεχόμενοι· πόθεν οὖν προσήκασιν ὅτι τοῦτον τὸν λόγον ὡς ζῶντα δεξάζοντες; πρῶτον μὲν, ὃν νομίζουσι σωθήσεσθαι ὃν σώματι τὸν ψυχικὸν δεύτερον δὲ ὃν μὴ δεῖσθαι τὸν λόγον ὄργανον τῆς κρείττονος περιοίας. ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, οὐδὲ μόνον τοῦ ζῴου τούτου πάσης ἐστὶν ἀθάνατον ἴσασιν, αὐτὰ σοφοὶ τοῖς σοφωτάτοις τῶν ἑλλήνων μετισοφιστάταις δηλοῦσι,

& magiſtratibus gubernantur, & unum in locum convenientia, principibus quibuſdam ſubjiciuntur, quos audientes ſequuntur; ut in apibus, & formicis, aliiſque plurimis licet cernere. Sed hoc qui in hominum cultum & Rempublicam intuebitur, maximè animadvertet. Videmus enim eos legislatorum, & magiſtratuum rectionem, & procurationem admittere. Quæ qui recipiat, quo modo in eum Dei providentia non cadat? Jam verò etiam res ſingulas regi providentia, magno argumento eſt, quod naturaliter ejus notitia hominibus eſt inſita. Nam difficili, & neceſſario noſtro tempore ſtatim ad numen divinum, & preces confugimus: velut natura nos ſine doctrina ad Dei opem perducente: Non autem ſine doctore nos natura ad id duceret, quod eadem natura non fert, ut fiat. Nam in repentinis perturbationibus, & timoribus ſine electione, neque deliberate & antequam aliquid conſideramus, Dei numen invocamus. Quicquid autem naturaliter, quamque rem inſequitur, in eo tanta vis eſt ad demonſtrandum, ut contradici nihil poſſit. Quæ ergo ratio iſtos ad hanc ſententiam adduxit? Primum quidem, quod exiſtiment cum corpore animam interire. Deinde quia rationem rerum ſingularum providentiæ percipere nequeunt. Verum animam morte non deleri, neque hujus vitæ circumſcriptione res humanas terminari, & diſceſſus ab uno corpore in aliud, quod doctiſſimi

Anima morte non deletur.

ctissimi quique Græcorum probant, & loci quæ dicuntur animabus, pro cujusque vita distributa, & supplicia, quibus per se animæ afficiuntur, declarant. Hæc enim etsi in alio quopiam peccant, tamen remanere animam post hanc vitam, & luere pœnam peccatorum, confitentur. Sin providentiæ ratio rerum singularum à nobis comprehendi non potest, ut certè non potest, prout illud testatur, *Quam indagari nequeunt judicia tua, neque investigari viæ tuæ*, non tamen hanc ob causam neganda providentia est. Neque enim quoniam maris terminos & arenæ numerum ignoramus, neget quis mare, aut arenam esse. Nam hoc quidem modo etiam hominem, aut aliud quodpiam animal esse negent, quoniam numerum hominum, & cæterorum animalium nesciunt. Nam individua nobis infinita sunt. Quæ autem nobis infinita, nobis incognita; ac universa quidem sæpe ratione comprehenduntur, res singulæ ut comprehendantur, fieri non potest. Cum autem sit in unoquoque homine duplex differentia: una, qua ab alio homine discrepat; altera, qua à seipso (multum enim quotidie quisque mutatur, & à seipso differt in vitæ genere, in studiis, in vitæ necessitatibus, in cupiditatibus, & accidentibus. Celeriter enim se vertit hoc animal, & cum vitæ necessitatibus temporibusque mutatur) necesse est etiam congruentem cuique providentiam, eamque differentem, & variam, & mul-

Rom. 11. 33.

λοδοι, ϗ Φ λεγόμθροι ὅπου ταῖς ψυχαῖς ἀποκεκληρῶδαι πρὸς Ⓦ ἑκάστης βίου, ⊂ αἱ τιμωρίαι τῶν ψυχῶν αἷς τιμωρεῖται καθ' ἑαυτάς ταῦτα γὰρ εἰ ϗ σχαπίπλ κατὰ τὰ ἕτερα, ἀλλὰ ὃ τιὸ ψυχικὸ εἶ) μὴ τιὸ ζωϊκὸ ταύτῃ, καὶ δίκας ὑπ' ἰχλι τῶν πλημμελημάτων συμομολογῶ. Εἰ δὲ ἀκεπάληπλος ὄδι ἡμῖν τῆς τῶν ϗ μέρος πρωτοίας ὁ λόγος, ὥσπερ ὧν καὶ ὄδι ϗ ὃ, ὡς ἀνεξερεύνητα ⊂ κείμαπά σου καὶ ἀνεξιχίαστοι αἱ ὁδοί σου. ἀλλ' οὐ δχὶ τῦτο δῆ λέγω ὡς ὄτε ἔστι πρόνοια· οὐ δὲ γὰρ ὅπῃ ὃ μέζων τῆς θαλάσσης ἀγνοῦμθν, ϗ Ⓦ ἀριθμὸν τῆς ψάμμου, φάμ τις ἂν μήτε θαλάσσαι, μήτε ψάμμοι εἶ) ὕτω γὰρ εἴποιεν ἂν μήτε ἄνθρωποι μή τε ἄλλό τι ζῶοι εἶ), ὅπῃ Ⓦ ἀριθμοὶ τῶν τε ἀνθρώπων, ϗ τῶν ἄλλων ζώων ἀγνοῦσι. τὰ γὰρ ἄτομα, ἄπφα ἡμῖν· τὰ ἢ ἄπφα ἡμῖν ἄγνωπα ἡμῖν ϗ τὰ μὲν καθόλου πολλάκις λόγῳ ἔχῃ πρειλημμά, τὰ δὲ ϗ μέρος ἀδυνάτου. οὔσης ἢ καθ' ἕκαστον ἀνθρώπου διπλῆς διαφορᾶς, τῆς τε πρὸς ἕτερον ἄνθρωπον ⊂ τῆς πρὸς ἑαυτόν (πολλὴ γὰρ ϗ ἡ πρὸς ἑαυτὸν ἑκάστου καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀναλλαγὴ ϗ διαφορά, ἔντε τοῖς βίοις ϗ τοῖς ὀπιτυδεύμασι ⊂ χρείαις ϗ ὀπιθυμίαις ϗ τοῖς ὀπισυμβαίνουσι· ἀγχίτροφοι γὰρ τῦτο ὃ ζῶοι, ταῖς χρείαις ϗ τοῖς καιροῖς ὀξέως συμμεταβαλλόμθνοι) ἀπάγκη καὶ τιὸ ἁρμόζουσ ἑκάστῳ πρὸς τὸ διαφορόν τε ϗ ποικίλλω ϗ πολυ-

πολυχρόνῳ τῇ συνόδῳ μὲν τῇ τῶν πεπληθυσμένων ἀκε-
ταληψίᾳ συνεκτείνεσθαι· εἰ δ' ἡ πρόσφορον ἑκάστῳ
δῆλα καθ' ἕκαστον τεταγμένα ἐς οἰκείαν ἕκαστα ἀρχὴν αὐ-
τὴν, ἄτμητος ὁ τῶν κῦ μέρος ἢ διαφορᾶς, ἄτμητος ἅμα
καὶ τῆς ἁρμοζούσης αὐτοῖς ποιότητος ὁ λόγος· εἰ δ' ἄ-
τμητος, καὶ ἀγένητος ἁπλῶς. οὐ δῆλα τοίνυν τὴν οἰκείαν
ἀγνοίαν ἀναίρεσιν ποιεῖσθαι τῆς τῶν ὄντων κτήσεως·
ἃ γὰρ συνομίζεις μὴ καλῶς, πάντα κῦ λόγοι μὲν ἂν
δημιουργῷ γένεσθαι· σὺ δ' ἀγνοεῖς αἰτίας, δι' ἃς κῦ
λόγοι φῆς γένεσθαι. ὅπερ γὰρ ὅτι τῶν ἄλλων τῶν ἀ-
γνώστων πάσχομεν, τοῦτο καὶ ὅτι τῶν ἔργων τῆς προνοίας·
ἐξ εἰκασίας τινὸς καὶ ταύτης ἀμυδρᾶς, συνοῦμεν τὰ
κατ' αὐτὴν, εἰδώλοις τισὶ καὶ σκιαῖς τῶν ἔργων αὐ-
τῆς ἐκ τῶν γινομένων κῦ συλλογισμοῖς λαμβάνοντες. φα-
μὲν γοῦν τινὰ γένεσθαι κῦ συνεχώρησιν τοῦ Θεοῦ τῆς
δὲ συνεχωρήσεως εἴδη πολλά· συγχωρεῖ γὰρ πολλά-
κις καὶ ⓜ δίκαιον ἐμπεσεῖν συμφοραῖς, ἵνα τὴν ἐκ
αὐτῶν λειφθεῖσαν ἀρετὴν ἀναδείξῃ ἄλλοις, ὡς
ὅτι τοῦ Ἰώβ. ἄλλο τι συγχωρεῖ τῶν ἀτόπων ἵ παρα-
χθῆναι, ἵνα δῆλα τῆς παραξέως τῆς δικαίας ἀτόπου
μέγα ἵ καὶ θαυμαστὸν καταφήσῃ· ὡς δῆλα τοῦ σω-
ζεσθαι τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. κατ' ἄλλον δ' ὅπου
συνεχωρεῖ ⓜ ὅσιον πάσχειν κακῶς, ἵνα μὲν ἐκ τοῦ ὀρθοῦ
σωφρόνως καὶ τῆς δοθείσης αὐτῷ δυνάμεως εἰς
ἀλαζονείαν ἐκπέσῃ, ὡς ὅτι τοῦ Παύλου. ἐλαχα-

λειπε-

multiformem, & cum rerum singularum immensitate conjunctam comitari. Quod si accommodatam cuique oportet in quaque re & propriam esse providentiam, infinita autem est rerum singularum differentia, simul infinita est eis accommodatæ ratio providentiæ; sin autem infinita, etiam nobis ignota. Quare nobis ob ignorationem nostram moderatio curaque rerum tollenda est; Quæ enim tu non recte geri putas, ea prudenter Deo decreta sunt: sed tu, quoniam causas ignoras, prudenter geri negas. Idem enim nobis usu venit in providentiæ operibus, quod in cæteris rebus quas non assequimur. Ex conjectura aliqua, eaque obscura, eam cognoscimus, & imagines quasdam, umbrasque operum ejus, ex his quæ fieri videmus, velut suspicantes sumimus. Dicimus enim quædam fieri permissione Dei. Permissionis autem multæ sunt species. Permittit enim sæpe etiam virum bonum in calamitates incidere, ut latentem in eo virtutem cæteris prodat, ut de *Job* accepimus. Alias permittit aliquid absurdi fieri, ut re, quæ absurda videatur, magnam quandam rem & admirabilem assequatur, ut per crucem salutem humani generis. Alio modo sanctum & pium hominem in ærumnis & miseriis esse permittit, ne de bona animi conscientia, & potestate sibi data, in arrogantiam prolabatur, ut in *Paulo* animadverti potest. Deseritur igitur quis ad tempus, ad correctionem

Quædam fiunt permissione Dei.

Job. 1. &c.

1 *Cor.* 12.

alterius, ut ejus casum cæteri intuentes ex-
Luc. 16. diantur, ut in *Lazaro*, & *Divite* evenit. Natura enim ita comparatum est, ut dum alios in malis cernimus, ipsi animis contrahamur, ut scitè à Menandro dictum est.

Dei timentes numen in malis tuis.

Destituitur etiam aliquis gloriæ alterius causa, non suo aut parentum vitio, ut is qui natus erat cæcus, ad gloriam filii hominis. Rursus ad alterius æmulationem, malaq; perpeti quispiam permittitur, ut patiendi gloria amplificata, cæteri in spem futuræ magnidis, & cupiditate venturorum bonorum commoti, idem sine ulla dubitatione patiantur. Quod in martyribus perspicimus, & qui pro patria aut genere suo, aut dominis occubuerunt. Quod si cuipiam adversari rationi videatur, ad alterius correctionem quempiam vexari; sciat, hanc nostram vitam esse certamen & stadium virtutis: itaque quo labores majores, eo majora præmia. Nam perpessionis modus & finis est præmiorum remuneratio. Eam ob causam *Paulus* innumeris malis affligi permittebatur, ut majore & absoluto victoriæ præmio potiretur. Quæ omnia rectè & decenter providentiæ opera efficiuntur. Quod ita esse, eaque Deum ratione omnia moderari, quam solam rerum natura patitur, si quis duo hæc spectet, quæ ab omnibus conceduntur, rectissimè animadvertet. Bonus est, solusque sapiens. Quare quod

bonus

λείπεταί τις τοῦς κακοῖς εἰς διόρθωσιν ἄλλου· ἵνα
δὲ κατ' αὐτοὺς σκοπούντες καὶ ἄλλοι παιδεύωνται, ὡς
ὑπὸ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου φυσικῶς γὰρ ὁρῶν-
τες πηρὰς παρειὰς στιλλόμενα, ὡς εἴρηται καλῶς
ὑπὸ Μενάνδρου τοῦ·

Φοβούμενοι δ' ἅμα θηρὸς ὑπὸ τοῦ σου πάθους.

Ἐγκαταλείπεταί τις καὶ εἰς ἄλλην δόξαν οὐ δι' οἰκείας,
ἀλλ' ἀνθρώπων ἁμαρτίας, ὡς ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς, εἰς δό-
ξαν τοῦ ἰσχύοντος ἀναθέσθαι. πάλιν ἐγχωρεῖταί τις παθεῖν
εἰς ἄλλην ζῆλον ἵνα τῆς δόξης τοῦ παθεῖν μεγαλωθείσης
ἄσχετον τὸ πάθος τοῖς ἄλλοις γένηται· ἐλπίδι τῆς μελλούσης
δόξης καὶ ὅτι θυμία τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν, ὡς
ὅτι τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἑαυτοὺς ὑποδιδόντων ἰσχὺς
πατρίδος ἢ χώρους ἢ διαστήμα. Εἰ δὲ τῷ δοκεῖ πάσχειν
ἀλόγως τοῦτο, ὃ εἰς ἄλλην διόρθωσιν πάσχειν κακῶς, γι-
νωσκέτω, ὡς οὗτος ὁ βίος ἀγὼν ὄντως καὶ στάδιον ἀρετῆς·
ὅσῳ τοίνυν μείζους ὁ πόνος, τοσούτῳ μείζους οἱ στέφα-
νοι· καὶ γὰρ ὁ μέσος τῆς ἀτομοίας καὶ τῶν ἄθλων αἰνύ-
δασις. ἀφ' οὗπερ Παῦλος ὁ μυείαις συνεχώρησε χρῆσθαι θλίψεσιν, ἵνα μείζονα καὶ τέλεον ἀπολάβῃ τῆς
νίκης τοὺς στέφανον· πάντα οὖν καλῶς καὶ διόντως γίνεται
τῆς προνοίας τὰ ἔργα. ὅπερ ὃ καλῶς καὶ διόντως καὶ ὡς
μάλιστα ὑποδέχεται. δίκης Θεοῦ τὰ πάντα, δύο τούτοις
τοῖς σκοποῖς τῆς χορηγούμενος τοῖς πᾶσι πᾶσιν ὁμολογου-
μένοις, ὀρθοπαθεῖν σκοπόσθαι. ἀγαθὸς ὄντι καὶ μόνος

σοφὸς

σοφός; οὐκοῦν ἔχει μὲν ὁ ἀγαθὸς εἶδος, σοφιστοῦτον δὲ οὐκ ὄντων ὄντι, ἀμαθὲς ἂν εἴη, σοφῶς ἄρα ἔσται τὸν ὄντα μὴ ἐπιμελεῖσθαι. εἰ μὲν γὰρ οὐ σοφός, οὐκ ἀγαθῶς· εἰ δὲ μὴ καλῶς, οὐ σοφός. ὥστε ποιητὴν τοῖς σκηπτοῖς, μηδενὸς καλαγιτώσκειν τῶν τῆς σοφοῖς ἔργων, μηδὲ βλασφημεῖν ἀνεξετάστως· καλῶς δὲ πάντα ἐπιδέχεσθαι, πάντα θαυμάζειν, πάντα πιστεύειν καλῶς ἔχοντας γινέσθαι, καὶ φάσκειν τοῖς πολλοῖς ἄδικα πάσχειν μὴ σοφοῖς τὴν βλασφημίαν πολλῶν καὶ τῆς ἀμαθίας ἑαυτῶν καταγελᾶν λόγον. ὅταν δὲ λέγωμεν πάντα καλῶς γίνεσθαι, δῆλον ὡς οὐ σοφῶν τῆς κακίας τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἔργων ἢ πρὸς ἡμᾶς γιγνομένων (ϕη) λόγον ποιούμεθα, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν σοφῶν πρὸς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὄντων. πῶς δὲ ἀνδρεῖος ἂν εἴη πικροῖς ἐπιπίπτουσι θανάτοις καὶ σφαγαῖς ἀναιτίαις; εἰ μὲν γὰρ ἀδίκως, ἔχει τι μὴ ἐκκλίνειν ἡ δικαία πρᾶξις (ϕθ) φόνου; εἰ δὲ δικαίως ἀναιρεῖται τοὺς (ϕ) φονεύσαντας. πρὸς αὐτὸν ἐροῦμεν, ὅτι καὶ ὁ φονεύσας ἀδίκως φονεύει, καὶ ὁ φονευόμενος ἢ δικαίως φονεύεται ἢ συμφερόντως· δικαίως μὲν ἐὰν ᾖ ἔχῃ πρᾶξις ἀξίας αἰτίας, ἡμῖν καὶ ἀνθρώποις συμφερόντως δέ, προκαταλαμβανούσης τῆς προνοίας τοὺς μελλήσαντας ἔσεσθαι πρὸς αὐτὸν κακουργίας, καὶ ὅτι καλὸν αὐτῷ μέλλει τὸ τοῦ ζῆσαι τὸν ζῶντα, ὡς Σωκράτει καὶ τοῖς ἁγίοις· ὁ δὲ φονεύσας, ἀδίκως ἐφάνθη.

οὐ

bonus est, merito providet: Quod sapiens, sapienter, & optimè providet. Si enim non providet, non est bonus: si non rectè providet, non est sapiens. Itaque hos duos scopos intuentibus, nullum providentiæ opus damnandum est, neque re non explorata de ea quicquam est detrahendum: sed omnia in bonam partem accipienda sunt, omnia habenda admirationi, omnia rectè & decore fieri credenda, etiamsi vulgo iniqua videantur: ne maledicentiam vituperabili admodum inscitiæ nostræ cumulemus. Verum illud perspicuum est, cum dicimus omnia recte fieri, nos non de hominum vitiis loqui, neque de operibus quæ in nostra potestate sita sunt, & à nobis fiunt, sed de providentiæ effectibus, quæ in nostra potestate sita non sunt. Quomodo ergo viri aliqui acerbissima morte multantur, & sine causa jugulantur? Si enim inique, cur justa illa providentia cædem non prohibuit? Si juste, nullum est peccatum eorum qui occiderunt. Respondebimus, & eum qui occidit, inique occidisse, & eum qui occiditur, aut juste occidi, aut utiliter; juste aliquando ob improba quædam facinora nobis incognita: utiliter, quod occupet providentia futura illius maleficia, & quod è re illius sit non ulterius vitam producere. Quod *Socrati*, & sanctis viris accidit: At qui occidit, injustè occidit. Non enim eam ob causam, neque quod sibi liceret, sed spontè quæstus faciendi,

ciendi & prædandi cauſa. In noſtra enim eſt poteſtate agere: perpeti, ut verbi gratia, occidi, in noſtra poteſtate non eſt. Nulla autem mors mala eſt, niſi quæ ob peccatum infertur: ut è morte ſanctorum hominum cognoſcitur. Improbus vero etiam ſi in lectulo, etiam ſi repentè ſine moleſtia ulla, vitam finierit, male mortuus eſt, ut qui malam ſibi ſepulturam aſciverit peccatum: qui tamen interemit, improbè interemit. Nam in his qui juſte interficiuntur, ſubdit ſe in locum carnificis: in his qui utiliter, ſanguinariorum, & ſceleratorum. idem judicandum de iis, qui hoſtes interimunt, & bello capiunt, & in captos omne exemplum improbitatis edunt. Itemque idem de iis, qui plus æquo ſibi appetunt, & alios pecunia ſpoliant. Etenim & iis, quibus eripitur, veriſimile eſt conducere non poſſidere; & qui alienam pecuniam concupierunt, injuſti. Nam habendi cupiditate indocti, non quia illis ſit utile, ademerunt.

Mors quatenus mala.

FINIS.

οὐ γὰρ ἀφ' ἑτέρου ἐστὶ ἔξον αὐτῷ, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ· καὶ ἡ μὲν χρῆσις ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐξουσίᾳ ἐφ' ἡμῖν γάρ ἐστιν ἡ πρᾶξις, ὃ δὲ πάθος οὐκ ἐφ' ἡμῖν, οἷον ὁ φονεύσας φαῦλος μὲν ἐστὶν ἀνὴρ κακός, εἰ μὴ ὁ δι' ἀμυναν· ὡς δῆλον ἐκ τοῦ θανάτου τῶν ὁσίων ἀνδρῶν. ὁ δὲ ἀμυνόμενος καὶ σώζων σῶμα ποδὶ, καὶ ἀφιδίου ἀπόνως πληγείσης, κακῶς ἀπέθανε, κακὸν σῶζαν ἐπαγόμενος τὴν ἀμυναν. ὁ μέντοι φονεύσας, κακῶς ἐφόνευσεν. ὅτι μὲν γὰρ τῶν δικαίως φονευομένων, εἰς τιμὴν τῶν δημίων ἑαυτὸν κατέταξε μοῖραν· ὅτι δὲ τῶν συμφερόντως, εἰς τιμὴν τῶν μιαφόνων καὶ σκαιῶν. τὰ αὐτὰ καὶ ὅτι τῶν τοὺς πολεμίους φονευόντων καὶ αἰχμαλωτιζόντων καὶ πᾶσαν κακίαν ἐργαζομένων καὶ τῶν αἰχμαλώτων. τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῶν πλεονεκτούντων καὶ ἁρπαζόντων χρήματα· καὶ γὰρ τοῖς ἀφαιρουμένοις ὡς εἰκὸς συμφέρει μὴ κεκτῆσθαι, καὶ ᾧ πλεονεκτήσαντες ἄδικοί ἐσμεν γὰρ πλεονέξιαν, καὶ οὐχὶ σῶν συμφέρον σκεύεσιν ἀφείλοντο.

ΤΕΛΟΣ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ φύσεως ἀνθρώπου Pag. 2
β'. Περὶ ψυχῆς 38
γ. Περὶ ἑνώσεως ψυχῆς καὶ σώματος. 93
δ. Περὶ σώματος. 106
ε. Περὶ στοιχείων 113
ς. Περὶ τῆς φλυταστικῆς 133
ζ. Περὶ τῆς ὄψεως 138
η. Περὶ ἁφῆς 153
θ'. Περὶ γεύσεως 158
ι. Περὶ ἀκοῆς 161
ια. Περὶ ὀσφρήσεως 162
ιβ. Περὶ τῆς διανοητικῆς 165
ιγ. Περὶ τῆς μνημονευτικῆς 165
ιδ. Περὶ τῆς ἀνθρωπίνης λόγου καὶ τῆς θεωρητικῆς 173
ιε. Ετέρα διαίρεσις τῆς ψυχῆς 174
ις. Περὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς ὃ καὶ παθητικὸν καὶ ὀρεκτικὸν καλεῖται 177
ιζ. Περὶ τῆς ἐπιθυμητικῆς 181
ιη. Περὶ ἡδονῶν 185
ιθ. Περὶ λύπης 194
κ. Περὶ φόβου 197
κα. Περὶ θυμοῦ 198
κβ. Περὶ τοῦ ἀλόγου τοῦ κατηκόου λόγῳ 201
κγ. Περὶ τοῦ ὀρεπτικοῦ 201
κδ. Περὶ τῶν σφυγμῶν 206
κε. Περὶ τῆς γονητικῆς καὶ σπερματικῆς 209
κς. Αλλη διαίρεσις τῶν διοικουσῶν δυνάμεων τὸ ζῶον 213

κζ.

INDEX CAPITUM.

CAP. I.

1. De natura hominis Pag. 3.
2. De anima 39
3. De unione corporis & animæ 92
4. De corpore 107
5. De elementis 112
6. De phantasia 132
7. De visu 139
8. De tactu 152
9. De gustu 159
10. De auditu 163
11. De odoratu 163
12. De cogitatione 164
13. De memoria 164
14. De ratione & oratione 172
15. Alia divisio animæ 175
16. De parte animæ irrationali, quæ & passibilis & appetitiva vocatur 176
17. De cupiditate 180
18. De voluptate 184
19. De ægritudine 195
20. De metu 196
21. De ira 199
22. De parte rationis experte quæ rationi non obtemperat 200
23. De nutriente animæ parte 200
24. De pulsibus 207
25. De generandi, aut spermatica facultate 208
26. Alia divisio facultatum quæ animal administrant 212
27. De

27. De motu quem animalia per se, aut per electionem suscipiunt, qui ad appetitum pertinet 215
28. De respiratione 216
29. De eo quod sponte, & invitè fit 223
30. De eo quod invitè fit 237
31. De eo quod invitè fit, per ignorationem 238
32. De eo quod sponte fit 240
33. De electione 247
34. De quibus rebus consultemus 251
35. De fato 256
36. De fato, quod in astris ponitur 260
37. De his qui dicunt rerum agendarum optionem nobis esse, exitum verò rerum quas elegimus in fati potestate 267
38. Quomodo Plato fatum dicat 271
39. De libera voluntate, seu de iis quæ in nostra sunt potestate 278
40. Quæ sint illa quæ in nostra sunt potestate 284
41. Quam ob causam liberæ voluntates procreati sumus 291
42. De providentia 306
43. Quid sit providentia 315
44. Quarum rerum sit providentia. 336

FINIS.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

κζ. Περὶ τ καθ' ὁρμὴν ἡ κζ προαίρεσιν κινήσεως ἥ πς ὄζι τῦ ὀρεκτικῦ 214

κη. Περὶ ἀναπνοῆς 215

κθ. Περὶ ἐκνσίν ἄκνσίν 229

λ. Περὶ ἀκνσίν 230

λα. Περὶ τῦ δι' ἄγνοιαν ἀκνσίν 237

λβ. Περὶ τὴν ἀκνσίν 241

λγ. Περὶ προαιρέσεως 242

λδ. Περὶ τίνων βουλευόμεθα 250

λε. Περὶ αἱμαρμένης 257

λς. Περὶ τῆς ἀρχ τῆς ἀστρων αἱμαρμένης 262

λζ. Περὶ τῆς λεγόντων αἵρεσιν τῶν πρακτῶν ἐφ' ἡμῖν εἶναι, πῶς δὲ αἱρεθέντων ἀποφασιν ὄζι τῇ αἱμαρμένῃ 266

λη. Περὶ πῶς λέγ Πλατων πῶ αἱμαρμένῳ 270

λθ. Περὶ τ ἀυτεξυσίν ὃ ὄζι τ ἐφ' ἡμῖν 279

μ. Περὶ τῦ ὅτι ὄζιν ἐφ' ἡμῖν τινά 285

μα. ὀχὶ ποίμν αὐτοῖμν ἀυτεξύσιοι γεγόναμεν 293

μβ. Περὶ προνοίας 301

μγ. Τί ὄζι πρόνοια 314

μδ. Περὶ τῦ τίνων ὄζι πρόνοια. 317

ΤΕΛΟΣ.

Lectori Monitio.

ISta perlegens, nonnulla præteriisse ſphalmata deprehendo, quæ in recenſendis à prælo ſchedis oculos utcunque attentos fugerunt: ſed cum in editione iſta Latina Græcis è regione reſpondeant, ac nullibi adeo infeliciter actum, ut in utriſque ſimul error irreperet; Lector, ſi alicubi hæſerit, in alterius paginæ faciem oculum conjiciens, facilius multo ſe in viam reducet, quam ſi ad operis calcem ſubinde amandaretur. Proinde tabellæ vicem Monitio iſta ſuppleverit.

ΝΕμεσίῳ] Quid de Authore noſtro ſentiamus, fortaſſe plus ſatis ſuperius diximus; pretium tamen operæ fuerit inſuper monere, in altero M S. Codicum quibus uſi ſumus, hanc haberi Epigraphen: Ἀδαμαντίου Φ. τῦ ϗ Νεμεσίῳ Ἐπισκόπου Ἐμέσης, ita ut *Adamantionis* prænomine is inſigniatur. Floruiſſe quidem ſub quarto ſeculo Rhetorem non incelebrem *Adamantium* appellatum pluribus conſtat: & ſpeciatim ex *Nazianzeni*, nec non *Libanii* ad eum ſcriptis epiſtolis: at eundem illum non fuiſſe cum *Nemeſio Cappadociæ* Præfecto, *Gregorii Nazianzeni* familiari, evidenter liquet, tum ex ea varietate quæ in nominum flexu cernitur, tum ex ipſa Epiſtolarum forma & tenore; quod pariter dicendum de *Iſidori Nemeſio* ſuperius itidem memorato.

Quinimo profiteri par erit, in eodem illo quem ſupra laudavimus codice, præter tractatum hunc noſtrum Περὶ φύσεως Ἀνθρώπου, alium haberi parvi momenti, ut & molis; qui ejuſdem Authoris Λόγοι κεφαλαιώδεις dicitur, & ſeptem circiter paginas complectitur, ex *Nemeſio* noſtro, & *Meletii*, ejuſdem argumenti libello conſarcinatus; æquiſſima hac plagii lege, ut prior pars *Nemeſio*, altera *Meletio* pauciſſimis ſubinde interpolatis, in ſolidum debeatur; qui quidem liber ille ipſe videtur quem *Geſnerus* laudat, ſub titulo *Adamantionis Philoſophiæ Compendiariæ*, quem Græcè extare dicit *Venetiis* apud S. *Antonium*.

Pag. 2. B. Τὸ ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς νοερᾶς,] Apud omnes fere convenit, hominem ætherea terrenaque parte

parte, anima & corpore consistere; unde Author noster paulò infra ait, ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς ἐστὶ καὶ σώματος, ὁ κοινὸς ἀπὸ ἀλλήλων λόγος. Nec minori consensu concurritur in approbanda ejusdem fabrica quam institutam ait *Plato in Tim. p.* 25. ἦ δυνατὸν ὡς καλλίστα πεφυκέναι. Unde *Protagoras* eam rerum omnium mensuram esse dixit, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστι, adeo ratum elogium à Deo operibus suis adhibitum, *quod illa valde bona.* Utrum vero anima una simplexque Essentia sit, non ita in confesso habetur. *Philo lib.* 1. *de Mundi opif.* verbis ab Authore nostro laudatis inquit, νῦν εὕρετον ἐδωρήτω ψυχῇ πνα ψυχὼ, καθάπερ κόρῃ ὀφθαλμῷ. *Josephus lib.* 1. *Antiq. Jud. c.* 2. ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πνεῦμα ἐνῆκεν αὐτῷ καὶ ψυχὴν. *Plotinus* (cujus testimonium hic adhibetur) *Ennead.* 1. rationem redditurus quid mentis voce intelligat, sic loquitur; νῦν λέγω, οὐκ ἡ ψυχὴ ἔχει ἕξιν ὅταν τὰ ὄντα νῦν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν νῦν, ἢ ἐγὼμὲν καὶ τοῦτον ὑπὲρ ἄνω ἡμᾶς qualia alibi passim repetit. *Marcus Anton.* in vita sua ait, hominem tribus constare partibus, τοῖς σαρκίοις, ψυχικῷ καὶ τῷ ἡγεμονικῷ. Sed non apud Ethnicos Judæosve habitabat ista sententia, *Irenæus* disertissimis verbis ait, *tria sunt ex quibus perfectus homo constat, carne, anima, spiritu. lib.* 5. *adv. Hæres. c.* 9. *lib. etiam* 5. *c.* 6. istis similia reperire est, nec non apud *Tatianum*: quin *Augustinus Tract. de Symbolo* sic loquitur; *Homo habet tres partes, spiritum, animam & corpus, itaque homo est imago SS. Trinit.* Revera libro de *Eccl. Dogm. c.* 20. *Didymum* eo nomine reprehendit, quod Spiritum sertium quoddam in hominis substantia esse vellet.

Neque

Neque id mirum; postquam enim *Apollinarii* & ipsius sequacium *Dimeritarum* increbuit dogma, qui Dominum nostrum ex tribus partibus constitutum asserebant, οὐκ σαρκὸς, καὶ ψυχῆς, καὶ θεότητος ἀντὶ τοῦ νοῦ, (*Epiphanii* sunt verba *pag.* 1016,) Quo certius eos profligarent Orthodoxi, deinceps receptæ prius sententiæ de tribus animæ partibus valedixerunt, licet ab Apostoli verbis 1 *Thes.* 5. 23. firmamentum sibi arrogare videatur: & demum hæreseos cujusdam apud Posteros arcessebatur, animam à Spiritu secernere: simili plane lege, qua mersio in baptismate, nunc trina, dein una, denuo & trina placuit, pro dogmatum varietate quæ Ecclesiam subinde lacessebant.

Pag 3. E. Ἀριστέλης] Hæc habentur *lib.* 2. *de Anima cap.* 1.

Pag. 5. A. Πλάτων δὲ] De his pluribus verbis agens *Socrates* introducitur in *Alcibiade*, qui tandem concludit ἐπειδὴ δὲ ὅτε τὸ σῶμα, ὅτε τὸ ξυναμφότερόν ἐστιν ἄνθρωπος, λείπεται οὐδὲν ἢ μηδὲν αὐτὸ εἶναι, ἢ εἴπερ τι ἔστι, μηδὲν ἄλλο ἢ ἄνθρωπον συμβαίνειν ἢ ψυχῇ, Quod *Cicero in somnio Scip.* ita effert, *non is es quem forma ista declarat, mens cujusque est quisque.* Adeo quidem hominem omnino ex se perficit anima, ut voce in eam rem conficta αὐτοτοαυτὸ appellandam censuerit *Plato.*

Pag. 5. Γ. δηλοῖ δὲ ὁ Θάνατος.] Hæc apud *Damascen.* habentur; sed semel monere liceat, maximam partem secundi libri istius scriptoris è nostro mutuatam.

Pag. 6. Γ. ἑνὸς γὰρ μόνου ὄντος] Egregiè hæc quidem; Rerum enim nexus ad unitatem, ordo ad principium,

immensitas ad infinitatem, commoda ad Patrem; proinde omnia ad Deum recta manuducunt.

Pag. 9. E. Ἀριστοτέλης ἱστόρησε] *Hist. animal. l. 1. c. 1.*

Pag. 10. E. δῆλ. ἡ Μωϋσῆς τὴν δημιουργίαν ἐκτιθέμενος.] *Philo de mundi opif.* ait, καθάπερ οὖν οἱ ἱσιάτορες οὐ πρότερον δεῖ δεῖπνον καλοῦσιν ἢ τὰ πρὸς εὐωχίαν πάντα εὐτρεπίσαι, καὶ οἱ τὰς γυμνικὰς ἀγῶνας τιθέντες &c. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ τῶν ὅλων ἡγεμὼν, οἷά τις ἀγαθοδότης καὶ ἱσιάτωρ ἄνθρωπον καλεῖν μέλλων δεῖ πρόνοιαν καὶ θεωρίαν, τὰ εἰς ἑκάτερον εἶδος προευτρεπίσαλο. quibus subjungit, Θεὸς ἀρχὴν μὲν γενῶν ἐποίει, τέλος δ' ἄνθρωπον, τὸ μὲν γὰρ ὂν ἀθανάτοις ἀφθάρτων πλειόταλον, τὸ δὲ τῶν γηγενῶν καὶ φθαρτῶν ἄριστον, βεβαιοῖ εἰ δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν γένος. *Basilius* 21. *in aliq. script. loc.* πρώτη ἡ κτίσις, τελευταῖος δὲ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι προεσκεύασεν αὐτῷ ὥσπερ οἰκοδεσπότης, οἶκον πεπληρωμένον. οὐ γὰρ κενὸν ἐποίησεν ἄνθρωπον ἵνα πλοκὰς κλίνῃ, ἀλλ' ἐποίησεν οὐρανὸν σκεπὴν αὐλοφυῆ κλίσας, ἐπεσόρησε πλῆθος ἄφθονος ταῖς ποσὶ προετοιμάζων τοῖς τοῦ ἀνθρώπου. Sic *Nyssenus* οὐκ ἂν εἰκὸς τὰ ἄρχοντα πάντων ἀρχομένων ἀναφαίνεσθαι. *Tertull. vero contra Marc. l. 2. Quis dignus incolere Dei opera, quam ipsius imago & similitudo? Euryphamus Pythag.* τὸ θεῖον ἄνθρωπον πολυτελέστατον ζῶον, ἐς τὸν κόσμον ἐσφύσισεν ἀντίτιμον μὲν τῆς ἰδίας φύσιος, ὀφθαλμὸν δὲ τῶν τῶν ὄντων ἀμφικοσμήσιος. *Lactantius lib. 7. Mundum non propter se Deus fecit, sed propter hominem qui eo utitur: ita ipsum hominem propter se &c. scilicet ut esset qui opera ejus intelligeret.*

Pag. 14. A. Ἑβραῖοι δὲ τὸν ἄνθρωπον] *Josephus* quidem

quidem sentire videtur, illos saltem admodum longævos esse potuisse, si mandatis divinis morem gessissent; sic enim Deum Protoplastas alloquentem introducit γῆρας τι θάτλον ἐκ ἂν ἐπέλθη, καὶ ὃ ζῆν ἐς μακρὸν ἂν ὑμῖν ἠνοιτο. *Antiq. lib. 1. c. 2.* Sed is erat *Josephus* qui hoc imprimis egit, ut quæ narrabat, Gentilium captui accommodarentur. Aliter longe Libri *Sapientiæ Author* ὁ Θεὸς θάνατον ἐκ ἐποίησεν, *&c. 2.* ὁ Θεὸς ἔκτισεν τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ *&c.* Et D. *Paulus ad Rom. c. 5.* διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος. Distinctius hæc *Theoph. Antioch. l. 2. ad Autol. p. 101.* μέσος ὁ ἄνθρωπος ἐγεγόνει, ὅτι θνητὸς ὁλοσκερῶς, ὅτι ἀθάνατος κατὰ χάριν, δεκτικὸς ὢν ἑκατέρων, quod ipsum post paginam unam aut alteram repetit. *Theodor. Abucara* ὃ τῷ Ἀδὰμ σῶμα φύσει θνητὸν ἦν καὶ παθητόν, θείᾳ δὲ χάριτι ἀθάνατον διεφυλάττετο καὶ ἀπαθές. imo si quis dixerit τὸν Ἀδὰμ πρωτόπλαστον ἄνθρωπον θνητὸν γλυόμενον ὅτως, ὡς εἴτε ἁμαρτήσει, εἴτε μὴ ἁμαρτήσει, πθνηξόμενον δὲ τῷ σώματι, τοῦτ' ἔστιν ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ σώματος, μὴ τῇ ἀξίᾳ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ τῇ ἀνάγκῃ τῆς φύσεως, ἀνάθεμα ἔστω. *Syn. Carth. Can.* 112. cui *Balsamon* τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεὸς ὡς θνητὸν ἔπλασεν, οὐδὲ μέντοι ἀθάνατον, μέσον ὢν *&c.*

Pag. 14. E. εἰσὶν ἔτι καὶ νῦν δυνάμεις] *Augustinus lib. 8. de Genes. ad Lit. c. 5. Quanquam corporalem cibum talem tamen illam arborem præstitisse quo corpus hominis sanitate stabili firmaretur, non sicut alio cibo, sed nonnullâ inspiratione sanitatis occulta.* Vid. *de Civ. Dei lib. 14. c. 26.*

Pag. 17. Γ. οὐκ ἐκτάσεις] Hoc fere est quod Rab-

bini dicunt, *Adamum* non se agnovisse nudum ob כח נבואה ושכל גדול שהיה בו unde dicunt quod *Saul* cum prophetaret, 1 *Sam.* 19. 24. nudus incessit. Quemadmodum & *Esaias* 20. 2.

Pag. 17. Γ. χρεῶν ἀπόλαυσις] scil. saltem post deluvii tempora hoc indultum.

Pag. 17. Ε. ἀφθόνων πόρων καὶ ἀδήλων] Merito quidem transpiratio insensibilis in hunc censum venit, quando evacuationum quæ corpori animato adveniant omnium sit primaria, quod ultra omnem expectationem & pene fidem ab arte *statica* edocemur.

Pag. 25. A. καὶ πάντα καὶ ἀεὶ] Adeo verum quod *Tertullianus* ait, *nulli rei nisi pœnitentiæ nascimur. lib. de Pœnit. sub fin.* Et quidem si quod aliquibus visum, Homo non adeo animal rationale, quam Religiosum dici debeat; & Numinis cultus ipsi in Essentiam cedat: summa & inprimis intima naturæ nostræ prærogativa, ex istis speciei principiis, ceu propria quædam passio immediate fluit, ut delictorum utique pœniteat, nec adeò risibile animal dicendus est homo, quam flebile, quique delicta sua perpetuo planctu prosequatur.

Pag. 25. A. ἀφ' ἧς ἐκπτώσεως] supponit Author noster intervallum post Angelorum offensam, antequam in ipsos Deus pœnam irrogaret; in qua sententia non solus versatur, καλῶς ὁ Ιωσίνος. ἔφη ὅτι ἀφ' μὲν τῆς τοῦ Κυρίου θυσίας οὐδέποτε ἐτόλμησεν ὁ Σατανᾶς βλασφημῆσαι τὸν Θεόν ἀπὸ μηδέπω εἰδὼς αὐτῷ τὸν καλὸν ἀχρισιν. *Irenæi* nomine *Euseb. Hist. lib.* 4. *c.* 18. quin *Epiph.* ὐδαμοῦ ἀφ' τῆς τοῦ Χριστοῦ θυσίας ἐτόλμησεν ὁ Σατανᾶς εἰς τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην φθέγξασθαι, βλάσφημόν

μήν τινα λόγον, ἢ ἄνταρσιν ἐννοῆσαι, ἀνέμεινε γὰρ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν &c. *Hæres.* 39. Sic etiam *Isidorus Pelusiota lib.* 2. *Ep.* 90. inquit diabolus post Christi adventum ἀκούσας τῆς καθ' ἑαυτὸν ἀποφάσεως ὅτι ὄφεν, Σφοδρύνετον ἔπτυσε καθ' ἡμῶν &c. quæ omnia repetit *Oecumenius* Comment. in ult. *cap.* 1. *Ep. D. Petri. Rupertus* verò *c.* 21. *lib.* de victoria verbi Dei expressè ait. *Datur intelligi quod non statim ab initio peccati Diabolus de cælo projectus fuerit, sed ipsum quoque expectaverit patintia Dei. Jo. Cassian* collat. 8. *c.* 10. De Diabolo agens inquit, *Idcirco priorem ejus lapsum, quo superbiendo corruerat, quo etiam serpens meruerat nuncupari, secunda ruina per invidiam subsecuta est, sententia Domini utiliter in ima dejectus est.*

Pag. 26. A. ᾗ νύμφας] Author est *Aristoteles* Nymphas mori; quin & Nymphæa, paluſtris planta, traditur nata Nymphâ zelotypiâ erga *Herculem* mortuâ. *Plin. lib* 25. *c.* 7. idem etiam Author *lib.* 9. *c.* 5. dicit *Olyſponenſium* littore morientis planctum longè exauditum; & *D. Auguſti* tempore plures *Nereides* exanimes apparuiſſe &c. *Dalecham.* Addit, *Gazam* nereidem in *Peloponeſi* littus ejectam vidiſſe; *Trapezuntium* in mari natantem: *Draconetum Bonifacium Neapolitanum* Tritonem melle conditum. Hamadryadas inſuper Nymphas eſſe, quæ cum arboribus naſcuntur & pereunt (ut alios præteream) à *Servio* in 10. *Eccl.* diſcere eſt.

Pag. 29. Δ. ᾗ γὰρ ἰχθύων ἡ φύσις] His perquàm ſimilia habet *Baſilius* M. in Hexam. At aliquos ſaltem piſces in alios non graſſari *Ariſtoteles Hiſt. Ani-*

mal. lib. 8. docuit, κεφαλῷ· καὶ ὁ Κεγχρὶς ὅλως μόνοι ἐ ἁρκοφαγοῦσι. *Plinius* vero aliter; nam *lib.* 9. *c.* 17. ait *ſcaro datur principatus qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbiſque veſci, non aliis piſcibus.*

Pag. 33. E. καὶ τὸ δηλητηριώδη] Immeritò de Naturâ queritur Genus humanum, quod venenata condidit, cum nondum ſatis perſpectum ſit, quid venenum dici mereatur: Malum enim Perſicum in *Perſide* lethale, nobis in deliciis habetur. Poma quæ apud Americanos impunè nec ipſis manibus contrectantur, nobis in quotidianas dapes cedunt; quin & quæ uni animanti perniciem afferunt, aliis alimentum præſtant. Diutino inſuper uſu Toxica ipſa in gratiam nobiſcum veniunt, hoc tantum homine inimica, quod ſi forte vitæ tædium nos cæperit, ingratam lucem à nobis eripere detrectent; quod *Mithridati* accidiſſe perhibetur. Quin & alma parens Tellus, ſi noxios generet ſuccos, & medicos etiam fundit; ut *ſi verum fateamur, terra nobis malorum remedia genuit, nos illa vitæ fecimus venenum*; ut inquit Plinius: ſiquis hac in cauſa plura velit, conſulat ejuſdem elegantiſſimam pro venenis Apologiam *lib.* 2. *c.* 63.

Pag. 34. E. λεόντων μὲν ὁ Δανιὴλ] Aiunt *Cabbaliſtæ* characterem divinum homini impreſſum, vi cujus omnia animalia eum pro ſuperiore agnoſcunt; duplicem verò eſſe characterem, alterum quo metuatur, qui dicitur פחר productum ut aiunt ſiniſtra & gladio Dei: alium quo diligatur חסר ortum dextra & ſceptro Dei. Unde fit ut licet belluæ & feræ omnes, homines quoſcunque metuant; bonos tamen in quibus melior Character apparuerit, ament & revereantur

antur. In cujus rei fidem adducunt Exempla ſuperius allata. Et ne hæc pro *Rabbinorum* inſomniis ducamus, eadem fere apud *Theodoritum Orat.* 5. de Providentia reperire eſt. Poſtquam enim prædictos viros ſanctos recenſuiſſet, de feris ait, ἐπειδὴ εἶδον ὃν τῇ εἰκόνι τῇ ἀρχετύπῳ ὃ μίμημα λίαν ἀκραιφνὲς παφυλαγμένον, ὡμολόγησαν πρὸς δυλείαν, καὶ τὴν ἀηριωδίαν ἀπέθεντο &c. Teſtatur quidem *Euſebius*, ductis ad leones Chriſtianis, feras non rarò abſtinuiſſe; unde *Ignatius* Epiſtola ad *Rom.* ſe in metu verſari profitetur, ne idem ſibi accidat: unde inquit ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἑτοίμων· ἃ καὶ εὔχομαι σύντομά μοι εὑρεθῆναι· ἃ καὶ κολακεύσω σωτήρως με καταφαγεῖν; ὧν ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενοι οὐκ ἤθελήσατο.

Pag. 38. Γ. Δημόκριτος καὶ Ἐπίκουρος] Recte una hos conjungit Author noſter, ſiquidem hoc fere inter illos intereſt, quod quæ alter erudite propoſuerit, alter indocte & ad vulgi captum felicius propagaverit. Et certe quis illum non pro commodiſſimo viro, & præceptore optimo habeat, qui primo in limine diſcipulos ſuos monet, ne in Artibus edifcendis ſe torqueant, & ſcriptoribus evolvendis ſe fatigent: Παιδείαν καὶ πᾶσαν μαθησιν φεύγειν. Ut ex ipſo *Diogenes Laertius.* Quintiliani verbis l. 2. c. 2. *Epicurus imprimis nos à ſe ipſe dimittit, qui fugere omnem diſciplinam navigatione quam velociſſima jubet.*

Pag. 38. Δ. πνεῦμα ἔνθερμον καὶ δλίπνουν] Hoc de ignea anima dogma è ſuis faviſſis fere ſepultum, argumentis quibuſdam non inelegantibus, ceu fomite adhibitis, ſuſcitare conati ſunt, eruditi aliqui apud nos Medici, qui βιολύχνιον & perennem in cordis

dis foco flammam ingenioſe certe, ſi minus vere, illuſtrarunt. Merum vero & purum putum ignem Animam *Democritus* docuit; quemadmodum ex *Ariſt. lib.* 1. de animâ *c.* 2. ſtatim ſubjicit Author noſter. Verba *Ariſtotelis* ſunt πῦρ τι καὶ θερμὸν φησιν αὐτὴν εἶναι· ἀπείρων γὰρ ὄντων σχημάτων καὶ ἀτόμων τὸ σφαιροειδὲς πῦρ καὶ ψυχὴν λέγει. Quod *Epicurus* ſuo more ſic emendatius effert, referente *Plutarcho*, ἐκ τῆς ἀρεσκούσης, κρᾶμα ἐκ τεττάρων, ἐκ πυρὸς πνεύματος, ἐκ τοιοῦ ἀεροειδοῦς, ἐκ τοιοῦ πνευματικοῦ, ἐκ τετάρτου τινὸς ἀκαταονομάστου. Quin & *Hipparchus* animam ignem dixit, teſte *Macrobio* in ſomno Scip.

Pag. 38. Δ. Κρεῖας ὁ αἷμα] S. Literæ huic Sententiæ favere videntur, quæ vel ante *Moſaicam* Legem, ejuſdemque ceremonialem cultum, ſanguinis eſu mortales omnes interdixêre, hac ratione à Deo *Opt. max.* reddita אך בשר בנפשו דמו Quin & inde ſacrificiorum omnium, quod in animalis ſanguine ſit anima, accerſenda videtur ratio; quodque χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις· *Heb.* 9. At verò cauſæ magis peculiares ſunt quare *Critiæ* hæc ſententia commendaretur. Vir quippe erat, ſi quis alius, cujus anima ſanguis fuerat; Patriæ proditor & Carnifex; atque triginta tyrannorum unus neſcio dicam, an ipſa triginta omnium tyrannis.

Pag. 38. E. Ἰῶπων ὁ ὁ φιλόσοφος ὕδωρ] Pro Philoſopho ſubſtituit *Jo. Grammat.* Athei cognomen: in *lib.* enim de Anima inquit, ἐξ ὕδατος· ὡς Θαλῆς καὶ Ἰῶπων ὁ ἄθεος. ſententia autem ipſa, ab *Ariſtotele* hac nota inſignitur; περὶ ὃ φορτικόλεων καὶ ὕδωρ τινὲς ἀπεφήναντο, καθάπερ Ἰῶπων. Ac ſi illo judice

judice absurdior reliquis ea esset sententia, utut sit, *Thales*, qui referente *Laertio* ἀρχὴν τῶν πάντων ὕδωρ ὑπεστήσατο non sine causa, teste ipso *Aristotele*, ita censebat; siquidem 1. *Metap.* ita differentem audire est, πλείστων τὴν προφὴν ὑγρὰν οὖσαν, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ θερμὸν ἐκ τούτου γιγνόμενον, καὶ δι' ὃ ζῶον πάντα ζῆν. Addit insuper antiquissimos Gentium Theol. in hac sententia versatos, unde *Hom.* Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν, ita ut Aqua Parens rerum habeatur, Terra quæ ex Romanorum theologia Cybele seu mater Deorum omnia Gremio suo excipiens matris vicem obtineat, ita enim *Eustathius* locum illum interpretatur ὠκεανὸν τὴν ὑγρὰν δηλαδὴ φύσιν, καὶ τὴν Τηθὺν, ὅ ἐστι τὴν χθονὸς τροφὸν λέγει. Si autem ut aliis placuit, Tethys etiam Aquas significet, utriusque Parentis jus & dignationem illud Elementum sortietur. Unde certe *Aristoteles* in loco prius laudato, ait hanc ob causam Deos styga jurasse, ὃ ὅρκον τῶν θεῶν ὕδωρ.

Pag. 38. E. Ἡράκλειτος.] si iste σκοτεινὸς intelligi omnino velit, ἀναθυμίασις apud eum id sonare videtur; quod apud Chymicorum filios volatile dicitur; & spiritus, phlegmatis, sulphurisque nominibus insignitur: caloris ope è liquoribus eductum. ἀναθυμιάσεις enim suas (referente *Laertio*) duplicis generis facit, aut λαμπρὰς καὶ καθαρὰς, sulphureas scil. & ardentes, aut σκοτεινὰς nubem saltem conficientes, humidas tantum seu phlegmate scatentes; ex quorum cum fixis terreniſque partibus ζυμώσει rerum omnium generationes aut interitus in universum dependent; quin & ex peculiari earundem habitudine & nexu, ad specificas suas essentias conformantur. *Pag.* 41.

Pag. 41. A. Θαλῆς] Quod Author noſter *Thalétem* primum dixiſſe aſſerat animam ἀκίνητον καὶ ἀυτοκίνητον, *Diogenes Laertius* ſic proponit, ἀυτὸν πρῶτον εἰπεῖν ἀθανάτους τὰς ψυχάς. At non video quomodo hæc cohæreant cum illis quæ ſtatim ſubdit idem *Laertius*, quod lapidibus etiam animam tribuerit. Niſi fortè marmora quòd diu perdurent, utique & immortalia dicenda ſint, tumulisque adhibita, ipſa nullo Tumulo condenda deinceps videantur.

Pag. 41. A. Πυθαγόραι] *Pagina* 78. Δ. rationes ſatis probabiles reddit Author noſter, quibus ſuadeat, *Pythagoram*, qui omnia ferè ſymbolis obumbrare ſatagebat; id etiam præſtitiſſe cum animam numerum eſſe dixerat: ſcil. non aliter intelligendum quam ipſe *Ariſtoteles*, cum Tempus numerum motûs vocat. Per unitatem quidem primam rerum cauſam Deum deſignat; & formas, cum Individuationis principia ſint, & corporum Genii & Numina, imò Divinæ auræ particulæ, non malè numeros etiam appellat: certè ità interpretatur *Plutarchus* τὸν ἀριθμὸν ἀντὶ τοῦ νοῦ προσαγορεύειν. Quin *Macrobius* decantatum Pythagoreorum ſacramentum

Μὰ τὸν ἀμετέραι ψυχᾶι παραδόντα τετρακτύν, exponit, *Juro per eum qui datanimæ noſtræ quaternarium numerum*; ſcil. eam nobis dedit cum tribus ſuis facultatibus. *Quarum prima, eſt ratio, quam λογιστικὸν appellant: ſecunda, animoſitas quam θυμικὸν vocant: tertia, cupiditas quæ ἐπιθυμητικὸν nuncupatur.* in ſomn. *Scip. l.* 1.

Pag. 40. B. Πλάτων] lib. 10. de Leg. nec non in *Phæd.*

Ἀριστοτέλης] lib. 2. de Anima c. 1.

Δείναρχος

Δείναρχος] Istius nominis occurrit Rhetor quidam non incelebris *Isocratis*, sive ut alii, *Theophrasti* discipulus; unde à Philosophia non prorsùs alienus haberi poterit: sed cum qui scripta ejus recenset *Photius*, Orationum solum meminit; & *Cicero* in Bruto & lib. 2. de Orat. inter Rhetores recenset: quin & cum *Tullius* varias Philosophorum de Anima sententias refert, Tusc. Quæst. lib. 1. eamque exponit quæ ait, *Animam nil esse nisi corpus unum & simplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat & sentiat*, *Dicæarchum* istius Authorem profitetur: insuper quando *Plutarchus* περὶ τῆς ἀρεσκόντων, cujus vestigia *Nemesius* in hoc scriptorum censu semper ferè premit, *Dicæarchum* etiam scribit: inde adducar ut credam, facili lapsu *Dinarchum* pro *Dicæarcho* interpolatum. Intereà tamen non est dissimulandum, *Hermiam* in suo διασυρμῷ, *Dinarchum* etiam scripsisse; *Galenum* autem Δίαρχον (quod proximum est) in lib. περὶ φιλοσόφων ἱστορίας, cum *Epicuro* sociasse.

Pag. 41. Γ. Ἀριστοτέλης καὶ Δείναρχος ἀνούσιον] *Dinarchus* sive *Dicæarchus* (perinde enim fuerit) reverà animam, accidens, & qualitatum temperamentum statuit. De *Aristotele* autem hoc non aliter dici potest, nisi quatenùs illo Authore formæ è potentia materiæ eductæ, cum seorsim subsistere non possint, ἀνούσιοι, hoc est, incompletæ substantiæ ab ipso habitæ videntur.

Pag. 41. Δ. Μανιχαῖοι] *Manetis* sententiam dilucidè explicat *Epiphanius* Hæres. 66. Quod duo statuebat principia alterum bonum, malum alterum. ἔχειν δὲ αὐτὸν περὶ κόσμου περὶ δύο τούτων ἀρχῶν τὰς ὑποστάσεις, καὶ τὴν μὲν μίαν ἀρχὴν πεποιηκέναι τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν εἶ-

τῆς

τῆς ἠπείρας. ἀυτὰω ὃ ἐῖ) ἢ ψυχωὶ ἢ ὃν ἀνθρώπους, ἢ ὃν πτηνὶ ζώῳ, ἢ πετεινῷ, ἢ ἑρπετῷ, ἢ κωφαλῳ ου μόνον ἀλλα ἢ ὃν τῆς φυτοῖς &c. Hæc ſcil. è veteſtiſſimis Chaldæorum placitis deſumpta; apud quos Ωερμάσδης & Αρειμάνιος illa ipſa quæ modo retulimus fuêre Principia; ſeu *Valentinianorum* verbis (referente *Irenæo*, *Tertull. Theod.* aliiſque) *νοῦς* ſive *Acamoth*, ἐνθύμησις & *Amor*; *ſcientia divina*, *unitas* aut *Deus*: & ex altera parte *materia*, *dualitas*, *orcus* & *chaos*, quæ & Σακλᾶς & *Faldaboth* dicebantur. Quæ quidem placita apud *Pythagoreos* & *Platonicos* (omnium ferè *Hæreticorum Patriarchas*, Tertull. teſte,) olim recepta, paſſim diffundebantur. Nimirum cum ſtupidi homines in animum inducere non poterant, qui ratione aliquid ex nihilo fieret, materiam æternam ſomniabant; cumque religio apud eos eſſet, ea quæ in rebus paſſim cernuntur mala, Deo accepta referre, illa omnia contrario & ſequiori Principio materiæ imputabant. Quod eouſque invaluit, ut vel *Epicuro* ſuo hanc excuſationem comminiſceretur *Lucretius*, quòd piè admodùm ex Atomis orbem conflari vellet; ſcil.

Nequaquam nobis divinitùs eſſe creatam
Naturam mundi, quæ tantâ eſt prædita culpâ.

Et quidem hæc præ cæteris quibuſcunque eſt illa Philoſophia, quæ Gentilium Poly-theiſmo prætextus uberrimos afferebat. Poſtquam enim ratum apud eos erat, quòd,

Deus eſt quodcunque vides, quocunque moveris,

& is omnia animaret: proximum fuit ut etiam in omnibus coli poterit & debeat. Hinc animarum evocationes, ciborum delectus, magicæ luſtrationes, pollutiſſima

pollutissima καθαρσια, magicæ purgationes, & infandi ritus : quibus satagebant (ut morituri *Plotini* verbis utar à *Porphyrio* memoratis) τὸ ἐν ἀνθρώπῳ θεῖον ἀναγωγὸν πρὸς τὸ ἐν τῷ παντὶ θεῖον. Quinimò, ut à primis Christianismi incunabilis, per *Simonem Magum*, *Carpocratem*, *Valentinum*, *Marcionem*, *Gnosticosque* reliquos, his ipsis armis Ecclesia oppugnabatur, ita illa lacertos jam movente, demum sub *Juliani* auspiciis hæc una Philosophiæ pars eidem æmulam se gessit, & in vulnere animam posuit.

Pag. 41. E. Αμμωνίου] Consulatur hac de re *Proclus* in Com. ad *Platonis Timæum* ; nec non *Jo. Grammat.* in *Arist.* de Anima. Qui hæc quæ sequuntur ferè descripsit.

Pag. 41. E. δεῖται τῆ σωνέχοντος] Non male vulgo dicitur brutis animalibus anima pro sale data; sal enim non modò putredinem arcet, sed & fixationis principium est. Quin rationalis anima, quæ *Platoni* ἡνιοχὸς audit, non solum frena in affectus injicit ; sed & humores corporis moderatur : & hoc illud est quod Medici eos sub tutela Animæ ponunt ; aliasque habitudines habere in corpore vivo quam in cadavere, magnis experimentis docent.

Pag. 42. B. Στωικοὶ τονικάς τινα ἕξεις κίνησιν] sensus & motus ita explicari solent ; ut nervis chordarum ad morem protensis, si fortè ex parte aliqua attingantur, mutatio aliqua totos pervadat & afficiat: unde si agitatio intus inferatur, sensum ; si exteriùs tendat, motum producat. At aliud quippiam sibi velle hîc videntur *Stoici* ; scil. operationum omnium in animantibus causam esse, luctam quandam & reciprocam contranitentiam eorundem nervorum, partiumque

tiumque corporis nervosarum: Quemadmodum in spasmis videre est; quibus cum partes subinde in diversa ferantur, sibi-ipsis videntur sufficere ad perrennandum motum, necnon ad facultates animæ expediendas, scilicet in reciproca illa ἀνθλικὴ, vellicationem ad intrà esse facultatem attractricem, quam & Nutritio sequitur; ad extrà, eam esse quæ expultrix dicitur, & auctrici gradum & commeatum facit.

Pag. 45. Δ. τῶν ὁμοιομερῶν] Authori displicet ista ratio, non quasi rebus similaribus, si quid fortè detractum sit, minùs decederet, quam si tantundem à corpore partium dissimilarium auferretur; sed quia ex ista diminutione, nihil mancum futurum est; minima siquidem Aquæ gutta æquè totam naturam istius Elementi in se continet, ac totus Oceanus.

Pag. 49. A. ὅμοιοι τοῖς γονεῦσι γινόμενα] Ex eorum placitis rationem retulit Plutarchus, ἀπὸ τοῦ σώματος ὅλου καὶ τῆς ψυχῆς φέρεσθαι τὰ σπέρματα, καὶ τὰς ὁμοιότητας ἀναπλάττεσθαι ἐκ τῶν αὐτῶν ἡμῶν τοὺς τύπους καὶ τοὺς χαρακτῆρας ὡσταφανεὶ ζωγράφον ἀπὸ ὁμοίων χρωμάτων εἰκόνα τοῦ βλεπομένου.

Pag. 49. B. ἀριθμοὺς ὁμοίους] Apud *Euclid.* lib. 7. Def. 21.

Pag. 53. E. Σιμμίας] Habentur apud *Platonem* in *Phædone.*

Pag. 54. ἁρμονία ἢ καλῶσθαι] Harmonia in ratione consistit, sesquidupla nimirùm, tripla, quadrupla, &c. quæ magis & minùs non admittunt; cum autem constet concentum per Systemata, modos, tonos, numeros, numerorumque institutionem non variari modo, sed intendi & remitti; aliam adhibet vocem Author noster, latioris significati ἁρμογὴ

μογλὼ ſcil. quæ commodè ſatis à Fred. *Morello* redditur *Harmoniæ copula*, & in hoc ferè verſatur ut partes partibus reſpondeant & adaptentur: & facili lapſu toni leniter coeant & permiſceantur. Sic in Pictura lucis & umbrarum dubia & quaſi crepera conjunctio ἁρμογὴ dicitur; ita *Lucian* in *Zeuxide* ἡ δὲ μίξις ἥ τε ἁρμογὴ τῶν σωμάτων καθ' ὃ συνάπτεται καὶ συνδεῖται ἀλλήλοις γυναικείῳ δὴ ἐοικυῖα.

Pag. 54. E. ἐπὶ ψυχὴν] Quæ ſequuntur, prius deſiderata, ex MS. reſtituta ſunt.

Pag. 57. B. Γαλληνὸς ἢ ὅπη φαίνεται] In tractatu quem *Galenus* ſcripſit de libris à ſe editis, mentionem facit *Hypomnematis* de *Demonſtratione*, quod quidem nuſquam comparet; ſed omninò veriſimile eſt opus illud ad Logicam totum pertinuiſſe, cum inter iſtiuſmodi Juveniles ejus lucubrationes recenſeatur. Seriò de hac re conſideranti, mihi ferè pro certo habetur λόγους ἀποδεικτικοὺς de quibus hîc mentio inſtituitur, opponi practicis & ſtrictè medicinalibus, & nihil ultrà indigitare: Præſertim cum ab ipſo *Galeno* agnita ſit iſta tractandi ratio, in lib. de partit. artis Med. quemadmodum obſervat ejuſdem editor *Raſarius* in Præfat. Quinimo inter ejus ſcripta etiamnum occurrũt ea quæ hîc in teſtimonium adhibentur, nimirùm in fragmento de *ſubſtantia naturalium facultatum*, ubi ait Ἡ ψυχὴν ἡμῶν οἱ μὲν ἀσώματόν τινα νομίζουσιν οὐσίαν εἶναι, τινὲς δὲ πνεῦμα, καθάπερ ἄλλοι μὴ εἶναι τινὰ ὕπαρξιν αὐτῆς ἰδίαν, &c. μέσην τινὰ ἕξιν ἐμαυτῷ ἔταξα· πρὸ γὰρ ἄλλων δογμάτων ἀποφαινόμενον ἁπλῶς, τὸ μὲν ὡς εἰδείλυ τὸ ἐν αὐτοῖς ἀλήθειαν, τὸ δὲ ὡς οὐδὲν αὐτῆς εἰδείλυ, ἐν οἷς ἀρτὶ διῆλθον, ἄχρι τοῦ πιθανοῦ προσέρχομαι.

μαι. & paulò poſt, πιθανώτερον δὲ νομίζω, καὶ τὰς ποιότητας γίγνεσθαι ταῖς κράσεσι· τὸν γε μὲν ψυχὴν, εἰ μὲν ἀθάνατον. ἔσα δὲ σωματικὴ οὐσία κεκραμένη, τὰ ζῶα δείκνυσι, γινώσκειν βεβαίως οὐκ ἐναγχόλλομαι, καθάπερ οὐδὲ εἰ μηδεμία καθ' ἑαυτὴν ἔστιν ἡ οὐσία ψυχῆς. Similia prorsùs habet lib. ult. cap. 9. de *Hippocratis & Platonis decretis.* Mora eſſet ſi ſingula percurrerem: ubique enim ſolenniter ſolet profiteri, ſe *ignorare, quæ ſit Animæ ſubſtantia.* Inſuper vero, res hæc mihi extra dubium ponitur, cum videam cap. 20. hujus libri, *Galenum* hac forma ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἀποδεικτικῆς denuo ab Authore noſtro laudatum: verba autem ſic citata in commentario ejus in Prognoſtica *Hippocrat.* notoriè habentur.

Pag. 58. A. ἐντέα γὰρ ἐσῶν κρᾶσεων] ſcil. iſta reperire eſt apud *Gal.* de Temper. lib. 1. c. 8. & de Simpl. Cui quidem, ut & *Aëtius* ex illo, 2. Tetrabib. Serm. 4. c. 54. optimum temperamentum tribuit homini: interea tamen, nondum ſatis convenit quodnam ſit optimum temperamentum, an ad pondus; an ad juſtitiam? alii calidum & humidum optimum eſſe cenſent, alii pro peſſimo notant; nihilominùs aliqui reperiuntur, qui temperamento egregio præditis, facultatem faciendi miracula tribuunt; contrà quos *Medina* lib. 2. de recta in Deum fide multis diſputat.

Pag. 62. Γ. Ἀριστοτέλης δ'] Pleraque quæ ſequuntur verbatim habentur apud *Ariſt.* lib. 2. de Anima cap. 1. Hanc autem Philoſophi de Entelechia doctrinam convellere ſatagit Author, ut ad ſuam de præexiſtentia animarum ſententiam gradum ſibi præſtruat.

Sed

Sed meminisse potuerat ex sententia Philosophi, materiam primam utcunque puram potentiam, ad formas quascunque suscipiendas, habere tamen Actum Entitativum. Quin & corporum Physicorum formas ab ipso definiendas suscipi, non separatas animas aut Intelligentias cœlestes; quibus positis, non opus erit argumentis Authoris nostri pluribus respondere.

Pag. 65. A. ἡ πρώτη αὐτὴ ἡ ὕλη] Sensus anteà mutilus, additis è MS. quæ deerant, in integrum restituitur.

Pag. 65. E. ἃ δύναται ἢ ἐνεργείᾳ] Hæc etiam prius desiderata, opportunè à MS. redduntur.

Pag. 69. E. πᾶν δ φύσει κινούμενον] Hæc habentur lib. 1. *Arist.* de anima cap. 3.

Pag. 70. A. ὁ γὰρ κόσμος] Ratio hæc *Aristotelem* non premit; is siquidem cœlestia omnia rerum sublunarium legibus eximit; & quintæ essentiæ, æternitatique addicit. Fortassis vero, ut mota cessent & quiescant, positiva causalitate non minùs opus erit, quam ut quiescentia moveantur: corporibus in æquilibrio quasi positis, (de inanimatis loquor) & in alterutram stateræ partem, momento quovis appositò, perinde vergentibus. Motûs verò orbium cœlestium rationem admodum inexpectatam reddit *Plotinus.* ὅτι νοῦν μιμεῖται, ἴδιον γὰρ τῷ νῷ πρὸς ἑαυτὸν συννεύειν· αὐτὸς γὰρ ὁ ὁρῶν, αὐτὸς ὁ ὁρώμενος. quibus non abludit *Aristoteles* dum ait motum circularem æternitatem referre, siquidem nec principium habet nec finem.

Pag. 73. Δ. Εὐνόμιος] Facem præferre poterit ad

ætatem Authoris inveſtigandam, hæc adverſus *Eunomium* diſceptatio: in qua palæſtra omnes fere quarti ſeculi Scriptores, *Baſilius* præſertim & *Gregorius* uterq; verſabantur. Quinetiam hæc documento eſſe poterint, ut videatur quo contentionis ἀνθολκὴ in tranſverſum rapiat veritatis & ſinceræ fidei alioquin imprimis ſtudioſos. Quaſi metueret *Nemeſius* ne non ſatis eſſet Hæreticus *Eunomius*, ſi veri aliquid uſpiam diceret; non magis in hominis natura enarranda permittit illum rectè ſentire, quam in Chriſti ſentiebat. At vero non protinus pro *Origeniſta* habendus eſt *Nemeſius*, quod quibuſdam Cenſoribus plus ſatis iniquis viſum; manifeſtum eſt enim validiſſimis argumentis, deſcenſus & tranſmigrationis animarum dogma ab ipſo profligatum p. 89. &p. 106. Origeniſtarum inſomnia diſertiſſimis verbis ipſum deſpuere & averſari. Diſſimulare non licet, ipſum à recepta Eccleſiæ ſententia receſſiſſe, ſed & utique dicendum, non tunc temporis recepta quando ille ſcripſerat: ſiquidem nihil ante ſecundum Concilium *Conſtantinopolitanum* hac ex parte fuerat definitum: certè D. *Auguſtinus* dubius hæſit, neſcius ultra citrave ſtatueret; in Epiſtola enim ad *Evod.* 102. dicit ſe mittere *Oroſium* ad *Hieron.* (hoc eſt ab extremis Africæ finibus, ad ipſum in Syria agentem) rogaturum de Origine Animarum, quæ eſſet ejus ſententia. Verba ſanctiſſimi Patris quandoquidem non obiter ſcripta videntur, ſubjicere minimè pigebit; *Deum noſtrum qui nos vocavit in ſuum regnum & gloriam, rogavi & rogo, ut hoc quod ad te ſcribo ſancte frater Hieronyme, conſulens te de his quæ neſcio, fructuoſum eſſe te nobis velis. Quanquam enim te multo quam ego ætate majorem, tamen ipſe jam ſenex conſulo*

consulo. Sed ad discendum quod opus est, nulla mihi ætas sera videri potest: quia etsi senem magis decet docere quam discere; magis tamen discere, quam quid doceat ignorare. Quin in hac quæstione nihil habuit *Hieronymus* quod si quido respondere vellet; sed seipsum excusatum habens, refudit tantæ dubitationis, si non onus, at saltem invidiam: nondum enim tunc temporis obtinuit expeditissima totius difficultatis decisio, quæ postea adeo plurimis placuit; quod *Anima creando infunditur, & infundendo creatur.*

Pag. 82. A. ἐκτικλὼ ζωλὼ] ἕξις proprie de iis dicitur, quæ solum habent εἶναι seu esse. Unde *sexto Emp.* vocantur ψιλαὶ ἕξεις, prorsus inanimatorum formæ. *Themist. in l.* 1. de Anima hanc rem enarrens, ait, τὰ χα ὃ κ τοῖς ἀπὸ Ζήνωνος σύμφωνος· ἡ δὲ ξη κ πάσης ὑσίας πεφοιτηκέναι τ Θεὸν, τιθεμένοις κ πῦ μὲ ἓν ῥῦν, πῦ ὃ ψυχλὼ, πᾶ ὃ φύσιν, πῦ ὃ ἕξιν.

Pag. 82. E. ϖ̃ρὶ τὸ δόγμα τοῦτο διεξέχθησαν] Nihil errore magis varium & multiforme, proinde minime mirum si in *Metempsuchoseos* enarratione ejusdem Patroni parum consentiant; præ reliquis urbanus videtur *Empedocles*, qui felicissimè cedere Animabus illis putat, quæ ab Homine in leonẽ aut Laurum transeunt.

Ἐν ϑηρσὶ δὲ λεόντες ὀρειλεχέες χαμαιδυάι

Γίνον) Δάφναι ὃ ἐνὶ δένδρεσιν ὑκόμοισιν· scil. tunc sibi beati videntur homines si Leonũ ritu omnia deprædari possint, & demum tanquã re bene gesta lauro redimiri; & par est credere eadem studia vel mortuis superesse. At vero hæc plusquam Poetica Metamorphosis animarum etiam Judæos pervasit, adeo ut quibusdam verisimile visum *Pythagoram* ab ipsis edoctum; hi passim credere videntur, Animam *Adami*, *Davidi* de-

deinceps,& tandem *Messiæ* adaptari. Nec nunc primum pro delirandi quo gaudent privilegio ita censent *Talmudistæ*; ante Domini nostri secula ea inoleverant: unde *Mat.* 14. interrogantes audimus de *Johan. Bapt.* utrum *Elias* fuerit, an *Jeremias*, an alius *Propheta.*

Pag: 89. E. Γαλλωὸς] Hæc in lib. citato invenire licet.

Pag. 94. Γ. σωύγλος γῦν ἐλαφθεὶς] Rem istam aliquatenus ita se habere experimentis subinde repetitis comperi; at verò liquores utcunque commissos denuò secerni posse, documento erit quotidiana eorum praxis, qui ut generosiores spiritus inter vini vappam & doliorum fæces delitescentes felicius eliciant, aquam copiosè affundunt & ita Alembico subjiciunt.

Pag. 97. Ε· ὲν τῷ ὕπνῳ] Hanc de somno instantiam non ideo adducit, ut exinde conficiat animas corporis commercio, licet illic diversentur, exemptas; siquidem Bruta somniare constat: sed quòd tunc temporis θεσπίζει ὃ μέλλον, κὴ τοῖς νοητοῖς πλησιάζει.

Pag. 113. Δ· ὃ στοιχεῖον] Elementa, minima naturalia, sive μέρος ἐλάχιστον τῦ συγκειμένȣ τῶν σωμάτων cum *Aristotele* agnoscit *Nemesius*; habeant itaque sibi veteris nuperique commatis Epicurei, Naturæ minimis minora; istas scil. quas somniant atomos, & exinde infinitos mundos parturiant. Hoc quippe ipsis solenne est, ut postquam ab aliis sobriè dicta, suis emendationibus contaminavêre, Novam Philosophiam se adinvenisse jactitent. Quin & idem *Nemesius* pernegat τῶν αἰσθητῶν τι στοιχεῖον ἄτομον κὴ ἀνεπίμικτον εἶ) cum ergo deinceps crassiore filo Elementorum in se invicem permutationem exequitur, non de sinceris & impermixtis Elementis disputare in-

intelligendus est, sed quæ in hoc rerum æstu turbida & confusa sub sensum cadunt.

Pag. 117. Δ. κ τὴν ἄνοδον] Hæc rectius intelligi possint, si modò quatuor elementa per qualitates symbolicas invicem conjuncta circulo inscribantur, ut demũ coeant; ita enim fiet ut hic ascensus & descensus, prioritatis & consecutionis ratio, oculis subjiciatur.

Pag. 121. B. Ἀριστοτέλης] Hæc omnia ad *Aristotelis* mentem describuntur, & occurrunt Meteor. *l.* 1. *c.* 3.

Pag. 121. E. τετραφαρμάκου] Duæ Tetrapharmaci species, alia in medicamentum cessit & μυρεῖον dicebatur, constabat autem quatuor simplicibus, *Gentiana*, *Aristolochia*, *Baccis Lauri*, & *Myrrha* æquali pondere commistis: Tetrapharmachum alterum Emplastrum seu unguentum quoddam est, βασιλικὸν dictum, constat verò ex *Cera*, *pice*, *resina*, *sebo* æquali quantitate inter se mistis; ad posterius respexisse videtur *Nemesius*, quandoquidem constat *Galenum* ita fecisse, quando instantiam hanc in hoc ipso negotio adhiberet. Commentariis enim suis in *Hippoc. de Nat. Hom.* ait, in corpore nihil esse sincerum veluti medicamentum tetrapharmacum; neque ceram, neque picem, neque adipem esse.

Pag. 122. Γ. Πλάτωνι ϗ δοκᾶ] Hæc reperire licetapud *Platonem* in *Timæo*. Et quidem si mechanicum & cementarium velimus terrarum orbem, cur non potius ejusdem fabricam, quæ ex partibus justis commissuris exacte sibi invicem coeuntibus firmatur expedimus, quam uncinulis, hamis, atque striis conflari eum somniamus? Rectius certe dixerimus (quod *Plato* voluit) Deum Optim. Max.

γεωμε-

γεωμετρεῖν, Geometram, & peritum Architectum agere, quam indoctum aliquem fabrum, qui, circino & libella insuper habitis, tignis lapidibusque rudibus & temere congestis, Domum suam brevi ruituram extruit. Certe quisquis Sales in cubos, octaedras, dodecaedras, &c. certissima lege concrescentes viderit, non à vero abhorrere dicet, rerum stamina fixũ istum principium referre, eique ceu subtegmini configurari.

Pag. 125. E. ὀξύτητα, μανότητα, κίνησιν] Si in re seria nugari expediret, facile esset comparationem instituere, cum primo, secundo, tertioque *Cartesii* Elemento; sed nostrum non est somniare Philosophiam.

Pag. 129. Γ. ὅτι Μωϋσῆς] hæc à MS. nunc primum addita sunt.

Pag. 129. Δ. Ἀπολλινάριος ὃ ἐξαίρυσις] In hâc sententia Author *lib. Sapientiæ c.* 11. 18. κτίσασα ἐκ ἀμόρφου ὕλης. Sic & *Philo* ὧν μὲ γὰρ ἐξ ἑαυτῆς ἄπαιδος, ἄποιος φαίνεται ὁ κόσμος *&c.* Sic & *Nyssen. in oper. sex Dierum.* ἐνεργείᾳ μὲν ὕπω ὢν, ὃν μόνῃ δὲ δυνάμει ὃ εἶ εἶχε. Quibus succinit *Augustinus lib.* 1. *de Genes. & cont. Manich. Prima materia facta est confusa & informis, unde omnia fierent quæ distincta & formata sunt.*

Pag. 130. A. Ἱπποκράτης εἰρημένα] *Sc. in lib.* περὶ φύσιος ἀνθρώπου.

Pag. 130. E. ἐξ ὧν αὐτοὶ πειρῶνται] Argumento non dissimili utebatur *Themistocles*, ut sibi primas partes, in pugna navali apud Salaminem assereret.

Pag. 134. A. οἱ δὲ Στωϊκοὶ] Quæ sequuntur apud *Plutarchum* περὶ τῶν ἀρεσκόντων *&c. lib.* 4. reperire est; quæ

quæ etiam paulo aliter à *Diogene Laertio lib.* 7. explicantur.

Pag. 134. Δ. ὄργανα ᾗ αὐτῶν αἱ περόδιοι Φ ἐγκεφάλου κοιλίαι, ᾗ τὸ ἐν αὐτοῖς ψυχικὸν πνεῦμα, ᾗ τὰ ἐξ αὐτῶν νεῦρα τὰ δεξάμενα τὸ ψυχικῷ πνεύματι] Non pudet confiteri Authori noſtro cum de homine ſcriberet, aliquid humanitus accidiſſe, hoc eſt, in re lubrica cum Medicis, & Anatomicis pene univerſis, lapſum fuiſſe. At vero quis Apologiam inſtituet, excuſatumque præſtabit magnum *Carteſium* ſeculi iſtius (aliquando merito ſuo, ſæpius vitio noſtro) Oraculum; qui cum glandulam pinealem Animæ ſedem eſſe juſſiſſet, nervos ad ipſum pertingere, & illis ſpecies ſenſibiles deferre, non finxit modo, ſed & Iconibus expreſſit, quin & valvulis inſtruxit; ut in tractatu de Homine videre eſt? Et hoc eſt temeritatis eorum ſpecimen non prætermittendum, qui Animalia omnia Machinas eſſe volunt: parum ſiquidem eſt operationes quà naturales, vitales, aut animales, jejune (& ſi vera dicenti venia habeatur) pueriliter expedire, niſi etiam in iis proprio ex ingenio, plurima confingant & ſplendide mentiantur.

Pag. 137. E. ὁρίζονται πῶς ἀΐδησιν πνεῦμα νοερόν] definitio Stoicorum eſt (& habetur apud *Diogenem Laert.*) apud quos phantaſmata omnia animalium rationalium, dicuntur λογικὰ & ab ἡγεμονικῷ derivari.

Pag. 138. E. Ἱππαρχος] *Hipparchi* nec non aliorum aliquot Philoſophorum ſententiæ de viſionis natura ex *Plutarcho* afferuntur: *lib.* 4. *c.* 13. περὶ τῆς ἀρεσκόντων. Quæ autem ex *Galeno* laudat, habentur *lib.* 10. de uſu partium; ſed non ſatis obſervaſſe videtur ſummus

mus ille medicus, distantias rerum visarum ab angulo, sub quo objecta cernuntur potissimum dignosci. Interea tamen ex eodem *Galeni* loco observare est decussationes radiorum, & eorundem configurationes, cum per rimam in locum tenebricosum admittantur, illius seculo satis notas: quanquam *Keplerus*, aliique optici, multum in eo experimento tanquam suo sibi plaudant.

Pag. 141. Δ. Ἀέρα τοιοῦτον ὄργανον] Rectissimè Author noster censet Solem, ut & alia lucida, aëreo systemati vim imprimere, quæ longissime tranat, donec à corpore opaco sistatur; Quod *Chrysippus* explicat ὡς δηλ. ἐκπλήξεως τ παθόντ. ἀέρος τὸ βλεπόμενον ἀναγγέλλειν. Quod autem ait, sensum tunc objecta sua discernere per lineas rectas, admitti prorsus debet, quatenus non solum in visione directa, sed & reflexa & refracta, ad linearum rectarum leges omnia expediuntur. Corpora enim sphærica, in convexa concavave utcunque delata; se habent ut Tangentes rectæ. Attamen fortasse motus ipse aeris illuminati circularis omnino est, illi similis qui in aqua cernitur, cum lapillus stagni medio immittitur, sc. κυματῶδες καὶ κύκλους ὁρᾶν εἰς ἄπειρον, ἕως πληρώσῃ τ ὑποκείμενον ἀέρα, ὡς ὅτι τ ἐκλυμβήθρας τ πλησίον λίθῳ, ut *Plutarchus* rem effert.

Pag. 146. A. Τ ἀριθμοῦ] Non memoriam modo, sed & rationis usum postulat numerandi potestas; rectissime enim observat *Arist. sect. 3. prob. 6* ἄνθρωπ. ἀριθμεῖν μόν. δύνασθαι τ ἄλλων ζώων. Unde merito exinde indicium sumitur barbararum gentium, quarum aliquæ, quod de *Americanis* dicitur, non ultra octo, alii non ultra quatuor, numerando procedunt.

Pag.

Pag. 146. E. ἧττον ὃ ἐξ ὑάλου] Refractio radii luminosi in aerem ex aqua se habet, calculum ponente *Cartesio*, ut 3 ad 4, seu potius 187 ad 250. In aerem ex vitro ut 2 ad 3. si *Keplero* fides. At supputante Erudissimo nostrate D. *Isaaco Barrow* Theol. professore, & in Matheſi versatissimo ut 3 ad 5.

Pag. 144. A. τὸ πῦρ ὁρῶντες] De Satyro ignem deosculante notissimus est Apologus.

Pag. 150. Δ. ἐν τῇ θαλάσσῃ ἢ κώπῃ] Cave censeas Authorem nostrum existimare, refractionem non haberi nisi in aquis agitatis, rationem hic reddit multiplicis & repetitæ inflexionis, quæ inter remigandum fluctibus subinde motis apparere assolet.

Pag. 150. E. οὐκ ἔστι τοῦτο ἁμάρτημα τῆς ὄψεως ἀλλὰ τοῦ νοός.] Hæc eousque extendit *Epicurus*, ut errorem omnem sensibus amoveat: unde pro singulari suo stupore sibi primum in animum induxit, & deinde aliis persuasum voluit, judicia rerum in sensibus poni: timuit quippe, ut verbis *Ciceronis* utar, *ne si unum visum esset falsum, nullum esset verum.* At non adeo *Epicurus* solicitum se habere debuit, ut veritatem stabiliret; qui propositionum contradictariarum alteram aut veram aut falsam esse pernegat, & proinde universas ratiocinandi leges, & omne mentis judicium funditus tollit. vid. *Cic. l. 2. de Nat. deor.*

Pag. 153. B. γλωττίας ἕκαστον μὲν τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων διπλοῦν] ut sensoria duplicia probaret, duas linguas nobis largitur Author noster, Epiglottide in gustandi munus subrogata, quod *Arist.* auspiciis factum, qui lib. 2. de partibus animalium de lingua ait, δῆλον ὃ ὅτι ταύτης, φαίνεται γὰρ ἐγκειμένη. *Galenus* certe

certe γλωττίδα gustus usibus submovet; & tibiarum lingulis æquiparandam censet. Sed hæc ὑπερβάλλουσα τῆς φύσεως κηδεμονία, quam in tactu desiderat Author noster, etiam in isto sensu luculentius cernitur: nervis fere omnibus per conjugationum paria, in utramque partem corporis distributis; ut cum è latere altero sensus motusve defecerit, saltem ex adversa parte retineretur; quod in Paralysi & Hemiplegia passim observare est.

Pag. 156. Δ. σκληρότητι μὲν γὰρ ἀνωμαλία μιχθεῖσα τραχύτητα] Nimirum corpora quæ salis & terræ fixis particulis scatent, quando caloris ope indurescunt, in rupes quasdam horrentes asperasque facessunt; oleaginosa autem pleraque gelatinum quendam lentorem & sandaracinam polituram inducunt: interim tamen, inæqualitate partium remotâ, quo duriora sunt corpora, eo rectiùs poliuntur, & accuratissimè lævigantur; ut in Marmore & metallis videre est.

Pag. 156. E. οὕτω γὰρ ἡ ἁφή] Adeò nec tactus ipse fit per contactum.

Pag. 161. A. ἡ αὐγὴ ἡ κατ' εὐθείαν μόνον] Eodem certe modò vox diffunditur, quo lux, de quâ suprà egimus: ut scil. circulis subinde crescentibus, motus uni loco impressus quoquo pervadat; tamen cum prorsum tendat & promoveatur, perinde se habet ac si rectis semper lineis processisset.

Pag. 161. Γ. γλυκεῖαι ποιότητες] *Aristoteles* eodem modo recenset lib. 2. de Animâ c. 10. ait verò exquisitissimam esse nostram gustandi facultatem διὰ τὸ αὐτὴν εἶναι ἁφήν τινα, exinde etiam ostendit hominem

nem animal eſſe prudentiſſimum. Utinam non eodem argumento & alii uterentur, qui ſolum gula ſapiunt, & quod *Quintilianus* ait, *coquum majoris faciunt quam Philoſophum.* Meminerint tamen eundem *Ariſtotelem* hos ſenſus præ reliquis peculiari ignominiæ nota inuſſiſſe, ἀπιστότατους καὶ μάλιστα ἐπονειδίστους appellans; addit *Gellius* nos has voluptates habere cum ſue & aſinis communes; & *Hippocratem* venereas voluptates pro teterrimo morbo, Comitiali ſcil. exiſtimaſſe.

Pag. 162. Γ. σφὸς γὰρ ψόφους] Cartilaginem ſonis maxime opportunam oſtendunt auris ipſius imitamenta Tympana, necnon fidium teſtudines quæ aſſeres, ad lamellarum membranarumve formam attenuatos, exigunt.

Pag. 162. E. ὑ μὴν ὥσπερ τοῖς ἄλλοις αἰσθητηρίοις] Res quidem omnino è contrà ſe habet, huic enim ſoli ſenſorio nervi accomodantur. Sed cum proceſſus mamillares ſunt mole ampli, & in aliquibus animalibus cavi, molles, & reliquis nervis diſſimiles; pro cerebri partibus reputabantur.

Pag. 165. A. περὶ ὑγρῶν] Suaves odores ab exquiſita humorum concoctione oriri dicit, quia ubi primum in corporibus fermenteſcunt particulæ aëreæ ſive ſpirituoſæ, & ſulphureæ (penes quas odorum præcipua ratio) nondum illæ vinculis ſatis laxantur, ut omninò prodire poſſint: cum verò longiùs proceſſerit illud opus, parteſque ſulphureæ conglomerantur, & pro ſua ferocia facto agmine prodeunt, ſenſoria pungunt & labefactant; unde intermedius ſtatus gratis odoribus maximè idoneus.

Pag.

Pag. 162. Γ. κρίσεις καὶ συγκαταθέσεις] Hæc ad Stoicorum mentem dicta sunt, de quibus vide *Gell. lib. 19. c. 1.*

Pag. 165. Δ. ὕπνῳ μόνῳ ἀληθῆ μαντείαν] In omni Gentilium religione primaria ratio somniorum habita, unde qui divina expetebat monita, in sacrario aliquo dormiebat. Sed *Pythagoras* qui ab animalium mactatione etiam in sacrificiis abhorrebat θυσίας ἔχεσθαι ἀψύχους inquit *Laertius*; & ut ait *Nazianzenus* πλὴν βοὸς γε θυσίαν ἀφωσιώσατο, quanquam alii de integro Hecatombo semel ab eo oblato mentionem faciant, scil. cum inveniſſet quæ ratio esset Hypotenusæ ad reliqua latera trianguli rectanguli. Revera omne extispicium insuper habuit, solam sibi reliquit ὀνειροπολικὴν: *Plutarchus* ait μόνον δὲ δυτικὴν σὺν ἐγκρίνει: certè *Cicero lib. 1. de Divinatione*, ipsum Augurium comprobasse docet, necnon *Diogenes Laertius*: *Porphyrius* vero ait in sacrificiis usum ἀλεκτοριόσιν καὶ τοῖς χείρων ἀπαλωτάτοις. Quod ad Judæos attinet, sacræ legis præscripto magis ab omni Divinationis superstitione abhorrebant, variis ejusdem generibus accuratè ibidem enumeratis: Proinde celebris *Nosimachi* habetur Historia, qui *Alexandrum* in Persidem sequebatur; cum Auspex interrogatus de itinere, monstrata ave respondisset, si maneat avis manendum, si volet procedendum: ille sagitta avem dejecit, & iratis auspicibus respondit, πῶς ὅτῳ μὴ γε ἑαυτῷ σωτηρίαν προγινώσκων ἡμέτερον συμφέρον προαναγγελεῖ. Certè quanquam duas Prophetiæ seu Divinationis species agnoscant Judæi, somnium, & visionem, ut disertè dicit *Maimon. in More Nevoch.*

part.

part. 2. tamen ille sic utrasque explicat ut non multum inter utramvis interesse dixeris. Quid sit somnium, dicit, rem notam esse ut non opus sit eam explicare; visionem vero sic describit. *In visione prophetiæ* inquit *sensus omnes quiescunt, & venit influentia illa super facultatem rationalem & ab ista diffunditur in facultatem imaginatricem* &c. Statim vero subjicit locum *Genes.* 15. ubi dicitur, *sopor irruit in Abraham*; quod latius exequitur idem Author in *Misne tom.* 1. & *Jesude Hatorah. cap.* 7.

Pag. 165. E. Ὠρειγένης φησὶν] Hoc inter Phantasiam & memoriam interesse innuit, quod cum altera res perceptas (nihil enim aliàs nisi per portas sensuum ad has facultates pervenit) novo habitu indutas quasi in scenam producat; altera, prout olim exhibebantur, denuo restituit, sincera & integra illa repræsentans.

Pag. 165. E. Πλάτων σωτηρίαν αἰσθήσεως] Hæc in *Philebo* occurrunt, ut & quæ de oblivione & reminiscentia sequuntur; at non ea solum meminimus quæ sensuum internunciis percipimus, sed etiam judicia & ratiocinia de rebus à materia remotissimis habita: recte autem Author noster hæc ex accidenti & quasi secundario memoriæ transmissa dicit, siquidem rerum intelligibilium ideæ Phantasmatum loco menti objiciuntur.

Pag. 166. E. ὡς τὸ εἶναι Θεὸν] Si in primis notionibus ἀνάμνησιν suam coerceat, idem fere erit ac si instinctum dixisset.

Pag. 169. B. בְּשֵׁם כ אֲשֶׁר אַשְׁתֵּי] Hæc apud *Galenum* habentur in *lib.* de oculo, si modo *Galeni* revera sit; nam apud Criticos dubitatur.

P. 170. A. τοῦτον ἀναγράφει Γαλλιώς] *lib.* de *locis affectis c.* 2.

Pag.

Pag. 162. Γ. κρίσεις καὶ συγκαταθέσεις] Hæc ad Stoicorum mentem dicta sunt, de quibus vide *Gell. lib. 19. c. 1.*

Pag. 165. Δ. ἵνα φ μόνῳ ἀληθῆ μαντείαν] In omni Gentilium religione primaria ratio somniorum habita, unde qui divina expetebat monita, in sacrario aliquo dormiebat. Sed *Pythagoras* qui ab animalium mactatione etiam in sacrificiis abhorrebat θυσίαις ἔχρητο ἀψύχοις inquit *Laertius*; & ut ait *Nazianzenus* πλὴν βοὸς ἢ θυσίαν ἀφωσιώσατο, quanquam alii de integro Hecatombo semel ab eo oblato mentionem faciant, scil. cum inveniſſet quæ ratio esset Hypotenusæ ad reliqua latera trianguli rectanguli. Revera omne extispicium insuper habuit, solam sibi reliquit ὀνειροπολικὴν: *Plutarchus* ait μόνον δὲ θυτικὸν οὐκ ἐγκρίνει: certè *Cicero lib. 1. de Divinatione*, ipsum Augurium comprobasse docet, necnon *Diogenes Laertius*: *Porphyrius* vero ait in sacrificiis usum ἀλεκτοριόσιν καὶ πᾶσι χοίροις ἀπαλωτάτοις. Quod ad Judæos attinet, sacræ legis præscripto magis ab omni Divinationis superstitione abhorrebant, variis ejusdem generibus accuratè ibidem enumeratis: Proinde celebris *Nosimachi* habetur Historia, qui *Alexandrum* in Persidem sequebatur, cum Auspex interrogatus de itinere, monstrata ave respondisset, si maneat avis manendum, si volet procedendum: ille sagitta avem dejecit, & iratis auspicibus respondit, πῶς ὅτῳ μὴ ἔστι ἑαυτῷ σωτηρίαν προγινώσκων ἡμέτερον συμφέρον προαναλίσκειν. Certè quanquam duas Prophetiæ seu Divinationis species agnoscant Judæi, somnium, & visionem, ut disertè dicit *Maimon. in More Nevoch.* part.

part. 2. tamen ille ſic utraſque explicat ut non multum inter utramvis intereſſe dixeris. Quid ſit ſomnium, dicit, rem notam eſſe ut non opus ſit eam explicare; viſionem vero ſic deſcribit. *In viſione prophetiæ* inquit *ſenſus omnes quieſcunt, & venit influentia illa ſuper facultatem rationalem & ab iſta diffunditur in facultatem imaginatricem* &c. Statim vero ſubjicit locum *Geneſ.* 15. ubi dicitur, *ſopor irruit in Abraham*; quod latius exequitur idem Author in *Miſne tom.* 1. & *Jeſude Hatorah. cap.* 7.

Pag. 165. E. Ωειηλώνς φησὶν] Hoc inter Phantaſiam & memoriam intereſſe innuit, quod cum altera res perceptas (nihil enim aliàs niſi per portas ſenſuum ad has facultates pervenit) novo habitu indutas quaſi in ſcenam producat; altera, prout olim exhibebantur, denuo reſtituit, ſincera & integra illa repræſentans.

Pag. 165. E. Πλάτων σωτηρία αἰσθήσεως] Hæc in *Philebo* occurrunt, ut & quæ de oblivione & reminiſcentia ſequuntur; at non ea ſolum meminimus quæ ſenſuum internunciis percipimus, ſed etiam judicia & ratiocinia de rebus à materia remotiſſimis habita: recte autem Author noſter hæc ex accidenti & quaſi ſecundario memoriæ tranſmiſſa dicit, ſiquidem rerum intelligibilium ideæ Phantaſmatum loco menti objiciuntur.

Pag. 166. E. ὡς τὸ εἶναι Θεὸν] Si in primis notionibus ἀνάμνησιν ſuam coerceat, idem fere erit ac ſi inſtinctum dixiſſet.

Pag. 169. B. [illegible]] Hæc apud *Galenum* habentur in *lib.* de oculo, ſi modo *Galeni* revera ſit; nam apud Criticos dubitatur.

P. 170. A. τοῦτον ἀναγράφει Γαλλιώς] *lib.* de *locis affectis c.* 2.

Pag.

Pag. 174. B. Ζωων ἡ ὁ στωϊκὸς] Hæc non aliter *Zenoni* imputanda, quam ducibus tribui ſolent quæcunque ſub eorum auſpiciis geruntur. Revera *Chryſippus*, & qui ejuſdem ſequaces, in prædicta ſententia erant; at ſi fides *Tertulliano cap.* 14. de Anima. *Zeno* in tres partes diviſit. Cautius ergò *Plutarchus*, quem Author noſter hic fere deſcripſit, ſic proponit; Στωϊκοὶ ἐξ ὀκτὼ μερῶν φασι συνεστάναι, & demum animam ſic inſtructam comparat πολύποδι & πλεκτάναις cirris, cum quibus id animal vicina omnia apprehendit; ſcommate ſatis urbano in illos qui καταλήψιν ſuam ſubinde ingerebant. Eodem modo *Diogenes Laertius* φασὶ τὴν ψυχὴν εἶναι ὀκταμερῆ.

Pag. 177. B. Αφεκτικὸν] Affectus verſari in parte animæ irrationali docet *Philoſophus lib.* 1. *Rhet. cap.* 5. *lib.* 3. de Anima *cap.* 9. 2. *Topic. cap.* 7. & *Top c.* . *cap.* 5. & alibi paſſim.

Pag. 178. Δ. πάθος ἐστὶ κίνησις] Huic definitioni addi ſolet, quod motio iſta ſit cum non naturali mutatione corporis; quam κίνησιν αἰσθητὴν dicit Author noſter. In hac τῶν πάθων homonymia toti ſunt Stoici, qui tanquam morbos & ægritudines affectus omnes averſantur; & perinde eſſe volunt ut aliquis illos moderari cupiat, ac ſi velit modice ægrotare, & cum ratione quadam inſanire: eoſdem verò affectus, quantumcunq; ſub Pathematum nomine diſpliceant, ſub εὐπαθείας titulo libenter amplexantur. Sed ſolenne apud ipſos eſt de vocum apicibus bella gerere.

Pag. 184. A. Τὴν ἡδονὴν] Hæc fere ad mentem *Ariſtotelis* dicuntur Eth. ad *Nicom. lib.* 10. quinque prioribus capitibus.

Pag.

Pag. 187. A. κατὰ θεὸν ζῶντι] Qui ſeculi rebus valedixerunt, & Aſceticam vitam perfectionemque, (ut plurimi loqui amant) ingrediuntur.

Pag. 189. Γ. ἡ ἡδονῶ γένεσιν] Contra hanc definitionem, quæ *Platonis* eſt in *Philebo*, diſputat etiam *Ariſtoteles* Ethic. *lib.* 7. *cap.* 13. *& lib.* 10. *cap.* 2. Sed maxima pars hominum, ii ſcil. qui propter voluptates ſe in orbem miſſos exiſtimant; qui vivunt ut edant, non edunt, ut vivant; hanc mordicus tueantur; ſiquidem in iiſdem ævum tranſigunt, & repotiis natales quotidie celebrant. Meminerint tamen hoc ſive ænigma, ſive definitionem á *Platone* ibid. reddi ἡδονὴ ἀεὶ γένεσίς ἐστιν, οὐσία δ' οὐκ ἔστι τοπαράπαν ἡδονῆς. ac ſi abortum ſemper partus iſte fecerit, nec vitalis proles exinde ſequeretur.

Pag. 190. A. Ἐπίκυρος δ'] *Epicurus* pro egregia ſua inconſtantia aliquando ſummum bonum in voluptate, aliquando in indolentia, ſcil. in bono aut ſtante aut in motu collocat, aliquando in εὐθυμία, & defæcatis bene ſibi conſcii animi deliciis ſtatuit: alibi vero profitentem audimus, *ſe non intelligere quidem ullum bonum quod ſit ſejunctum à delicatis & obſcenis voluptatibus*; ut *Cicero de Nat. deorum* 2. 1. Sed revera, quod idem *Cicero* ſæpius admonet, illud de indolentia Dogma ad *Hieronymum Rhodium* tanquam ejus peculium pertinet.

Pag. 193. A. Ἀριστοτέλης] hæc quæ ſequitur periodus prius omiſſ. MS. noſtris ſuppeditatur.

Pag. 198. A. τῆς δ' λύπης ὄργανον τὸ σῶμα τῆς χειλίας] Fortaſſe rectius ſubjectum quis dixerit, quam inſtrumentum. Sed *Helmontius*, & ſi qui alii ſunt quibus

quibus ita animus eſt in patinis, ut in ventriculo mentis ſedem poſuerint; jure merito ſenſus omnis non modo inſtrumentum, ſed originem fontemque exiſtimaverint.

Pag. 198. B. Γαλήνως ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἀποδεικτικῆς] Commentariis ſcil. in prognoſtica *Hippocratis*: de qua re ſuperius egimus.

Pag. 205. B. ῥίζαις ἔοικαι φλέβες] Ita ſimiles volunt *Plato* & *Ariſtoteles*, ut homo ipſis ſit tantum planta inverſa.

Pag. 209. A. Διαστελλομένη μὲν ἐκ τῶν κοιλιακειμένων φλεβῶν ἕλκει τῇ βίᾳ τὸ λεπτὸν αἷμα] In ſanguinis circulatione Arteriæ pneumonicæ trahunt ex vena cava, & Arteria magna ex venis pneumonicis; utrumque tamen mediante corde. Si addidiſſet, venas alibi trahere ex arteriis adjacentibus, nihil rectius dici potuiſſet.

Pag. 209. Γ. ἀβυλήτως γὸ] Certa nec evitanda impuritas ex lege Moſaica hinc ſequebatur, adeo ut ſi quid tale pridie diei Kippurim incidiſſet, in ſubſidiis ſummi ſacerdotis *Sagan* ceu vicarius habebatur, qui munia ejus obiret: in Chriſtiana Eccleſia aliter actum; proinde *Timotheus Alexandrinus in reſponſis Canonicis*, ſub conditione tantum à ſacris arcendos ὀνειραδύνατας docet, εἰ μὴ κατόκειται ὑπὸ δυσμία γυναικός, ὑκ ὀφείλει· εἰ δὲ ὁ Σατανᾶς πειράζει αὐτὸν, ἵνα διὰ τῆς ὀνειροφάσεως ταύτης ἀλλοτριώσῃ τῆς καινονίας τῶν θείων μυστηρίων, ὀφείλει καινωνεῖν.

Pag. 210. A. χρὴ ἀναφέρειν] πρῶτον μὲν διὰ πλείονος πολλῆς] Hæc quæ ſequuntur duplici *Hippocratis* teſtimonio freta ſunt, & quidem nec ſatis firma vel bis

bis affirmanti *Coo*. Is autem verba hæc habet lib. περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων, ferè sub finem: nec non in lib. περὶ γονῆς, quem tamen *Galenus Polybi* esse ait; sed fides sit penes Authores. Quotidie ferè apud nos venæ jugulares inciduntur, at nulla sterilitas exinde sequi deprehensa est. Apud veteres quidem inoleverat illa sententia, corpora nostra quasi symbolis à singulis parentum membris undicunque corrasis coagmentari; unde via quædam prætoria videbatur munienda, per quam ab extremis partibus stipes istæ deduci possint. Quod autem ait Author noster ἀναφέρεται γὰρ σπέρμα μὴ ἀφὰ ἁπάσου πολλῆς εἰς τὴν κεφαλὴν &c. vero non prorsùs abhorret vasa chylifera *Pecquetiana* pro spermaticis habita fuisse.

Pag. 213. Δ. αἱ δὲ γυναῖκες] argumentum satis inexpectatum, commodissimum autem pro asserendâ arbitrii libertate.

Pag. 214. E. ὁ δὲ πίνων] Tendines sensus sunt exquisitissimi, unde nulla ratione dici queat quod πίνων sit ἀναίσθητος: oportet igitur ut de Cartilagine verba hæc intelligantur; voces enim istæ promiscuè apud veteres usurpari solent.

Pag. 225. Δ. ἡ δὲ ξανθὴ χολὴ καὶ δι' ἑαυτὴν, καὶ δι' ἄλλο, ἢ γὰρ πρὸς πᾶσαν σωτηρίας.] Integrum hunc Paragraphum legere dignetur eruditus Dominus *Sylvius*, & ingenuè dicat quid tandem sentiat de felici suo invento, quo primùm terrarum orbem beasse se sperat & gloriatur. Nec pœnitebit operæ si quæ etiam de splene, renibus, glandulis, aliarumque partium usu deinceps enarrantur, consideraverit.

Pag. 229. E. ἐμνημονεύσαμεν ἑκουσίου ἢ ἀκουσίου] Quæ sequuntur de fontibus actionum humanarum

omninò ad *Aristotelis* mentem exiguntur; & maximam partem desumpta sunt è tertio Eth. l. ad *Nicom.*

Pag. 233. B. ὡς Ζήνων ἀποφαγὼν] Hæc prius desiderata è MS. restituta sunt. At vero Historia ista passim occurrit; sed pro ea, quæ in rebus gestis enarrandis intervenire solet, varietate, *Dionysii* loco *Nearchus* apud plerosque reponitur: is autem *Eleatarum* tyrannus fuit, quæ *Zenoni* patria. Revera de *Dionysio* tempora malè cohærent; nam *Zeno* antiquior illo annis ferè 150. *Tertull.* autem in Apologet. cum nostro consentit: alii autem *Diomedonta*, alii *Demylum*, unus *Ammianus Marcellinus Nicocreontem* adhibet; sed manifesto errore, scil. ad *Anaxarchi* rem gestam quæ statim sequitur respiciens. Nec mirum; duæ enim istæ historiæ, apud omnes ferè scriptores tanquam geminæ, simul solent procedere.

Pag. 234. A. Ωριγένης] *Origenis* lapsus iste miserandus planè videtur, quia novo flagitii genere, castitatis & continentiæ studio cecidit: quique in *Decii* persecutione omnem ærumnarum faciem invictus sustinuit, δεσμὰ καὶ βασάνους, πάσι τε τοῖς σιδηρῷ κλοιῷ καὶ μυχοῖς εἱρκτῆς πιμπρείας, ὅπῃ πλείσαις ἡμέραις τὸς πόδας τοῦ τέταρτα ἐπὶ κολαστηρίου ξύλου ἀφῆκαν δεῖς ἀλγήματα κατασαώμυος, πυρός τε ἀπειλὰς &c. *Euseb.* lib. 6. cap. 89. Inauditum priùs tormentum, molles amplexus, & meretricia blandimenta ferre non potuit: sed si vera dicere liceat, omninò credere par est, hæc utcunque etiam apud *Epiphanium* Hæres. 64. habeantur, *Origeni* per calumniam imputata. Rationes certe *Baronius* in Ann. Christi 253. reddit minime contemnendas.

Pag. 234. B. ἢ ἀρχὴ γὰρ καρτερήσαντες] Istis Exemplis

Exemplis abundant Historiæ Ecclesiasticæ; quin & multi sunt Canones in distinguendo inter noxam ἑκ βίαν πραθέντων, & πραθέντων χωρὶς ἀνάγκης· ut pro delicti varietate pœnitentiæ modum statuant. Videantur novem priores Canones (præ reliquis) Concil. *Ancyran.* ut & omnes ultimo excepto *Petr. Alexandrini.*

Pag. 237. A. πολλὰ προάπτομεν δι' ἄγνοιαν] Nondum perpetratum scelus facti habet crimen, & anticipatis fati legibus natales antevertit, vitali partu, utcunque abortivo: sed & insuper bene & innocenter gesta quæ fieri desiêre, recidivam agnoscunt, & postliminii quodam jure in crimen vertuntur, nota non sibi modo, sed & virtuti superstite: scil. Id omne facimus quicquid feciſſe juvat; & nefas, quodcunque placuerit, nostrum est.

Pag. 237. Δ. ὁ γὰρ μεθύων] Qui ebrius alteri nocuit non magis excusandus, quam qui jaculo aut missо lapide quenquam vulneraverit, & ideò veniam postulat, quod semel projecta revocare non potuerat, aut amplius continere. *Pyttacus Mitylenæus* eum qui vino madidus quicquam perpetrasset, altero tanto puniebat ac si sobrius idem feciſſet. Apud Lacedæmonios unicuique licuit in temulentum grassari; & merito sane, per eum enim non stetit, ut ipse in quoslibet priùs feciſſet impetum. Apud Indos inquit *Strabo* γυνὴ κλείναζα μεθύοντα βασιλέα χέρας ἴσχει σωφρονεῖν παρ' ἐκεῖνον Ἀλαδδαμεύς. lib. 15. Sic fortassis à duplici malo cautum voluere, non à vino tantùm sed & venere. De iis quæ per iracundiam committuntur peculiari curâ cavebat *Lycurgus*, siquidem & ad prudentes legum-latores spectat, non crimina adeò

causas coercere. Certè quantumvis voluntarii illi furores iræ & ebrietatis, in facti existimatione elevant crimen, premunt in conjecturâ de Authore; & sanè turpissima est ista excusatio quæ alteri vitio debetur. Ebrietatem in Magistratu capitali supplicio vindicandum voluit *Solon*. *Romulus* in uxore.

Pag. 257. Δ. οὐ μόνον τῆς κοιναῖς ἐννοίαις] Mirum certè videri poterit, quod res, si quæ alia, ultrà quæstionis aleam posita, præ cæteris quibuscunque disceptandi perpetuam materiam hominibus præberet: omnia retrò secula hic furor, omnium religionum sectas rabies hæc pervasit; Ethnicos, Judæos, Christianos. Præ reliquis autem *Zeno* qui motum sustulit, & animantia movere posse negavit, jure merito nihil in nostrâ esse potestate asseruit. Contra ipsum non modò Philosophi alii, præsertim *Plutarchus*, *Ammonius*, *Lucianus*, *Aphrodisæus*, & *Cicero*; sed sancti Ecclesiæ Patres plerique quasi manu factâ armabantur, *Justinus Martyr* Apol. 1, *Irenæus* lib. 2. & alibi passim: *Tertullianus* in Apol. *Eusebius* de præp. Evang. l. 6. *Epiphan.* Hæres. 5. *Greg. Nyssen.* lib. contra fatum. *Chrysostomus* etiam passim, ut alios mittam.

Pag. 258. Γ. οἱ δὲ λέγοντες ὅτι ἐφ' ἡμῖν καὶ ὃ κατ' ἀμφοῖν σώζεται] Hæc acutè discutit *Alex. Aphrod.* lib. de Fato parag. 13. &c. Qui etiam sententiam sic proponit ἀναγεωῶτες ὃ ἐξουσίαν ἔχειν ἀνθρωπον τῆς αἱρέσεως τι καὶ πράξεως τῆς ἀντικειμένων, λέγουσιν ἐφ' ἡμῖν εἶναι ὃ γινόμενον καὶ δι' ἡμᾶς. Nuperi aliquot stoici Christiani, qui Ecclesiam in porticum transtulerunt, voluntati humanæ satis consultum putant, si ab externo actu absit coactio; quasi non maxime

xime importunum eſſet illud imperium, quòd voluntati ipſi ſe ingerit: adeò non detrectandi copiam faciens, ut ne vel diſſentiendi arbitrium concedat; eò calamitatis adigens, ut non ſolum infelices audiant miſeri, ſed meliùs habere nec cupiant, nec velint, nec proinde poſſint. Nihil quidem mirum eſt, ſi reperiamus homines quorum animis hæc inſidet opinio, ſecuros in omne nefas ruere, crimen in Deum rejicientes, ἐγὼ γὰρ σὸν ἄπαις εἰμί·

Ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα καὶ ἠερόφοιτις Ἐρινύς.

Pag. 262. Γ. τὸ ἄστρον εἱμαρμένον] De Arte ipſâ olim *Cornelius Tacitus* rectè dixit, quod *ſemper vetabitur, ſemper retinebitur*; addere licebit, perpetuò refutabitur, perpetuò tamen fidem inveniet. Judæi familiare ipſis ineptiendi ſtudium hâc inſaniâ cumulavêre, unde dicunt מזל מעשר ומזל מחכים, & ſolenni ſalutandi formula מזל טוב. Dicunt verò quod qui ſub ſole nati ſunt erunt formoſi & ſplendidi; ſub Venere divites & libidinoſi; ſub Mercurio memoriâ valentes & ſapientes; ſub Luna valetudinarii & inconſtantes; ſub Saturno infelices; ſub Jove juſti; ſub Marte felices. De Gentium ſtudiis res notior eſt quam ut quid addatur: hinc excuſatio ſumpta pro quibuſlibet flagitiis. *Euſeb.* lib. 6. Præp. Evang. de Horoſcopo verba faciens, *Apollinis* Oraculum citat, unde Apologia inſtituitur pro moribus barbaris & inhumanis:

Ἀρεα κραιπνὸν ἔχει ἡνεμόεντα νόον.

Sed *Auguſtinus* tract. in Pſ. 40. inquit, *in factis meis, in peccatis meis non accuſo fortunam. Non dico hoc mihi fecit fatum, non dico adulterum me fecit Venus, & latronem me fecit Mars* &c. *Sic Tertull.* in Apol.

Mentis malæ impetus, vel fato vel aſtris imputant; Nolunt enim ſuum eſſe, quod malum agnoſcunt. vid. *Jul. Firmicum* lib. 1. Aſtron. & *Boetium* in Comm. In *Ariſt.* de Interpr.

Pag. 269. Δ. ἢ εἱμαρμένη εἱρμός τις αἰτιῶν ἀπαράβατος] *Ciceronis* verbis *ordo ſerieſque cauſarum, cum cauſa cauſæ nexa, rem ex ſe gignit.*

Pag. 273. E. αἰτία ἑλομένου, Θεὸς ἀναίτιος, καὶ ἀδέσποτον ἐὼν τῶν ἀρετῶν &c.] Iſtis facem præfert *Clemens* Alex. ſtrom. 5. Ὃ ἀυτεξούσιον ὁ Πλάτων ἐνδείκνυται λέγων ἡμῖν δὲ, ἀρετὴ μὲν ἀδέσποτον, ὧν τιμᾶν καὶ ἀτιμάζων, πλέον καὶ ἔλαττον ἕκαστος αὐτῆς μεθέξει, αἰτία ἑλομένου, Θεὸς ἀναίτιος &c. reperiuntur verba ipſa in *Platon.* de repub. l. 10. non procul à fine totius operis.

Pag. 274. Β. ἡμεῖς γὰρ οὐ κατ' ἀνάλκειαν ἐπάγομεν τὰ τῆς προνοίας φαμὲν] *Ammonius in Com. in 2. lib. Ariſt. de Interp.* Dei cognitionem deſcribens ait, numina κρατίονως γινώσκειν τὰ ἐνδεχόμενα, τὰ μεριζόμενα τῶν μεριζομένων ἀμερίστως καὶ ἀδιαιρέτως, πεπληθυσμένα ἑνιοδῶς, καὶ τὰ ἔγχρονα αἰωνίως, καὶ τὰ γρηγορὰ ἀγρηγόρτως &c. unde eorum præſcientia nullum eventibus neceſſitatem infert. Quamobrem hac de re verba faciens *Euſeb.* Præp. Evang. ex *Origine* de Juda proditore ait οὐκ ἂν ὁ λόγος αὐτῷ προσέπλετο, εἰ ἐπάναγκες προδότης ὢν, καὶ μὴ ἐνεδέχετο αὐτὸν ὅμοιον τοῖς λοιποῖς Ἀποστόλοις γενέσθαι. Et hoc quidem non obſtantibus iis quæ prædixiſſet Dominus.

Pag. 277. Γ. ἅπαξ δὲ τοιούτῳ ἡμέραν ἐποίησεν] Rectè comparatio à nonnullis inſtituitur inter Dei omnipotentis Conſilium in miraculis nonnunquam faciendis, & Principum ſupremæ illius & exortis poteſtatis

teſtatis uſum, quæ Prærogativa eorum dicitur, ſcil. ut utrumque parce & non niſi gravibus de cauſis exeratur.

Pag. 277. E. οἱ δὲ στωϊκοὶ φασιν ἀπκαδιαμβύους τὰς πλανήτας] Stoicorum ἐκπύρωσις omnibus fere ſcriptorum libris eſt celebrata; nec minus in ore hominum magnus *Platonis* Annus, quo Cœlis in eadem puncta reſtitutis, eventuum omnium retexetur ſcena.

Pag. 281. Δ. ἡ τύχη σύμπλωσις δὲ συνδρομὴ δύο αἰτιῶν] *Vid. Ariſt. Phyſic. lib. 2. cap. 4, 5, 6.* Nec non *Tullium* de Divinatione *lib.* 2.

Pag. 282. Δ. ἐφ' ἡμῖν δ' αἱ κατ' ἀρετὰς ἐνέργειαι] *Ariſt. Ethic. ad Nicom. lib. 3. M. moral. lib. 1.* & alibi paſſim. *Baſil. in Hom.* quod Deus non ſit Author mali, Ὅ ἐφ' ἡμῖν ἀρχὴ δὲ ἕξις τῆς ἁμαρτίας Ὅ ἀυτεξούσιον.

Pag. 285. Κρῆτες μὲν δὴ] *Minos* Jovis filius (*Ovidio* Legifer dictus) is Leges quas Cretæ dedit, ut authoritatem ipſis conciliaret, Patri acceptas referebat. Imò verò ſe pro Jove ipſo geſſit: vid. *Suidam* in voce Μίνως, & *Voſſium* de Idol. *lib.* 1. De *Lycurgo* res nota eſt, qui ut verbis *Ciceronis* utar, *leges ſuas authoritate Apollinis Delphici confirmavit.*

Pag. 286. B. ταῦτά ἔξι τὰ ἐφ' ἡμῖν τὰ ὀρθῶς ὀρεκτὰ] *Ammonius* in *lib.* de interp. ἔστι τινὰ δὲ ἐφ' ἡμῖν· ἐπεὶπερ κύριοι πράξεων τινῶν ὄντες, δὲ ἐφ' ἡμῖν ὃν ἐλέσθαι, ἢ μὴ ἑλέσθαι ταῦτα τινὰ, δὲ πρᾶξαι, ἢ μὴ, τὰς μὲν ἐπαινετὰς, τὰς δὲ ψεκτὰς εἶναι, ἥπερ τε προαιρέσεων, δὲ τε πράξεων λέγομεν. Sic *Anaſtaſius* Sinaïta in

in Odyſſ. ἀντιξυσιότης ψυχῆς νοερᾶς ἐστιν ἡ ἀκώλυτος πρὸς ἀρετὴν, ἢ κακίαν ἢ δὴ θυμηλικὴ ἡμῶν ῥοπὴ τὴν κίνησιν· ἔνθα ἡ κακίας καὶ ἀρετῆς προβολὴ ὑγίνεται, ὅπου ἐστὶν ἡ ἀντιξυσιότης τῆς ψυχῆς γνωρίζεσθαι δύναται.

Pag. 29 . Δ. τῷ λογικῷ συμπρέπει τὸ ἀντιξύσιον] Hoc in loco notandum eſt *Nemeſium* de actionibus moralibus ſcribere, minimeque de iis ſermonem inſtituere, quæ Gratiæ divinæ auſpiciis & mera illius benignitate, vitæ æternæ mercedem promerentur. Sed quandoquidem *Bellarminus*, quæ deinceps habentur *ſapere Pelagianiſmum* dicit, & nos *patrocinium Nemeſii* ſuſcepimus; liceat ſi non Authorem noſtrum tueri, ſaltem eatenus excuſare, ut oſtendamus eum non aliter loquutum, quam omnes Eccleſiæ Patres, ante infelicem Pelagii Hæreſin, loquebantur. *Irenæus lib. 4. cap. 71. Homo liber factus habens ſuam poteſtatem, ſicut & ſuam animam*; ait etiam, *Dedit Deus bonum, quemadmodum & Apoſtolus teſtificatur in eadem Epiſtola; & qui operantur quidem illud, gloriam & honorem percipient, quoniam operati ſunt bonum cum poſſent non operari illud; Hi autem qui illud non operantur, judicium juſtum recipient Dei: quoniam non ſunt operati bonum, cum poſſint operari illud.* Et cap. 70. ad objectionem, quare Deus Angelos & Homines fecerit ſic ut tranſgredi poſſint, reſpondit; *Sic autem nec ſuave eſſet eis quod eſſet bonum, neque pretioſa communicatio Dei, neque magnopere appetendum bonum, quod ſine ſuo proprio motu & cura & ſtudio proveniſſet: ſed ultro eſt otioſe inſitum, ita uteſſent nullius momenti boni, eo quod naturâ magis, quam voluntate tales extiterint, & ultro-*

troneum haberent bonum, ſed non ſecundum electionem. Tertul. lib. 2. cont. *Marcion.* cap. 6. *Liberum & ſui arbitrii & ſuæ poteſtatis invenio hominem à Deo inſtitutum, nullam magis imaginem & ſimilitudinem Dei in illo advertens, quam ejuſmodi ſtatus formam. Hunc ſtatum confirmabat etiam ipſa lex tunc à Deo poſita; non enim poneretur Lex ei, qui non haberet obſequium debitum Legi in ſua poteſtate, nec rurſus comminatio mortis tranſgreſſioni aſcriberetur, ſi non & contemptus Legis in arbitrii libertatem homini deputaretur. Sic & in poſteris Legibus Creatoris invenies proponentis ante hominem bonum & malum* &c. *Clem. Alex. lib.* 2. *Strom.* poſtquam ſententiam *Baſilidis* & *Valentini* propoſuiſſet, de fide naturaliter & neceſſario obveniente, ait ὑκετ' οὖν προαιρέσεως κατόρθωμα ἡ πίστις, ἀ φύσεως πλεονέκτημα, οὐδὲ ἀμοιβῆ δικαίας τάξεϳ ἀναπῶ. ὧν ὁ μὲν πιςὸς ὑσις, ϗ οὐκ ἄπῶ ὁ πιςὸς· πᾶσα ϳ ἡ τ πίςεως ϗ ἀπιςίας ἰδιότης, ϗ ἀφορότης ὑτ' ἐπαίνῳ ἔτι μᾶλ λόγῳ ὑποπέσοι ἂν ὀρθῶς λογιζομένοις, προηγυμένῳ ἔχουσα τ ὀκ τ πρῶτα δωατὰ φυσικῶ ἀναλσκῶ γινομένῳ, ὑδροσπαςυμένων δὲ ἡμῶ, ἀψύχων δίκην &c. Hilarius in *Ps.* 2. & 5. *Unicuique noſtrum libertatem vitæ ſenſuſque permiſit, non neceſſitatem in alterutrum affigens,* &c. *Euſebius* adverſ. *Hieroc.* lib. ult. ἀνθρώπων τε ψυχῆς ὅρος αὐθαιρέτου τε κρατῆν, ἡγεμόνα τε ϗ κύριον αὐτὸν ἑαυτῦ καθίσησι. Et in Præp. Evang. lib. 6. Plurima in hanc mentem. *Epiphan.* Hæreſ. 16. ὁπότε μὲ τὸ δύνασθαι ἁμαρτάνειν ϗ μὴ ἁμαρτῆν, ὦ μὲ ἐπὶ τῷ ἁμαρτήματι δίκῃ ἀπαιτεῖσθαι, τ δὲ ἔπαινον ἀπεκδέχεσθαι μὲ τὸ δύ πεφυκέναι.

Addit

Addit ὥστε παντὶ τῷ δῆλον ὅτι καὶ ἀναμφίβολον, ὡς τὸ αὐτεξούσιον ἥρμοκεν ὁ Θεὸς δι' ἑαυτοῦ φήσας τό, ἐὰν θέλητε καὶ μὴ θέλητε. Insuper Hæreſ. 64. ἐφ' ἡμῖν γὰρ τὸ πιστεῦσαι κεῖται καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι, &c. *Macarius* Homil. 15. αὐτεξούσιος εἶ καὶ ἐὰν θέλῃς ἀπολέσθαι τῆς ἐπουρανίου φύσεως εἶ. *Hom.* 17. τῇ δυναμένῃ τραπέναι εἰς ἀμφότερα καὶ μέρη νόμος δέδοται, τῇ ἔχοντι τὸ αὐτεξούσιον ποιοῦσαι πόλεμον πρὸς τὴν ἐναντίαν δύναμιν. δεῖται γὰρ φύσις ὁ νόμου, ὃ κεῖται. *Chryſoſtom.* Hom. 14. in 1. ad Corinth. ἡμᾶς ἔσωθεν καὶ τοῦτο κατὰ κράτος κύριοι, καὶ τοῦ εἰς γέενναν ἐμπεσεῖν, καὶ τοῦ βασιλείας ἐπιτυχεῖν, ὅπερ ὁ Θεὸς ὕτως ἐθέλησεν. ἰδοὺ γὰρ φησὶ πῦρ καὶ ὕδωρ, &c. ſic paſſim deinceps. *Baſil. Seleuc.* Orat. 3. διδοὺς νόμον ὁ Θεὸς οὐκ ἀναίτιον πρὸς τὸ πραττειν, προσίθησιν, &c. *Cyrill.* cont. Jul. πᾶσα λογικὴ καὶ νοερὰ κτίσις αὐθαίρετον ἔχει πῶς ἐφ' ὅτῳ ἂν ἕλοιτο τῆς πρακτέων ὁρμῆς, καὶ ἀναίτιος ἐλεύθερον πῶς ἐφ' ἑκάστῳ ῥοπὴν, ut & poſtea paſſim. *Nyſſen.* Orat. 5. in Orat. Dom. αὐτεξούσιον δὲ πάσης ἀναίτιος ἐλεύθερον, ἴσον ἐπ' ἀμφοῖν ὁ τῶν παντὸς δημιουργὸς ἐποίησεν, &c. *Baſil.* Mag. Hom. in Pſ. 61. τὰ τῆς βίου ἐκλεκτὰ τῆς αὐτεξουσίᾳ τῆς ψυχῆς μαχειρίσεται. Max. Martyr. ὁ νοῦς ἡμῶν μέσος ἐστὶ δύο τινῶν.

Pag. 297. Γ. ὅταν δὲ ἀχαριστία φύσεως] Ingratus plane eſt in Deum naturæ, qui bonam indolem nihili æſtimat; ſed Author noſter eas *bene natorum* dotes, non ſine τοῦ Θεοῦ καταινοήσει profecturas quidquam cenſet, ut beatitudine fruamur.

Pag. 298. A. ὅσοι ῥέψαντες πρὸς τὰ κάτω] Peccati natura in hoc potiſſimum ſtatuitur, ut ſit averſio

ſio à Deo, & converſio ad creaturas; non opus ergo *Bignæi* cautione, qua authorem noſtrum excuſatum habeamus: quaſi cum *Ioſepho*, lib. 1. Ant. *Iuſtino* Mart. & *Athenagora* in Apol. *Clement.* Alex. lib. 3. & 5. Stromat. *Lactantio* lib. 2. Inſtitut. *Cypriano* lib. de diſcip. & hab. Virg. *Euſeb.* lib. 5. Præp. Evang. & demum *Tertull.* de Idol. de Habit. & cultu Fœm. de velandis Virgin. & lib. adv. *Marcian.* ſenſiſſet angelos fœminarum amore captos cecidiſſe. Quanquam iſtis auctoramentis, non admodum turpe fuiſſet in erroris ſocietatem veniſſe.

Pag. 302. B. Ἀλλ' ὁ Ιυδαῖος] Providentiam Judæos quidem agnoſcere, ignotum eſſe non poteſt, ait Author noſter, ſed illam admittunt ſuis tantum commodis intentam; etenim ſibi blandientes, ſe ſub providentia collocatos credebant, alios omnes fato ſubjectos: quo ſpectare videntur quæ in *Theodoti* Epitom. *Clementis* Alex. operibus appenſis legimus; διὰ τοῦτο ἀνέτειλεν ξένος ἀστὴρ καὶ χαρὰς καταλύων τῆ παλαιᾶ ἀςροθεσίαν χαρᾷ φωτὶ, ὑ κοσμικῷ λαμπόμενος, ὁ καινὰς ὁδοὺς καὶ σωτηρίους πρεπόμενος. αὐτὸς ὁ Κύριος ἀνθρώπων ὁδηγός· ὁ κατελθὼν εἰς γῆν, ἵνα μεταθῆ τὸς εἰς τὸν χειμῶνα πεπόυσότας, ἀπὸ τῆς εἰμαρμένης εἰς τὴ ἐκείνυ πρόνοιαν. Vide *More Nevochim. part.* 2. *ſect.* 10.

Pag. 305. Γ. Ἰδυκον] Hiſtoriam narrat *Plutarchus* lib. de futil. loquacit. & *Cicero* Tuſc. quæſt. lib. 4. ut alios præteream.

Pag. 309. A. πολλὰ μὲν δὴ ἐν ταῖς χρείαις] Conſulat lector quæ in hanc rem cumulatiſſimè ex omni Hiſtoria congeſſit *Tertull.* in lib. de Anima; quibus

Epicuro

Epicuro liberanti Negotiis divinitatem, & diſſolventi ordinem rerum, & in paſſivitatem omnia ſpargentem, ſe pudorem imperaturum ſpondet.

Pag. 310. E. τὰς μορφὰς τῶν ἀνθρώπων] Res levis iſta videtur; ſed non leve providentiæ indicium, cui tam multa tamque ſummi momenti ſuccedunt commoda.

Pag. 314. A. κοεῶναι καὶ κόρακες] Paſtores ovibus aſſueti ſingulas agnoſcunt, utcunque nullum diſcrimen aliis quibuſcunque, curiosè & diligenter ſpectantibus, appareat: quin & proverbio dicitur, *Ovo magis ſimiles*; tamen *Plinius* lib. 10. cap. 42. mentionem facit Gallinarii cujuſdam ſcientis, *quod ex quaque eſſet.* Simile quiddam perhibetur de nupero Galliarum Rege.

Pag. 317. Δ. Πλάτων μὲν οὖν] *Plato* providentiam ad ſingularia pertingere docet, in *Theæt.* & *Philebo*, & lib. 10. de legibus; unde plurima deſumpſit Author noſter. Videatur etiam *Cicero* lib. 2. *De Natura Deorum.*

Pag. 318. A. Ἀριστοτέλης] Hæc in lib. 6. Eth. ad *Nicomach.* ſubinnui dicit Author noſter; revera magna cum pompa & quaſi in gratiam numinis dicuntur in lib. *de mundo* cap. 6. (ſi tamen is liber ſit *Ariſtotelis*) ſcil. terrarum orbem adminiſtrari vult eodem modo quo imperium Perſicum, ut inferiora omnia munia à Satrapis, Ducibus, & Cubiculariis obeantur. Certe *Daniel* Propheta vix aliter cœleſtem Hierarchiam videtur deſcribere. S. autem Literæ nos neſcire vetant Dei ipſius curam ad paſſeres, imo pilos, eorumque numerum, deſcendere.

Pag. 321. A. ὅτε ἀυτὸ σχῆμα ἔχει] Inter χυρίας

Epicuri

Epicuri δόξας hoc præcipuum. Rem ſic explicat *Laertius*, ὑ συμφωνῦσι ϖραγματείαι ϗ φρονήσες ϗ ὀργαὶ ϗ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀδυνεία ϗ φόβῳ ϗ ϖερισθένσει τῷ πλησίον ταῦτα γίνεται.

Pag. 325. E. τῇ ϖεριγραφῇ] Locus iſte prius luxatus MS. ſuppetiis reſtituitur. ϖεριγραφὴ *Phavorinus* reddit, ut ſit ἡ ϖερίεχουσα αὐτὸ τὸ ὅλον σῶμα· & quidem proprie ſignificat delineationem primam & rudiorem, ubi lineamenta totius corporis exacte exhibentur, deeſt autem σκιαγραφία & colorum varia adumbratio. Felicitas revera ſecundum *Ariſtotelem* adeo ſummum bonum eſt, ut augeri non poſſit. *lib.* 1. *eth. cap.* 7. *& Mag. Mor. cap.* 2. ornari tamen poſſit & illuſtrari.

Pag. 326. Γ. εἰδὼς γὰρ ὁ Θεὸς] Optimè hac in cauſa ſatyricus

Permittas ipſis expendere numinibus quid
Conveniat nobis, rebuſque ſit utile noſtris;
Charior eſt illis homo quam ſibi, &c.

quin & vid. *Plutarchum* de ſera Numinum vindicta.

Pag. 334. A. ϗ δ μέλιοντ] Loco huic male mulctato, medicinam fecimus ex MS.

Pag. 334. Δ. ὑπ' ἀνάγκης συχθέντες] *Tertullianus* eodem argumento utitur. in lib. de Teſtim. animæ adv. Gentes, fere per totum.

Pag. 338. Δ. φαμὲν γοῦν τινὰ γίνεσθ] Plurimi ſunt Patres in Apologiis pro divina providentia inſtituendis. Conſule *Irenæum* l. 3. adv. Hæreſ. c. 5. ejuſd. fragment. apud *Demet. Diacopum* in ſerm. de igne. *Juſtin.* in Dial. cum *Tryph. Tertull. lib.* 2. *adv. Marcion. Baſil.* M. Quod Deus non ſit cauſa malorum

rum. *Chryſoſtom.* Hom. 23. in *cap.* 6. *Matth. Heſych. in Levit. l.* 4. *Theoph. Antiochenum* l. 1. ad *Autolyc. Auguſt.* confeſſ. l. 7. c. 4. ejuſd. lib. de ſpiritu & litera cap. 12. tract. 106. in *Johan.* lib. 8. de civitat. Dei c. 6. & ſerm. 55. de verbi. domi. *Lactant.* l. 1. c. 3. &c. ſed præ cæteris, pauciſſimis verbis univerſam Providentiæ indolem feliciſſime expreſſit Author lib de ſapient. c. 8. v. 1. Ἐφικνεῖται ἀπὸ πέρατος εἰς πέρας ἐυρώστως, καὶ διοικεῖ τὰ πάντα χρηστῶς, cujus benigniſſimum ductum per omnia ut ſequamur, faxit bonus Deus.

Siquidem

Siquidem medii temporis à Christo nato Scriptores Nemesium *nostrum titulo* Gregorii de Philosophia *subinde citant, & in* Octo Libros *dividunt; non abs re fore visum est, veterem istam partitionem hic etiam subjicere, numeris (ut* Lectori *ea ex parte consulatur) ad præsentis Editionis formam accommodatis.*

Lib. 1. *De Homine.*

Cap.	Pag.	
1.	2.	B.
2.	14	A.
3.	22	B.
4.	26	A.
5.	33	Δ.

Lib. 2. *De Anima.*

Cap.	Pag.	
1.	38	Δ.
2.	46	E.
3.	53	E.
4.	62	Γ.
5.	70	Γ.
6.	73	Δ.
7.	78	B.
8.	85	A.
9.	89	E.
10.	93	Γ.
11.	97	Δ.
12.	102	A.

Lib. 3. *De Elementis.*

Cap.	Pag.	
1.	107	E.
2.	113	Γ.
3.	121	Γ.
4.	126	E.

Lib. 4. *De viribus Animæ.*

Cap.	Pag.	
1.	133	Γ.
2.	138	Δ.
3.	142	E.
4.	153	B.
5.	161	A.
6.	165	B.
7.	169	B.
8.	174	A.
9.	181	E.
10.	185	A.
11.	189	Γ.
12.	194	Δ.
13.	198	Δ.
14.	197	Γ.
15.	201	Γ.
16.	206	B.
17.	209	Γ.
18.	213	Δ.
19.	218	Γ.
20.	224	A.

Lib. 5. *De Voluntario & Involuntario.*

Cap.	Pag.	
1.	229	Δ.
2.	237	A.
3.	241	B.
4.	242	E.
5.	250	A.

Lib.

Lib. 6. *De Fato.*

Cap. 1.	Pag. 257	Δ.
2.	262	Γ.
3.	266	E.
4.	270	Δ.

Lib. 7. *De libero Arbitrio.*

Cap. 1.	Pag. 278	E.
2.	285	E.
3.	293	Δ.

Lib. 8. *De Providentia.*

Cap. 1.	Pag. 301	E.
2.	314	Δ.
3.	317	Δ.
4.	321	Δ.
5.	325	Δ.
6.	329	B.
7.	334	E.
8.	338	Δ.
9.	342	Γ.

F I N I S.